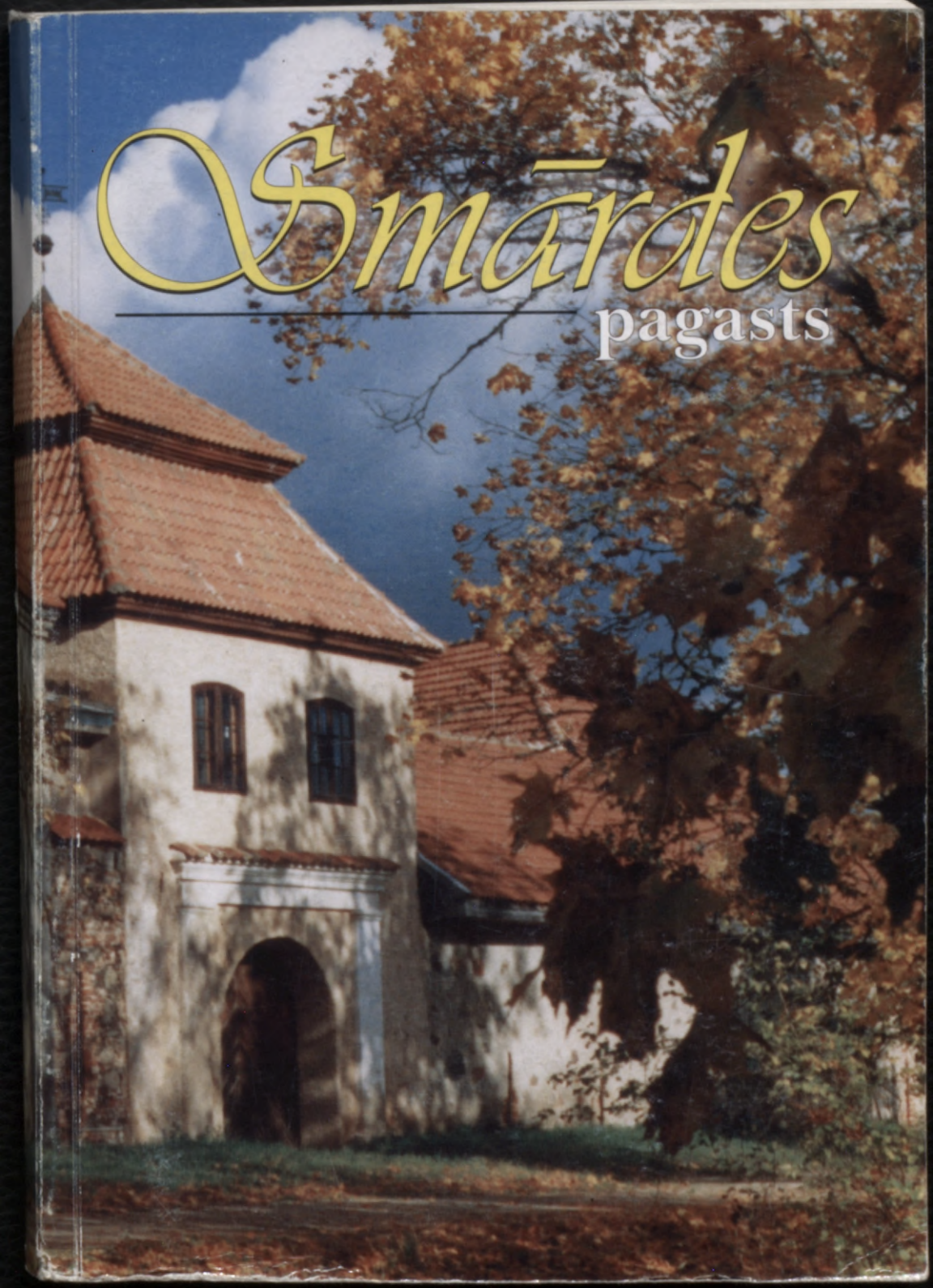
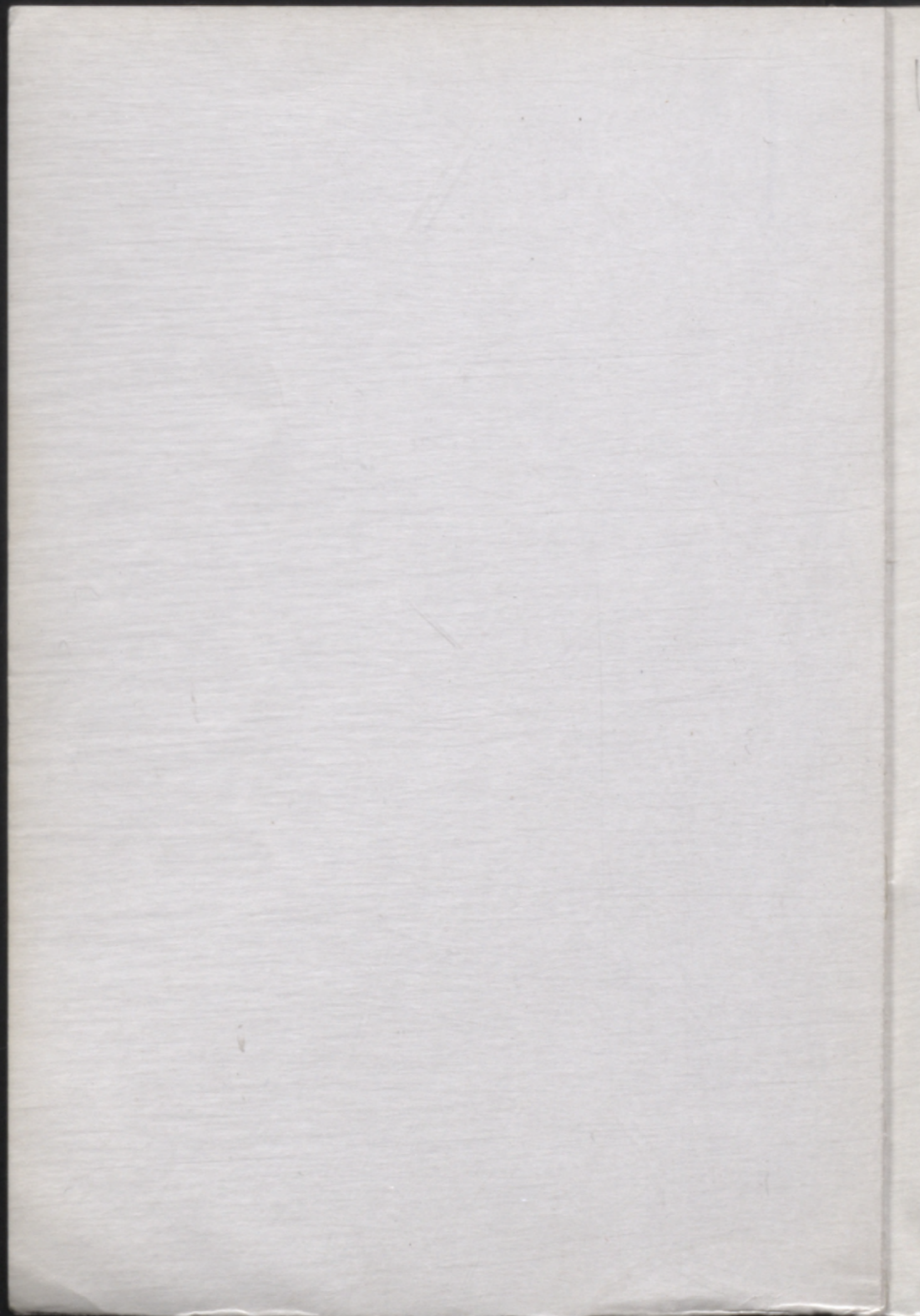

Smārdes

---

pagasts

99-3
L 20

L
90

1

I. Dišlere, A. Ozola, I. Smuškova

Smārdes
pagasts

1998

99- 456
2
030404 1196

UDK 947.43+908(474.3)

Di 824

Autori:

Inta Dišlere,
Agrita Ozola, Ingrīda Smuškova.

Fotogrāfijas:

Jānis Vitols, Māris Laudaks,
Vitolds Mašnovskis,
Ieva Mierkalne, Aldis Jermaks,
Guntars Bajārs .

Fotomateriāli no

Tukuma muzeja krājuma un
privātkolekcijām.

Attēlu atlase:

Agrita Ozola, Ināra Znotiņa.

Datorsalikums:

Jānis Bārdiņš, Ingrīda Smuškova.

IEVADAM

Vilciens izbrauc no Ķemeriem, kas ir Jūrmalas pēdējā stacija, un ilgi brauc pa purvainu meža apvidu. Uz brīdi parādās klajums, un vilciens pietāj dzelzceļa stacijā, kuru rotā uzraksts "Smārde". Pēc brīža tas no jauna uzsāk savu skrējieni, un atkal sākas mežs. Pa vilciena logu raugoties, nezinātājam var šķist, ka Smārde ir tikai neliela pieturvietā meža vidū Jūrmalas-Tukuma dzelzceļa posmā. Taču patiesībā Smārde ir pagasta centrs.

Turklāt šis pagasts ir viens no retajiem kurā vērojama attīstība. Rosīgi darbojas ceļu būves, gaļas pārstrādes un kokapstrādes uzņēmumi, izveidojušās stabilas zemnieku saimniecības.

Smārdes pagastā dzīvo 2711 iedzīvotāji. Ceturtā daļa no tiem ir bērni un jaunieši. Vecie smārdenieki piedzīvojuši daudz ko. Pie lielajiem ceļiem dzīvodami tie visos pasaules vējos locīti un laužti.

Šos 55 kvadrātkilometrus daba izšķērdīgi apveltījusi ar Zemgales līdzenuma dāsnajām augsnēm, kūdras purviem, ezeriem un brīnišķīgu upi Slocene. Turpat blakus Austrumkursas pauguraines augstienei rindojas vēl dižāki pauguri - Milzkalns, Poļu kalns, Āžu kalns.

Pateicamies par atbalstu un palīdzību:

Smārdes pagasta padomei
un priekšsēdētājam Imantam Valeram
Lidijai Treilorei
Veltai Ozolai
Andrim Jordānam
Uldim Buiķim
Jānim Braucējam
Ritai Ņuzei
Dzidrai Ercai
Jānim Zīvertam
Maigai Strausovai
Valdim Ņemeram
Ilgai Krieviņai
Mārai Balbārzdei
Līgai Cvetkovai
Mārim Paideram
Harijam Belcānam
Ritai Kazušai
Elmāram Miķelšteinam
Tatjanai Fedorovičai
Vijai Galveniecei
Mārtiņam Sedolam
Veltai Štauverei
Guntai Ņubarskai
Rutai Celitānei
Vilhelmam baronam fon der Reķem
Ernstam Ditriham baronam fon Mirbaham
Jutai baronei fon Kleistai
Renātei Prēdelei
Tukuma zonālajam valsts arhīvam
Laikrakstam "Tukuma Ziņas"
Tipogrāfijai "Universums A"
Laikrakstam "Lauku Avīze" un lauku birojam
SIA "Šlokenbeka"

SATURA RĀDĪTĀJS

<i>L. Smuškova</i>	VIETA	9
	NO MAZLIET SENĀKAS VĒSTURES	10
	MILZUKALNS	10
	KAŅIERIS	12
	MILZKALNES BAZNĪCKALNS	12
	LUSTŪŽA KALNS	12
	SENI UN NE TIK SENI STĀSTI	13
	NO CĒRKSTES	13
	NO OZOLMUIŽAS	13
	NO ŠLOKENBEKAS	14
	PAR MILZUKALNU	14
	PAR NĀVES IELEJU	15
	NO SMĀRDES	15
	NO MILZKALNES	17
	PAR IPŠU AVOTU	18
	STĀSTA MILZKALNIEKI	19
<i>L. Smuškova</i>	KĀ TAPIS SMĀRDES PAGASTS	27
	TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTS	27
	CĒRKSTES PAGASTS	27
	MILZKALNES PAGASTS	30
	SMĀRDES PAGASTS	32
	OZOLNIEKU PAGASTS	33
	SMĀRDES CIEMS	34
<i>L. Smuškova</i>	DZĪVE	35
	CĒRKSTES PAGASTĀ	35
	TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTĀ	37
	MILZKALNES PAGASTĀ	38
	SMĀRDES PAGASTĀ	45
	ZEM SARKANĀS ZVAIGZNES	52
<i>A. Ozola</i>	SKOLA	61
	TAUTAS TICĒJUMI	61
	MĀJMĀCĪBA	62
	MILZKALNES PAMATSKOLA	63
	<i>Pirmā skola</i>	63
	<i>Skola pēc 1. pasaules kara</i>	65
	<i>Skolas nams</i>	66

Skolotāji un skolēni	68
Četrdesmitie gadi	70
Pamatskolas darbība	71
Skolas likvidācija	73
Milzkalnes sākumskola	73
CĒRKSTES SKOLA	77
Pirmās ziņas par skolu	77
Skolotājs Andrejs Bergmanis	77
Problēmas skolas darbā	78
Skolas slēgšana	80
TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTA SKOLA	81
Skolas dibināšana "Āmarniekos"	81
Skolas darbība	82
SMĀRDES SKOLA	84
Skolas Ozolnieku pagastā	84
Smārdes skolas būve	85
Skolotāji Līdija un Fricis Braucēji	85
Pārmaiņas skolu dzīvē	89
Ceļš uz Sibīriju	90
Skola un skolotāji kara laikā	92
Smārdes pamatskolas šodiena	93
Jaunās skolas atklāšana	93
Divplūsmu skola	95
Mācību darbs	97
Audzināšanas darbs	99
Skolotāji	102
APŠUCIEMA SKOLA	107
Ministrijas skola	107
Skolotāji Apšuciema skolā	107
Vecā skola	109
Jautājums par skolas slēgšanu	111
Jaunajā skolā	112
Skolas ēkas izbūve	114
Skola 40. gadu sākumā	115
Mācīties, mācīties	116
Ārpusstundu pasākumi	117
Pionieru vienības darbs	119
Skolas slēgšana un atjaunošana	121
Skolotāju un direktoru saraksts	122
OZOLNIEKU SKOLA	126
Skola Tukuma kroņa pagastiem	126
1905. gada notikumu virpuļi	128
Skola karu un juku laikos	129
Darbs pirmajos pēcvara gados	130
Skola - pagasta kultūras centrs	133

Nākotnes ieceres	133
Pārmaiņas skolas dzīvē	134
Skola pēc kara	135
Mazliet par skolotājiem	137
Pulciņu darbs	138
Iekšējās kārtības noteikumi	139
Skolas nozīme ciemā	140
Pionieru aktivitātes	141
Direktori un skolotāji	143

I. Smuškova **CELŠ** **145**

KROGI	145
VILCIENI	146
DEPORTĀCIJAS	149
CEĻU BŪVE	163

I. Smuškova **PURVS** **169**

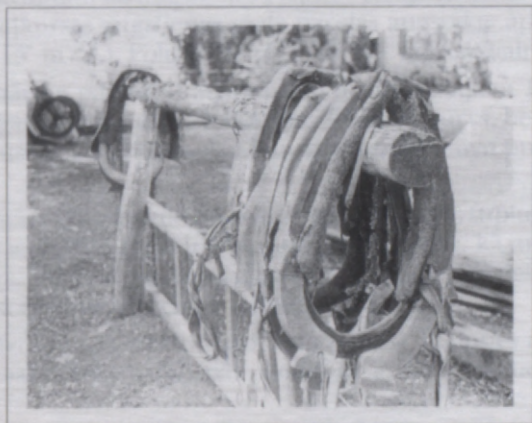
STRĒLNIEKI	169
FABRIKA	172
LIDLAKS	173

I. Dišlere, A. Ozola, I. Smuškova **VIETVĀRDI** **175**

SLOCENE	175
ŠLOKENBEKAS MUIŽA	177
Vissenākās ziņas	177
Šlokenbeka reformācijas laikā	178
Šenkingu dzimta	179
Putkammera darbība	181
Šlokenbeka Brigenu rokās	182
Grothusi Šlokenbekā	182
Īpašnieku maiņas	183
Reku dzimītpašums	184
Durbē	189
Šlokenbekas nabagu nams	192
VALGUMS	192
Teikas	193
Muižas vēsture	193
Hercoga Jēkaba manufaktūras	196
Oslejas	197
Kaņieris	198
Melnezers	198
RAUDAS MUIŽA	198
Muižas īpašnieki	198
Apbūve	200
Apraksts	200
Leprozorijs	203

"Planetārijs"	203	
CĒRKSTES MUIŽA		204
Muižas īpašnieki	204	
No Kleistu dzimtas vēstures	206	
OZOLMUIŽA		207
Pirmās ziņas	207	
Hercoga muiža	207	
Ozolmuižas pārvaldnieki XVII-XVIII gadsmita mijā ...	208	
Ozolmuižas un Tukuma attiecības	211	
Ozolmuižas dzirnavas	212	
Valsts muiža	213	
SMĀRDES MUIŽA		215
Korfu dzimta Smārdes muižā	215	
Valsts muiža	217	
Tīles muiža	219	
Baltā Tīle	219	
Klausīšanas grāmata no tās kroņa Smārdes muižas	219	
I. Smuškova	UZZINĀS	221
CILVĒKI		221
HRONIKA		225
I. Valers	NOBEIGUMĀ	233
PAGASTA PRIEKŠSĒDĒTĀJI		237

VIELA

Smārdes
pasa

Māra Laudaka foto.

.....	203
.....	204
.....	206
.....	207
.....	207
.....	208
.....	211
.....	212
.....	213
.....	215
.....	217
.....	218
.....	219
.....	220
.....	221
.....	222

D
 1234
 56789

Copyright
 1912

VIETA

Smārde neatrodas pārāk tālu no Tukuma. Pagasts sākas tūlīt aiz Tukuma. Tā rietumu robeža atrodas pie Ķemerupītes, bet dienvidos tā ir Rīgas-Ventspils šoseja, savukārt rietumos galējais punkts ir Rauda, bet ziemeļos tas stiepjas līdz pat Apšuciemam.

Ainava te nav lēzena kā šķīvis, tā ir kalnaina, jo pagasta teritorija atrodas pārejā no Austrumkursas augstienes Piejūras zemienē un Zemgales līdzenumā, bet Ziemeļkursas augstienes malā paceļas augstākie apkārtnes kalni - Milzukulns (113 m vjl.), Poļu kalns (118 m vjl.) un Āžu kalns (125 m vjl.).

Šķiet, ka Smārdes pagasts ir arī viens no purvainākajiem Tukuma rajonā, jo te atrodas gan Zaļais purvs (9 ha), gan Raganu purvs, bet Smārdes kūdras purvs saplūst ar Tireļpurvu. Un kur nu vēl mazie rāvu purvi un rūsu pļavas!

Cauri pagastam tek Slocene, Jāņupīte, Skujupe, Vēršupīte un Ķemerupīte. Ievēribas cienīgākie ezeri ir Valgums un Kaņieris, kā arī Melnezers un Dzirnava ezers. Vecākie pagasta iedzīvotāji atceras arī Slaviešu ezeru, kas jau labu laiciņu kā nolaists. Palicis tikai neliels dīķītis.

Ko var Smārdes pusē atrast dziļāk zem zemes? Ja dosies meklējumos, atradumos būs saldūdens kaļķi, māli, dolomīti, grants, ārstniecības dūņas un kūdra.

Saimniekot šajā pusē vajag uzmanīgi, jo Smārdes pagasts ir daudz bagātāks par pārējiem rajona pagastiem dabas liegumu ziņā. Tā Milzukulns un Slocenes ieleja ar apkārtējo ainavu ir kompleksais dabas liegums, kur ir atļauta ierobežota saimnieciskā darbība, kas nodrošina un garantē te esošo biotopu un visa dabas kompleksa saglabāšanu. Kaņieris ir ornitoloģiskais dabas liegums, lai aizsargātu ligzdojošos un caureļojošos putnus. Ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais dabas liegums ir arī Zaļais purvs ar saviem sērūdens avotiem. Atsevišķs aizsargājams objekts ir arī Raudas parks ar 35 eksotisku koku un krūmu sugām.

Ar ko cilvēkiem asociējas Smārdes pagasts? Ar Milzukulnu, kur var gan slēpot, gan tornī kāpt, arī ar Šlokenbekas muižu, ar strēlnieku ciņām Smārdes purvos un nostāstiem par valstsvīru izprieccām Valguma pusē. Bet gardēžiem tas asociējas ar Smārdes desām.

NO MAZLIET SENĀKAS VĒSTURES

Pirmo reizi vēstures avotos šī vieta minēta Kursas dališanas līgumā 1253. gadā, kad Tukuma novada sastāvā ietilpa arī Ozoli, Smārde, Valguma ezers un Kaņieri ar tāda paša nosaukuma ezeru.¹

Te atradās arī divas seno kuršu pilsvietas - Milzkalne un Kaņieri. Arheologi un vēsturnieki šajā pusē atraduši arī vairākas upuru vietas un svētvietas. Par visām šīm vietām mazliet sīkāk.

MILZUKALNS

Milzkalns par pils vietu uzskatīts jau 19. gadsimta beigās. To 20. gados apstiprinājis arī latviešu arheologs E.Brastiņš. Par Milzkalnu viņš ir rakstījis:

“Milzum- arī Milzkalns atrodas uz ZA no Tukuma pilsētai 6 km attālumā. Viņa tuvumā ir Ūdru, Galmaču un Poļu mājas. Vācieši šo vietu iesaukuši par “Hüningsberg”.

Milzumkalns ir apvidū augstākā vieta, jo paceļas virs jūras līmeņa 112 m. Tas tālu redzams visā apkārtnē un lietots kā trigonometrisks punkts. Kara laikā šeit stāvējuši gan krievu, gan arī vācu novērotāji. Savām vajadzībām tie cēlušies vairākkārt augstas

Ugunsnovērošanas tornis Milzkalnā.
50.g.beigas. M.Sedola foto. TMNM 30777

bākas kalngalā un ietaisījuši ierakumus, blindāžas un satiksmes ejas. Caur šiem rakumiem redzams, ka kalna virsu klāj metru un vairāk dziļš mītnu slānis. No ierakumu sienām rēgojās laukā rokām taisīti ornamentēti un neornamentēti māla trauka gabali, dzīvnieku kaulu atliekas, ogles un dzintars. Šo vietu apmeklējot, tika salasīts liels vairums šādu priekšmetu.

Šis apstākļi liecina, ka Milzumkalns senatnē ticis lietots kā dzīves vieta, kura, pateicoties savām dabiskajām īpašībām, bijusi labi aizsargāta pret uzbrucējiem. Milzumkalnā nav vairs redzami nekādi seni rakumi vai uzbedumi, jo laika zobs un cilvēku postījumi tos nolīdzinājuši. Tomēr ārējā pusē, pret Ūdru mājām, varēja kādreiz būt neliels uzbedums.

1. TMNM ZA nr. 692

Tagadējais kalna plakums izskatās kā trijstūris ar noapaļotiem stūriem, kuram katra puse līdzinās 50 m. Tuvumā esošo Šķēpnešu māju saimniece stāstīja, ka veci ļaudis tai teikuši, ka Milzkalna virsotne senāk esot arta. To esot aris kāds vīrelītis, kurš šeit mežā esot iēplēšies. Toreiz ļaudis iēplēšusies mežā, kurā vietā vien iepaticies. Tā esot šeit mežos radušās visas mājas ziemeļos un vakaros Milzkalnam. Vēlāk atnācis kungs un teicis, ka zeme piederot viņam, un ierādījis laukus pēc sava prāta. Pēc bijis jāiet arī kunga labā strādāt. Kad strādātāju pašu lauki palikuši atmatā, prasījuši maizi kungam. Kungs iedevis pa klaipam, bet līcis par to nopērt.²

Savukārt I. Vīks un S. Rusmanis domā, ka vēl pirms pilskalna ierīkošanas Milzkalns bijis nozīmīga senču svētvieta, jo divas pilskalna malas orientētas uz dienvidrietumiem un ziemeļrietumiem, t. s. senā Saules kulta virzienos.³

Kā radies Milzkalns? Kalna ģeogrāfiskā adrese būtu - Ziemeļkursas augstienes Talsu-Tukuma pauguraines Raudas pauguru grēdas dienvidaustrumu mala. Tas veidojies leduslaikmeta beigu posmā un pēcledus laikmetā.⁴ Savukārt teika par Milzkalna rašanos skan savādāk:

"...sensenos laikos, kad ieceļojuši pirmie cilvēki, šis apvidus bijis līdzens kā galds. Ļaudis sākuši būvēt mājas, list līdumus un apstrādāt laukus. Tomēr dzīvot šeit bijis ļoti grūti, jo apvidu apsēduši velni. Tie dzīvojuši Gailīšu mežā un katru nakti postījuši to, ko cilvēki pa dienu uzbūvējuši. Ciema iedzīvotāji izmēģinājušies visvisādi, bet velnus aizdzīt nav spējuši. Tad kaut kur padzirdējuši, ka netālu - Smārdes purvos - dzīvo kāds milzis. Saposušies, devušies ceļā pie spēkavīra un lūguši palīdzēt. Milzis, labsirdīgs vīrs būdams, nācis ļaudīm līdzi. Nostājies meža malā un saucis velnus ārā. Pēc nakts nedarbiem tie gulējuši ciešā miegā. Pagājis krietni ilgs laiks, līdz kāds samiegojies velns pabāzis savu izpūrušo galvu no mežmalas krūmiem un prasījis, ko milzis blaustās. Vārdu pa vārdam, un sācies ķīviņš, kas pāraudzis nežēlīgā kautiņā. Milzīm spēka diezgan, bet velnu daudz, un visi tie ragaini un nagaini. Tikai pret vakaru cīņa beigusies. Velni smilkstēdami, brūces laizīdami, pazuduši kur kurais un no tā laika šajā pusē neesot redzēti. Tomēr arī milzis bijis smagi ievainots. Velnu ragi pārplēsuši viņa vēderu, un zarnas kamoliem vien vēlušās ārā. Stiprinieks gan turējies, bet ko nu vairs. Paspēris pāris milzu soļu, viņš nespēkā nokritis un aizmidzis uz mūžu. Viņa kaps esot Milzkalns..."⁵

Taču, lai kā arī būtu, tagad Milzkalna apkārtnē ir patīkama slēpošanas vieta, bet kalna galā atrodas tornis, no kura, sarunājot ar vienmēr laipno sargu, var vērties uz plašo apkārtni, mēģinot saskatīt gan Rīgas līci, gan Rīgas augstos torņus.

2. Brastiņš E. Latvijas pilskalni. I daļa - Kuršu zeme. R., 1923., 48.lpp.

3. Rusmanis S., Vīks I. Kurzeme. R., 1993., 190.lpp.

4. Latvijas PSR ģeogrāfija. R., 1975., 160.lpp.

5. Tukums. R., 1995., 7.lpp.

KAŅIERIS

Smārdes pagastā ietilpst tikai neliela daļa Kaņiera ezera, un arī Kaņiera pilskalns ir vairāk Lapmežciema pagastā nekā Smārdes pusē.⁶ Taču bieži vien tas, kam nav zināma precīza atrašanās vieta, izraisa divreiz lielāku interesi.

Teikas stāsta, ka šajā pilskalnā esot mitinājušies jūras laupītāji, kuri no jūras braukuši ezerā un glābušies no vētrām. Pilskalna ziemeļpusē esošie uzbedumi esot atliekas no kādreiz ierīkotās ostas.⁷

E. Brastiņš šo pilskalnu ir atzinis par neparastu, turklāt tas atrodas arī neparastā vietā. Šis ir vienīgais pilskalns, kas atrodas tik tuvu jūrai, purvainā un neapdzīvotā vietā. Tas būtu pieskaitāms pie lībiešu apdzīvotām zemēm, jo zināmā mērā atrodas Vidzemes daļā, un arī ezera nosaukums "jerv", "jaru" - ezers nāk no lībiešu valodas, taču ezers "stagnum Canygerve" minēts Kurzemes dalīšanas līgumā 1253. gadā, kas liek domāt, ka to apdzīvojuši kurši.

Pilskalna mītņu slānis ir 1/2 m dziļš, un tā dibenā rokot atrasti daudzīti kauli un ogles. Virspusē - daudz akmeņu, kas šur tur sakrauti čupās.

Par Kaņiera ezera pilskalnu, ko pirmais atradis Dēriņš 1867. gadā, rakstīts vairāk nekā par kuru katru citu Latvijas pilskalnu, taču arheoloģiski tas nav pētīts. Daudz pārrunu radījušas ezera rietumu krastā esošās akmeņu rindas, kas stiepjas vairākām kārtām tālu gar ezera malu. Sākumā domāja, ka tas esot aizvēsturiska cilvēka darbs, līdz prof. B. Doss aizrādījis, ka rindās novietotie akmeņi esot ledus darbības rezultāts.⁸

MILZKALNES BAZNĪCKALNS (UPURKALNS)

Tas ir ap 2 ha liels atsevišķs kalns, kas atrodas blakus Milzkalnes sākumskolai un kam nav nocietinājuma pazīmju. 1949. gadā Austrā Klamane stāstījis, ka no kalna uz Tukumu gājuši divi ceļi - baznīcas ceļš (*tagad lielceļš*) un "lau-pītāju ceļš" (*pa mežu*). Pa "lau-pītāju ceļu" ļaudis slepus nākuši uz Baznīckalnu upurēt, kas bijis stingri noliegts. Plašāku meža gabalu ap kalnu no lielceļa uz jūras pusi saucot par Svēto birzi.⁹

LUSTŪŽA KALNS

Lustūža kalns rakstu avotos minēts kā nocietināta vieta, kur atrodami arī senkapi. Citi avoti stāsta, ka 1494.-1535. gadā te atradusies Livonijas ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga medību pils, kas vēlāk pārbūvēta Kurzemes hercoga vajadzībām.¹⁰ Kāda teika vēstī, ka Lustūža kalnā arī carienei Katrīnai bijusi ierīkota izpriecu pils. Viņai bijusi arī zelta kariete, un, lai cits to nedabūtu, viņa to nogremdējusi Valguma ezerā. Par to vecāki pagasta

6. TMNM ZA nr.692

7. Brastiņš E. Latvijas pilskalni. I daļa - Kuršu zeme. R., 1923., 50.lpp.

8. Turpat.

9. TMNM PZA 338 - Izraksts no LPSR 10 vēstures muzeja Arheoloģijas arhīva "Tukuma apriņķa Milzkalnes pagasts (inv.nr.1171)".

10. Tukuma draudze un baznīca. R., 1937., 16.lpp.

11. Rusmanis S., Viks I. Kurzeme. R., 1993., 192.lpp.

iedzīvotāji stāstījuši vēl 19. gadsimtā, kad redzējuši ziedam arī kādu košumkrūmu apkārtnē. Citā teikā vēstīts, ka šejienes izpriecu pilij bijis pagriežams augšējais stāvs.¹¹

SENI UN NE TIK SENI STĀSTI

NO CĒRKSTES

“...Cērkstes alus brūzī spokojas. Kā jau alus brūzī nekas labs nenotiek. Pats vells dzīvojis pagrabā. Ko vellu valdīsi, viņš jau iztaisa visādas briesmas. 1889. gadā izrāva vells visus tiltus, applūdināja, izgāza muižas dzirnavas. No tā laika dzirnavu vairs nav.”¹

Cērkstes muižā dzīvojis kāds lielāks krievu kungs. Uz jautājumu, vai viņa mājās arī spokojoties, viņš atbildējis: “Spokojas gan. Kad izeju ārā, tad redzu, ka pa logu spīd uguns, kad ieeju iekšā, nav ne uguns, nekā.”²

“Sen atpakaļ Cērkstē bija lieli plūdi. Saulei noejot, nāca no gaisa melns mā-kūlītis. Noslīcināja cilvēkus un dažus lopus. Tas bija mellais mākulis. Sarāva muižas dzirnavas. Tās vēl šodien nav atjaunotas. Mākulis esot bijis pats vells.”³

Dzīvojis pie Cērkstes darvas tecinātājs. Reiz viņš nesis darvu. Nolējis ar darvu bijis melns. Nolicis pundeli, mucīņu un aizmidzis. Jutis, ka sit pa pieri. Uzcēlies redz - liels vīrs stāv. Vecis teicis: “Ko tu man sit pa pieri?” Lie-lais vecis teicis: “Vai tad tu vēl esi dzīvs?” Melnais Pēteris atkal prasījis: “Ko tu dari, un kas tu tāds esi?” - “Es esmu mēris, un redzi, ko es darīšu.” Cērk-stes puīši plauj, strādā laukā. Svešais pieiet klāt un sāk vienam otram pie-iest ar āmaru. Kas bija dabūjis āmara sitienu, tas beigts, un tā išā laikā visi plāvēji guļ gar zemi.”⁴

NO OZOLMUIŽAS

“Tukuma apkārtnē Ozolmuižas kalpu mājās stipri spokojies, seviš-ķi istabas augšā. Tur bieži redzēta pelēka sieva staigājam. Vakaros un nakti bieži dzirdama kāpšana pa istabas augšas trepēm lejā un augšā, lejā un augšā. Kad gājuši skatīties, nekas nebijis redzams. Istabā šad tad redzēts garš, pelēks vīrs. Rei-

Skolotāja Friča Braucēja akvarelis “Lauki vasarā”. 1912.g. TMNM 14104

1. FI II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. M.Pekele, dzr.Tk Milzkalnes Cērkstē, tc. Kārlis Strautnieks, 70 g.v., kalējs, ienācējs no Jelgavas, dzīv. Rīgā/1835,2031.
2. FI II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. M.Pekele, dzr.Tk Milzkalnes Cērkstē, tc. Kārlis Strautnieks, 70 g.v., kalējs, ienācējs no Jelgavas, dzīv. Rīgā/1835,2032.
3. FI II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. M.Pekele, dzr. Milzkalnē, tc. O.Blankenberga, 68 g.v., kalpone, dzīv. Tukumā u.c./1835,2430.
4. FI II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. M.Kazena, dzr. Tk Milzkalnē, tc. J.Smildziņš, dz. 1879.gadā, zvejnieks/1835,4990.

zēm tas sēdējis gultas galā labi ilgi, bet tad piepeši nozudis. Kāda sieva vakarā gājusi istabas augšā un atstājusi augšienes durvis vaļā. Te uzreiz durvis ar lielu sparū aizcirtušās ciet, kaut gan caurvēja tur nemaz nebijis. Kāda sieva iedegusi uguni, tā garām viņai paskrējusi kā ēna, un kaktā kaut kas nožvākstējis. Kad sieva atgriezusies istabā, tā bijusi viscaur slapja no lielām bailēm.”⁵

NO ŠLOKENBEKAS

“1936. gadā baroniete Reke rādījusi Slokumbergas pili... baroniete bijusi pavisam jaunlaiku cilvēks. Pilī esot bijis daudz vecu dokumentu par šejieni, bet tie gājuši bojā. Zviedrijā esot dokumentos pieminēts par Nāves leju, kas ir dzirnavu ezera galā. No Nāves lejas līdz jūrmalai bijusi svētā birze, ko citi meklē Igaunijā vai kur citur. Nāves leja bijusi pēdējā robeža, kur neviens vairs nedrīkstējis kāju spert.”⁶

“Zem Slokumbekas pils ir pazemes eja, bet plāni pazuduši, un tā nav atrodama. Zviedru kara laikā pilī ielauzusies zviedru jātņieku daļa un novākusi visus vāciešus, kas bijuši pilī, līdz ar komandantu. Bet pilī visi apkārtējie kungi bija saveduši savus dārgumus. Drīz pēc tam zviedri sadūrušies ar tukumiešiem - vācu karotājiem, apkauti, bet dārgumi pie viņiem nav atstāti. Tādēļ baroniete domā, ka tie paslēpti slepenajā ejā.”⁷

“Slokumbekas Svītes māju pļavā vairāk gadu desmitu atpakaļ kāds vīrs pļāvis pusdienas laikā sienu. Bijis viens pats. Zālē kāds sācis runāt: “Laiks klāt - vainas nekādas! Laiks klāt - vainas nekādas!” Vīrs nometis izkapti un devies grīslī saucēju meklēt. Ejot ar grīslī pārgriezis roku. Ievainojums sācis čūlāt, un vīrs pēc dažām dienām nomiris.”⁸

PAR MILZUKALNU

“Milzukulnā Milzkalnes pagastā esot nogrimusi pils. Agrāk redzētas pat dzelzs durvis kalna piegāzē. Arī tagad kalna vidū esot caurums. Reiz caurumā ielaiduši zosī. Zoss izlīdusi ārā pa avotiņu, kas atrodoties lejā pie kalna.”⁹

“Ilgi senesenos laikos reiz dzīvojis muižkungs Minhe. Viņš bijis liels putnu mīlētājs, un sevišķi viņš mīlējis vienu pili, kurai apsējis sarkanu bantīti ap kaklu. Kādā dienā viņš ar pili aizgājuši Milzkalna piegāzē pie avotiņa. Pile iekāpusi avotiņā un piepeši pazudusi. Minhe tīri vai ārpātīgs no krenķiem palicis un izolījis lielu naudas summu tam, kurš to pili atradīs. Un viens Tukuma iedzīvotājs nopircis avīzi un aizgājis uz Tukuma ezeru mak-

5. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 375.lpp.

6. Fl II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. Alma Romane, dzr. Tk Milzkalnē, tc. Austra Ulmane, dz. 1909.gadā Tk Tumē, dzr. Tukumā, dzīv. Tk Irlavā/1835,28.

7. Fl II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. Alma Romane, dzr. Tk Milzkalnē, tc. Austra Ulmane, dz. 1909.gadā Tk Tumē, dzr. Tukumā, dzīv. Tk Irlavā/1835,32.

8. Valsts Tukuma ģimnāzija, uzr. 1930.gadā.

9. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 346.lpp.

šķerēt. Iesēdies laivā, viņš sācis la-
sīt. Bet te piepeši viena pīle tuvu
pie viņa iebļāvusies. Pīlei ap kak-
lu bija sarkans lupatiņš, kā avizē
rakstīts. Vīrs tūliņ noķēris pīli un
aiznesis kungam, kurš samaksājis
izsolīto summu. Bet nu kungs ie-
laidis atkal pīli avotā, kura pēc 24
stundām bijusi jau Tukuma ezerā.
Tā tad cilvēki noticējuši, ka no
Milzkalnu uz Tukuma ezeru ir
apakšzemes upe.”¹⁰

Skolotāja Friča Braucēja akvarelis "Kapu vārti".
1912.g. TMNM 14106

PAR NĀVES IELEJU

"Netālu no Tukuma pie Slokenbekas ezera Nāves ielejā pakāries kāds vīrs. Iepriekšējā vakarā, kāda sieviņa stāsta, no turienes iznākuši divi tumši stā-
vi. Tie esot gājuši nelaimīgajam vietu sataisīt."¹¹

A. Sēvele stāstījusi: "46 gadu revolūcijas svētkos es nāc mājā no balles caur
Nāves ieleju. Balle bij skolā. Toreiz es dzīvoj Tilē. Dzirdēj, ka ķēdis svež,
brikšķ, brīkšķ. Es sabijos un skrēj uz mājām."¹²

NO SMĀRDES

"60 gadus vecais Eikmanis Smārdes pagastā stāsta: mēs bijām trīs brāļi
pusaudži. Reiz mans vidējais brālis, lai pierādītu savu spēku, saķēra aiz ap-
kakles vecāko brāli, uzsvieda to augšpēdu sev uz muguras un nesa pa tre-
pēm uz augšu; bet lāgā nevarēja panest un uz trepēm apstājās. Es ievēro-
ju, ka vecākam brālim acis izvērstas uz āru un izskatās pavisam nedabīgas.
Uzkliedzu, lai liek brāli zemē. Kad vidējais brālis palaida vecāko vaļā, tā tas
novēlās bez samaņas zemē. Nobaidījušies sākām to kratīt un rīvēt kaklu, ka-
mēr tas sāka krākt un vemt. Kad nāca pie pilnīgas samaņas, tas stāstīja, ka
visu laiku tam bijis ļoti jauki. Redzējis skaistu zaļu dārzu ar brīnišķām pi-
lim, Sāpju nemaz neesot jutis. Brālis nesot bija pievilcis krekla apkakli tam
pārāk cieši pie kakla, kādēļ tas būs zaudējis samaņu. Ja nebūtu tik drīz at-
laidis vaļā, būtu drīz bijis beigts."¹³

"Smārdes pagastā Ileiču purvā bieži redzēti spoki. Kādā dienvidū Gučs
redzējis pa purvu, tādā vietā, kur cilvēks nevarot iet, brienot sarkanās drē-
bēs sieviete. Šai purvā noslicis arī saimnieks Galējs ar visu zirgu. Reiz brau-
kuši šai vietā garām vairāki zemnieki. Viens zemnieks teicis uz citiem: "Lūk,
šī ir tā vieta, kur Galējs noslicis." Te piepeši zirgs saslējies kājās un izskrējis

10. Valsts Tukuma ģimnāzija, uzr. 1930.gadā - Atis Feldmanis, dzr. Tk Milzkalnē, tc. Helvigs/1108.259.

11. Valsts Tukuma ģimnāzija, uzr. 1930.gadā - Marija Pūce, dzr. Tukumā, tc. Jēkabs Konrāds/1108.610.

12. FI II zin.eksp. Tukuma apr. 1948.gadā, uzr. Z.Saulrietē, dzr.Tk Milzkalnē, tc. A.Sēvele, 16 g.jaunā darba zemniece/1835.3247.

13. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936.

no ilksīm, apgriezies riņķī un galvu paslēpis kamanās. Tikai lielām pūlēm varējuši zirgu nomierināt. Citu reizi, braucot naktī no kristībām, redzētas purvā pie ceļa divas sveces degam. Zirgi, to redzēdami, sākuši krākt un slieties kājās, un ar lielām pūlēm tik izdevies padzīt uz priekšu. Meža tur nebijis, un vilks arī nevarējis būt. Bet, ko tikuši spoku vietai garām, tad zirgi tā skrējuši, kā kad tos trenktu pats nelabais.”¹⁴

“Smārdes pagasta Kalnbičuļu rijā senāk spokojies. Reiz rijā gulējis mironis. Kad vien gājuši rijā - mironis gulējis uz mutes, bet uz zārka malas tupējis krauklis, kas, cilvēkam nākot, izlaidies pa rijas lodziņu ārā. Naktīs rijā bieži vien dzirdēts kuļam ar sprīguļiem, zirgu skriešana un pātagu cirtieni - arī spēlēšana bijusi dzirdama. Reiz vecais Bičulis svētdien pusdienas laikā aizkūris rijas krāsni. Pēc krāsns iekuršanas apgūlies uz malkas pagalēm. Te viens raustot pie kājām. Bičulis savilcis kājas un gulējis tālāk. Te atkal kāds raujot pie kājām un saucot: “Ej nost!” Bet Bičulis guļot tālāk. Tad rāvējs rāvis tik stipri, ka Bičuli aizsviedis rijas vidū uz klona. Bičulis tad izbijies no tiesas un meties pa rijas lodziņu ārā. Izstāstījis notikumu arī brālim. Brālis tik smējies vien un teicis, ka nieki vien esot. Mājas puīši, kādi pieci cilvēki, nolēmuši iet nakti pārgulēt rijā, lai pierādītu, ka spoku tur nav. Aizgājuši gulēt. Te necik ilgi dzird, ka no krāsns spēlējot: čikā, čikā! Laikam kāds baidot. Gājuši meklēt spēlētāju, bet tādu nevarējuši atrast. Saņēmuši grābekļus un dakšas, likušies atkal gulēt. Bet necik ilgi, ka atkal spēlējot: bukā, bukā! Tā nebijis rijā mierā gulēt un nākuši atpakaļ uz māju.”¹⁵

“Smārdes pagasta Spindeļa rijā arī spokojies. Reiz saimnieks, aizkūris rijas krāsni, sildījies. Te kāds grūžot to no krāsns nost. Saimnieks nost negājis. Tad kampts pie kājām un sviests krāsni, pie kam dots tāds plīķis pa dibenu, ka pirkstu iespaidumi uz dibena bijuši redzami visu mūžu. Pēc šī notikuma saimnieks drīz miris.”¹⁶

“Tepat Smārdes Vidukļos senos laikos dzīvojis kāds saimnieks. Tam saimniekam bijis puisis, kurš pa pusdienas laiku ganījis zirgus netāl’ no Mežmaču dzelmītes. Ganot zirgus, viņš bij aizmīdījis. Pie viņa sapnī pienācis melns vīriņš un sacījis: “Tepat dzelmītē glabājas nauda. Tev tikai jāpaņem melns zirgs un no kārklu mizas jānovij rēdes un jāuzmauc otrādi zirgam mugurā. Un jājāj pa dzelmīti pusdienas vai nakts laikā. Bet, kad tu jā, tad tikai nepie-mini Dievu.” Kad puisis atmodies, viņš palūdzis saimniekam zirgu un lūdzis, lai viņš pats atnāk līdz, tikai lai paslēpjās krūmos, un sacījis: “Kad man neiet labi, tad nāc man palīgā.” Viņi aizgājuši. Puisis sācis peldēt. Te sākusi vētra plosīties un pērkons un lietus līt. Vētra sākusi kokus laužt, un puisim bijis ļoti bail. Te viņš ieraudzījis, ka naudas kaste parādās virs ūdens. Turpretī saimnieks nav nekā redzējis. Puisis iesaucies: “Vai Dieviņ,” un uzreiz vētra pār-

14. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 407.lpp.
15. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 424.lpp.

16. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 474.lpp.

gājusi un kaste nozudusi. No ūdens tikai iznācis mazs vīriņš un sacījis: "Tūkstoš gadu es te esmu gulējis, un vēl tūkstoš gadu man būs jāguļ." Tos vārdus teicis, viņš pazudis, bet puisis ar saimnieku pārgājuši tukšā mājās.¹⁷

"Reiz kāds vīrs gājis cauri Smārdes mežam un ieraudzījis kādā vietā velnu sēžam pie ugunsкура un žāvējam naudu. Vīrs piegājis klāt un prasījis, vai nevarot iesmēķēt. Velns atblāvis. Bet vīrs gribējis ņemt uguni un nevarējis dabūt, jo nebijusi nevienas pagalītes, nedz arī ogle, bet uguns tomēr dedzis. Tad vīrs sacījis: "Velns, kas tā par uguni." Tikko tas tā bij izteicis, velns tūlīn teic, lai nākot, viņš iedošot uguni. Paņēmis savu svārku stūri, tas iedeva vīram, lai iesmēķē. Vīrs nav dabūjis vis uguni, bet tūdaļ viņam piebirušas pilnas rokas ar zelta naudu. Vīrs sabijies, nosviedis zemē naudu un aizskrējis uz mājām. Pārgājis mājās, tas gāja gulēt. No rīta uzcēlies, vīrs zābakā atradis vienu gabalu zelta naudas. Atminējies par vakardienas naudu, ko viņam rokās bij iebēris velns, tas gāja uz to vietu pēc naudas, bet nevarējis atrast tur vairs ne velna, ne arī naudu. Noskumis viņš gāja uz mājām."¹⁸

Smārdes pamatskolā savulaik stāstīts, ka viens saimnieks galīgi piedzēries aizgājis uz židu kapiem. Tur viņš ieraudzījis zaķi. Saimnieks zaķi nošāvis un iebāzis tašā. Bet, līdzko no kapiem izgājis, tā zaķis no tašas ārā un uzsaucis: skaties, redzi, Krišjānīt, es no tašas izlēcu ārā. To saimnieku sauca par Krišjāni, tāpēc zaķis uzsaucis uz Krišjāni.¹⁹

Kāda kalpone bijusi ļoti droša un teikusi, ka aiziešot uz kapiem un atnesīšot vienu krustu. Aizgājusi arī pusnaktī un atnesusi vienu krustu, bet, kad nesusi atpakaļ, tā viņa palikusi pie tā kapa beigta.²⁰

NO MILZKALNES

"Milzkalnes pagastā Liguļos pie saimnieces atnākusi ciemā radniece ar bērnu. Pa nakti viņa ar bērnu gulējusi istabas augšā sienā. Rītā stāstījusi saimniecei, ka šī nemaz nedabūjusi gulēt. Ko taisoties aizmigt, to viens vīrs, tāds kā saimnieces mirušais tēvs, klāt un baroties, ka te nedrīkstot gulēt. Otrā naktī saimniece viešņu atstājusi gulēt istabā un pati aizgājusi augšienē gulēt. Arī viņai brucis virsū lietuvēns: palicis ļoti nelabi, un sākusi svīst, bet viņa paguvusi kājas salikt krustā, pēc kam lietuvēns atstājies."²¹

"Milzkalnes pagasta Rijkuru rijā spokojies. Pa naktīm piedarbā dzirdēta kulšana. Kad gājuši skatīties - nekā nebijis. Saimniekam guļot rijā, reiz to kāds aiz kājām iesviedis rijas krāsnī. Ja nebūtu paspējis izglābties, būtu sadedzis. Reiz rijā kāds šķaudījis uz ārdiem. Viens no gulētājiem šķaudītāju piemiet: "Ko tu šķaudi kā kaķis. Šķic, šķic peļu ķert!" Šķaudītājs esot bijis pats nelabais un kaitinātāju bijis tā ielocījis mūra stabos, ka rītā drusku tik dzīvu atraduši, kad izvilkusi citi gulētāji."²²

17. 358,1114.

18. 358,1095.

19. 358,132.

20. 358,749.

21. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums R., 1936., 479.lpp.

22. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums R., 1936., 127.lpp.

“Eiliķis Milzkalnes patversmē stāsta: “Bij vasaras svētku sestdiena. Mēs, mājas ļaudis, bijām izpērušies pirti un noskaitījuši pātarus, tik mana brāļa Anša nevarējām nekur atrast. Beidzot to es atradu istabas augšā, pažobelē. Puikam bij jāiet uz pirti nomazgāties, bet, tā kā bij jau labi vēls, es gāju tam līdzi, lai nebūtu tam bail, jo pirts bija diezgan tālu no mājas aiz ābeļdārza. Anšelis izgērbies sāka pērties, bet es paliku priekšnamā pie pirts durvīm stāvēt. Pa pirts lodziņu spīdēja mēness. Te es redzu, ka pirts kaktā ir pelēks kaķis ar sarkanu galvu. Ieskatoties tuvāk, redzu, ka nemaz tam galvas nav, bet ar asinīm notašķīts sarkans kakls. Sāku saukt: “Šķic ārā, šķic ārā!” Te no pirts izskrien arī brālis un kliez, ka tas neesot kaķis. Puika paķēra drēbes un sāka skriet uz māju. Ejot prom no pirts, es vēl atvēru durvis un tajā ieskatījos. Visa pirts bija sarkana kā ar uguņi. Arī man tagad sametās lielas bailes, un es muku, ko kājas nes, uz māju.” Kas kādreiz mošķus pārspējot, tam tie vairs nerādoties. Kādreiz vēlāk šis gulējis kūtsaugšā salmos. Ap pusnakti šim apkārt sākušās lēkāt kā ēnas un pūst viršu aukstu gaisu. Šim mati stāvus cēlušies un visa veļa bijusi slapja no baiļu sviedriem. Bet tad šis saņēmis dūšu, izvilcis no kabatas nazi, piecēlies kājās un kliezjis, ka lai tik šim nākot mošķi klāt, visus noduršot. Uzreizes visi mošķi pazuduši un vairs nemaz nebijis bail. No tās reizes šim neesot nekādi mošķi rādījušies.”²³

Aiz ezera pie dzirnavām atrodas Reķu kapi. Tur ir kapliča, kur rādoties kāda sieviete naktī; ejot un raudot. Stāstīts, ka tā esot redzēta vairākas reizes.²⁴

Reinās saimniecei esot bijis mazs, vecs galdiņš, ko viņa nekad nav mainījusi. “Tas mans maizes galdiņš, no tā es nešķiršos,” jo citu varētu iegādāties itin viegli un bez pūlēm.²⁵

“Reiz gar Milzkalnes patversmes kapiem naktī braucis Eikmaņa tēva tēvs. Ko ticis mežā pret kapsētu, tā zirgs sācis slieties kājās un negājis uz priekšu. Braucējs gājis skatīties, vai kas nav uz ceļa. Jā, nu bijis arī turpat zirga priekšā tāds kā melns zārks, kā. Braucējs pārmetis sev krustu un pārvilcis arī pār ceļu krustu. Tūdaļ parādība izzudusi un zirgs gājis tālāk.”²⁶

PAR IPŠU AVOTU

“Vecos laikos pie Ipšu mājām gans ganījis govīs un dziedājis: “Kas man dotu naudas kasti, es tam dotu raibu vērsi.” Te no gaisa nolaidās liela naudas kaste, un pūķis sēž virsū. Pūķis teica, lai gans viņam dodot raibo vērsi, viņš tam došot naudas kasti. Bet gans bijis nobijies un neteicis ne vārda; kaste ar pūķi iegrimusi zemē, un tur izcēlies Ipšu avotiņš.”²⁷

Cita teika stāsta, ka tur naudas lādi esot nogremdējuši sakši. “Viņi kādu laiku esot cīnījušies uz kalniņa, ko tagad saucot “Sakšu kalniņš”, un, kad galīgi

23. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 397.lpp.

24. Fl II zin. eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. Z.Saulriete, dzr. Tē. Milzkalnē, tē. J.Štrunksteina, laukstr., 30 g.v. ienācējs no Latgales/1835,3214.

25. Prof. Kārlis Štraubergs uzr. 1931.gadā, dzr. Tē. Milzkalnēs Pliksās, tē. Sīpols, 33 g.v. ienācējs no Tl Kandavas/880,1656.

26. Latviešu pasakas un teikas, 14.sējums. R., 1936., 267.lpp.

27. 358,1101.

sakauti, izmisumā bēguši, bet naudas lādi žēl bijis pretiniekam atdot. Tā to nogremdējuši avotā. Jāpiezīmē, ka sakšu vadone laikam bijusi sieviete.”²⁸

“Kad Ipšu avotā ielaista pīle, tad tā iznākusi ārā Valguma ezerā.”²⁹

STĀSTA MILZKALNIEKI

Vecmāmiņu stāsti par sendienām parasti ir vieni no spilgtākajiem un interesantākajiem. Lūk, ko par laiku Milzkalnē pirms 100 gadiem stāstījis 1867. gadā dzimušais Jēkabs Dišlers.

Gājēju un saimnieka darba līgumus pa lielākai daļai slēdza krogos pagasta valdes izsludinātājā dienā. Dažādos novados tai ir dažādi nosaukumi. Milzkalnē tā saukta par “līgstamdienu”.

Par kalpiem dēvēja precētu pāri ar vai bez bērniem. Darba līgumā paredzēto algu - labību, naudu, apģērbu, zemi uzskatīja par vīra peļņu, turpretim par dzīvokli, lopu mitekli un barību kalpa sievai laikā no Jurgiem līdz Mārtiņiem vajadzēja saimniekam atkalpot 30 - 60 dienu.

Vīrs, kalpojot pie saimnieka, visu laiku ēda saimnieka maizi. Sieva un bērni ēda savu maizi, izņemot tās dienas, kad strādāja pie saimnieka.

Parastākais kalpošanas termiņš ganiem bija no Jurgiem līdz skolas laikam (15. oktobrim) vai arī līdz lopu ārā laišanas laika beigām - apmēram līdz Mārtiņiem. Līdz skolas laikam pa lielākai daļai līga bērni, kas ziemā gāja skolā, pārējie turpretim visbiežāk derēja līdz lopu ārā laišanas beigām.

Ja kādam ganam vairs nebija vecāku, tas dažreiz līga pie saimnieka ar noteikumu, ka vasarā iet ganos, bet saimnieks ziemā sūta viņu skolā. Ganu zēnam par vasaru maksāja 2 pūrus rudzu, 2 pūrus miežu, 7 rubļus naudā un vienu pāri zābaku.

Par puišiem dēvēja neprecējušos vīriešus. Viņi dalījās priekšpuišos, puišos un mazajos puišos. Puiši pie saimniekiem derēja uz gadu vai pusgadu. Ja puišis iedomājās rudenī precēties, viņš līga uz pusgadu. Priekšpuiši bija lielākajās mājās. Viņiem alga bija lielāka nekā citiem. Saimnieks priekšpuišim pateica darbus, un tas izrīkoja visu saimi.

Kolhoza “Leņina ceļš” druvas. 1966.g. TMNM 9073

28. FI II zin.eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. M.Pekele, dzr.Tk Milzkalnes Ipšos, tc. Matilde, 48 g.v., un Roberts, 55 g.v., Rozes, saimnieki, ienācēji no Vidzemes/1835,2026.

29. FI II zin.eksp. Tukuma apr. 1948.gadā; uzr. stud.V.Veldze, dzr.Tk Milzkalnē, tc. M.Koha, 55 g.v., kalpone/1835,2765.

L/a "Rainis" laukstrādnieks Vilis Riekstiņš.
1959.g. TMNM 144

Meitas - laukstrādnieces, tāpat kā puīši un kalpi, pie saimniekiem līga uz gadu vai retāk - uz pusgadu. Ja mājās bija vairākas meitas, katra savu nedēļu rīkojās pa kūti un virtuvi. Meitai, kura rīkojās pa virtuvi, tajā nedēļā uz lauka nevajadzēja iet. Viņai bija jācep maize, jāmazgā veļa, jāvāra ēst, jāpieskata kalpa sievas bērni (*ja kalpa sieva bija saimnieka darbā*), jābaro cūkas, jāsaplūc un jāsakapā zāles, jāsauc gans mājās, jādzen govīs ārā, jāmazgā trauki. Meita, kas strādāja uz lauka, vēl papildus sakopa kūti. Govis slauca abas meitas, ja vajadzēja, arī kalpa sieva gāja palīgā.

Lielākās saimniecībās, kur algoja vairākus puīšus un meitas, līga arī 15 - 18 g.v. pusaudžus, t.s. mazos puīšus jeb puspuīšus un mazās meitas. Lielākās saimniecībās bija arī puspuīši. Tiem alga bija mazāka nekā puīšiem, bet veikt vajadzēja visus darbus. Palikt aiz muguras bija negods. Saimnieks par čaklu darbu uz-

slavēja. Ja mazais puīsis neprata visus darbus, tad lielajiem puīšiem vajadzēja pamācīt un palīdzēt. Par meitu atkarībā no spēka sāka uzskatīt apmēram 16 - 17 gadu vecumā. Jaunākās, kas vēl neprata tik labi veikt visus darbus, sauca par mazajām meitām. Viņām maksāja mazāku algu, bet veikt vajadzēja visus darbus. Ja kaut ko tik labi neprata, to pamācīja lielās meitas vai saimiece.

Par precēšanos runājot, pirms māju iepirkšanas, kad visi vēl bijuši kalpi, nav skatījušies uz kārtu. Vēlākā laikā tā stingri ievērota, tā ka kalps precēja tikai kalponi un saimnieka dēls - saimnieka meitu. Bijuši arī izņēmuma gadījumi. Tad noteikta izslēgšana no mantojuma.

Kalpu puīši parasti apprecēja kalpu meitas. Saimnieki mēdza turēties pie savas kārtas. Saimnieki saviem dēliem neļāva precēt kalpu meitas. Ja dēls vecākus neklausīja, tie nedeva viņam pienākošos mantojuma daļu un dēlam vajadzēja palikt par kalpu vai vaļinieku. Ja saimnieka meita gribēja iziet pie kalpa puīša, vecāki viņai bieži vien nedeva pūru.

Ja puisis vai meita gribēja, lai saimnieks ņem pie sevis arī viņu tēvu vai māti, par salīgšanu nevarēja būt ne runas. Saimes istabā šo vecāku novietošanai nebija vietas, jo tur jau tā mitinājās daudz cilvēku. Ja gājēju vecāki bija spēcīgāki un varēja atrast sev kaut kur apmešanās vietu, viņi dzīvoja par vaļiniekiem. Kamēr vien atceros, Milzkalnes pagastam bija sava nabagmāja. Ja tajā visiem nabagiem nepietika vietas, tie uz visu gadu tika nodoti pie saimniekiem. Pagasts par nabagu saimniekam maksāja tik daudz, cik uz katru bija aprēķināts dot nabagmājā. Pagasta nabagi bija galvenokārt no kalpu kārtas. Arī mājās izvietotie nabagi veica vieglākus mājas darbus.

Zaldāti, kam iedalīja zemi, nevarēja tūlīt apmesties uz dzīvi savā zemes gabalā, jo zeme bija nekultivēta. Viņiem nebija arī vajadzīgā inventāra. No sākuma viņi dzīvoja pie saimniekiem par kalpiem. Slēdzot līgumu, norunāja, ka saimniekam dažas dienas jāatbrīvo kalps, lai viņš varētu iekultivēt savu zemi. Pie saimniekiem dzīvoja, kamēr bija nocirst krūmi un kāds gabaliņš apstrādāts jau tiktāl, ka tanī varēja sākt sēt labību. Mazmājnieki nevarēja iztikt ar ienākumiem, ko tiem deva mazā saimniecība, tāpēc viņi gāja strādāt vai nu muižā, vai pie saimniekiem. Daudzi izmācījās un strādāja amatu. Sienu bieži plāva muižā vai pie saimniekiem uz pusēm.

Darba līgumus slēdza galvenokārt mutiski, norunājot, uz cik ilgu laiku līgums tiek noslēgts un kāda būs darba alga. Līgumu uzskatīja par noslēgtu, kad darba devējs un ņēmējs pēc saskaņotiem noteikumiem sadevās rokās un saimnieks strādniekam iedeva rokasnaudu, kuras apmērs nebija noteikts. Puisim parasti rokasnaudu deva ne mazāk kā 1 rubli, meitai - 50 kapeikas, ganam- apmēram 20 kapeikas.

Cik smagi bija jāstrādā? Milzkalnes pagasta puisim ar spīļu arklu dienā vajadzēja apart 1,5 pūrvietas. Gadsimta beigās turīgāko zemnieku sētās arvien vairāk parādījās pirktie vienzirga un divzirgu dzelzs arkli.

L/a "Rainis" laukstrādniece Irma Jansone. 1959.g. Attēls no albuma "L/a "Rainis"". TMNM 144

L/a "Rainis" laukstrādnieks Pēteris Filipsons.
1959.g. Attēls no albūma "L/a "Rainis"
TMNM 144

Ecēšanu kā samērā vieglu darbu kalpu sievu ganu dienās uzticēja ganu zēnam. Tomēr parasti, kā, piemēram, Mīlzkalnes "Skapjos", ecēja mazais puisis, ko te varēja labāk izmantot nekā citos smagākos zemes darbos.

Visatbildīgāko pavasara darbu - sēšanu pa lielākai daļai uzņēmās pats saimnieks. Puiši parasti biržoja un pienesa sēklu, kaut arī to uzskatīja par vieglu darbu, kura veikšanai visvairāk izmantoja gan mazo puisi. Apsēto lauku parasti rullēja pats saimnieks, jo tas bija vieglāks darbs, ko neuzticēja puīšiem, kuri allaž asākos stūros sarausa sējumu ar rulli kopā.

Mēsli bija jāizved un jāizar ne vēlāk kā līdz Jāņiem (24. jūnijā).

80. gados, kad iestājās lauksaimniecības krīze un kritās labības cenas, sevišķi strauji izvērās āboliņa audzēšana. Ar to nodarbojās arī Mīlzkalnes pagasta "Skapjos". Āboliņu ar garkātēm plāva tikai vīrieši.

Lielāko māju saimnieki paši plāut negāja, plāva tikai puīši. Mazākie zemnieki paši piedalījās plaušanā. Plaujot pa priekšu gāja priekšstrādnieks.

Ja siena plāvas bija tālu no mājām, pirmdienas rītā vai svētdienas vakarā puīši brauca plāut. Pēc dažām dienām turp brauca arī saimnieks un meitas nokopt sapļauto sienu. Viņi ņēma līdz arī pārtiku sev un puīšiem. Sestdienas vakarā visi brauca mājās, lai svētdienas vakarā vai pirmdienas rītā atkal dotos prom. Plāvās gulēja siena šķūņos. Māju plāvās šķūņu nebija, un no tuienes sienu tūliņ veda mājās.

Sapļautos āboliņa vālus neārdīja. Tiklīdz nokrita rasa, meitas ar grābekļu kātiem gāja valstīt āboliņu. Viņas āboliņa klēpjus savilka apmēram sekumu klējja lielos kūlišos. Kūlišus dienā vairākas reizes grozīja. Ja pa dienu tie izžuva, vakarā veda mājās, ja neizžuva, žāvēja vēl otrā dienā. Āboliņu gubiņās vai zārdos nelika, šādā veidā žāvējot, lapiņas gan nobira.

Kad gāju ganos, saimnieki darbos piedalījās vairāk nekā vēlākā laikā, kad gāju par puisi. Jo turīgāki kļuva saimnieki, jo vairāk tie atrāvās no darba.

Rudzus, kviešus, zirņus, vietām pat garās auzas un miežus vēl 80. gados pļāva ar vienroci, bet pārējās labības-miežus, īsās auzas u.c. - ar garkātēm, kas Milzkalnē kopā ar vienrocēm lietotas jau 70. gadu beigās.

"Legzdiņu" mājas. 1992. gads. M.Laudaka foto.

Ļaušanu ar vienroci uzskatīja par vienu no smagākajiem lauku darbiem. Ļaut pa lielākai daļai gāja pēc brokastīm, kad nokrita rasa, un strādāja līdz pusdienlaikam. Vienīgi ziemāju novākšanas laikā, sevišķi karstajās dienās, ļaušanu pārtrauca agrāk. Lielas grūtības karstā laikā sagādāja arī kūlišu siešana: no sausajiem salmiem veidotās saites viegli pārtrūka vai salūza. Pēcpusdienās atkal devās uz lauku un darbu turpināja līdz vakaram, kamēr uznāca rasa.

Sievietēm - kūlišu sējējām vai tupešu krāvējām dienā vajadzēja nokopt tik, cik vīrieši spēja sapļaut. Bija pieņemts, ka, ļaujot ar vienroci, vienai sievietei jāsasien, jāsaslien un jānogrābj divu pļāvēju veikums. Ļaujot ar garkāti, vienai sējējai vajadzēja sasiet un sasliet viena pļāvēja pļāvumu. Taču pret vakaru puīši vai kalpi gāja kopējām palīgā, lai nopļautā labība pa nakti nepaliktu uz zemes guļam.

Tajās dienās, kad ganos gāja kalpa sieva, gans gāja meitām palīgā sienu grābt, rudzus siet.

Parasta parādība svētdienas vakaros bija balles, kad puīši izprasīja darba devējam saimes istabu, saaicināja apkārtējo māju puīšus un meitas, sameklēja muzikantus un padejoja.

Kad biju vēl puika un dzīvoju pie tēva, plītis nemaz nepazina. Maizes krāsns bija vienīgā saimes istabas apsildīšanas ierīce. 70. gados un vēlāk saimes istabas apkurināšanai sāka iemūrēt plītis. Maizes krāsnī pārmūrēja un novietoja istabā tā, ka kurtuve pa lielākai daļai vērsās pret nama durvīm. Kurtuves priekšā iemūrēja plīti. Pārveidotajai krāsnij un iemūrētajai plītij blakus

apvalkdūmenim uzmūrēja atsevišķu dūmeni, piemēram, Milzkalnes "Matiņos".

Ja istabā dzīvoja kalpu ģimene, puīši un meitas, tad tik dienas pēc kārtas, cik bija puīšu un meitu, istabu kurināja meitas ar saimnieka malku. Kalpa sieva atkal kurināja krāsni tik dienas pēc kārtas, cik viņas ģimenē bija pa durvīm staigājošu cilvēku (šūpulī gulošus bērnus neskaitījuši). Kalpa sieva turklāt kurināja ar savu malku. Šī paraža izzuda, kad lielistabā iemūrēja plīti. Tad krāsni kurināja tikai tas, kas cepa maizi. Istaba sila no plīts un tās riera, kad uz plīts vārīja ēdienu. Uz plīts kalpa sieva vārīja ēdienu ar savu malku.

Visi gājēji dzīvoja kopējā saimes istabā, un reti kāds kalps dzīvoja pretistabā. Šī parādība biežāk bija sastopama vēlāk. Kopēja istaba bija arī puīšiem un meitām.

Saimes istabā pie logiem bija novietots ne tikai saimes ēdamgalds.

Tur atradās arī vairāki mazi galdi, kas piederēja kalpiem, meitām vai puīšiem. Ap saimes galdu gandrīz katrās mājās bija plati liepas vai bērza soli, uz kuriem gulēja algādži - dienas strādnieki vai arī gani, noliekot uz tiem maisiņu. Ķēķa meita maisiņu no rīta nolika uz kāda tālāka sola vai citur. Algādžiem un ganiem gulēšana uz soliem izbeidzās ap 1890. gadu.

Šajā laikā precētie ļaudis saimes istabā gulēja "pamīlijas gultās", t.i., stabu gultās. Stabu gultām bija trīs veidi: jumta gultas, stabu gultas ar līstītēm gar augšmalu un izvelkamās gultas. Tādu gultu bija ļoti daudz. Vakarā, gulēt ejot, iekāpa gultā un tad izģērbās, jo istabā bija daudz cilvēku un tāpēc izģērbties bija neērti. Gultai gar sāniem bija piestiprināti atvelkami linu vai pakulu aizkari. Izvelkamās gultas sastāvēja no divām vienas otrā iebīdāmām daļām. Vakaros, gulēt ejot, iebīdāmo daļu izvilkta, un gulta kļuva otrtik plata. Rītos ceļoties, gultu sabīdīja, lai tā dienā saimes istabā aizņemtu mazāk vietas. Visu šo gultu darināšana beidzās 19. gs. 80.-90. gados. Bet līdz pat

"Lejasbičuļu" māju saimniece Amālija Kuze ar strādniekiem Mariju Bondarevsku, Arnoldu Briedi un Jūliju Fogeli. 1938.g. R.Ķuzes dāvinājums Tukuma muzejam.

Šlokenbekas ezers. M.Sedola foto. 50. gadi.

19. gs. beigām par kalpu gultiņām, ko Milzkalnes pusē sauca par režģu gultām, lietoja gultiņas uz krusta kājām. Gultās iekšā lika cisas: sienu vai salmus un pat papardes. Režģu gultās lika maisus. Citās gultās vairāk lika cisas. Uzklāja smalku pakulu vai līnu palagu. Bija vilnas segas. Cik vien atceros, višiem bija spalvu spilveni. Kad sāku iet par puisī, jau plaši lietoja pakulu gultas maisus.

Skalu dedzināšana beidzās 70. gados. 80. gados skalus jau vairs nededzināja, to vietā lietoja sveces un mazās bezcilindra petrolejas lampiņas, bet, piemēram, Milzkalnes "Lejasapšos" istabas vairs neapgaismoja ar skaliem 80.-90. gados.

Saimēi lampiņas pirka saimnieks. Kalpi sev pirka paši. Istabā vakaros dega vairākas lampiņas: puīšiem un meitām saimnieka dotā, kalpiem - sava. Ja meitas vakaros gribēja ilgāk pastrādāt, nopirka pašas savu lampiņu un petroleju, jo saimnieks negribēja, ka izdedzina daudz petrolejas.

Meitai, kura rīkojās pa virtuvi, tajā nedēļā uz lauka nevajadzēja iet. Viņai bija jācep maize, jāvāra ēst. Saimniece meitai pateica, kas jāvāra, no kurienes un kādi produkti jāņem. Kad meitai bija jāiet uz kūti, ēdienu pie-skatīja saimniece.

Saimnieki parasti ēda atsevišķi no gājējiem savā kambarī. Kā sēdēja pie galda? Galda galā pie sienas sēdēja pats saimnieks (ja ēda kopā) vai priekšstrādnieks. Pretējā galā sēdēja gans. Meitas sēdēja galda vidū istabas pusē, lai ātri varētu piecelties un ēdājiem pasniegt trūkušo ēdienu. Puiši sēdēja galda vidū sienas pusē. Kāda bija ēdienkarte? Milzkalnes "Skumpuvēkās" no gaļas un tauku ēdieniem ziemā bija četri galvenie, t.s. lielie ēdieni - kāpostu, skābētu biešu un zirņu zupa, kā arī putraimu-kartupeļu-tauku putra. Šos ēdienus vārīja katru nedēļu vienu vai vairākas reizes. Vienā reizē centās izvārīt pēc iespējas vairāk, lai pārpalikumu nākošajā dienā varētu uzsildīt. Vasarā vārīja kāpostu, biešu, nātru, balandu, skābeņu u.c. zupas.

Kalpa lopi ar saimnieka lopiem vienās telpās nekad nestāvēja. Tikai ganos tie gāja kopā. Saimnieks kalpa rīcībā nodeva kūtiņu, klētiņu un šķūnīti, kas bija iebūvēti zem viena jumta kā atsevišķa celtnie. Ja bija vairāk kalpu, tad šajā ēkā bija ierīkots attiecīgais kūtiņu, klētiņu un šķūnīšu daudzums. Kādreiz, ja bija vairāk kalpu, telpas ar šķērssienu pārdalīja uz pusēm.

Jaunākām meitām vienīgā manta bija maza lādīte, kur nolikt veļu un citus sīkumus. Šo mazo lādīti glabāja vai nu istabā zem gultas, vai arī meitu klētī. Vecākām meitām bija gulta, skapis, kupars (*lāde ar apaļu vāku*) vai šķīrsts (*lāde ar plakanu vāku*). Ja bija liels skapis, tad lādes lielāko tiesu nebija. Vēl bija arī galds un viens krēsls. No šīm mantām lielīstābā meita nolika tikai savu gultu, galdiņu un krēslu.¹

Tā dzīvoja milzkalnnieki pirms 100 gadiem.

1. Jēkaba Dišlera atmiņas, pierakstītas 1947. gadā Latvijas Vēstures muzeja ekspedīcijā Milzkalnes pagastā. Cimrmanis S. Laukstrādnieku dzīvesveids Kurzemē un Zemgalē 19. gadsimta otrajā pusē. R., 1959.

Smārāles
pagrabs

Māra Laudaka foto.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the lower middle section of the page.

Centered text at the bottom of the page, possibly a signature or a title.

KĀ TAPIS SMĀRDES PAGASTS

Tagadējo Smārdes pagastu veido agrākais Šlokenbekas, Ozolnieku, Cērkstes un Mežkunga pagasts, kurus 20. gados apvienojot, izveidoja Smārdes un Milzkalnes pagastu. Tikai pēc abu pagastu apvienošanas 1975. gadā šī teritorija ieguva pašreizējās robežas un nosaukumu. Tā divos teikumos varētu pastāstīt, kā tapis Smārdes pagasts. Taču tas viss nenotika tik vienkārši.

Pirmās pagastu pašpārvaldes radās pēc 1817. gada Kurzemes zemnieku brīvlaišanas, taču mūsdienām raksturīgās pagastu pārvaldes izveidojās pēc 1866. gada pagastu pašvaldību likuma izdošanas.

TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTS

Tukuma mežkunga pagastā ietilpa teritorija no Radziņciema līdz Raganu purvam. Sākotnējais nosaukums bija kroņa Tukuma Mežkunga muižas pagasts (*Pagasti nosaukumus ļoti bieži ieguva no tajos ietilpstošo lielāko muižu nosaukumiem.*) (*Крiевu valodā-Тукум-Лесническая волость, bet vācu valodā - Tuckum Forstei Gemeinde.*)¹

Pagastā priekš Pirmā pasaules kara atrodas 16 saimnieku mājas, 17 mazmājas Radziņciemā, 45 Valsts zemju rentnieku mazmājas Raganpurvā, viena mežsarga māja un viena muiža valsts īpašumā (*kroņa muiža*).²

1920. gadā Tukuma mežkunga pagasta platība ir 2550 pūrvietas, no tām aramzeme ar 235 apstrādātām un 729 neapstrādātām pūrvietām, 847 pūrvietas pļavu, 185 pūrvietas mežu, 173 pūrvietas ganību un 381 pūrvietas nederīgas zemes.³

1921. gadā pagastā ir 73 lauksaimniecības, bet 1922. gadā - 77.4 1922. gada 8. marta Tukuma apriņķa revīzijas komisijas protokolā minēts, ka pagasta platība ir ap 32 000 pūrvietu, tajā ir 52 apdzīvotas vietas, to vidū viena muiža.⁵

1921.-1922. gadā kļīst runas par bijušā Smārdes pagasta pievienošanu Tukuma Mežkunga pagastam (*t.i., par atvienošanu no Ozolnieku pagasta*). To atbalstīja arī Tukuma apriņķa padome (*sēdes protokols nr.1 18.01.1921*),⁶ taču tas netiek izdarīts, jo Klapkalnciems un Pura ciems, kas pieder Ozolnieku pagastam, atrodas vēl aiz Tukuma Mežkunga pagasta un ir grūti sasniedzami, tāpēc Ozolnieku pagasts ierosina Tukuma Mežkunga pagastu pievienot Ozolnieku pagastam, lai gan nav pretī arī bijušā Smārdes pagasta teritorijas pievienošanai Mežkunga pagastam.⁷ To iesaka arī Tukuma apriņķa valde, motivējot, ka pagasts nevarēs turpmāk eksistēt mazā iedzīvotāju skai-

1. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1926., 196.-197.lpp.

2. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 125.lp.

3. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 18.lp.

4. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 160.lp.

5. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 71.lp.

6. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 54.lp.

7. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta

ta dēļ (303 dažāda vecuma iedzīvotāji) un segt visus pastāvīgos pašvaldības iestādes uzturēšanas izdevumus, jo vairāk tāpēc, ka šajā pagastā ir gandrīz tikai meži, no kuriem nodoklis nāk par labu apriņķa valdei, tā ka pagastam nav izredzes uz pietiekamiem ienākumu avotiem. Notiek ilgas sarakstes.⁸ Pats pagasts pretojas šādiem ierosinājumiem un arī vēlākiem lēmumiem. 1921. gada 8. maijā notiek balsošana - vai pagasts var pastāvēt vai nevar. Par pastāvēšanu ir 18 balsis, pret - 12.⁹ 1922. gada 23. septembrī pagasts atzīst par nevēlamu arī "Raganpurva" piešķiršanu Ķemeru miestam, jo tas sastāv no 45 sīksaimniecībām, kas ir gandrīz puse pagasta (*aptuveni 100 pūrvieta*), un arī paši iedzīvotāji negrib tam pievienoties.¹⁰ Taču viņi neiebilst pret pievienošanu jaundibināmajam Smārdes pagastam, lai apvienotos izpostītais apgabals (*turklāt jaundibināmajam pagastam ir piešķirts pabalsts skolas celšanai*).¹¹ Bet, tā kā Smārdes pagastu neatjauno, 1923. gada 8. janvārī Tukuma apriņķa valde nolēmj šī paša gada 1. jūlijā likvidēt Tukuma Mežkunga pagastu (*lēmums nr. 80 8.01.1923*),¹² to sadalot starp septiņiem pagastiem: Radziņciemam, Mežkunga muižu ar trim saimniecībām un Sausupju mājas pievieno Šlokenbekas pagastam (*t.i., 466 pūrvieta ar 99 cilvēkiem*), Gailišu un Rasbīteru mājas pievieno Tumes pagastam (*t.i., 386 pūrvieta ar astoņiem cilvēkiem*), Praviņu pagastam - Riguļu mājas (*60 pūrvieta, pieci cilvēki*), Slampes pagastam - Linaušķu mājas (*195 pūrvieta, 10 cilvēki*), Griķu, Iskopju, Grebju, Bļodnieku, Rutku, Dinku, Liepmežu mājas un koka destilācijas fabriku - Ozolnieku pagastam (*t.i., 1061 1/2 pūrvieta ar 49 cilvēkiem*), Sēmes pagastam - Kūlu un Šnideru mājas (*305 pūrvieta, 21 cilvēks*), Tukuma pilsētai - Putnkalnu mājas (*24 pūrvieta, divi cilvēki*) un Ķemeru miestam - Raganpurvu (*60 pūrvieta, 115 cilvēki*).¹³

CĒRKSTES PAGASTS

Pagasts ar nosaukumu vācu valodā - Zerxten un krievu valodā - Церкстенская¹⁴ pastāvēja 19. gadsimta 2. pusē, taču pēc kāda laika tas apvienots ar blakus esošo Šlokenbekas pagastu. (*Pagaidām gan nav noskaidrots, kad, jo lielākā daļa pagastu lietu, sākoties Pirmajam pasaules karam, ir pazudušas.*)

Sākoties Pirmajam pasaules karam, 1914. gadā pagastā bijušas 44 zemnieku mājas, 69 mazmājas un apdzīvotas vietas un viena muiža ar trīs pusmuižām. No šīm mājām un muižām kara laikā pavisam nopostīta 21 saimniecība, pārējās - daļēji.¹⁵ Tāda ir statistika, kas ļauj spriest par pagasta lielumu.

Cērkstes pagastu no jauna izveido 1920. gadā, kad Tukuma apriņķa padome atzīst par nepieciešamu Šlokenbekas un Cērkstes pagasta atdalīšanu (*1920. gada 19. janvāra lēmums*), ko 1920. gada 9. februārī apstiprina

8. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 56.lp.

9. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 203.lp.

10. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 109.lp.

11. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 129.lp.

12. LVVA 2145.f., 1.apr., 674.lieta, 7.lp.

13. LVVA 2145.f., 1.apr., 674.lieta, 76.lp.

14. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1926., 196-197.lpp.

15. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 226.lp.

Pašvaldību darbinieku sanāksme Viesīgās biedrības namā Tukumā. 1937.g. Attēls no albūma "Smārdes pagasts". TMNM 1691

arī Iekšlietu ministrijas departaments.¹⁶ Robeža starp abiem pagastiem bija upe pie Silu mājām.¹⁷

1920. gada 25. februāra reģistrācijas listē minēts, ka pagasta zemes platība ir 10096 pūrvieta, no tām 2469 pūrvieta aramzemes, 2070 pūrvieta pļavu, 3569 pūrvieta mežu, 968 pūrvieta ganību un 1020 pūrvieta lauksaimniecībā nederīgu zemju.¹⁸ Pagastā ir 109 saimniecības un četras muižas (*viena muiža ar trīs pusmuižām*).¹⁹

1922. gadā tiek runāts par pagasta robežu noapaļošanu, un 1922. gada 3. novembrī pagasta padome nolemj lūgt "pagasta noapaļošanas dēļ un pašu māju iedzīvotāju dēļ, kā arī ceļu taisīšanas un bērnu skološanas izdevumu labā" pievienot Cērkstes pagastam vairākas mājas no Engures, Ozolnieku un Šlōkenbekas pagasta, t.i., no Engures pagasta - Kalncīruļus, Lejascīruļus, Celmus, Pipjus, Zāģerus un Bukas; no Ozolnieku pagasta - Skumpjus, Vākas, Tuņas, Indriktuņas, Lielapšus un Jeskes (*Kikari*), bet no Šlōkenbekas pagasta - Skapju, Klinciņu, Uzguļu, Kausnieku, Kraķu, Mazsvītu, Lielsvītu, Klinku, Mucnieku, Klinku mežsargu un Dutes mājas.²⁰

Arī 1922. gada 8. decembra robežu noapaļošanas lietā nolemj atzīt par vēlāmu vairāku māju atvienošanu un pievienošanu pagastam. Tā Miļkalnu, Pa-

16. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 18.lp.

17. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 435.lp.

18. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 42.lp.

19. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 43.lp.

20. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 139.-140.lp.

lu, Piču, Ķebļu, Akotu, Reķu, Roju, Gielu, Mazkrogu, Robežnieku, Priekuļu mājas un Raudas ar Lejasmuižu Cērkstei pievieno no Sēmes pagasta, bet no Šlokenbekas pagasta - Mūrnieku, Būvmeistaru, Kannieku, Kalndaķu un Čieju mājas. Plieņuciemu pagastam pievieno tāpēc, ka Cērkstes pagasta nams atrodas tikai 6 - 7, bet Cērkstes-Apšuciema skola tikai 2 - 3 verstu attālumā. Savukārt par labu Ozolnieku pagastam no Cērkstes atvieno Aizpures, Ilsumu, Zāģeru, Ozoliņu, Lambrekšu, Kalēju, Jaunzemu, Vecvagaru, Plikšķu mājas, Zušu krogu, Priednieku, Gūtmaņu, Sīmu, Stopnieku, Skujupes, Giļu un Madriķu mājas, Aizpures un Salas muižu. Vecmokām pievieno Marienieku, Dzirkāļu, Pavāru, Zaķu, Bliču, Mauriņdārzu, Ezerkauķu, Skaru, Sprostu, Kupdanču mājas un Zaķu ķieģelcepli, bet Sēmes pagastam - Dānieļu un Meņģeļu mājas.²¹

Taču 1923. gada 6. jūlijā pagasta padome vienbalsīgi nolemj lūgt Tukuma apriņķa valdi likvidēt Cērkstes pagastu un pievienot to Šlokenbekas pagastam, pamatojot lūgumu ar to, ka pagasts nav noapaļots tā, kā padome vēlējusies, un tādejādi 1923./24. gada budžeta ieņēmumi sedz tikai pusi izdevumu, turklāt ieņēmumus nevar palielināt un izdevumus samazināt un līdz ar to Cērkstes pagasts nevar pastāvēt.²²

MILZKALNES PAGASTS

Laikā, kad Milzkalnes pagasts bijis apvienots ar Cērkstes pagastu, tas saukts par Cērkstes pagastu.²³ Vēlāk, abus pagastus atdalot, pagasts ieguvis Šlokenbekas nosaukumu. Milzkalnes nosaukumu tas ieguva 1924. gadā, kad Latvijā notika dažu pagastu nosaukumu pārdēvēšana. Šlokenbekas pagasta pārdēvēšanai tika piedāvāti vairāki varianti: Priežu pagasts, Slokupes pagasts,

Smārdes aizsargu nodaļas teātra izrāde. 20. gadi.

Kalna pagasts u.c., taču uzmanību ieguva trīs citi nosaukumi, t.i., Milzkalnes pagasts, norādot, ka pagastā atrodas Milzu kalns, kas pazīstams ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās, turklāt šis nosaukums pagastam piešķirtu arī vēsturisku nozīmi; Valguma pagasts, norādot, ka pagasta teritorijā atrodas Valguma ezers, kas arī

21. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 184.-185.lp.
22. LVVA 2145.f., 1.apr., 353.lieta, 120.lp.

23. Maldups H. Apriņķu un pagastu apraksti. R., 1937., 340.lpp.

ir pazīstams ļoti plašai apkārtnē; Slocenes pagasts, aprādot, ka caur visu pagasta teritoriju tek Slocenes upe, ko varētu norādīt nosaukumā. Visi nosaukumi tika ļoti pamatīgi iztirzāti. Tā, piemēram, atzīts, ka Mīlzkalnes nosaukums nav daļskanīgs un pats vārds turklāt sastāv no diviem dažādiem vārdiem (*ir saliktenis*). Savukārt Valguma nosaukumam nepie-

Smārdes aizsargu nodaļas ekskursija uz Igauniju. Ap 1934.g. A. Ābola foto. TMNM 29216

krita, jo Valguma ezers nav ietilpis agrākā Šlokenbekas pagasta teritorijā, bet pievienots tikai līdz ar Tukuma Mežkunga pagasta daļas pievienošanu. Pret Slocenes pagastu bija tāpēc, ka ne pārāk tālu atradās Slokas pilsēta un dažreiz varētu rasties pārpratumi - apzīmējot iedzīvotājus ar vārdu "slocenieši", nezinātājs varētu domāt, ka tie ir no Slokas pilsētas, utt. Tā kā vienošanās netika panākta, balsojot pagastu tomēr pārdēvēja par Mīlzkalnes pagastu (*šis nosaukums ie-guva piecas balsis, Valguma - četras, Slocenes - vienu*).²⁴

Šlokenbekas pagasts izveidots 19. gadsimtā. Vēlāk tas apvienots ar Cērkstes pagastu un tāds pastāvējis līdz 1920. gadam. Abu pagastu šķiršana bijusi diezgan ilgs process, jo tie abi it kā bijuši šķirti jau no 1919. gada 1. septembra, bet Tukuma apriņķa priekšnieks 25. septembrī uz laiku aizlie-dzis darboties pagasta valdei.²⁵ Taču no 1920.gada janvāra abi pagasti jau bi-juši šķirti.²⁶

Tukuma apriņķa revīzijas komisijas 1922. gada 8. marta protokolā minēts, ka pagasta platība ir 1565 l pūrvieta un pagastā ir 79 apdzīvotas vietas, starp tām ir viena muiža un četras mazmuižas.²⁷

1923. gadā, likvidējot Tukuma Mežkunga pagastu un Šlokenbekas pagas-tam pievienojot lielāko daļu pagasta saimniecību, līdz ar Radziņciemū, Mež-kunga muižu un Sausupju mājām Šlokenbekas pagasts pārņem arī likvidē-tā pagasta arhīvu.²⁸

1924. gada sākumā notiek Cērkstes pagasta pievienošana²⁹ līdz ar Cērkstes muižu, Mazcērksti, Apšuciemu, Puraciemu, 14 vecsaimniecībām un trīs mazmājām.³⁰ Par šo pagastu apvienošanu Šlokenbekas pagasta padomes priekšsēdētājs ziņo, ka tā notiek pret pagasta padomes gribu.³¹

24. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lieta, 40.lp.

25. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 86.lp.

26. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 18.lp.

27. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 92.lp.

28. LVVA 2145.f., 1.apr., 674.lieta, 36.lp.

29. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lieta, 10.lp.

30. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936, 196-197.lpp.

31. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lieta, 10.lp.

1924. gada 1. aprīlī Šlokenbekas pagastam pievieno arī visas tās Ozolnieku pagasta mājas, kas atrodas Rīgas - Ventspils dzelzeļa līnijas ziemeļu pusē, kā arī vēl Griķa un Griķa mežsarga mājas,³² bet 1925. gadā, acimredzot pagasta noapaļošanas labā Ozolnieku pagastam pievienots M. Folkmanim piederošais apmēram 19 pūrvietas lielais zemes piegriezums.³³

1925. gadā pagasta platība ir 3067,2 ha, kas novērtēti par 118 973 latiem 50 santīmiem. Pagastā ir 297 apdzīvotas vietas, no kurām 72 ir vecsaimniecības, 52 jaunsaimniecības, bet pārējās - mазsaimniecības Radziņciemā, Apšuciemā, Purciemā un Klapkalnciemā.³⁴

1926. gadā Milzkalnes pagasts jau apvieno teritoriju, kas sastāv no bijušās Šlokenbekas, Cērkstes muižas un Durbes, Alīnes, Antlavas, Mazcērkstes un Jaunmuižas un Kroņa Mežkunga muižas zemēm. Apdzīvotas vietas pagastā ir Apšuciems, Purciems, Klapkalnciems, Lielais ciems un Radziņciems, kas tiek dēvēts arī par Kruķa ciemu.³⁵

1926.-1927. gadā pagasta robežas nav īsti skaidras.³⁶ 1927. gadā sakarā ar Tukuma pilsētas un Milzkalnes pagasta robežu noteikšanu Tukuma pilsētai pievienotas Ezerkrastu mājas.³⁷ Ar Saeimas 1926. gada 7. decembra pieņemto lēmumu par Tukuma pilsētas administratīvām robežām no Tukuma pilsētas Milzkalnes pagastam pievienotas Ozolkalnu un Lejnieku mājas.³⁸

1930. gada sākumā no Milzkalnes pagasta atdalītas un pievienotas Sēmes pagastam Dāmļu, Meņģeļu, Lāču un Lankoku mājas, savukārt no Sēmes pagasta pievienotas Šnīderu, Jaunpoļu, Vecpoļu, Ķebļu un Piču mājas.³⁹

30. gadu vidū Milzkalnes pagasts robežojas ar Rīgas līci un Slokas pagastu austrumos, Smārdes pagastu dienvidos, Vecmoku, Sēmes un Engures pagastu ziemeļos un Tukuma pilsētu rietumos. Pagasta platība ir 12752 ha. To apsaimnieko 374 saimniecības, no kurām 88 saimniecības ir vecsaimniecības, 86 - jaunsaimniecības, 39 - sīksaimniecības, 10 - dārzsaimniecības, 7 - amatnieku saimniecības un 144 - zvejnieku saimniecības trijos zvejniekciemos: Apšuciemā, Purciemā un Klapkalnciemā.⁴⁰

SMĀRDES PAGASTS

Par pagastu 19. gadsimtā diemžēl ziņas nav atrastas. Par tā esamību 19./20. gadsimtā liecina 1921.-1922. gada dokumenti, kuros ir runa par bijušā Smārdes pagasta atvienošanu no Ozolnieku pagasta un pievienošanu Tukuma Mežkunga pagastam.⁴¹

32. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lietā, 20.lp.

33. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936., 196.-197.lpp.

34. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lietā, 157.lp.

35. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936., 196.-197.lpp.

36. LVVA 2145.f., 1.apr., 479.lietā, 7.lp.

37. LVVA 2145.f., 1.apr., 479.lietā, 12.lp.

38. LVVA 2145.f., 1.apr., 479.lietā, 13-14.lp.

39. LVVA 2145.f., 1.apr., 482.lietā, 8.lp.

40. Latviešu konversācijas vārdnīca, 14.sējums. R., 1936., 27254.sleja

41. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lietā

OZOLNIEKU PAGASTS

Pirmo Ozolnieku pagastu izveido 19. gadsimtā ap Ozolmuižu, nosaucot par Ekendorfas (*Eckendorf*) pagastu. Pēc apvienošanas ar Smārdes pagastu to veido Ozolmuižas, Ošleju, Smārdes un Pundurmuižas zemes gabali.⁴²

Laikā no 1918. līdz 1925. gadam arī to ir skārušas robežu maiņas. Tā, piemēram, Milzkalnes pagastam pievienots Klāpkalnciems, Bļodnieki, Duckopji, Griķi, Grebji, Kalniņi, Varkaļi, Ziemeļi, Jāņa krogs, Zušu krogs, Galmacas,

Pagastu pašvaldību dāvāna 11. Tukuma aizsargu pulkam - smagā automašīna. 1937.g. Attēls no albūma "Smārdes pagasts". TMNM 1691

Pariņi un Tiļu mājas. Vecmokām piedalīti Lauksargi, Dimanti un Āboli, bet Tumei - Svites.⁴³

1925. gadā Iekšlietu ministrija apstiprinājusi Smārdes pagasta nosaukumu.⁴⁴ Pagasta platība pēc robežu maiņām ir 9622,68 ha.⁴⁵

30. gados pagasts robežojas ar Milzkalnes un Slokas pagastu ziemeļos, Ķemeriem rietumos, Kalnciema, Džūkstes, Slampes un Praviņu pagastu dienvidos un Tumes pagastu un Tukuma pilsētu rietumos. Pagasta platība jau sasniedz 17279,87 ha, bet iedzīvotāju skaits ir pieaudzis līdz 2179. Pagastā ir 182 vecsaimniecības, 124 jaunsaimniecības un 85 sīksaimniecības.⁴⁶

42. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936. 200-201.lpp.

43. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936. 200-201.lpp.

44. TMNM ZA ...

45. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1936. 200-201.lpp.

46. Latviešu konversācijas vārdnīca, 20.sējums. R., 1939-1940., 39494. sleja

47. TZVA 356, 366.fonds

48. TZVA 213, 217, 220, 249, 353, 358.fonds

49. TZVA 220, 249, 353, 358.fonds

50. TZVA 356, 366.fonds

SMĀRDES CIEMS

Pēc Otrā pasaules kara šajā teritorijā atrodas divi pagasti - Milzkalnes un Smārdes pagasts.⁴⁷ 1950. gadā, ieviešot jauno administratīvi teritoriālo dalījumu, divu pagastu vietā ir sešas ciemu padomes - Milzkalnes, Cērkstes, Sloccenes, Smārdes, Aizpures un Ošleju ciema padome,⁴⁸ kuru apvienošana notiek jau 1954. gadā, kad mazo ciemu vietā izveido lielākus; Aizpures ciemu pievieno Smārdei, Cērksti - Milzkalnei, bet Slocceni - Engures ciemam un Ošlejas- Praviņām.⁴⁹ Divu izveidoto ciemu apvienošana notiek 1975. gadā, kad visa teritorija tiek nosaukta par Smārdes ciemu,⁵⁰ kuru no 1990. gada dēvē par Smārdes pagastu.

Vētras salauztais šķūnis Smārdes pagasta "Grantskalnos".
1937.g. 27. maijs.

DZĪVE

CĒRKSTES PAGASTĀ

IEDZĪVOTĀJI

1920. gadā iedzīvotāju skaits svārstījies no 624 līdz 635,¹ bet 1922. gadā te jau bijuši 810 iedzīvotāji.²

AMATU VĪRI

1920. gadā pēc Cērkstes atdalīšanas no Šlokenbekas par pagasta padomes priekšsēdētāju Cērkstes pagastā darbojas Andrejs Bergmanis.³ Pirms tam par pagasta vecāko minēts Ansis Meņgelis,⁴ par padomes priekšsēdētāja vietnieku Vilis Didrihsons, bet par padomes locekļiem - Indriķis Puziņš (*Pusiņš*), Fricis Briņķis, Kārlis Rezevskis, Jēkabs Ozols, Ansis Kalnbaļķītis, Jānis Auns, Mārtiņš Baļķītis, Jānis Tuņa un Jēkabs Brammans. Par valdes priekšsēdētāju ievēlēts Jānis Kalniņš, bet par valdes locekļiem - Fricis Viņķe, Jēkabs Rusenbergs un Kārlis Šīdemanis.⁵ 1920. gada 4. jūnijā pagasta padome, nākdama pie pārliecības, ka pagastu spēj apkalpot arī trīs valdes darbinieki, nolemj ceturto atbrīvot. Tā kā pagasta "Marinieku" daļā, ko tagad apkalpo Kārlis Šīdemanis, ir vismazāk saimniecību, pagasta padome viņu atbrīvo.⁶ 1920. gada 1. septembrī pēc paša vēlēšanās no pagasta valdes locekļa pienākumiem tiek atbrīvots arī Jēkabs Rusenbergs.⁷ Pagasta valdē paliek tikai valdes priekšsēdētājs Jānis Kalniņš un valdes loceklis Fricis Viņķe.⁸

1921. gada 2. decembrī valdē par otro valdes locekli ievēlē Mārtiņu Kalnbaļķīti.⁹

1922. gada 10. februārī Cērkstes pagasta padome minēta šādā sastāvā: padomes priekšsēdētājs - Andrejs Bergmanis, padomes priekšsēdētāja biedrs - Vilis Didrihsons, padomes locekļi - Žanis Kalniņš, Fricis Viņķe (*arī valdes priekšsēdētājs*),¹⁰ Mārtiņš Kalnbaļķītis, Jēkabs Rusbergis, Jēkabs Ozols, Kārlis Auns, Jānis Lauva, Indriķis Puziņš, Kārlis Rezevskis, Ansis Kalnbaļķītis, Jānis Tuņa, Fricis Briņķis un Jēkabs Brammans.¹¹ Taču šīs pagasta padomes sastāvs 23. un 30. aprīlī tiek pārvēlēts no jauna.¹² (*Diemžēl tās saraksts starp LVVA materiāliem nav atrasts.*) 1922. gada 12. maijā sāk darboties arī jauna pagasta valde ar priekšsēdētāju Jāni Didrihsonu un locekļiem Kārlī Rezevski un Kārlī Dulli.¹³ Tajā pašā dienā tiek ievēlēts jauns padomes priekšsēdētājs - Kārlis Auns un tā biedrs - Jānis Didrihsons.¹⁴ Taču Tukuma apriņķa valde to neapstiprina,¹⁵ tāpēc notiek

1. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 43-49.lp.

2. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 67-68.lp.

3. Turpat.

4. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 10.lp.

5. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 67-68.lp.

6. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 71.lp.

7. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 99.lp.

8. Turpat.

9. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 436.lp.

10. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 13.lp.

11. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 16.lp.

12. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 45.lp.

13. Turpat.

14. Turpat.

atkārtotas vēlēšanas, kurās atkal ievēlē Kārli Aunu un Jāni Didrihsonu.¹⁶

1923. gadā notiek atkal jaunas pagasta padomes un valdes vēlēšanas, jo Tukuma apriņķa valde slimības dēļ uz laiku līdz veselības stāvokļa uzlabošanai no valdes priekšsēdētāja amata atbrīvo Jāni Didrihsonu, viņa pienākumus uzliekot pildīt valdes loceklim K. Rezevskim.¹⁷ 4. jūnijā notiek padomes priekšsēdētāja, tā biedra, valdes priekšsēdētāja un viena valdes locekļa pārvēlēšanas, jo no 1922. gada 16. decembra no Cērkstes par labu Vecmoku un Ozolnieku pagastam atvienots Marinieku un Aizpures iecirknis, tāpēc Aizpures iecirknī dzīvojošais padomes priekšsēdētājs F. Auns, tā biedrs un arī valdes priekšsēdētājs J. Didrihsons un padomes loceklis Riekstiņš pievienoti Ozolnieku pagastam un izstājušies no pagasta un nolikuši savas amata pilnvaras. Par pagasta padomes priekšsēdētāju ievēlē Jāni Lauvu, padomes priekšsēdētāja biedru - Jāni Jākobsonu, valdes priekšsēdētāju - Frici Viņķi un valdes locekli - Kārli Šternbergu.¹⁸

CITI AMATI

Līdz 1920. gada 20. augustam par pagasta darbvedi Cērkstes pagastā strādā Aleksandrs Bernans.¹⁹ Viņa vietā uz laiku, kamēr tiek atrasts pastāvīgs darbvedis, tiek pieņemta Milda Dileguca, dz. Bergmane.²⁰ Viņa šajā amatā nostrādā neilgu laiku, jo jau 16. septembrī par pagasta darbvedi tiek pieņemts Edvards Grosens.²¹ Tukuma apriņķa revīzijas komisijas 1922. gada 9. jūnija protokolā, runājot par lietvedības kārtību, rakstūs, "ka pagasta amatvīru darbībā nekas noziedzīgs nav atrodams, izņemot pagasta darbvedi Grosenu, kurš ir atļaidams no darba pielaisto kļūdu, iespējams, viltojuma dēļ, kā arī nolaidības un darba nezināšanas dēļ".²² 14. jūlijā pagasta padome izskata apriņķa valdes ierosināto jautājumu par E. Grosena atbrīvošanu no amata, taču atrod, ka "pie pielaistām nolaidībām pa lielākai daļai ir vainojams darbvedis, kurš tomēr savā darbības laikā ir strādājis dažādos apstākļos, ja ievēro to, ka pie stāšanās amatā nekādas noteiktības par nodokļu maksātājiem utt. pagastā nav bijis", un pēc balsošanas atstāj amatā.²³ Jaunais darbvedis Alberts Zanders amatā stājas pēc E. Grosena atbrīvošanas 1922. gada 12. septembrī.²⁴

Par pagasta ziņnesi 1920. gadā pieņemta Lizete Linberga.²⁵ Pēc Cērkstes pagasta nami (*sākumā atradās Cērkstes skolā,*²⁶ *1920. gada 19. martā to pārcēla uz Tukumu, kur tas atradās Pils ielā 3, tad Elizabetes ielā*¹²⁷) tad to pārcēla uz Cērkstes muižu. 1921. gada maijā ziņneša pienākumus uzdod veikt pagasta

15. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 46.lp.

16. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 80.lp.

17. LVVA 2145.f., 1.apr., 353.lieta, 55.lp.

18. LVVA 2145.f., 1.apr., 353.lieta, 102-103.lp.

19. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 99.lp.

20. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 143.lp.

21. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 179.lp.

22. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 60-61.lp.

23. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 81.lp.

24. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 108., 128., 131-132.lp.

25. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 35.lp.

26. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 48.lp.

27. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 156.lp.

28. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 342.lp.

darbvedim.²⁸ Taču 1922. gada 3. novembrī darbā atkal pieņem atsevišķu ziņnesi - L. Grosenu, kas ved arī pastu.²⁹

Pagasta kārtībnieka pienākumus 1920. gadā veic Ansis Strebulis.³⁰

Atdaloties no Šlokenbekas, pagastam nav savas vecmātes, tāpēc nolemj, ka izdevīgāk ir palikt pie Ozolnieku pagasta vecmātes iecirkņa.³¹ Pagastam nav arī sava ārsta.³²

KULTŪRA

Atsevišķa Cērkstes Tautas nama pagastā nav. 1922. gada 14. jūlijā padomē tiek izskatīts jautājums par nama ierīkošanu, taču padome atzīst, ka līdz šim pagastā nav bijis vietas, kur to ierīkot, un ka uz ierīkošanu neviens nav pieteicies, tāpēc nolemj jautājumu atstāt bez ievēribas.³³

Pagastā darbojas Kultūras fonda bibliotēka, kuras pārzinis bibliotekārs ir skolotājs Bergmanis. Par viņa palīgiem strādā Vilis Burdiņš un Rezevska kundze.³⁴

TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTĀ

IEDZĪVOTĀJI

1922. gadā pagastā ir 303 iedzīvotāji.³⁵

AMATU VĪRI

1920. gada 24. jūnijā pagasta sniegtajās ziņās par pagasta izpildkomitejas (*valdes*) un padomes sastāvu var atrast šādas personas: izpildkomitejas priekšsēdētājs ir Jānis Giels no "Sausupiem", bet locekļi - Johans Caune no "Dinkām" un Krišs Ziemelis no "Kūlām"; padomes priekšsēdētājs ir Jānis Skuja no Radziņciema, viņa biedrs - Fricis Saulītis no "Grebjiem", bet padomes locekļi - Jēkabs Giels no "Grebjiem", Jānis Feldmanis, Oto Ekšteins, Lavīze Butka (?), Hermīne Pilmane, Pēteris Granovskis no Radziņciema, Vilis Šneiders no Raganpurva, Eduards Katlaps no Mežkunga muižas, Ansis Veczīle no "Razbiteriem" un Jānis Balodis no Slokas.³⁶ Šīs amatpersonas ievēlētas jau 1919. gada augustā.³⁷ 1922. gada 22. aprīļa vēlēšanas nerada nekādas pārmaiņas pagasta pārvaldes sastāvā.³⁸ Tikai 17. maijā tiek ievēlēts jauns pagasta padomes priekšsēdētāja biedrs Jānis Francbergs. Par viņa biedru ievēlē Frici Saulīti.³⁹ Nedaudz vēlāk 29. jūlijā J. Francbergs tiek ievēlēts jau par padomes priekšsēdētāju J. Skujas vietā, bet par valdes otro locekli - Fricis Heniņš.⁴⁰ Par pagasta valdes locekļu kandidātiem 13. augustā kļūst Oto Ekšteins un Fricis Jefke (?).⁴¹

29. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 142.lp. un LVVA 2145.f., 1.apr., 353.lieta, 28., 121.lp.

30. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 98-99.lp.

31. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 85.lp.

32. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 210.lp.

33. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 81.lp.

34. LVVA 2145.f., 1.apr., 353.lieta, 27-28.lp.

35. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 71.lp.

36. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 50.lp.

37. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 6.lp.

38. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 46-47.lp.

39. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 73.lp.

40. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 88.lp.

41. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 101.lp.

CITI AMATI

1920. gada sākumā pagasts ziņo, ka tam nav sava darbveža.⁴² Par darbvedi tikai ar 1. oktobri pieņem Pāvilu Janševicu,⁴³ ko pēc paša vēlēšanās atbrīvo no darba 1921. gada 1. aprīlī,⁴⁴ vietā pieņemot Mariju Ābelti. Pirms tam M. Ābelte strādājusi Tukuma pilsētas policijā.⁴⁵

Ziņnesis pagastam nav bijis. Tā pienākumus veicis valdes priekšsēdētājs.⁴⁶ Pagastam nav bijis arī sava pagasta nama, un visas sēdes notikušas J. Giela mājās "Sausupos".⁴⁷

Savā pastāvēšanas laikā Mežkunga pagasts iekļauts Ozolnieku pagasta vecmātes iecirknī.⁴⁸

Latvijas armijas bruņumašīnas. 30.gadi. Foto no "Ozoliņu" māju arhīva.

KULTŪRA

Arī Mežkunga pagastā 1922. gadā ierisināts ierīkot Tautas namu, taču nolēmj to neierīkot, jo tuvumā nav piemērotu telpu.⁴⁹

Pirms tam - 1921. gadā pagasts arī ziņo, ka tā robežās nedarbojas nekādas biedrības un ka arī pirms kara tādas nav darbojušās.⁵⁰ Kad 1921. gada 2. aprīlī pagastā ir runa par Lauksaimniecības arodbiedrības "Latvijas Zemes Arājs" nodaļas dibināšanu, nolēmj tādu biedrību nedibināt, jo pagasts ir ļoti mazs un karā stipri izpostīts.⁵¹

MILZKALNES PAGASTĀ

IEDZĪVOTĀJI

1922. gadā Milzkalnes pagastā ir 884 iedzīvotāji,⁵² bet 1926. gadā - jau 1667.⁵³

1935. gadā pagastā dzīvo 1795 iedzīvotāji, no kuriem ir 857 vīrieši un 938 sievietes. 93,7% iedzīvotāju ir latvieši, 3,7% - vācieši, 1,4% - krievi u.c.. Pagasts pieder pie Tukuma un Engures ev.lut.draudzes. Luteriešu ir 91,1%, katolīcīgo - 4,1% iedzīvotāju, pareizticīgo - 2,5%. Apšuciemā ir baptistu lūgšanu nams, kurā par sludinātāju darbojas Indriķis Briņķis.⁵⁴

42. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 50.lp.

43. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 113-114.lp.

44. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 181-182.lp.

45. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 196.lp.

46. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 140.lp.

47. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 71.lp.

48. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 62-63.lp.

49. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 81.lp.

50. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 223.lp.

51. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 181.lp.

52. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 92.lp.

53. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1926., 196-197.lpp.

54. Maldups H. Aprīņu un pagastu apraksti. R., 1937., 340.lpp.

AMATU VĪRI

Precīzas ziņas par Šlokenbekas pagasta pirmo pagasta padomes sastāvu nav atrastas. 1920. gada 15. februārī pagasta padomes priekšsēdētājs ir M. Kaive. Par diviem padomes locekļiem kandidātiem izstājušos Zandberga un Zelmas Baronas vietā tiek pieaicināti Fricis Sproģis un Jānis Kleins.⁵⁵ 1920. gada 14.-20. jūnijā pagasta padomes sastāvā

Liduma lišana Smārdes pagasta "Kalnžagaros". 20.gadi.

vā minētas šādas personas: padomes priekšsēdētājs - Miķelis Kaive no "Jaunslaviešiem", padomes priekšsēdētāja biedrs - Kārlis Kalniņš no "Skapjiem", padomes locekļi - Ansis Barons no "Kursiešiem", Ernests Bekēris no "Dinkām", Kārlis Erbs no "Pazemniekiem", Jēkabs Helvigs no "Mūrnikiem", Fricis Sproģis no "Kanneniekem", Kārlis Tālbergs no "Dambjoderes", Juris Liepiņš no Šlokenbekas muižas, Jānis Kleins un Leo Grūbe no Klapkalnciema un Jānis Skabergs no "Daķiem". Pagasta valdē par priekšsēdētāju darbojas Fricis Auns no "Šeņķelēm", locekļiem - Teodors Kilēvics no "Klinziņiem" un Marija Trautmane no "Matīņiem".⁵⁶

1921. gada 6. jūlijā notiek jaunas Šlokenbekas pagasta padomes priekšsēdētāja vēlēšanas, kurās šajā amatā ievēlē Teodoru Kilēvici, bet valdes locekles Marijas Trautmanes vietā - Kārli Erbsu. Pēdējo divu vietā pagasta padomē tiek ievēlēti Oto Zīds un Pēteris Šulcs.⁵⁷

1922. gada sākumā Šlokenbekas pagasta padomi veido Fricis Auns, Teodors Kilēvics, Teodors Ziverts,

"Ozoliņu" māju saimnieks Vilis Didrihsons ar "zilo" govī. 30.g.beigas. Z.Berga foto.

Pauls Ziverts, Kārlis Kalniņš, Jēkabs Skabergs, Kārlis Tālbergs, Kārlis Ulmans, Ansis Klapkalns, Ansis Olands, Jānis Baumanis un Fricis Grūbe.⁵⁸ 1922. gadā notiek vairākas padomes priekšsēdētāja vēlēšanas, jo 12. maijā ievēlētais Fricis Auns⁵⁹ nav vēlēšanās ieguvis vajadzīgo balsu skaitu, tāpēc notiek jaunas vēlēšanas, kurās par padomes priekšsēdētāju at-

55. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 6.lp.

56. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 36.-37.lp.

57. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 203.lp.

58. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 69.-70.lp.

59. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 77.-78.lp.

kal ievēlē Teodoru Kilēvicu.⁶⁰ 12. maijā notiek arī pagasta valdes vēlēšanas, kurās par valdes priekšsēdētāju kļūst Teodors Zīverts, par tās locekļiem - Kārlis Tālbergs un Fricis Grūbe.⁶¹ Naudz vēlāk - 5. augustā notiek valdes locekļu kandidātu vēlēšanas, kurās par kandidātiem ievēlē Kārli Kalniņu, Pauli Zīvertu un Jēkabu Skabergu.⁶²

No 1923. gada 27. oktobra apvienotajā Šlokenbekas (*Šlokenbekas un Cērkstes*) pagasta padomē no Šlokenbekas pagasta ievēlēts Fricis Auns, Teodors Kilēvics, Teodors Zīverts, Pauls Zīverts, Kārlis Kalniņš, Jēkabs Skabergs, Kārlis Tālbergs, Kārlis Ulmans, Ansis Olands un Jānis Baumans, bet no Cērkstes pagasta - Jēkabs Ozols, Kārlis Štenbergs (?), Fricis Viņķe, Jānis Lauva un Kārlis Dulle. Par apvienotā pagasta padomes priekšsēdētāju ievēlē Teodoru Kilēvicu, par tā biedru - Jēkabu Skabergu, bet par valdes priekšsēdētāju - Teodoru Zīvertu un tā locekļiem - Kārli Tālbergu, Pauli Zīvertu un Jāni Lauvu. Kandidāti pagasta valdes locekļu amatam paliek Kārlis Dulle, Jēkabs Skabergs un Jānis Baumans.⁶³

P. Zīverts Pirmā pasaules kara gados.

1924. gada 9. decembrī notiek jaunas vēlēšanas, kurās par pagasta padomes priekšsēdētāju ievēlē Ansi Olandu, bet par tā biedru - Jāni Klapkalnu. Par valdes priekšsēdētāju ievēlē Teodoru Kilēvicu un tā locekļiem - Frici Grūbi, Jāni Lauvu un Jēkabu Meijeru. Par valdes locekļu kandidātiem ievēlēti Kārlis Kalniņš, Augusts Daņa (Danne-?) un Jānis Stūrmanis.⁶⁴

1925. gada 28. jūlijā pagasta valdes priekšsēdētājs T. Kilēvics atkāpjas no amata, jo dažu atgadījumu dēļ sarežģījusies viņa saimnieciskā dzīve, un viņa vietā ievēlē Kārli Tālbergu.⁶⁵ Tā paša gada 31. oktobrī arī pēc paša lūguma tiek atbrīvots valdes loceklis Fricis Grūbe un viņa vietā ievēlēts Jānis Skuja.⁶⁶

1928. gada 7. martā par pagasta padomes priekšsēdētāju kļūst Eduards Mellups, par viņa biedru - Atis Katlāps. Par pagasta valdes priekšsēdētāju ievēlēts Paulis Zīverts, bet par tās locekļiem - Jānis Skuja, Jēkabs Ozols un Jānis Kopfsteins. Valdes locekļu kandidāti paliek Kārlis Sternbergs, Jānis Smildziņš un Atis Katlāps.⁶⁷

1931. gada 14. martā par padomes priekšsēdētāju atkal ievēlē Eduardu Mellupu, par viņa vietnieku - Ati Katlāpu. Par valdes priekšsēdētāja biedru ievēlē Ansi Olandu. Par pārējiem valdes locekļiem 1931. gada 21.-22. martā

60. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 86.lp.
61. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 77-78.lp.
62. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 95.lp.
63. LVVA 2145.f., 1.apr., 650.lieta, 57-59.lp.

64. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lieta, 130-131.lp.
65. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 106.lp.
66. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 173.lp.
67. LVVA 2145.f., 1.apr., 480.lieta, 18.-20.lp.

ievēlē Teodoru Kilēvicu, Jēkabu Ozolu un Pauli Zīvertu (*viņu ievēlē arī par valdes priekšsēdētāju*).⁶⁸ Par valdes locekļu kandidātiem paliek Roberts Bumburs, Kārlis Avotiņš un Kārlis Kalniņš.⁶⁹ 25. aprīlī gan notiek valdes locekļu pārvēlēšanas, jo Ansis Olands un Pauls Zīverts abi ir svainī. Par pagasta valdes priekšsēdētāju atkārtoti ievēlē Pauli Zīvertu, bet par valdes locekli un 25. maijā par valdes priekšsēdētāja biedru - Jāni Skuju.⁷⁰

Diemžēl pagaidām trūkst ziņu par pagasta pārvaldi 30. gados. Zināms, ka 1939. gada 9. oktobrī par pagasta vecāko Milzkalnes pagastā minēts Pauls Zīverts. 71 Pagasta padomē darbojas Augusts Leja no "Strēlniekiem", Indriķis Lācis no "Strautkalniem", Arnolds Stūrmanis no "Skaidroņiem", Kārlis Avotiņš no "Pāriņiem", Augusts Dumbris no "Dumbriem", Miķelis Voldemārs Meijers no "Dīriķiem", Artūrs Kalniņš no Cērkstes skolas, Gustavs Daņa no "Kņejām" un Ansis Olands no "Bajāriem".⁷²

Milzkalnes pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs 1940./41. gadā bijis Vilis Reķis. Karam sākoties, viņš evakuējies uz PSRS un iestājies 123. latviešu divīzijā. Kritis 1942. gadā. Par izpildkomitejas locekļiem bijuši Vilis Burdiņš, Ausma Jansone, Jānis Strunkšteins un Kazimirs Lubgans.⁷³

1943. gadā pagasta vecākais ir Pauls Zīverts, pagasta vecākā pirmais palīgs - Jānis Lācis, pagasta vecākā palīgi - Jēkabs Ozols un Jānis Skuja.

1944. gadā pagasta padomi veido Kārlis Avotiņš, Augusts Dumbris, Gustavs Daņa, Artūrs Kalniņš, Jānis Lācis (pagasta vecākā palīgs), Augusts Leja, Indriķis Lācis, Voldemārs Meijers, Jēkabs Ozols (pagasta vecākā palīgs), Ansis Olands, Jānis Skuja (pagasta vecākā palīgs) un Arnolds Stūrmanis. Pagasta vecākais joprojām ir Pauls Zīverts.⁷⁴ Par viņa pirmo palīgu 1944. gada 25. maijā ievēlē Miķeli Erbsu.⁷⁵

CITI AMATI

1920. gada 15. maijā par pagasta rakstvedi pieņem Jāni Jēčkalēju, kas no 1922. gada uzņemas arī ziņneša pienākumus.⁷⁶ 1923. gada beigās sakarā ar lietu pārņemšanu, pievienojot Cērkstes pagastu, par darbveža palīdzi pieņem darbā Mariju Abelti.⁷⁷

Laikā no 1929. līdz 1939. gadam par darbveža palīgu strādā Voldemārs Platais.⁷⁸ Bez viņa 30. gados kancelejā par kancelejas darbiniekiem strādā arī Kārlis Arvīds Laiviņš. 1940. gada 1. martā darbā pagasta kancelejā pieņem arī Voldemāru Šnuku,⁷⁹ savukārt par pagasta sekretāra palīgu 1940. gadā strādā Ādolfis Eistars.⁸⁰

68. LVVA 2145.f. 1a.apr., 483.lieta, 43-44. 63.lp.

69. LVVA 2145.f. 1a.apr., 483.lieta, 64-66.lp.

70. LVVA 2145.f. 1a.apr., 483.lieta, 84.lp.

71. LVVA 2145.f. 2a.apr., 36.lieta, 16.lp.

72. LVVA 2145.f. 2a.apr., 36.lieta, 6.lp.

73. L.Steinbaumas materiāli.

74. LVVA 2145.f. 2.apr., 12.lieta, 5-7.lp.

75. LVVA 2145.f. 2.apr., 36.lieta, 1.lp.

76. LVVA 2145.f. 1.apr., 648.lieta, 28.lp.

77. LVVA 2145.f. 1.apr., 650.lieta, 59.lp. un LVVA 2145.f. 1.apr., 652.lieta, 157.lp.

78. LVVA 2145.f. 1.apr., 481.lieta, 40.lp. un LVVA 2145.f. 2.apr., 12.lieta, 96.lp.

79. LVVA 2145.f. 2.apr., 12.lieta, 67.lp.

80. LVVA 2145.f. 2.apr., 12.lieta, 64.lp.

1941. gada 14. jūnijā pagasta ilggadējais sekretārs Jānis Jēčkalējs un viņa sieva Anna, kas līdz 1940. gada 1. augustam ieņēma ziņneša amatu, tiek izvesti. Pagasta protokolos, kas glabājas LVVA, pagaidām nav atrastas ziņas par to, kas ieņem darbveža amatu pēc deportācijas. Zināms, ka par ziņnesi pirms tam no 1940. gada 1. augusta pieņemts Ilmārs Ciesnieks,⁸¹ kuru no šī amata atbrīvo 1941. gada 1. novembrī, rīkojumu pamatojot ar to, ka ziņnesim jādzīvo pagastnamā, bet tas dzīvojot Milzkalnes "Lāčos". Viņa vietā par ziņnesi pieņem Juri Žagariņu.⁸²

No kara laika pagasta protokolos saglabāties ieraksts:

"LR laikā Milzkalnes pagasta kancelejā strādājuši trīs cilvēki. Komunistu varas laikā atstāti tikai divi, un tā tas palicis līdz šim laikam. Sakarā ar partikas un preču normēšanu 1942. gadā darbs ir pavairojies. Tā kā pagastā ir daudz siksaimniecību - zvejnieku saimniecību, par kurām jāsniedz ziņas, arī tas palielina darba apjomu."

Tādēļ 1942. gada 20. februārī kancelejā pieņem Alfrēdu Reķi kā papildu darbinieku.⁸³

Vēl par kara laika kancelejas darbiniekiem zināms tikai tas, ka 1944. gada 1. maijā pagasta kancelejas ierēdni Eduardu Grosēnu ieceļ par jaunāko darbvedi, bet kā papildu kancelejas darbinieku pieņem praktizētis Miķeli Augustu Grosēnu.⁸⁴

Par cilvēkiem, kas veikuši pagasta kārtībnieka pienākumus, pagasta dokumentos, kas glabājas LVVA, ir diezgan skopas ziņas. Tajās minēts, ka pagastā ir viens kārtībnieks. Tikai īsu laiku 1923. gadā pēc apvienošanās ar Cērksti pagastā darbojas divi kārtībnieki.⁸⁵

Diemžēl pagasta protokolos ir atrasti tikai divi pagasta kārtībnieku uzvārdi, t.i., 1925. gadā vietējais policijas kārtībnieks ir Ansis Skudra,⁸⁶ bet 1942. gadā par virskārtībnieku pagastā strādā Pēteris Grundulis.⁸⁷

Milzkalnes pagastam ir bijusi sava vecmāte. 1925. gada 11. martā darbā pieņem vecmāti Muižnieci ar noteikumu, ka viņa var dzīvot Tukumā un pagats viņai maksās par izbraukumiem.⁸⁸ 1928. gadā par pagasta vecmāti pieņem Lidiju Jākobsoni,⁸⁹ kas šo darbu veic ilgus gadus, arī kara laikā.⁹⁰

KULTŪRA

No arhīvos rakstiski minētajām biedrībām 20. gadu pirmajā pusē ražīgi darbojas zvejnieku biedrība "Zvaigzne", kurā ir apmēram 100 biedru. Biedrības mērķis - "celt kulturālo līmeni starp vietējiem zvejniekiem". Turklāt 1925. gada Milzkalnes pagasta aktos minēts, ka tamlīdzīgu biedrību apkārtnes zvejniekiem nav.

81. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 60.lp.

82. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 47.lp.

83. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 28.lp.

84. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 1.lp.

85. LVVA 2145.f., 1.apr., 650.lieta, 59.lp.

86. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 167.lp.

87. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 27.lp.

88. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 30.lp.

89. LVVA 2145.f., 1.apr., 480.lieta, 218-219.lp.

90. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 27.lp.

Smārdes pagasta iestādes un darbinieki. Pagasta vecākais M. Rēpiņš, sekretārs V. Krūmiņš, sekretāra palīgs O. Rutkelis, revīzijas komisijas priekšsēdētājs Fr. Braucējs, valdes locekļi Fr. Pauls, M. Preinbergs, A. Ulmanis, pagasttūras priekšsēdētājs M. Rēpiņš. 1936. g.

1925. gada nogalē "Zvaigznei" piešķir Kultūras fonda bibliotēku,⁹¹ savukārt 1926. gada augustā biedrība ierosina atvērt Apšuciema sešklasīgajā pamatskolā "arodniecisku papildskolas klasi", kurā būtu mācības par zvejniecību un zemkopību.⁹²

Diemžēl gan arhīvu, gan muzeju materiālos ir diezgan maz informācijas par pagastā esošajām biedrībām, tāpēc šobrīd ir iespējams sniegt tikai īsu informāciju. Tā, piemēram, 1925. gadā darbojas Laukstrādnieku savienības Cērkstes nodaļa.⁹³ 1927. gadā pagastā bijusi Latvijas Jaunsaimnieku savienības Milzkalnes nodaļa un Latviskās kultūras veicināšanas biedrības Apšuciema nodaļa.⁹⁴ 1930. gadā pagastā darbojas Latvijas Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas Milzkalnes nodaļa, kuras priekšnieks ir Andrejs Krauze.⁹⁵ 1939. gadā pagastā darbojas arī Klapkalnciema meliorācijas sabiedrība "Kaļķu-Liekna".⁹⁶

Katrā pagastā darbojas Savstarpējās apdrošināšanas biedrība. Par Milzkalnes savstarpējās apdrošināšanas biedrību pagaidām zināms tikai tas, ka 1943.

91. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 652.lieta, 186.lp.

92. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 478.lieta, 169.lp.

93. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 652.lieta, 171.lp.

94. LVVA 2145.f, 1.apr., 479.lieta, 12-14.lp.

95. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 482.lieta, 52.lp.

96. LVVA 2145.f, 2.apr., 12.lieta, 83.lp.

gada 8. oktobrī par tās priekšnieku ieceļ Jāni Kopfšteinu, par kasieri - Jāni Gielu, bet valdes locekļiem - Ansi Trautmani un Kārli Avotiņu.⁹⁷

20. gados pagastos pamazām tiek izveidotas bibliotēkas. Ir atrastas ziņas, ka 1925. gadā arī Milzkalnes pagasta padomē darbojas bibliotēka, kuras vadītājs ir Jānis Jēčkalējs. Attiecībā uz grāmatu ņemšanu un turēšanu ilgāku laiku pagasta padome 1925. gadā noteic grāmatas lasīšanas laiku - divas nedēļas, sākot ar dienu, kad grāmatas izņemtas, bet, ja grāmatas patur ilgāk par izsniegto termiņu, par katru dienu jāmaksā 2 santīmi par grāmatu.⁹⁸

J. Jēčkalējs ir šīs bibliotēkas vadītājs līdz 1941. gada 14. jūnijam. Pēc tam šo amatu pārņem Jānis Ancons, kas pārzin arī padomju varas laikā pievienotās Apšuciema zvejnieku biedrības "Zvaigzne" bibliotēku.⁹⁹

20. gadu sākumā Milzkalnes pagastā darbojas arī Šlokenbekas dziedātāju koris, kas spēlējis arī teātri. 1922. gada 26. februārī koris sarīko teātri, koncertu un saviesīgu vakaru ar dejām, šī pasākuma peļņu izlietojot skolas mācību līdzekļu iegādei.¹⁰⁰

Milzkalne bija viens no Tukumam vistuvākajiem pagastiem, tādējādi pilsēta ietekmēja pagasta sporta dzīvi. Daļa sportistu iesaistījās pilsētas sporta pulciņos.

Viens no pirmajiem milzkalniešiem, kas aktīvi piedalījās aprīņķa sporta dzīvē, bija Oto (Atis) Katlaps no Jāņukroga. Viņš sporta gaitas bija sācis jau priekš Pirmā pasaules kara aprīņķa skolā un 20. gados piedalījies Ritenbraucēju biedrībā, vēlāk - 11. Tukuma aizsargu pulka (TAP) sporta klubā. A. Katlaps bija arī vairākkārtējs Tukuma aprīņķa un Zemgales meistars vieglatlētikā, labs futbolists. No 1938. gada bija arī 11. TAP sporta kluba instruktors. 30. gados A. Katlaps nodibināja sporta pulciņu arī Milzkalnes pagastā. Šajā pulciņā darbojās arī Osvalds Melderis, Žanis Jansons, Roberts Runkis(?), Jānis Vasiļjevs.

1936. gadā Žanis (Jānis) Jansons izcīnīja godalgotu vietu aprīņķa sacensībās kārtslēkšanā, bet 1941. gadā Zemgales meistarsacīkstēs šķēpa mešanā ieguva meistartitulu.

Osvalds Melderis 30. gadu otrajā pusē mācījās Tukuma piensaimnieku skolā, un tajā laikā viņš bija spēcīgākais skolas gargabalnieks. Viņa mājās - "Skapanos" parasti notika pagasta sportistu vieglatlētikas treniņi, bet 1938. gadā O. Melderis uzvarēja arī pirmajās Tukuma orientēšanās sacensībās.

Bez jau minētajiem sportistiem labus panākumus no Milzkalnes guva arī ritenbraucējs Kaive un peldētājs Erdmanis.¹⁰¹

97. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 10.lp.

98. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 3.lp.

99. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 43.lp.

100. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 52.lp.

101. Grinšteins M. Sports Tukuma novada pagastos un ciemos no gadsimta sākuma līdz mūsdienām. // "Tukuma Ziņas", 26.01.1996.

SMĀRDES PAGASTĀ

IEDZĪVOTĀJI

1925. gadā pagastā ir 1986 iedzīvotāji.¹⁰² Vēlākajos gados iedzīvotāju skaits būtiski nemainās. 1935. gadā tas ir tikai nedaudz mazāks - 1955 iedzīvotāji, no tiem 894 vīrieši un 1061 sieviete. 97,1% iedzīvotāju ir latvieši, 1,1% - krievi u.c. Pēc reliģiskās piederības 89,3% ir luteriešu, kas pieder pie Tuku-
ma ev.lut.draudzes, 8% - katoļi, 2% - pareizticīgie.¹⁰³

AMATU VĪRI

1920. gadā valdes priekšsēdētājs Ozolnieku pagastā ir Fridrihs Pipis, bet valdes locekļi - Mārtiņš Rēpiņš, Roberts Akmens, Jānis Vītols, Arturs Berendts un Jānis Daņkens. Par pagasta padomes locekļiem minēti Arvids Blumfelds, Jēkabs Straupmans, Edvards Grīnfelds, Fricis Garoziņš, Krišs Neilands, Krišs Guņa, Mārtiņš Kļava, Jēkabs Lupa, Fricis Krāms, Andrejs Vilciņš, Jēkabs Kļava.¹⁰⁴ Līdz 1920. gada 23. februārim pagasta padomes priekšsēdētājs ir Jānis Būgainis,¹⁰⁵ taču līdz ar Tīles atdalīšanu no pagasta¹⁰⁶ viņš vairs pagasta padomē nedarbojas.¹⁰⁷ Aprīņa valde atceļ pagasta lēmumu gan par Tīles atdalīšanu,¹⁰⁸ gan J. Būgaina atcelšanu no amata, un pagastā 1920. gada 30. jūnijā notiek atkārtotas padomes priekšsēdētāja vēlēšanas. Taču arī šajās vēlēšanās par pagasta padomes priekšsēdētāju J. Būgaina vietā ievēlē Arvidu Blūmfeldu.¹⁰⁹

Nelielas pārmaiņas pagasta padomes sastāvā notiek arī gada beigās, kad padomes un valdes loceklis Arturs Berendts tiek iesaukts karadienestā un viņa vietā par valdes locekli ievēlē Mārtiņu Kļavu, bet par padomes locekli - Oto Lustberģi, piezīmējot lēmumā, ka A. Berendts atvaļinājuma vai termiņa pagarinājuma gadījumā paliek padomes un valdes sastāvā.¹¹⁰

Diemžēl pilnīgi precīzu ziņu par pagasta padomes un valdes sastāvu laikā līdz 1939. gadam arhīvā nav izdevies atrast.

Smārdes pagasta tiesa. Pirmajā rindā no kreisās: 2.- priekšsēdētājs M. Rēpiņš, 3. - rakstvedis V. Krūmiņš. Attēls no albūma "Smārdes pagasts". 1937.g.vasarā. TMNM 1691

102. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1926., 200-201.lpp.

103. Maldups H. Aprīņu un pagastu apraksti. R., 1937., 345-346.lpp.

104. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 130-131.lp.

105. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 39.lp.

106. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 53.lp.

107. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 200.lp.

108. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 172.lp.

109. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 146.lp.

110. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 270.lp.

1939. gada Smārdes pagasta valdes lēmumos parādās ziņas, ka pagasta vecākais ir M. Rēpiņš, bet valdē darbojas A. Ulmanis, J. Kalniņš un M. Preinbergs.¹¹¹

1940. gada 30. novembrī tiek apstiprināta Smārdes pagasta izpildkomiteja šādā sastāvā: priekšsēdētājs Jānis Riekstiņš, locekļi - Edvarts Priedītis un Zamuels Pērkons. 1941. gada 1. martā J. Riekstiņš lūdz atbrīvot no amata, jo neesot spējīgs šos pienākumus veikt. Par priekšsēdētāju viņa vietā tiek ievēlēts Juris Strauss. Līdz 1941. gada 10. martam izpildkomitejas locekļis bijis arī Kārlis Ozoliņš, pēc kura nāves viņa vietā ievēlēts Miķelis Danķens no "Bitniekiem".¹¹² Pagasta partorgs bijis Jānis Putniņš, kurš, kam sākoties, aizbēdzis.¹¹³

Smārdes pagasta nams. 1938. g.

1943. gadā pagasta vecākais ir Mārtiņš Rēpiņš, pagasta padomes locekļi - Voldemārs Andersons no "Rozēm", Jānis Baukšis no "Vēveriem", Oto Gailis no "Silapuriņiem", Jānis Kalējs no "Kalējiem", Andrejs Ķemers no "Ķemeriem", Kārlis Millers no "Aļčām", Fricis Paulis no "Ābelēm", Kārlis Petrovs no "Vanagiem" un Fricis Zakovskis no "Lielranciņiem". Par pagasta vecākā pirmo palīgu ievēlēts Roberts Svinna.¹¹⁴

CITI AMATI

1920. gada 23. februārī pagasta darbvedis ir Gustavs Lejmalnieks,¹¹⁵ kas par rakstveža palīgu strādājis Ozolniekos jau priekš Pirmā pasaules kara no 1906. līdz 1911. gadam un no 1919. gada 15. aprīļa līdz 1. septembrim par rakstvedi. Acīmredzot pēc viņa līdz 1920. gada 15. februārim šo amatu pildījis Roberts Svinne.¹¹⁶

1922. gadā pagasts algo arī darbveža palīdzi Olgu Vīnkalni.¹¹⁷

1923. gadā darbveži mainījušies vairākkārt. Jau 1922. gada 15. decembrī pieņemts un līdz 1923. gada 31. jūlijam šajā amatā strādā Roberts Miķelsons.¹¹⁸ No 1. augusta par darbvedi atkal pieņem G. Lejmalnieku,¹¹⁹ bet septembrī šajā amatā jau stājas Kārlis Bramanis.¹²⁰

111. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 81.lp.

112. L.Steinbaumas materiāli.

113. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 14.-35.lp.

114. LVVA 2145.f, 2.apr., 42.lieta, 3-5.lp.

115. LVVA 2145.f, 1.apr., 553.lieta, 130.-131.lp.

116. LVVA 2145.f, 1.apr., 553.lieta, 173.-175.lp.

117. LVVA 2145.f, 1.apr., 553.lieta, 424.lp.

118. LVVA 2145.f, 1.apr., 64.lieta, 19., 23., 25.lp.

119. LVVA 2145.f, 1.apr., 64.lieta, 20.lp.

120. LVVA 2145.f, 1.apr., 64.lieta, 30.lp.

Smārdes pagasta "Stuču" jaunā dzīvojamā māja".
1929.g.

Smārdes pagasta "Stuču" vecā dzīvojamā ēka.
I.no labās - saimnieks Eduards Bērziņš, 20.gadi.
Z.Zanderes dāvinājums Tukuma muzejam.

Smārdes pagasta "Stuču" saimniecības stends Asaros.

Par ziņnesi pagastā 1923. gadā strādā Juris Pētersons.¹²¹

No 1938. gada 8. jūnija līdz 1939. gada 1. maijam pagasta sekretāri ir V.(Arvīds-?)Krūmiņš,¹²² kancelejas palīdze - Zenta Švarca.¹²³ A. Krūmiņam aizejot, viņa vietā par sekretāru 3. maijā apstiprina bijušo sekretāra palīgu O. Rutkeli (?), bet par palīgu pieņem bijušo kancelejas ierēdni Lizeti Gulbi.¹²⁴ Taču jau 19. jūlija sēdē tiek izskatīts jautājums par jauna kancelejas palīga pieņemšanu, jo sekretāra palīdze Lizete Gulbis kļūst par Dzirciema pagasta sekretāra vietas izpildītāju. Līdz ar to par papildu darbinieku uz vienu mēnesi kancelejā pieņem Sofiju Meņģelsoni,¹²⁵ kuras vietā 6. septembrī pastāvīgā darbā pieņem līdzšinējo Lielplatones pagasta valdes kancelejas ierēdni Mildu Strazdiņu.¹²⁶

Par ziņnesi 1939. gadā strādā Fricis Pētersons.¹²⁷

40. gados kancelejas darbinieku skaits pagastā ir diezgan liels - četri cilvēki. Taču nepārtraukti uz laiku tiek pieņemti vēl papildu darbinieki. 1943. gadā par pagasta sekretāru strādā Voldemārs Krūmiņš, par viņa palīgu - Milda Strazdiņa, par vecāko kancelejas ierēdni - Alma Griķe, par

121. LVVA 2145.f., 1.apr., 64.lieta, 20.-25.lp.

122. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 81.lp.

123. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 81.lp.

124. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 81.lp.

125. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 75.lp.

126. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 71.lp.

127. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 79.lp.

kancelejas ierēdni - Milda (Mīlija) Ķēniņa.¹²⁸ Taču 30. aprīlī sakarā ar "lauku iedzīvotāju pārtikas, ziepju un smēķētāju kartīšu izsniegšanu un velosipēdu numuru atjaunošanu, kā arī citiem darbiem, kad pagasta kanceleja ir pārslogota", par kancelejas papildu darbinieci pieņemta Skaidrīte Jordāne. Pēc piena un sviesta sagādes komisijas ierosinājuma, "ši darba veikšanai un sekošanai, kur katru mēnesi jāieraksta atsevišķās lapās nodotais piens un sviests no katras saimniecības", no 1.maija pieņem darbā arī Emmu Vilcāni.¹²⁹ 1944. gada 15. aprīlī, ievērojot darba daudzumu pagasta kancelejā un pagasta darbvedes Mildas Strazdiņas komandējumu, par kancelejas papildu darbinieci tiek pieņemta Rita Lindberga,¹³⁰ bet no 1. maija par vecāko kancelejas ierēdni uz laiku - Ērika Eglīte.¹³¹

Par ziņnesi 1943.-1944. gadā strādā Voldemārs Grīnbergs.¹³²

Par to, ka Smārdes pagasta kancelejā viss ir labākajā kārtībā, liecina fakts, ka 1939. gadā pagasta sekretāram V. Krūmiņam un valdes loceklim A. Ulmanim piešķirts Atzinības Krusta ordenis.¹³³

Par policijas kārtībnieku pagastā 1920. gadā nosaukts Ādolfs Gelperts,¹³⁴ taču ziņu par pārējiem, kas ieņem šo amatu, ir visai maz ziņu. Zināms, ka par Smārdes virskārtībnieku līdz 1939. gada 15. maijam strādā Vārna, bet pēc viņa 1940.-1941. gadā T. Drups no Irlavas.¹³⁵

Pagastam no 1920. gada beigām ir sava vecmāte Anna Šustere.¹³⁶ Līdz kuram laikam viņa ir šai amatā, nav precīzi zināms.

Zirgi Smārdes pagasta "Stučos". 30.gadi. Z.Zanderes dāvinājums Tukuma muzejam.

Mājturības kursi Ozolpilī. 3.rindā no kreisās: Natālija Didrihsone, 6. - Olga Kalēja. Ap 1938.g. Ž.Berga foto

128. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 16.lp.

129. LVVA 2145.f, 2.apr., 42.lieta, 7.lp.

130. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 2.lp.

131. LVVA 2145.f, 2.apr., 42.lieta, 2.lp.

132. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 13.lp.

133. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 77.lp.

134. LVVA 2145.f, 1.apr., 553.lieta, 152.lp.

135. LVVA 2145.f, 2.apr., 17.lieta, 81.lp.

136. LVVA 2145.f, 1.apr., 553.lieta, 284.lp.

Mājturības kursi Ozolpilī. Ap 1938.g. Ž.Berga foto.

maksājuši proporcionāli iedzīvotāju skaitam. 1928. gada Milzkalnes pagasta protokolos redzams, ka par šī rajona ārstu pieņemts dr.Šulcs,¹³⁸ bet 30. gadu Smārdes pagasta protokolos - dr. Arvīds Kļaviņš.¹³⁹

KULTŪRA

Smārdes pagasta tautas nams uzbūvēts 1931. gadā. Tas atrodas Ozolniekos, un tam ir zāle ar 300 sēdvietām un skatuvi, kur izrādīt teātrus un rīkot saviesīgus vakarus.¹⁴⁰

Laikā no 1919. līdz 1941. gadam pagastā darbojas 17 dažādas sabiedriskas organizācijas. Visvecākā no tām ir Smārdes krājaizdevu sabiedrība, kas nodibināta jau 1891. gadā ar nosaukumu - Kroņa-Ozolnieku krājaizdevu kase.¹⁴¹ 1923. gadā to pārdēvē par Ozolnieku krājaizdevu sabiedrību,¹⁴² bet Smārdes nosaukumu tā iegūst 1938. gada 14. jūnijā.¹⁴³ 30. gadu vidū tā apvieno 333 biedrus, taču tā nav lielākā biedrība pagastā. Nedaudz vairāk biedru - 352 - ir Smārdes savstarpējai apdrošināšanas biedrībai, kas dibināta 1910. gadā ar nosaukumu - Ozolnieku savstarpējā ugunsapdrošināšanas bied-

Teātra izrāde "Lubāniete" Ozolnieku II pakāpes pamatskolā. Trešajā rindā vidū - Fricis Zommers. 1930.g. Ž.Berga foto. TMNM 27671

137. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lieta, 53.lp.

138. LVVA 2145.f., 1.apr., 480.lieta, 218.-219.lp.

139. Maldups H. Aprīņu un pagastu aprakstu. R., 1937...

140. LVVA 2145.f., 2.apr., 55.lieta, 16.lp.

141. Latviešu konversācijas vārdnīca...

142. "Valdības Vēstnesis" 1923/154.

143. "Valdības Vēstnesis" 1938/146.

rība.¹⁴⁴ Tās darbība slēgta 1940. gada 18. oktobrī.¹⁴⁵ Trešā vecākā biedrība pagastā ir 1919./20. gadā dibinātā biedrība "Darbs".¹⁴⁶ Tā ir diezgan aktīva biedrība, jo jau 1921. gadā piedāvā pagastam vienošies par kopēja nama būvi un viena no pirmajiem apņemas iemaksāt 10 000 rubļu. Šajā laikā par biedrības priekšstāvjiem ir Frīcis Zommers, J. Francis, J. Lejmalnieks un J. Grauds.¹⁴⁷ 1940. gada 31. decembrī arī šī biedrība darbu pārtrauc, un to pilnībā likvidē 1941. gada 10. aprīlī.¹⁴⁸

Izrāde "Zaļi" Ozolnieku pamatskolā.
1931.g.10.maijs. Ž. Berga foto. TMNM 27667

1921. gada 20. jūnijā nodibinās Ozolnieku¹⁴⁹ (no 1938. gada - Smārdes¹⁵⁰) lauksaimniecības biedrība "Roga", kas 30. gados apvieno ap 150 biedru.¹⁵¹

1924. gadā izveidojas Ozolnieku mazsaimnieku krājaizdevu sabiedrība,¹⁵² ko likvidē 1933. gadā.¹⁵³

1925. gadā pagastā izveidojas divas lopkopības pārraudzības biedrības: 25. jūnijā - Ozolnieku I lopkopības pārraudzības biedrība,¹⁵⁴ bet 9. jūlijā - Smārdes lopkopības pārraudzības biedrība.¹⁵⁵ Abas šīs biedrības 1939. gada 3. jūnijā apvienojas, paturot Smārdes nosaukumu.¹⁵⁶

20. gados izveidojas vēl viena ar lauksaimniecību saistīta sabiedriskā organizācija - Smārdes lauksaimniecības biedrība "Valgums", kas slēgta 1938. gada maijā.¹⁵⁷

Smārdes pagastā 20.-30. gados darbojas arī sešas meliorācijas sabiedrības. 1926. gada 13. decembrī Smārdes "Kalēja-Krāmos" reģistrēta vecākā Smārdes meliorācijas sabiedrība "Purvs".¹⁵⁸ Tās darbība slēgta 1937. gada 29. novembrī,¹⁵⁹ bet pilnībā tā likvidēta 1938. gada 25. maijā.¹⁶⁰ 1928. gada 24. martā tiek reģistrēta Smārdes pagasta meliorācijas sabiedrība "Strauts" Smārdes pagasta "Cīruļos".¹⁶¹ 1928. gada 11. jūlijā Smārdes pagasta "Ozolmuiža" nodibinās Smārdes pagasta meliorācijas sabiedrība "Udens",¹⁶² bet 27. augustā - Smārdes pagasta meliorācijas sabiedrība "Lāpsta" Smārdes mui-

144. Latviešu konversācijas vārdnīca.

145. "Valdības Vēstnesis" 1940/42.

146. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 553.lieta, 66.lp.

147. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 553.lieta, 299.lp.

148. "Augstākās Padomes Zinotājs" 141/84.

149. "Valdības Vēstnesis" 1921/146.

150. "Valdības Vēstnesis" 1938/16.

151. LVVA 4863.Ļ, 1.apr., 64.lieta, 7.jp.

152. "Valdības Vēstnesis" 1924/48.

153. "Valdības Vēstnesis" 1933/84.

154. "Valdības Vēstnesis" 1925/158.

155. "Valdības Vēstnesis" 1925/169.

156. "Valdības Vēstnesis" 1939/130.

157. "Valdības Vēstnesis" 1938/118.

158. "Valdības Vēstnesis" 1926/285.

159. "Valdības Vēstnesis" 1938/20.

160. "Valdības Vēstnesis" 1938/119.

161. "Valdības Vēstnesis" 1928/91.

162. "Valdības Vēstnesis" 1928/162.

žā "Pūcēs".¹⁶³ 1929. gadā nodibinās meliorācijas sabiedrība "Mežmala" (*Smārdes pagasta "Kallapas"*¹⁶⁴) un 25. jūnijā - "Rūķis" (*Smārdes pagasta "Klūgās"*¹⁶⁵).

Vēl viena ar lauksaimniecību saistīta biedrība reģistrēta 1940. gada 3. jūnijā. Tās nosaukums ir Smārdes - Slampes Dārzkopības un biškopības pārraudzības biedrība.¹⁶⁶

Ozolpils pūtēju orķestris, Otrā rindā 5.no kreisās Kārlis Neparts. 30.gadi. TMNM 22722

Pagastā darbojas arī Dāmu komiteja un 1926. gadā izveidotā Latvijas Pretalkohola biedrības Smārdes nodaļa ar 13 biedriem.¹⁶⁷

Pagastā Latvijas Republikas laikā darbojas piecas bibliotēkas: Smārdes pagasta valdes bibliotēka, Smārdes pamatskolas bibliotēka, Ozolnieku pamatskolas bibliotēka, Smārdes Pretalkohola biedrības bibliotēka un lauksaimniecības biedrības "Roga" bibliotēka.¹⁶⁸ Vislielākā bibliotēka pieder lauksaimniecības biedrībai - 1363 grāmatu. Gandrīz uz pusi mazāk - 720 sējumi - pieder Pretalkohola biedrībai.¹⁶⁹

Smārdes pagasta sporta dzīvi ietekmēja Tukuma pilsetas tuvums, tāpēc Smārdes sportisti ļoti bieži piedalījās treniņos un sacensībās Tukumā vai arī sadarbojās ar blakus esošā Milzkalnes pagasta sportistiem.

30. gados Smārdes pagastā bija viena no spēcīgākajām volejbola komandām apriņķī. Tās kodolu veidoja brāļi Baltvilki, turklāt viens no viņiem - Arnolds Baltvilks bija arī viens no labākajiem šķēpa metējiem Zemgalē.

Izlaidumu svinības Ozolnieku pamatskolā. Centrā no kreisās: Zommere, L.Braucēja, Fr.Zommers, Smārdes pagasta vecākais M.Rēpiņš, Fr.Braucējs. 1930.g. TMNM 27749

163. "Valdības Vēstnesis" 1928/49.

164. "Valdības Vēstnesis" 1929/49.

165. "Valdības Vēstnesis" 1928/160.

166. "Valdības Vēstnesis" 1940/8.

167. Latviešu konversācijas vārdnīca.

168. Maldups H. Apriņķi un pagastu apraksti. R., 1937... lpp.

169. Latviešu konversācijas vārdnīca.

Vēl viens sporta veids, kurā milzkalnieki guva labus panākumus, bija šaušana, kur labākos rezultātus sasniedza aizsargi Teodors Kronkalns un Kārlis Auns.

Vieglatlētikā Konstantīns Dinsdorfs bija labākais aprīnča augstlēcējs 30./40. gadu mijā. Labāko rezultātu viņš sasniedza 1944. gada flotes sacensībās Vācijā, pārlecot 1,90 m. Savukārt viens no labākajiem sprinteriem 40. gadu sākumā bija smārdenieks E. Eikens.¹⁷⁰

ZEM SARKANĀS ZVAIGZNES

1940. gada padomju zemes reforma praktiski neskāra jaunsaimniecību īpašniekus, jo zemi lielsaimniecībām samazināja līdz 30 ha, bet 1945. gadā jau varēja samazināt no 20-30 ha un, ja vēl atzina par tautas nodevējiem un ieskaitīja kulaku kategorijā, tad atstāja tikai 5-8 ha zemes. Tā no "Ķelpēm" 1940. gadā nodalīja divas 10 ha saimniecības, bet "Sēravoti" 1945. gadā radās kā darba zemnieku saimniecība ar 15 ha zemes. Savukārt bijušā strēlnieka sieva M. Ēķe tika ieskaitīta kulakos, jo vīrs kara gados bija pagasta vecākais, un viņai atstāja tikai 8 ha zemes. Līdzīgi šajā kategorijā ieskaitīja arī Emmu Baltvilku no "Zilītēm".

Lielie valsts nodokļi noveda pie tā, ka daudzi aizgāja no mājām, lai neieliktu cietumā par nodokļu nemaksāšanu. Par to zināja stāstīt Daila Reķe no "Kursiešiem".

Sevišķi daudz tukšo māju palika pēc 1949. gada 25. marta deportācijas. Tas redzams no aprīnča izpildu komitejas lēmumiem, kur minētas bezsaimnieku saimniecības, kuras ieskaitāmas valsts zemes fondā. Milzkalnes pagastā tās bija "Saulīši" (25,8 ha), "Silīši" (8 ha), Cērkstes dzirnavas (29 ha), "Krodzinieki" (19,7 ha), "Gravas" (22,4 ha), "Bļodnieki" (24,4 ha), "Dīriki" (7,8 ha), "Duckas" (6,8 ha), "Kursieši" (30 ha), "Brūveļi" (25,7 ha), "Ipšas" (27,7 ha), "Rūši" (30 ha), "Slavieši" (28,2 ha), "Kalndaķi" (15 ha), bet Smārdes pagastā - "Zilītes" (8 ha), "Ilsumi" (21 ha), "Ķirpji" (29,1 ha), "Burkas" (20,5 ha), "Zvirbuļi" (23,7 ha), "Katlapji" (19,7 ha), "Riekstīņi" (27,9 ha), "Kūrkalni" (1,9 ha), "Austrumi" (1,8 ha), "Stūrīši" (1,9 ha), "Tauriņi" (10,9 ha), "Mucenieki" (1,1 ha).

Turklāt varēja arī vienkārši pārcelt no vienas saimniecības uz citu, kā, piemēram, "apstiprināt Smārdes pagasta lēmumu bezsaimnieka saimniecību "Jauncīruļi" 18,7 ha ieskaitīt valsts zemes fondā; budzi Jansonu Žani no "Vītoljiem" 12,8 ha pārcelt uz "Jauncīruļiem", ierādot to pašu zemes platību."

Vienlaikus notika arī kolhozu dibināšanās. Pavisam Milzkalnes pagastā nodibinājās pieci pirmie kolhozi. 1948.gada 10.oktobrī 21 saimniecība ar kopējo

170. Grīnšteins M. Sports Tukuma novada pagastos un ciemos no gadsimta sākuma līdz mūsdienām. // "Tukuma Ziņas", 16.02.1996.

Smārdes ciema ļaudis ekskursijā Kandavas rajona kolhozā "Varonis" koksagīza laukā. Centrā - R.Ķuze. 1957.g.6.jūlijs

Valda un Aivara Jātnieku kristības Tukuma luterāņu baznīcā. No kreisās: 1. - Olga Učelniece, 2. - Dzidra Jātiece, 3.-4. - Roberts Straziņš ar sievu, 5. - Velta Larionova, 6. - Matilde Larionova. 50.g.beigas. TMNM 32399

nodibinājās tikai pēc 1949. gada izvešanas 3. un 4. aprīlī. "Milzkalnā" apvienojās 25 saimniecības ar 399 ha zemes. Par priekšsēdētāju ievēlēja J.Sproģi. Centrs esot atradies "Dronfeldos".

Kaļiņina vārdā nosauktajā kolhozā apvienojās 17 saimniecības ar 301,1 ha zemes. Par priekšsēdētāju ievēlēja J. Gādmani.

Smārdes pagastā 1949. gadā nodibinājās deviņi kolhozi, bet šobrīd pagastā neietilpst tā teritorija, kur veidojās "17. jūnijs"(?) un "Sarkanais gvardists".

Pirmais kolhozs "Strauts" nodibinājās 10. janvārī. Par priekšsēdētāju ievē-

zemes platību 308 ha apvienojās kolhozā "Jaunā dzīve". Par priekšsēdētāju ievēlēja Jēkabu Brothus. Tās bija saimniecības ap Šlokenbeku: Heinrihs Krauze "Varavīksnēs", Milda Matisonē "Pērlēs", Irma Jansone un Ērika Krūmvēvere "Birzītēs", Marta Japiņa "Skarās", Velta Deinaroviča "Skujās", Vilis un Anna Šneideri "Ezermalās", Alma Filipsonē "Jaundaļos", Radzēviča "Sēravotos".

1948. gada 21. novembrī nodibinājās kolhozs "Rainis". Tā pirmais priekšsēdētājs bija J.Plikšķis. Šī kolhoza teritorija atradās netālu no Durbes pils, un, jādodomā, nosaukuma izvēle saistās ar to.

1948. gada 22. novembrī 14 Lielā ciema saimniecības ar 262,7 ha izveidoja kolhozu "Leņina ceļš". Pirmo kantori iekārtoja "Mazlimbjos", jo tur arī dzīvoja pirmais priekšsēdētājs Fricis Lācis.

Pēdējie divi kolhozi Milzkalnes pagastā - "Milzkalns" Cērkstē un Kaļiņina vārdā nosauktais kolhozs "Slaviešos" no-

Smārdes ciema IK sekretāre Rita Kuze Ozolpilī. 1955.g.12.septembris. TMNM 32406

lēja F. Kovaļevski. Otrais kolhozs nodibinājās 21. martā, iegūstot nosaukumu "Trie-ciennieks". Tā pirmais priekšsēdētājs bija I. Treicis. Kolhozs robežojās ar Milzkalnes pagastu, un jau 1949. gada 15. maijā sanāca šī kolhoza biedru un kolhoza "Rainis" kop-sapulce, kurā nolēma apvienoties, paturot nosaukumu "Rainis".

Pārējie kolhozi izveidojās tikai pēc izvešanas. Tā, piemēram, 28. martā izveidojās kolhozs "Sarkanais strēlnieks". Kolhoza teritorija izvietojās Smārdes centrā pāri dzelzceļam. Tā pirmais priekšsēdētājs bija O. Peka.

Kolhozs "8. Marts" izveidojās 30. martā Smārdes centrā, dibināšanas sapulci noorganizējot "Strautmaņos". Kolhozā apvienojās 37 saimniecībām ar 328,9 ha zemes. Tā priekšsēdētājs bija V. Priediņš.

4. aprīlī Aizpurē izveidojās Kolhozs "Kopdarbs", apvienojoties 28 saimniecībām ar 460,3 ha zemes. Dibināšanas sapulce notika "Spīdoņu" pirtiņā. Par pirmo priekšsēdētāju ievēlēja M. Riekstiņu no "Smilgām".

4. aprīlī izveidojās arī kolhozs "Pamats", kura pirmais priekšsēdētājs bija A. Reķis.

16. aprīlī nodibināja lauksaimniecības arteli "Brīvības ceļš", par priekšsēdētāju ievēlot F. Folkmani.

1949. gada jūlijā apvienojās arī "Sarkanais gvardists" ar "8. martu". (*Pagasta ļaužu mutēs ir saglabāties teiciens par Strēlnieka precībām ar Martu.*) Savukārt 1950. gadā - lielajā kolhozu apvienošanās gadā - Smārdes ciemā

Siena plauja kolhozā "Rainis". Ap 1955.g. TMNM 27917

apvienojās "Pamats", "Strauts" un "Brīvības ceļš", bet Aizpures ciemā - "Sarkanais strēlnieks" un "Kopdarbs", iegūstot jaunu nosaukumu "Padomju Latvijas 10 gadi". Cērkstes ciemā apvienojās "Leņina ceļš" ar Kaļiņina vārdā nosaukto kolhozu un "Milzkalnu".

Arī vēlāk turpinājās apvienošana. Kolhozs "Brīvības ceļš" zaudēja patstāvību, jo to pievienoja kolhozam "Padomju Latvijas 10 gadi". 1961. gadā tam sekoja arī kolhozs "Rainis". 1962. gadā kolhoza nosaukums bija "Padomju Latvija". Pēdējā kolhozu apvienošanās un nosaukumu maiņa notika 1974. gadā, kad apvienojās abas pašreizējā Smārdes pagasta kolektīvās saimniecības "Leņina ceļš" un "Padomju Latvija" un kļuva par kolhozu "Nākotne". 1991. gadā kolhozs "Nākotne" pārtapa par agrofirmu "Valgums",¹⁷¹ kuru pēc gada izveidoja par paju sabiedrību "Valgums".¹⁷²

Tāda īsumā ir kopsaimniecību un kolhozu veidošanās vēsture Smārdes pusē. Taču aiz katra gadskaitļa un notikuma atklājas arī reālā dzīve, ko atceras cilvēki un par ko liecina savā laikā gatavotie albumi un rakstītās piezīmes.

Nodibinoties pirmajiem lauksaimniecības arteļiem, valdes sapulces un arteļu biedru kopsapulces notika itin bieži. Tā, piemēram, 1/a "Rainis" savu pirmo valdes sēdi rīkoja jau piecas dienas pēc arteļa nodibināšanas, t.i., 1948. gada 26. novembrī. Šajā sēdē izskatīja jautājumus par biedru uzņemšanu. Līdz 1948. gada beigām arteļī jau bija iestājušās 24 ģimenes, 1949. gadā - vēl 22 ģimenes, bet 1950. gadā - pārējās. Par lopu fermas vadītāju iecēla Olgu Kļavu. Lopu ferma atradās "Zemturū" mājās. Par brigadieriem strādāja Olga Ercmane un Apollonija Sproģe, bet par kasieri - Lilija Jubiņa. Kantora telpas iekārtoja "Rubeņos". Traktora iegādei 1949. gada 28. novembra kopsapulcē nolēma lūgt 50 000 rbļ. lielu aizdevumu no Lauksaimniecības bankas.

Siena vešana kolhozā "Rainis". 50.g.beigas. TMNM 27916

171. TMNM ZA 693 - TMNM Smārdes ekspedīcijas materiāli. Pētersone A. "Lauksaimniecības attīstība un kolektīvizācija Smārdē un Milzkalnē".
172. IZVA Agrofīrmas "Valgums" vēsturiskā izziņa.

Leņina vārdā nosauktā kolhoza slaucēja M. Cīce cukurbiešu laukā. 1952. g. TMNM 27645

bsu un Matisu Zivertu", kolhoza vēstures apkopojumos pēc tam ierakstot, ka pēc kulaku kā šķiras likvidēšanas grūtības mazinājās.¹⁷³

Mazo kolhozu 1949.-1950. gada apvienošanas politika nepagāja garām nevienam lauksaimniecības artelim. Pēc šīs pirmās apvienošanas kolhozos parādījās sarkanie stūrīši un sāka izdot sienas avīzes,¹⁷⁴ piemēram, "Kalnā Kāpējs" Raiņa vārdā nosauktajā kolhozā.

Kolhozos 50. gados caurmērā strādāja ap 200 cilvēku, piemēram, 1959. gadā kolhozā "Rainis" bija 169 kolhoznieku ģimenes, t.i., 417 cilvēki, no kuriem 97 bija darba spējīgi vīrieši un 101 sieviete.

Pamazām kolhozos parādījās arī tehnika. Tā, piemēram, kolhozā "Rainis" 50. gadu beigās darbus laukkopībā atvieglāja seši traktori, viens pašgājējs kombains S-14, divas kuļmašīnas, automašīna ZIS-5 un GAZ-51-3, divi cukurbiešu izcēlāji, vairākas plaujmašīnas, sējmašīnas, kartupeļu racēji u.c. tehnika. 1949. gadā bija 157 zirgi, bet 1959. gadā - tikai 73.

Kolhozos galvenā ražošanas nozare bija laukkopība. Audzēja ziemas kviešus un rudzus, cukurbietes, pākšaugus un arī ku-

L/a "Rainis" zirgkopis Gustavs Veitners. 1959. g. Attēls no albūma "L/a "Rainis"". TMNM 144

173. TMNM Pīg 144.

174. TZVA 217.f., 1.apr., 10.lieta, 6.lp.

kurūzu. Tika attīstīta arī lopkopība: cūkkopība, vistkopība, piena un gaļas lopkopība. Dārzkopībā vislielākos ienākumus deva gurķi, nedaudz mazāk - tomāti.

Kolhozos algas par padarīto darbu nebija lielas. Katru gadu tika nosaukti arī labāko darba darītāju vārdi. 50. gadu beigās labākais "Raiņa" kolhoza būvbrigādē bija Heinrihs Lauss, labākais zirgkopis - Gustavs Veitners. Labākās cūkkopējas bija Matilde Rudzīte, Anete Kūla un Antons Tarands, bet starp vistkopējiem - Veronika Niedre. Labākie dārzkopībā bija Sofija Skarbovska, Krišus Rende, Valija Radzēviča, Emīlija Ekšteine, Katrīna Akmene, Karlīna Gaile, Vilis Riekstiņš, Juris Laivnieks, Irma Jansone, Kārlis Kļava, Melānija Gudrais, Pēteris Filipsons, Luīze Balode un Jānis Cīrulis.¹⁷⁵

60. gadu sākumā kolhozā "Ļeņina ceļš" labākā slaucēja bija Zelma Lāce, bet kolhozā "Padomju Latvija" - Ausma Veidele. Par kolhoza "Padomju Latvija" bekonu karali 60. gadu sākumā dēvēts Arvīds Krieviņš, kura kopšanā

L/a "Rainis" kolhozniece Melānija Gudrais. 1959.g. TMNM 144.

bija 300 bekonu. Savukārt Ļeņina kolhoza labākā sivēnmāšu kopēja šajā laikā bija Albertīne Bāriņa, bet slaucēja - Jadviga Voronovska.¹⁷⁶ Labākās slaucējas "Ļeņina ceļā" bija Zerīna Rozenberga, Ārija Rezevska, Lilija Barone, Zelma Lāce un Vilma Reķe, labākā putnkope - Otīlija Aumale, kā arī Jānis Zvaigzne. Labākā teļkope bija Valija Bāliņa.¹⁷⁷

Ozolnieku septiņgadīgās skolas pionieri darbā kolhoza putnu fermā. 60.gadi. TMNM 853

175. TMNM Pļg 144.

176. TMNM Pļg 82.

177. TMNM 9074.

I/a "Rainis" cūkkope Matilde Rudzīte, 1959.g. Attēls no albūma "I/a "Rainis"". TMNM 144

Kartupeļu sagatavošana glabāšanai uz lauka tīrpās kolhozā "Nākotne", 1985.g. V.Mašnovska foto. TMNM Pgm 2831

Bez saimnieciskās darbības kolhozos tika, protams, veikts arī ideoloģiskais darbs, kas izpaudās lekcijās par PSKP un valdības lēmumiem un to izpildi,¹⁷⁸ un kultūras un sporta darbs. Tā, piemēram, kolhozā "Rainis" bija savs deju kolektīvs ar 20 daļībniekiem un pastāvēja arī savs pūtēju orķestris (10 cilvēki), ko vadīja mūzikas mīļotājs diriģents Ernests Kuplis.¹⁷⁹ Kolhozā "Leņina ceļš" kultūras darbu vadīja Daila Reķe. Darbojās gan dramatiskais pulciņš, gan jauktais koris¹⁸⁰ un vīriešu un sieviešu ansamblis.¹⁸¹

Paralēli un kopīgi darbojās arī ciemu kultūras (tautas) nami, kuru darbā bijuši gan kāpumi, gan kritumi. Vēl 60. gadu sākumā Milzkalnes ciemā notiek aktīva kultūras darbība; rokdarbu pulciņā darbojas 20 cilvēki. 1962. gada oktobrī darbu uzsāk arī mūzikas pulciņš jeb estrādes orķestris ar pieciem cilvēkiem, no kuriem čāklākais un aktīvākais ir Andris Matisons.¹⁸² Bet jau 1965. gadā tiek konstatēts, ka jau vairāk nekā gadu Milzkalnes ciemā klubs nedarbojas. Šajā laikā pieņemti pat vairāki kluba vadītāji, kas nav nostrādājuši ne pusgadu un no darba aizgājuši. Ciemā nav arī jauniešu, kas atbalstītu rīkotos kultūras pasākumus, jo, ja tiek rīkotas balles un deju vakari, tad uz tiem ierodas jaunieši no Tukuma un Jūrmalas, kas uzvedas ļoti nekulturāli. Arī kluba telpas neatbilst tā laika prasībām. Turklāt daudzi iedzīvotāji strādā Tukumā un ārpus ciema. Jāat-

178. TMNM Pļg 82.

179. TMNM Pļg 144.

180. TMNM 9074.

181. TŽVA 217.f., 1.apr., 333.lieta, 33.lp.

182. TMNM 28424.

zīmē arī fakts, ka lielākajā ciema uzņēmumā CBR-5 strādā daudz iebraucēju. Ciemā nav gadījies arī neviens kultūras darbinieks, kas varētu vadīt ciema kultūras dzīvi, jo tobrīd ciemā trīs reizes nedēļā notiek tikai kinoseansi. Sakarā ar to, ka klubs nedarbojas, tā garderobes telpas tiek nodotas pasta vajadzībām, bet 1966. gada 1. janvārī to vispār slēdz, atstājot tikai kinozāli.¹⁸³ Taču jau 70. gados viss atkal notiek; kultūras namā tiek

koptas gan latviešu, gan padomju tradīcijas. Notiek Ļeņinskās talkas un apšējības svētki, lopkopēju vakari, svinīga laulības reģistrācija un Līgo vakari. No padomju tradīcijām lielākās ir Bērņības svētki, 1. Maija svētki, vakari "Darbam slava", Uzvaras dienas atzīmēšana, svinīga karavīru aizvadišana armijā un mītiņi fašistu upuru kapos.¹⁸⁴ 1980. gadā Smārdes ciemā jau darbojas trīs vokālie ansambļi un viens bērnu dziesmu un deju ansamblis.¹⁸⁵ Tautas nams darbojas vēl joprojām.

Uzmanība pievērsta arī sporta dzīvei. Pēckara gados lielu ieguldījumu šajā jomā devis skolotājs Kurts Vīgants un Laimonis Pāvuls, kas vēlāk strādā-

LOSR veliņš mītiņš Smārdes ciemā kritušo varoņu atdusas vietā. 1963.g. TMNM 28423

Ozolnieku kora viesošānās Plūņģē, Lietuvas PSR. 1963.g. TMNM 27720

183. TZVA 217.f, 1.apr., 239.lieta, 26.lp.

184. TZVA 217.f, 1.apr., 401.lieta, 25.lp.

jis par basketbola treneri arī Tukuma bērnu sporta skolā. Labākie šahisti ir tēvs un dēls - Alberts un Uldis Buiķi, bet dambretists - Pēteris Jakuško.¹⁸⁶

Atzīstamus panākumus guvuši arī kopsaimniecības "Nākotne" un CBR-5 sportisti, kas sporta nodarbibām izmantoja Smārdes pamatskolas sporta zāli. CBR-5 labākie starti bija motosportā¹⁸⁷ un makšķerēšanas sacensībās,¹⁸⁸ bet kolhozam "Nākotne" bija laba vīriešu basketbola komanda.¹⁸⁹ Ilgāku laiku "Nākotnes" sporta metodikis bija Pēteris Meija, kas gan pats spēlēja basketbolu, gan arī trenēja rajonā sieviešu basketbola komandu, bet ar tūrismu nodarbojušies A. Rabkevičs un A. Šneiders.

No Ozolnieku puses nāk arī sporta meistars riteņbraukšanā un autosporta Ojārs Majors un Raimonds Andersons, kurš bija pirmais tukumnieks, kas izcīnīja PSRS čempiona nosaukumu un izpildīja sporta meistara normu riteņbraukšanā. No šīs puses nākuši arī riteņbraucēji Raimonds Giels un Margā Vītiņa un Vissavienības kategorijas tiesnesis auto-moto sportā Pēteris Laivenieks.¹⁹⁰

Citāda kļuva dzīve 80. un 90. gadu mijā, kad likvidēja kolhozus un sākās privatizācijas process. Kolhozu zemi vairumā piešķīra jaunsaimniekiem, bet pārējo sadalīja pagasta iedzīvotājiem. Sākās arī zemes atdošana bijušajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem.

Zemes dalīšana jaunsaimniekiem sākās jau 1989. gadā ar t.s. Breša zemnieku saimniecību veidošanu. Vieni no pirmajiem zemi šādu zemnieku saimniecību veidošanai saņēma Ruta Rance (69 ha), Inta Kalniņa (29 ha), Beatrise Mežinska (13,7 ha), Līvija Konone (13 ha), Skaidrīte Amatniece (7 ha),¹⁹¹ Jānis Reķis (47 ha), Edgars Krūmiņš (15 ha),¹⁹² Jānis Dakša (13,3 ha) un Ivars Bērziņš (30 ha).¹⁹³ Šis process turpinājās arī nākamajos gados.

Šobrīd Smārdes pagasts ir vislielākais Tukuma rajonā. Iedzīvotāju skaita ziņā tas ir trešajā vietā - tūlīt aiz Jaunpils un Engures pagasta. Tajā ir 2774 iedzīvotāji, no kuriem 96% ir latvieši, tādējādi Smārde ir arī viens no latviskākajiem pagastiem rajonā.¹⁹⁴

185. TZVA 213.f., 1.apr., 521.lieta, 25.lp.

186. Grīnšteins M. Sports Tukuma novada pagastos un ciemos no gadsimta sākuma līdz mūsdienām.//Tukuma Ziņas, 16.02.1996.

187. TZVA 213.f., 1.apr., 501.lieta, 56.lp.

188. TZVA 213.f., 1.apr., 658.lieta, 32.lp.

189. TZVA 213.f., 1.apr., 501.lieta, 56.lp.

190. Grīnšteins M. Sports Tukuma novada pagastos un ciemos no gadsimta sākuma līdz mūsdienām.//Tukuma Ziņas, 16.02.1996.

191. TZVA 213.f., 1.apr., 701.lieta, 100-104.lp.

192. TZVA 213.f., 1.apr., 701.lieta, 69-70.lp.

193. TZVA 213.f., 1.apr., 701.lieta, 62-63.lp.

194. Ozoliņš I. Projekts "Smārde laika gaitā", 1997.gads.

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

SKOLA

TAUTAS TICĒJUMI

Skolu senāk nebija. To vietu it labi aizpildīja tautasdziesmas, parunas un ticējumi. Tas paaudžu paaudzēs bijis plaši izmantots līdzeklis bērnu audzināšanā un mācīšanā. Tautasdziesmas modināja, darbināja un attūstīja bērnu prātu, radīja ziņkārī par katru lietu, ar kuru iznāca saskare, un sniedza savu skaidrojumu, tāpat kā mīklas, sakāmvārdi un ticējumi.¹

Katru cilvēku kaut mazliet interesē nākotne. Apšuciemnieki ticējuši, ka nākotni kaut nākamā gada garumā var noteikt pēc pavasarī pirmā ieraudzītā taurenīša krāsas; kas ieraudzījis baltu taureni - tam būs laime, kas dzeltenu - tam kristības un kas melnu - tam jāiet bērēs.² Savukārt Antiņciemā teikuši tā: "Ja trauki plīst no rīta - nelaime, ja vakarā - būs laime."³

Tukuma pievārtē dzīvojušie ticējuši, ka, drēbēm mugurā esot, tās nedrīkst lāpīt, tad kļūstot aizmāršīgs, un to arī ievērojuši.⁴

Tāpat pēc dažādām parādībām varējuši noteikt laiku. Nu, piemēram, ziemā ir jāvēro vārnas. Ja tās laižas uz rītiem, būs sals, ja uz vakariem - silts.⁵ Ja, saulei rietot, ziemeļvējš apstājas, būs salna.⁶ Kad vējš pūzdams svilpo, gaidāms negaiss. Kad, saulei noejot, vējainā laikā mākoņi ir sarkani, tad nākamajā dienā vējš rimsies. Kad vējš gaudo ap māju, gaidāms negaiss.⁷ Ja redz viesuli, trešajā dienā būs lietus. Ja vējš dzen smiltis virpulī, tur dejo raganas.⁸

Laika novērošana ir ļoti svarīga gan zemkopim, lai zinātu, kad sēt un plaut, kad zemi art, gan zvejniekam, - kad jūrā iet, lai vētra nepārsteigtu un loms būtu bagāts. Vēl tagad zvejnieki atceras 1902. gada 13. decembra traģēdiju un šo gadu sauc par Lielo sliktamo gadu. Toreiz pēkšņi sacelās briesmīga vētra un tuvinieku acu priekšā jūrmalā no Apšuciema līdz Mellužiem gāja bojā 76 vīri, no tiem 33 - apšuciemnieki.⁹ Toreiz daži vīri bija ievērojuši debesīs baisu parādību: kaut kur virs Kauguriem debesīs skrējis melns mākonis - tāds kā nelaimes jātņioks.¹⁰

Vējš var būt zemnieku palīgs, labību vētījot. Tautas ticējumos vējš nosaukts par slotu, kas zemi slauka. Katram zemnieka bērnam tika mācīts, ka vēji ir sausi un silti, slapji un auksti. Labība jāsej labos vējos. Stādīt un sēt dārza augus var austrumu vējos; vasarā tas nes siltumu. Dienvidu un vakaru vēji ir slapji. Tad var sēt vasarājus un stādīt dažas saknes. Tāpat dienvidu vējā var likt mājas putnus perēt. Toties ābeles stādīt nevar, tad āboli vienmēr būs tārpaini. Rudzus var sēt vakara vējā, bet tikai sausā zemē. Vakara vējā ir laba zvejošana, bet ne medišana. Ziemeļu vējš ir auksts, bet veselīgs, jo tīra gaisu.

1. Latvju dainas K.Barona sakopojumā. R. 1922. 1.sēj. 329-330.lpp.

2. Latviešu tautas ticējumi. 4.sēj., 1829. R.Viņiņa, Apsuciems.

3. Turpat, 1849. H.Andersons, Antinciems.

4. Turpat, 1820. K.Corbiks, Tukums.

5. Turpat, 1931., E.Bukava, Smārde.

6. Turpat, 1974.

7. Turpat, 1973.

8. Turpat, L.Ērgelniece, Pravīni, 1984.

9. Apsuciems, Ē.Zubovas materiāli.

10. TMNM ekspedīcijas materiāli Lapmežciema pagastā.

Īpaši vasarā tas ir derīgi, lai sētu gan vasarājus, gan ziemājus, taču nevajag zirņus un pupas sēt, tad tie ir cieti. Ziemeļu vējā var līdumus dedzināt, bet ne mēslus ārdīt.¹¹

Tāpat bērniem mācīja arī darīt darbus, ievērojot mēness fāzes. Jāzin, ka vecā mēnesī dzimušu vērsi netur, jo vaislai tas nav derīgs. Tas jābaro gaļai. Savukārt diegi jāvērpj jaunā mēnesī, lai tie būtu stipri.¹² Perēšanai jāliek jaunā mēnesī dētas olas, bet tās nedrīkst būt mēness aspīdētas. Olas jāliek uz siena, tad vistas labībā neies.¹³ Lai olu čaumalas būtu stipras, vistām jādod piens un olu čaumalas. Ziemā vistas jātur siltumā un jābaro ar grauzdētām auzām un kaņepēm, tad tās ātri un čakli dēj.¹⁴ Savukārt vilna jāmazgā vecā mēnesī, tad tā neveļas.¹⁵

Smārdes pagastā bijušas gan bagātākas, gan trūcīgākas mājas. Tas atkarīgs gan no zemes, gan saimnieka čakluma un gudrības. Viss bija atkarīgs arī no mājas svētības. Smārdē ticējuši, ka ciemiņam, citā mājā aizgājušam, vajag apsēsties, lai bērni guļ un vistas labi dēj.¹⁶ Savukārt nama saimniekam vai saimniecei viesis vienmēr jāpavada pa durvīm laukā, lai tas kāsi no ugunsкура nenozog (domāta uguns - mājas svētība). Ja nu tomēr domāja, ka nelāgs ciemiņš, katra žiglāka saimniece centās slepus šķīvi iznest, lai viesis promejot mājas svētību neaiznes.¹⁷

Ne jau vienmēr ciemiņš ar nelāgu domu nācis, tomēr piesargāties nekad nav lieki. Svētkos nevajag atstāt drēbes ārā, tad vilkači tos apmiež.¹⁸ Arī ūdens trauku vajag apsegtu turēt, jo ļaunais, apkārt staigājot, varot iemest slimības. Un tikai tad, ja ūdens pārtecējis deviņiem akmeņiem, tam ļaunums nav klāt.¹⁹ Varbūt tāpēc tik iecienīts vēl šodien ir avotiņš pie Sloceņes Nāves ielejā.

Latviešu zemnieka dzīvē šiem ticējumiem un paražām bija ļoti liela nozīme. Vecāki un vecvecāki tos centās iemācīt saviem bērniem, lai tie dzīvē justos drošāk. Vācu muižnieki gan nebija ieinteresēti izglītēt zemnieku bērnus, tomēr 19. gadsimtā sākās jauns laikmets, un tas prasīja izglītotāku darbaspēku.

MĀJMĀCĪBA

Vēl 19. gadsimta sākumā Tukuma novadā bija tikai dažas skolas. 1806. gadā dibināta Tukuma apriņķa skola un dažas privātskolas. Visā Kurzemē vēl 1824. gadā bija tikai 23 zemnieku skolas.¹ Tikai retais lauku bērns tika sūtīts skolā. Parasti tiem bija jāapmierinās ar vecāku un vecvecāku dzīves gudrību: kā apstrādāt zemi un kopt māju, kā ārstēt cilvēkus un lopiņus, kā svinēt svētkus. Skolas parasti bija tā sauktās boksterēšanas skolas, un tās

11. Latviešu tautas ticējumi, 4.sēj., 1970-1971.ticējums.

12. Turpat, 1976.

13. Turpat, 2003.

14. Turpat, 2001.

15. Turpat, 1996.

16. Turpat, 1982.

17. Turpat.

18. Turpat, 1801.

19. Turpat, 1881., L.Smideberga, Zemgale.

pārraudzīja baznīca. Turklāt arī zemnieki iebilda pret skolām, jo pagasta laudīm pašiem tās bija jāierīko un jāuztur. Skolai bija jānodrošina malka, bērniem līdz uz skolu - uzturs un svece. Turklāt tiem vienmēr mājās bija jāstrādā, un nu - pāris darba roku mazāk.²

Priekšroka tika dota mājniecībai, jo tā neprasija izdevumu ne muižai, ne baznīcai. Parasti bērnus mācīja no dziesmu grāmatas vai bībeles. Reti kur bija kāda ābece. Tomēr tas, ka jau 18. gadsimta beigās palielinājās izdoto grāmatu metieni, liecina, ka pieauga lasītpratēju skaits. Kurzemē 19. gadsimta sākumā aptuveni 1/3 iedzīvotāju prata lasīt.³ Lasītpratēji parasti arī citiem mācīja lasīt. Apšuciemā tāds bija Cērkstes muižas "Siliņu" māju saimnieks Andrejs. "Siliņos" viņš bija saimniekojis 40 gadu, izbūvējis jaunas ēkas, būvējis liellaivas un izbraucis Baltijas jūru krustu šķērsu. 1827. gadā 65 gadu vecumā viņš bija aizgājis pie Dieva. Kā rakstījis Engures draudzes mācītājs J. P. Brandts, "savus bērnus viņš ne vien turēja glīti un jauki acīm priekšā, bet ir gādājis, lai tie iekš tādām lietām pie laika iemācīti, caur ko tie savā laikā ar godu varētu strādāt un dzīvot. Grāmatas lasīt viņš mācīja visiem un lika mācīt, un netaupīja naudu tiem ikreiz jaunas iepirkt. Caur to valdīja iekš mājām pareizība un sātība. Un priecīga svētība tam nāca caur gudru apdomu un neapnikušu darbu gan mājās, gan par zemi, gan par jūru."⁴

Skolas zemnieku bērniem Tukuma apkārtnē sāka ierīkot tikai ap 19. gadsimta vidu. Tā īsti skolu attīstība sākās tikai 60. gados pēc dzimtbūšanas atcelšanas un jaunā skolu likuma izdošanas Krievijā. Tagadējā Smārdes pagasta teritorijā skolas, tāpat kā daudzos citos pagastos, dibinātas jau agrāk.

MILZKALNES PAMATSKOLA

PIRMĀ SKOLA

Pirmā skola tagadējā Smārdes pagasta teritorijā pastāvējusi jau 1855. gadā, un bijusi Šlokenbekas zemnieku skola.¹ Iespējams, ka skolu dibinājis Šlokenbekas īpašnieks Matias fon der Reke, kas bija studējis Vācijā un bija viens no apkārtnes izglītotākajiem muižniekiem. Tai laikā, kad pagasti vēl nebija spējīgi celt skolas, parasti bērni tika apmācīti ar muižnieka vai mācītāja svētību.

1859. gada 27. septembra baznīcas vizitācijas protokolā atzīmēts: "...lai gan valdība pavēlējusi ierīkot kroņa pagasta skolas un tikuši pat ierādīti piemēroti zemes gabali, taču skolu būve un ierīkošana arvien vēl netiek no vietas." Tukuma draudzē 1858. gadā nodibināta baznīcas skola meitenēm, dar-

1. J. Ruberts, Tautas izglītības rītaismā, R., 1978. g., 69. lpp.

2. Turpat, 73. lpp.

3. Turpat, 44. (99.) lpp.

4. Apšuciem, E. Zubovas materiāli.

bojas viena zemnieku skola un sešas pagasta skolas. Trīs no tām pastāvēja tagadējā Smārdes pagastā: Cērkstē, Raudā un Šlokenbekā.²

Raudas skola bija kopīga vairākiem pagastiem - Vecmoku, Raudas, Kaives un Brizules pagastam un atradās Ozolkrogā pie Raudas ceļa. Tā bija dibināta 1856. gadā. Aptuveni pēc 20 gadiem tā sauktajā Vecmoku-Raudas skolā izcēlies ugunsgrēks, un ēka nodegusi. Skolai telpas atrada "Dobeļu" mājās. Apkārtojamie pagasti vienojās par skolas būvi. Pagastu vietnieku pulks nolēma būvēt ķieģeļu skolas namu, un, tā kā Vecmoku barons Oelsens dāvināja skolai zemi netālu pie "Staliņu" mājām, to nosauca netālu esošās muižas vārdā par Vecmoku skolu.³

1875./76. gadā skolā strādāja skolotājs P. Vītiņš.⁴ No tā laika Raudas skolas vārds vairs neparādās.

Barons Reke atbalstīja skolu, un 1862. gadā³ tika uzcelts kārtīgs laukakmeņu nams netālu no Šlokenbekas muižas. Joprojām ēkas fasādē apskatāma plāksne ar barona iniciāļiem un celšanas gadu. Tas bija laiks, kad pagastu pašvaldības sāka nostiprināties. Šlokenbekas pagasts gan nebija tik pārticis. Skolu pagastam dāvināja barons.

Zināms, ka 1875./76. mācību gadā Šlokenbekas skolā, kurā mācījās 98 skolnieki, strādāja skolotājs Jānis Knauts. Atšķirībā no Cērkstes skolas šī bija divgadīga skola.⁵

Milzkalnes I pakāpes pamatskola. Ap 1930.g. TMNM 22608

1. Bijušais PSRS CVVA Leningradā, 7363.f., 3.apr., 619.lieta, 9.-10.lp.

2. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. 61.-62.lpp.

3. Vecmoku skolas hronika. TMNM Za nr.347, 1.lpp.

4. Vičs A. Skolu vēsture, 2.grāmata, 285.-286.lpp.

5. Vičs A. Skolu vēsture, 2.grāmata, 285.-286.lpp.

Kaut arī bērni mācījās tikai no Mārtiņiem līdz Pūpolsvētdienai un siltākā laikā strādāja savās saimniecībās vai arī pie saimniekiem, tomēr jauno pagastskolu programmas jau bija daudz plašākas.⁶

Par darbu skolotājs saņēma gan algu, gan zemi. Bieži vien skolēniem stundu starplaikos bija jāsastrādā malka, jānes ūdens vai jāpalīdz ražas novākšanas laikā.⁷

SKOLA PĒC PIRMĀ PASAULES KARA

Pirmā pasaules kara laikā skola, tāpat kā citas lauku skolas, bija slēgta. Tomēr 1919. gada vasarā skolotāji jau bija savās darbavietās, un rudenī skola varēja sākt darbu. Kaut arī vēl landesvēra, Bermonta, sarkano partizānu grupas nomainīja cita citu, skolā darbs ritēja. 1919. gada augustā bija publicēti pagaidu noteikumi par skolu iekārtošanu un uzturēšanu. Bija paredzēts ierīkot sešgadīgas pamatskolas ar 4 gadu obligāto kursu, un skolā bija jāmācās visiem bērniem vecumā no 8 līdz 14 gadiem. Mācības notika dzimtajā valodā. Skolotājus un pārziņus ievēlēja skolu uzturētāji un apstiprināja Izglītības ministrija. Kraso politisko pārmaiņu laiks bija ietekmējis arī skolu darbu. Skolās ticības mācība vairs nebija obligāta, un šajās stundās ieteica uzsvērt ētisko un morālo aspektu.

1920. gadā skolā mācījās 150 skolēni, 30 no tiem bija vācu tautības. Ziemā skolēnu skaits samazinājās, jo daudziem bērniem trūka mēteļu un zābaku. 20 bērniem nebija nekāda silta apģērba.⁸

Skolā strādāja tikai viens skolotājs - Fricis Īvants. Viņa alga bija 450 rubļu. Diemžēl skola bija par lielu vienam skolotājam, tāpēc 1921. gada rudenī tika pieņemta otra skolotāja - Alma Muceniece.

Fricis Īvants bija vecs un pieredzes bagāts skolotājs, kas šajā skolā nostrādāja līdz 1921. gada rudenim. Viņš bija dzimis 1859. gada 25. martā, mācījies Irlavas skolotāju seminārā kopā ar skolotājiem T. Dikmani un J. Baltcaru, ieguvis pilnas pamatskolas skolotāja tiesības un skolā nostrādājis 42 gadus.⁹

Alma Muceniece bija pavisam jauna skolotāja, skolā nostrādājusi tikai divus gadus. Dzimusi 1887. gada 5. novembrī, mācījusies Latvijas Izglītības biedrības sieviešu ģimnāzijā, ko beigusi 1917. gadā. Pēc kara četrus mēnešus mācījusies skolotāju sagatavošanas kursos Jelgavā.

Lai skolā iekārtotu otru klases telpu, bija nepieciešama arī otra tāfele. Vispār skolā nebija nekādu mācību līdzekļu, izņemot dažas vecas ģeogrāfijas kartes.¹⁰

6. Vensku Edvarts, 103.lpp.

7. Bergs T. Atmiņas. A.Lettonika, F - A.Ķēniņa.

8. TMNM ZA nr.692. Ekspedīcijas materiāli, 53.lp.

9. Turpat, 204.lp.

10. Turpat, 53.lp.

Daudzi bērni kara gados vispār nebija mācījušies skolās. Šlokenbekas skolā, tāpat kā citur, atvēra papildskolu, kurā mācījās seši skolēni.¹¹ Bērni varēja nākt uz skolu tikai tad, kad rudens darbi bija padarīti. 1922. gadā oktobra sākumā mācījās 14 bērni, un tikai oktobra otrajā pusē solos sēdēja visi 49.¹²

SKOLAS NAMS

No sākuma skola atradās ar pagasta namu vienā ēkā. Telpas bija neērtas, nepiemērotas - šauras un tumšas.¹³ 1920. gada sākumā skolā vecumā līdz 8 gadiem mācījās viens skolēns, bet vecāki par 8 gadiem - 21 (10 zēni un 11 meitenes).¹⁴ 1922. gadā skolu apmeklēja jau 5115 skolēns, 1924./25. mācību gadā - no 2516 līdz 3917 skolēniem, bet 1925./26. mācību gada sākumā - 46.¹⁸

1920. gadā skolas apstākļus uzlabot nebija iespējams, jo remonta izdevumi pagastam 1920. gada budžetā nebija paredzēti, kā arī nebija sagādāti vajadzīgie būvmateriāli. Arī brīvu telpu, kas būtu piemērotas skolas vajadzībām, nebija, tikai Durbes muiža, kas vēl piederēja baronam Rekem.¹⁹ Arī skolas saimniecība bija ļoti vāja, jo, kā ziņoja skolas valdes loceklis Ansis Andersons, skolā neesot pat slotas, ar kuru slaucīt klasi un istabas. Tāpēc nolēma ierosināt vietējām pagasta jaunsaimniecībām katrai gada laikā skolai nodot divas slotas.²⁰ Skolas apgaismošanai rudenī un ziemā bija nepieciešami 15 pudi petrolejas: jāapgaismo skolas klase ar divām lampām, skolotāja istaba - ar vienu lampu un zēnu un meiteņu guļamistabas - katrā pa vienai lampai.²¹ Skolai bija nepieciešami arī 10 skolas galdi, divi galdi skolēnu ēšanai, divi spaiņi, viens dzērienu trauciņš, Latvijas zemes karte un skapis.²²

1921./22. mācību gada 2. pusgadā skolotāju algām izdoti 10220 rubļi, skolas apkalpotājai - 1800 rubļi, skolas apkupei - 2020 rubļi un apgaismošanai - 580 rubļi. Par veiktajiem remontdarbiem dilšanas nauda aprēķināta 20% apmērā - 2858,45 rubļi, kopā 17478,45 rubļi. Sadalot to uz katru skolēnu, izlietots 342,71 rublis.²³

Smārdes ciema padome, tagadējā Milzkalnes sākumskola. 1989.g. G.Cvetkova foto. TMNM 25337

11. LVVA 6642.f., 1.apr., 308.lieta, 100.lp.
12. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 40.lp.
13. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 158.lp.
14. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 4.lp.
15. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 92.lp.
16. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 74.lp.
17. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 24.lp.

18. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 158.lp.
19. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 39.lp.
20. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 154.lp.
21. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 113.lp.
22. LVVA 2145.f., 1.apr., 648.lieta, 101.lp.
23. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 66.lp.

1922. gada martā pagasta padome pārliecinājās, ka skolas remonta laikā jāuzbūvē sešas podiņu krāsnis un no jauna jāveido viss skolas iekšējais dalījums: labojamas sienas, grīdas, durvis, logi, griesti un izbūvējamas divas istabas otrajā stāvā. Vēl ir jāpārbūvē arī skolas klēts un kūtis. Aprēķinot tas viss izmaksāja ap 200 000 rubļu. Taču, tā

Milzkalnes pamatskolas skolēni. Vidū - skolotāji Alberts Lejnietis un Alma Puriņa. 30.g.vidus. TMNM 27757

kā pagastam nepietika līdzekļu, nolēma griezties pie Kultūras fonda ar lūgumu izsniegt Šlokenbekas skolas atjaunošanai - pārbūvei 100 000 rubļu lielu pagastu.²⁴

Tā kā Šlokenbekas skola un pagastnams atradās vienā ēkā un telpu skolai nepietika, turklāt tās bija pārāk šauras, aprīnķa valdes skolu nodaļa Šlokenbekas skolai bija lūgusi no valdības 100 000 rubļu lielu aizdevumu. Diemžēl Lauksaimniecības departamenta Dzīves atjaunošanas padome izpostīto skolu ēku atjaunošanai Tukuma aprīnķim bija atvēlējusi tikai pusmiljonu rubļu nepieciešamo 1,5 miljonu vietā. Tāpēc Šlokenbekas skola saņēma tikai nelielu pabalstu pašam nepieciešamākajam.²⁵

Jau 1922. gada augustā pagasta padome vienojās ar Jāni Baumanu (*pieteikušies bija trīs amatnieki*), ka viņš pats ar saviem cilvēkiem un ar pagasta materiālu izplēsīs veco un ieliks jaunu grīdu, saņemot par to 3300 rubļu, un "uzsītis" par 7 pēd.kv.asi klēti, par to saņemot 35 rubļus.²⁶

Par to, ka skolas telpas nebija piemērotas mācībām, liecina arī aprīnķa ārsta skolas apsekošana 1924. gadā. Konstatēts, ka klases istaba sadalīta ar šķērs-sienu divās daļās, vienā klasē - viens logs, otrā - divi, bet, tā kā mūri biezi, istabas platas un logi zemi, skolas apgaismošana ir pavisam neapmierinoša, izņemot 2-3 solus, kas atrodas tieši pretī logam; bērni bez acu bojāšanas nav spējīgi nodarboties ar grāmatām un burtņīcām. Zemas ir arī guļamās istabas, trepes - stāvas, augšgalā - bez lentera (*aizsarga*), atejas zēniem par tālu.²⁷ 1925. gada 18. martā pagasta valdei tiek uzdots skolai sagādāt arī dzeramā ūdens trauku, jo pēc ārsta ieteikuma pašreiz esot atklāts trauks, no kura smelt dzeramo ūdeni nav pieļaujams.²⁸

24. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 44.lp.

25. TMNM 7852, 371.lpp.

26. LVVA 2145.f., 1.apr., 649.lieta, 100.lp.

27. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 74.lp.

28. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 25-27.lp.

1925. gada 3. janvārī, pārrunājot jautājumu par skolas jaunbūvi, kuras vajadzībām jau saņemts Ls 2000 liels pabalsts, pagasta padome atzīst, ka darba aprēķins jau ir izgatavots un ir aprēķināts būvmateriālu daudzums. Nolemj, ka no attiecīgās mežniecības jāpieprasa paredzētais būvkoku daudzums, kas jāizcērt un jāizved pagasta klaušu kārtā.²⁹

1925. gada 15. jūnijā, atbildot apriņķa pašvaldību likvidācijas valdei par izdarīto darbu trūkumu novēršanā skolā, valde ziņo, ka jau tiek sagatavoti būvmateriāli jaunās pamatskolas būvei, kas drīzumā tiks uzsākta, un pagasta padome nepiekrīt līdzšinējo skolas telpu pārbūvei, bet atstāj visu pa vecam, izņemot to, ka pa vasaru trepēm tiks pielikts lenteris un atejas zēniem tiks pierīkotas tuvāk.³⁰ Bet 1926. gada 28. maijā pagasta padome nolemj pagasta I pakāpes pamatskolu izbūvēt līdzšinējā skolas un pagasta nama telpās.³¹ 1926. gada 8. decembra apriņķa ārsta slēdziens bijis tāds pats: skolas telpas sliktas, tumšas, zemas, gaisa tūlpums par mazu. Guļamās telpās ir garderobe, kas nav pieļaujams, slikta ventilācija. Trepes, kas ved no klasēm uz guļamām telpām, ir koka un neērtas. Tām jābūt ugunsdrošām. Ateja meitenēm ir bez durvīm. Akā ūdens sliktis, jo aka nav ilgi tīrta. Arī kūts ir par tuvu, un netīrumi no mēsliem var iesūkties akā.³²

SKOLOTĀJI UN SKOLĒNI

No sākuma skolā ir tikai viens skolotājs - Fricis Īvants³³, taču ar to nav apmierināts pagasts, un 1920. gada 28. jūnijā nolemj ar jauno mācību gadu pieņemt darbā arī otru skolotāju, jo pagasta iedzīvotāji ir neapmierināti ar pašreizējo - tas ir "vecs, slimīgs, neko nemācot".³⁴ Apriņķa pamatskolu inspektors 1920. gada 27. februārī Tukuma apriņķa skolu valdei raksta, ka "tā vecums nav traucēklis viņa skolas darbībā, slimības dēļ Īvants nav nokāvējis skolas mācību gaitu. Savā laikā Īvants ir beidzis Irlavas skolotāju semināru, strādā pēc novecojušām metodēm, tomēr tagad papildinās skolotāju vasaras kursus un, cerams, nākošo gadu strādās ar jaunu spar un Latvijas skolas garā."³⁵

Taču 1920. gada 5. novembrī pagasts nolemj pieņemt otru skolotāju, ko algos valdība, bet pagasts nodrošinās ar dzīvokli, apkurināšanu un apgaismošanu. Otru skolotāju piešķir arī tāpēc, ka pagasts kara laikā ir ļoti izpostīts.³⁶ Par otru skolotāju pieņemta Alma Muceniece,³⁷ bet 1921. gada 1. oktobrī darbā tiek pieņemts arī jauns skolas pārzinis - Pēteris Lejnietis.³⁸

Šlokenbekas pagasts bija diezgan trūcīgs. Pagasta budžetā netika plānota arī apmaksāta ārstam par bērnu pārbaudēm. To veselības stāvoklis nebija vērtēts ne 1921./22., ne nākošajā mācību gadā. Skolu inspektors J. Zāla-

29. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 3.lp.

30. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 83.lp.

31. LVVA 2145.f, 1.apr., 478.lieta, 95.lp.

32. LVVA 2145.f, 1.apr., 479.lieta, 168.lp.

33. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 4.lp.

34. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 39.lp.

35. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 55.lp.

36. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 101.lp.

37. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 159.lp.

38. LVVA 2145.f, 1.apr., 648.lieta, 215.lp.

Milzkalnes pamatskolas skolēni un skolotāji A.Lejnieks un A.Puriņa. 1927/28.m.g.

mans gan domāja, ka ar lielāku gribēšanu to tomēr iespējams izdarīt.³⁹

Skolotāji algas saņēma no valsts. Tas pagasta darbu atviegloja, jo Šlokenbekas pagasta skolās - Milzkalnē un Apšuciemā, strādāja pieci skolotāji un 1921. gada martā skolotājiem vien par nostrādāto laiku kopā būtu jāmaksā 16 021 rublis.⁴⁰

Tomēr 1923. gada budžets stipri samazinājās, tāpēc arī Šlokenbekas pagastam bija jāpalielina izdevumi skolām. Jau 1922. gada otrajā pusē pagastam nācās meklēt līdzekļus Šlokenbekas skolas pārziņa P. Lejnietka algošanai, jo skolu departaments bija lūdzis samazināt skolotāju skaitu, bet tas nebija iespējams. Tāpēc pagasta valdei bija jāmaksā puse pārziņa algas.⁴¹

Tukuma apriņķa pamatskolu inspektors skolu apmeklēja 1926. gada 7. janvārī un rakstījis: "Skolā četras nodaļas un pirmskolnieki ar diviem skolotājiem, skolēnu pavisam 56, apmeklē - 47. Mācību gaita rit bez traucējumiem. Skolas pārziņis Lejnietks var strādāt gluži labi, bet darbā dažkārt paviršs: maz vērtības piegriež tautasdziesmu un dzejoļu mācīšanai; latvju valodas rakstu darbu tematiem trešajā un ceturtajā nodaļā maz nopietnības, burtnīcas vēlams tūrākas; pirmās un otrās klases apvidus mācības burtnīcas jākorrigē. Skolotāja Puriņa matemātikā neizmanto klases kolektīvu; ģeogrāfijā jāvingrinās karšu zīmēšanā. Šīs skolotājas darbs šogad ir sekmīgāks nekā

39. TMNM 7852, 527.lp.

40. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 706.lieta, 69.lp.

41. TMNM 7852, 114.lp.

agrāk. Bērnu sekmes apmierinošas. Skolas telpas nederīgas, tūrība apmierinoša. Mācību līdzekļu mazumiņi ir, bet nav vietas to pievietošanai, tagad tie novietoti skolotāju virtuvē."⁴²

1926. gada 27. augustā par Milzkalnes I pakāpes pamatskolas skolotāju-pārziņi ievēlēts Jūlijs Pakalns,⁴³ bet 18. septembrī par skolotāju - Pēteris Alberts.⁴⁴ Taču drīz vien skolēnu vecāki izteica vēlmi, lai P. Alberts tiktu pārcelts no Milzkalnes skolas. To 1930. gada 1. februāra sēdē atbalstīja arī pagasta padome.⁴⁵

No 1932./33. mācību gada par Milzkalnes I pakāpes pamatskolas pārziņi strādāja Miķelis Špleceris. Skolotāja - Alma Puriņa.⁴⁶

ČETRDESMITIE GADI

1940. gada jūnijā līdz ar sarkanās armijas papildus vienību ienākšanu un Latvijas okupāciju radikāli mainījās dzīve valstī un, protams, arī skolā. No skolas programmām izņēma ticības mācību, ieviesa jaunus priekšmetus - PSRS Konstitūciju un krievu valodu (no 3. klases), samazināja svešvalodu skaitu. Bija radikāli jāmaina mācību saturs un metodes, vairāk uzmanības pievēršot sabiedriski politiskajai audzināšanai.⁴⁷

Jūlijā bija noorganizēti kursi skolotājiem, kas mācītu jaunus priekšmetus. Skolotāju uzdevums bija audzināt skolēnus par apzinīgiem sociālistiskās sabiedrības locekļiem.⁴⁸

Milzkalnes skola sāka darboties 23. septembrī. Dienu iepriekš Tukumā notika aprīņķa skolotāju konference, kurā skolotājus iepazīstināja ar jaunajiem uzdevumiem un programmām. Vēstures stundās jāmāca padomju valsts vēsture, visās pārējās jāakcentē tās lielie sasniegumi.⁴⁹

Mācību gada sākumā jaunais Tukuma aprīņķa skolu valdes inspektors I. Ansbergs⁵⁰ ieradās arī Milzkalnes skolā un atzina tās ēku par neatbilstošu skolas vajadzībām.⁵¹ Diemžēl nebija nekādu iespēju telpas izremontēt.

Jaunā vara īpašu nozīmi pievērsa sabiedriski politiskajai audzināšanai. Katrā skolā bija jāveido pionieru organizācijas. Par pionieru vadītāju Smārdes pilnrajā vidusskolā un Milzkalnes skolā sāka strā-

J.Strunkšteins -
Milzkalnes-Smārdes
pamatskolu pionieru
vadītājs. 1940/41.m.g.
TMNM 2288

42. LVVA 6642.f., 1.apr., 226.lieta, 8.lp.

43. LVVA 2145.f., 1.apr., 478.lieta, 168.-169.lp.

44. LVVA 2145.f., 1.apr., 478.lieta, 176.-177.lp.

45. LVVA 2145.f., 1.apr., 482.lieta, 9.lp.

46. LVVA 2145.f., 2.apr., 12.lieta, 79.lp.

47. Goldmane S. Sociālistiskie pārkārtojumi aprīņķa skolās 1940.-1941.gadā. 34.-35.lpp.

48. Turpat, 24.-25.lpp.

49. Turpat, 34.-35.lpp.

50. Turpat, 20.lpp.

51. Turpat, 24.-25.lpp.

dāt Jānis Strunkšteins.⁵² Pionieru vadītājam bija ļoti grūti pārliecināt vecākus dot atļauju bērniem iestāties pionieros. Milzkalnes skolā pionieru pulciņš tā arī nenodibinājās.⁵³

1941. gada jūnijā varas atkal mainījās. Sākās karš. Padomju darbinieki, tai skaitā pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs Reķis, devās līdz sarkanās armijas daļām uz austrumiem. 27. jūnijā pirmās vācu izlūkvienības izjoņoja cauri pagastam.⁵⁴

J. Strunkšteina gatavotās koka skulptūras, 30. gadi. TMNM 17127

3. jūlijā Tukumā tika nodibināta latviešu komandantūra ar komandantu Zahārovu. Pirmajā Tukuma apriņķa priekšnieka Zeltiņa rīkojumā tika uzaicināti visi komjaunieši, komunisti, Sarkanā Krusta biedri un strādnieku gvardes locekļi reģistrēties komandantūrā Pils ielā 14 līdz 25. jūlijam.⁵⁵ Drīz vien sākās aresti. Apcietināja arī Jāni Strunkšteinu. Viņš nebija devies līdz sarkanajai armijai. Kādu laiku viņš tika turēts Tukuma cietumā. 1941. gada 8. novembrī ieslodzītos pārveda uz Tīles koncentrācijas nometni. Katru rītu viņus veda uz Tukumu un norīkoja darbos. J. Strunkšteīnam klājās sevišķi grūti, jo, būdams klībs, viņš nevarēja veikt visus darbus.⁵⁶

Tīles koncentrācijas nometnē ieslodzītajiem atpakaļceļa parasti nebija. No Turienes veda uz Valguma mežu. Pirmais brauciens bijis naktī no 4. uz 5. augustu. Grūbe stāstīja, ka redzējis, kā ieslodzītie gulējuši uz vēdera auto kravas kastēs. Katru nakti mašīnas kursēja uz Valgumu un atpakaļ. Nav zināms precīzs nošauto skaits, bet kapi ir daudz lielāki nekā ar egļu dzīvžogu ierobežotā kapu kopiņa Valguma-Klapkalnciema ceļa malā. Visapkārt mežā vēl pēc kara varēja atrast pa kādam niekam izrakņātājā zemē. Nošautie tika pārāpbedīti, un uzstādīts piemineklis.⁵⁷

Jānis Strunkšteins no Tīles aizvests uz Salaspils nometni. Tur miris 1943. gada vasarā. Tukuma muzejā glabājas viņa dzejoļu klade - veltījums dēlam.

PAMATSKOLAS DARBĪBA

Milzkalnes pamatskola darbu atsāka 1945. gada septembrī. Tā kā skolas arhīvs gājis zudumā, diemžēl nekas vairāk nav zināms par skolas darbību, skolotājiem un skolēniem četrdesmitajos gados.

Ar Milzkalnes skolu saistās mākslinieces Emīlijas Mērnieces vārds. Desmit

52. Turpat, 67.lpp.

53. Turpat, 70.lpp.

54. Apšuciema skolas vēsture, 11.lpp.

55. Condorfa D. ...23.lpp.

56. Turpat, 27.lpp.

57. Tukums, 1995., 79.lpp.

gadus - no 1951. līdz 1962. gadam - viņa bija skolas pārzine. Pirms tam jaunā māksliniece - keramiķe no 1941. līdz 1951. gadam bija strādājusi Tukumā pilsētas pamatskolā, mācot zīmēšanu, lasīšanu un rakstīšanu. 1951. gadā viņu pārcēla par Milzkalnes skolas pārzini. Skolotāju Mērniecei viņas skolēni vēl joprojām atceras kā aizrautīgu skolotāju, skolas dvēseli. Skolotāju parasti atceras tautas tērpā, ar milzīgu puķu pušķi rokās.

1952./53. mācību gadā Milzkalnes skolotāju uzdevums bija uzlabot darbu ar nesekmīgajiem, jo no 45 audzēkņiem trīs bija nesekmīgi un skolu sociālistiskajā sacensībā tas nebija labs rādītājs. Bija jāizvērs sistemātisks darbs ar vecākiem, jāpanāk skolā apzinīga disciplīna, jāuzsāk politehnizācija, un jārealizē iekšējā kontrole.

Līdz ar pārzini E. Mērniecei skolā strādāja skolotāja Reinholde. Acīmredzot skolotāju kontakti ar vecākiem bija labi. Visi skolas vecuma bērni skolu apmeklēja, un šajā jomā problēmu nebija. Paši skolotāji kopā ar skolēniem bija izgatavojuši dažādus uzskates līdzekļus, piemēram, laukuma un tilpuma mērus, bet vēl trūka materiālu valodu un dabaszinību mācīšanai.

Skolā darbojās fizikultūras un naturālistu pulciņš. Bija izveidots neliels dzīvās dabas stūrītis. Skolēni reizi ceturksnī gatavoja sienas avīzes. Gandrīz visi skolēni vecumā no 10 līdz 14 gadiem bija pionieri. Tikai viens bērns pionieros nestājās. Skolā bija arī neliela bibliotēka ar 651 grāmatu, bet trūka bērnu grāmatu, kuras varētu lasīt 1. un 2. klases audzēkņi. Tomēr skolai pastāvēja cieša sadarbība ar Milzkalnes ciema bibliotēku. Ik pa laikam tika rīkota t.s. skaļā lasīšana. Neapšaubāmi interesantākais pasākums skolā bija Jaungada eglīte. Ziemassvētkus tolaik bija aizliegts svinēt.

Skolā bija ļoti daudz obligāto pasākumu, piemēram, Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas gadadiena, Staļina Konstitūcijas diena u.c. Politinformācijās noteikti bija jārunā par Volgas-Donas kanāla būvi un VLKJS 19. kongresa materiāliem.

Interesanti iepazīties ar skolotāju darba uzdevumiem, piemēram, valodas mācīšanai jānotiek saskaņā ar Staļina atziņām valodniecībā. Tas nozīmēja visur lietot uzskati un analītiski sintētisko metodi, saistīt vielu ar pašreizējiem notikumiem, paplašināt skolēnu vārdu krājumu, izkopt izteiksmīgu lasīšanu, izmantot salīdzināšanas vēsturisko metodi. Literatūrā arī bija jānoskaidro literārā darba sakarību ar tā laika vēsturiskajiem notikumiem, rakstnieka attieksmi pret literāriem tēliem u.tml.⁵⁸

Sākot darbu Milzkalnes skolā, Mērniecei ģimene iegādājās "Sausupju" mājas. Laika gaitā tās tika izbūvētas, izveidots košumdārzs, un "Sausupji" kļuva par skaistāko Smārdes pagasta sētu. Dārzs un Valguma ezers kļuva par mākslinieces iedvesmas avotu.⁵⁹

58. TZVA 128.f, 1.apr., 21.lieta, 122-125.lp.

59. U.Zemzaris. E.Mērniece. Iztādes katalogs, Tukuma muzejā, 1979., 1.-2.lpp.

"Daba ir vislielākais meistars pasaulē. Tā krāsu palete, ko izmantojam mēs, gleznotāji, ir tikai tāds nieks. Dabas krāsu un noskaņu bagātība nav izsmelama. Vajag mācēt to saskatīt, un tad tavā priekšā pavērsies durvis uz skaistumu dzīvē un tevī pašā,"⁶⁰ tā domāja E.Mērniece.

1951./52. mācību gadā Milzkalnes pamatskolā mācījās 45 bērni.⁶¹ Pamazām skolēnu skaits samazinājās. Vienā klasē bija 4-5 skolēni. Lielākajā klasē 1969./70. mācību gadā mācījās 10 bērni.

SKOLAS LIKVIDĀCIJA

Toreiz valdības politika paredzēja mazo skolu likvidāciju. 1973. gada pavasarī notika pēdējais skolas izlaidums. Visā skolā tolaik mācījās 20 skolēni, un ar visām četrām klasēm vienlaikus strādāja viena skolotāja - Rita Kazuša. Līdz 1970. gadam skolā bija divas skolotājas - pārzine Daina Duka un skolotāja Ilga Birnīte. Tad divus gadus kopā ar skolotāju Duku strādāja R. Kazuša, līdz pēdējā gadā palika tikai viena skolotāja. Darbs bija visai sarežģīts, jo tiem bērniem, kuri devās mācīties tālāk uz J. Raiņa Tukuma 1. vidusskolu, parastajai mācību programmai papildus bija jāiemāca arī vācu valodas pamati, turklāt dziedāšana bija jāmāca pēc relatīvās metodes.⁶²

Skola atradās tajā pašā ēkā, kur patlaban. Sporta laukuma nebija. Pats vērtīgākais sporta inventārs bija paklājs. Skolai bija ļoti laba sadarbība ar Ceļu būves firmu CBR-5, kas, kad vien varēja, atbalstīja skolu. Skolēni brauca ekskursijās, devās pārgājienos. Par skolas tīrību un garšīgiem ēdieniem rūpējās apkalpotāja Vallija Behmane.

Sava veida šefību par skolu bija uzņēmušies J. Raiņa Tukuma 1. vidusskolas pionieri. Milzkalniešu atmiņās palikusi diena, kad šefi ieradās ar milzīgu dāvanu - aptuveni 500 grāmatām skolas bibliotēkai.⁶³

Pēc pēdējā izlaiduma skolas telpas bija jāatbrīvo. Viss inventārs tika nodots jaunizveidotajai Tukuma palīgskolai. Vienīgi klavieres palika, jo tās nevarēja iznest ne pa durvīm, ne pa logu. Skolēni sāka braukt uz Tukuma skolām, vecāki bija ļoti neapmierināti, bet darīt tur vairs neko nevarēja.⁶⁴

MILZKALNES SĀKUMSKOLA

Septiņpadsmit gadus mazie milzkalnieki brauca uz skolu Tukumā. Satiksmē ar pilsētu bija laba; kursēja gan CBR-5 strādnieku autobuss, gan ATU-29 satiksmes autobusi. Tomēr diena skolas bērniem bija pārāk gara, jo gan J. Raiņa Tukuma 1. vidusskola, gan Tukuma 2. vidusskola telpu trūkuma dēļ strādāja divās maiņās, un milzkalnieki sāka cīņu par skolas atjaunošanu. Pretnieku nebija. 1989. gada Tukuma rajona padomes 9. sesijā tika pieņemts lēmums par Milzkalnes sākumskolas atjaunošanu.⁶⁵ Jau pēc gada ar milzīgu

60. I.Runkovskis. Ciemos pie mākslinieces E.Mērnieces.

61. TŽVA 128.L, 1.apr., 6.lieta, 27.lp.

62. R.Kazušas atmiņas

63. I.Grūbes atmiņas...

64. R.Kazušas atmiņas

65. Tukuma rajona TDP 9.sesijas materiāli

vecāku entuziasmu, CBR-5 vadītāja M. Paidera atbalstu un pagasta pašvaldības izpratni skola tika atjaunota.

Par skolas direktoru sāka strādāt Harijs Belcāns. Kopā ar skolotājām Gunitu Paideri un Sanitu Matisoni (Pideri) tika izveidota skoliņa, kura būtiski atšķirās no citām. Skolotāji centās veidot skolu, kurā bērniem būtu interesanti un kurā tiktu iemācītas un nostiprinātas programmā paredzētās zināšanas un attīstītas bērnu iemaņas.

Skolotāji izmantoja iespēju programmas ietvaros variēt stundu skaitu, paredzot minimālo apjomu matemātikai, latviešu valodai un lasīšanai un atvēlot vairāk laika fizikulturai, dziedāšanai, klavierspēlei, rokdarbiem, zīmēšanai un modernajām dejām. Līdz ar to katrs bērns skolā tiek uzverts kā personība, katrs ar savu uzveres līmeni, ar savām spējām un interesēm. Skolotāju uzdevums ir palīdzēt bērnam tās izkopt, dodot pamatzināšanas, kas būs nepieciešamas turpmāk. Šobrīd pēc septiņu

Izlaidums Milzkalnes sākumskolā. 1994.g.maijs.

gadu darbības pierādījis, ka tas ir pareizais ceļš. Skolēni, pārejot mācīties uz citām skolām, jūtas droši un stabili.

Skola atrodas vecajā Milzkalnes pamatskolas ēkā. Vēl 1990. gadā tajā atradās Smārdes pagasta valde un dzīvokļi. Pagasta valde pārcēlās uz tautas namu, un skola atguva savu ēku. Pakāpeniski tā tika izremontēta. Strādāja paši skolotāji, un, tā kā neviens nevēlējās strādāt, kā paši saka, kazarmu tipa skolā, tapa gaiša un rotaļīga skola. Tikpat svarīga, kā iekštelpas, ir arī skolas apkārtnē. Tā bija diezgan nolaista, arī vecais ābeldārzs savu mūžu jau bija nodzīvojis.

Skolas izveidi tolaik finansēja Tukuma rajona Tautas izglītības nodaļa. Nau-
das ēkas pārbūvēm vai apzaļumošanai nebija. Talkā nāca CBR-5, veicot zemes darbus, daīldārzniece Neimane izstrādāja apkārtnes labiekārtošanas projektu, laika gaitā ir izveidota rekrīācijas zona, sporta laukums un augļu dārzs.

Pamazām skola aug. 1990. gadā skolā mācījās 14 bērni: 1. klasē - 11, 2. klasē - trīs. Toreiz neviens neuztraucās par tik mazu skolnieku skaitu, centās atjaunot likvidētās skolas, un klasē varēja būt arī trīs skolēni. Laika gaitā noteikumi ir mainījušies. 1995. gadā klasē bija jābūt pieciem skolēniem,

Milzkalnes sākumskolas avīzes pirmā numura izdošana. No kreisās: skolas direktors H. Belcāns, I. Belcāne, S. Dabara, S. Pīdere, B. Jākobsone, G. Pīdere. 1995. g. maijs.

Milzkalnes sākumskolas skolēni un skolotāji. Pēdējā rindā no kreisās: M. Gērmane, B. Jākobsone, D. Laicāne, S. Pīdere, G. Pīdere, H. Belcāns, D. Baraka, I. Belcāne. 1993. g. 1. septembris.

1996. gadā - septiņiem, bet 1997. gadā - jau astoņiem skolēniem, pretējā gadījumā klases jāapvieno. Milzkalnes sākumskolā pašlaik skolēnu netrūkst. 1997. gadā skolu apmeklēja jau 46 skolēni. Uz Milzkalni brauc arī viens otrs bērns, kam Tukuma skolās bijušas lielas problēmas, ar kuriem skolotāji nav tikuši galā.

Patlaban skolā strādā seši skolotāji: direktors Harijs Belcāns, skolotājas Gunita Pīdere, Sanita Pīdere, Ineta Belcāne, Brigita Jākobsone un Māra Bērzena. Gadu gai-

tā skolotāji ir mainījušies. Direktoram bijis svarīgi, lai skolotāji pieņemtu skolas programmu, lai vēlētos strādāt radoši un lai skolotājs būtu labs speciālists. Visās mazajās skolās vienmēr bijusi skolotāju problēma, jo, piemēram, latviešu valodas un matemātikas skolotājiem iznāk pilna likme, bet mūzikas vai svešvalodu skolotājus pilnībā nodarbināt neiznāk, līdz ar to skolotāji nevar pietiekami nopelnīt un ir spiesti braukāt, un ne vienmēr strādā ar pilnu atdevi. Skolas direktors cenšas šo problēmu risināt, sūtot skolotājus dažādosursos, lai tie spētu kvalitatīvi pasniegt vairākus priekšmetus un pilnībā nodotos skolas darbam.

Šobrīd skola ir nostabilizējusies. Tajā strādā aizrautīgi skolotāji. Izveidotas jaukas tradīcijas: notiek karnevāli Milzkalnā, zinību nedēļas, tiek svinēti latviešu gadskārtu un ieražu svētki, vismaz divas reizes gadā uz skolu tiek aicināti vecāki:

Valentīna dienā un Sporta dienā. Jau trīs gadus maija pēdējā sestdienā skolā kopā ar bērniem sporto arī vecāki, un balvas saņem gan lieli, gan mazi.

Skolas emblēmā staro saulīte, un arī pati skola kļuvusi par bērnu, skolotāju un vecāku iemīļotu vietu, kur omulīgi kamīnā sprakšķ malka, kur katrā telpā radīta īpaša gaisotne, kur ir normālas tualetes un brīnišķīga virtuve, bet pats galvenais - valda cilvēcīgums un labestība.

Raibā diena Zinību nedēļā Milzkalnes sākumskola.
1996.g.februāris.

Raibā diena Zinību nedēļā Milzkalnes sākumskola.
1996.g.februāris.

CĒRKSTES SKOLA

PIRMĀS ZIŅAS PAR SKOLU

Cērkstes skola pastāvēja jau 1859. gadā, kā minēts baznīcas vizitācijas protokolā.¹ Tā bija viengadīga skola. To var pielīdzināt t.s. iesvētāmo skolai, kurā bērni pirms iesvētībām mācījās bokšķerēšanu un rēķināšanu. Mācības parasti notika no Mārtiņiem līdz pūpolsvētdienai.²

1882. gadā, vēlēdamies palīdzēt sava pagasta zemniekiem, Cērkstes barons Vilhelms fon Kleists dāvināja prāvu zemes gabalu sava pagasta zemniekiem un kokmateriālus jaunas skolas būvēšanai. Jaunā skola iesvētīta 1883. gada 27. oktobrī (8. novembrī pēc jaunā stila).³

Vecā Cērkstes skola. 1966.g. TMNM 9073

Kāds bija skolēnu skaits, kas mācījās? 1862. gadā Cērkstes baznīcas skolā mācījās 28 bērni, no tiem arī 10 meitenes. Skolu uzturēja un skolotāju algoja muiža.⁴ Līdz pat 1910. gadam Cērkstes skolu apmeklēja arī Apšuciema bērni.

Par pirmajiem skolotājiem zināms maz. 1862. gadā Cērkstes skolā strādāja skolotājs Grūbe, kurš bija mācījis Bauskas pilsētas skolā. Viņš mācījis 20 bērnus. Acīmredzot, skolēni gulējuši skolā visu nedēļu, jo pastāvēja kopēdināšana.⁵

1875./76. macību gadā par skolotāju strādāja Otto Rezevskis. Viņa alga bija 119 rubļi. Tā bija ļoti maza alga, jo kalps tolaik pelnīja ap 100 rubļu gadā.

Cērkstes skolā pastāvēja tikai viena klase, un tajā mācījās 45 bērni. Otto Rezevskis par skolotāju strādāja jau no 1863. gada, bet nav zināms, vai tieši Cērkstes skolā.⁶ Nav zināms arī, cik ilgi O. Rezevskis strādāja, jo, kā atzīmēts publikācijā "Iz Cērkstes" "Baltijas Vēstneša" 1890. gada 4. oktobra numurā, skolotāji ilgāk par dažiem gadiem palikt nevarēja.⁷ Acīmredzot zemās algas dēļ.

SKOLOTĀJS ANDREJS BERGMANIS

A. Vičs savā grāmatā "Skolu vēsture" min, ka 1880./81. macību gadā Cērkstes skolā mācījušies 62 skolnieki, bet par skolotāju strādājis Jēkabs Veitgoldis, algā saņemot no pagasta 240 rubļu.⁸ Tad kādu laiku līdz 1890. gada rudenim par skolotāju strādāja kāds Pūpēdis, kas aizgāja uz labāku vietu - Cīra-

1. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīcas, 61-62.lpp.
 2. Ruberts, 43.lpp.
 3. Jutas fon Kleistas atmiņas un Apšuciema skolas jubilejas izdevums.
 4. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīcas, 63-64.lpp.

5. Vičs A. Skolu vēsture, 2.grāmata, 210-211.lpp.
 6. Vičs A. Skolu vēsture, 2.grāmata, 285.lpp.
 7. Apšuciema pamatskolas materiāli.
 8. Vičs A. Skolu vēsture, 2.grāmata, 360.lpp.

vas skolu. Skolotāja alga tai laikā bija 220 rubļi un 3 pūrvietas zemes. 15. septembrī Cērkstes pagasts izsludināja jauna skolotāja vēlēšanas. Pieteicās seši kandidāti. Jau iepriekš bija izskanējušas runas, ka skolotāja alga ir pārāk liela un to vajadzētu vēl samazināt. Pirms vēlēšanām visi kandidāti norunāja no vietas atteikties, ja jau tā necīgā alga tiešām tiktu samazināta. Tomēr tā nenotika, un izvēlētais skolotājs Andrejs Bergmanis sāka strādāt Cērkstes skolā.

Pagasta valde prasīja no jaunā skolotāja ne tikai mācīt bērnus, bet arī līdz 1891. gada rudenim par saviem līdzekļiem iestādīt augļu dārzu un nākotnē labi kopt. Skolotājam promejot nav arī atļauts prasīt nekādu atmaksu par iestādītajiem kokiem. Šāds nosacījums būtībā nozīmēja skolotāja algas samazinājumu, jo smilšainā jūrmalā augļu dārzu ierīkot un izkopt nozīmēja smagu darbu un prāvus izdevumus.⁹ Kas to lai zin, vai iekoptā ābeļdārza vai kāda cita iemesla dēļ Andrejs Bergmanis palika Cērkstes skolā ilgus gadus. Kaut arī viņam bija pilnas pamatskolas skolotāja tiesības, no Cērkstes I pakāpes pamatskolas viņš neaizgāja.¹⁰

Andrejs Bergmanis dzimis 1866. gada 29. martā, beidzis Irlavas skolotāju semināru un ieguvis pamatīgas zināšanas, kā arī labu muzikālo izglītību. Kopš 1887. gada Bergmanis strādājis par skolotāju. Nav zināms, kur viņš strādājis agrāk, bet Cērkstē pavadīti 35 gadi.¹¹

PROBLĒMAS SKOLAS DARBĀ

Tikai Pirmā pasaules kara gados skola nedarbojās. Līdzko tas bija iespējams, t.i., 1918. gadā, bērni varēja mācīties. Skola gan bija visai nolaista, nerenovēta, un skolotājs algu nesaņēma.

Cērkstes pagasta IK priekšsēdētājs Kalniņš ziņoja pamatskolu inspektoram J. Zālamanam, ka skola Cērkstes pagastā 1918. gadā darbojusies un 1919. gadā strādājusi no 1. aprīļa. Tā kā pagasts kara laikā cietis, tad diemžēl nav nomaksāta alga vienam skolotājam 450 rubļi par 1918. gadu un 1919. gada četriem mēnešiem, kā arī alga diviem skolotājiem 250 rubļi mēnesī no 1. jūlija līdz gada beigām. Pavisam trūkst 3000 rubļu algu izmaksai, un pagasta valde lūdz valdības pabalstu, ko arī 10. decembrī saņēma.¹²

Cērkstes skola turpināja darbu, un kā jau gadiem ilgi tos mācīja Andrejs Bergmanis. Kara postījumu un nabadzības dēļ daudzi bērni gan nevarēja apmeklēt skolu. Trūka apavu, drēbju un pārtikas. 1920. gada pavasarī vēl ne bija sākusi darbu papildskola bērniem, kas vecāki par 14 gadiem.¹³

1919. gada 12. decembrī tautskolu inspektors lūdza no Izglītības ministrijas pabalstu Cērkstes pagasta skolām. Viņš arī norādīja, ka iekšēju ķildu dēļ

9. "Baltijas Vēstnesis", 1890. gada 4. oktobris, Apsuciena pamatskolas materiāli.

10. TMNM 7852, 434.lpp.

11. Turpat, 204.lpp.

12. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491. lēta, 8., 11.lp.

13. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491. lēta, 40.lp.

pagasta kasē nav pietiekami daudz līdzekļu. Šlokenbekas skolotājs par pusgada darbu skolā saņēma tikai 150 rubļu.¹⁴ Valsts informācijas biroja ierēdnis ziņoja, ka Cērkstes pagastā 1919./20. mācību gadā darbojās divas skolas. Šlokenbekas skola ir ļoti nolaista, skolotāji nav saņēmuši algas. Pagasta teritorijā ietilpst arī zvejniekiemi - Apšuciems un Klapkalnciems. Pēdējā pa kara gadiem nopostītas visas ēkas, cilvēki dzīvo zemes būdās un trūkuma dēļ bērnus skolās nelaiž. Apšuciemā pirms kara skola bijusi, un iedzīvotāji labprāt kļaušu kārtā celtu savu skolu, ja valdība palīdzētu ar naudu un materiāliem.¹⁵

1920. gadā Cērkstes skola nesāka strādāt laikā ietilgušā remonta dēļ.¹⁶ Savukārt 1922. gadā skola sāka darbu tikai 16. oktobrī, jo visi bērni bija nodarbināti lauku darbos. Skolā mācījās 23 bērni, bet daudzi vispār nebija ieradusies.¹⁷

1919./20. mācību gadā skolu apmeklēja ne tikai Cērkstes bērni, bet arī 16 skolēni no Šlokenbekas.¹⁸ Skolu uzturēja pagasts ar saviem līdzekļiem. Skolā strādāja viens skolotājs. 1920. gada sākumā skolā mācījās 41 bērns, no tiem 22 zēni un 19 meitenes.¹⁹

1920. gada sākumā skola atradās mūra ēkā, bija pietiekoši ērta,²⁰ taču saimnieciskajā ziņā neapmierinošā stāvoklī,²¹ kas kapitālremontu prasīja arī vēl 1922. gadā.²² 1920. gadā skolai izgatavoja priekšlogus. To veica galdnieks Osis no Apšuciema.²³ Skolā bija viena klases telpa, divas guļamistabas bērniem, viena trepju telpa, viena ēdamistaba bērniem, trīs atejas vietas, viena virtuve un četras istabas skolotājiem.²⁴ Lai visas telpas apgaismotu, bija nepieciešams 21 puds 12 mārciņas (~348,9 kg)²⁵ petrolejas.²⁶

1922. gada jūnijā pagasta padome sprieda par jauniem skolas remontdarbiem, taču nolēma šo apspriešanu pārcelt uz nākošo sēdi.²⁷ Tā paša gada augustā, apspriežot skolas remontdarbus, padome nolēma, ka pirmām kārtām skolai nepieciešams salabot jumtu, priekšlogiem jāieliek stikli, kā arī jāiztīra pati skolas ēka. Padome nolēma veikt nepieciešamos remontus tik lielā apmērā, cik to atļauj budžets, un izveidoja komisiju, kas rūpētos par to. Tā jā ievēlēja Kārlis Rezevski, Kārlis Šternbergu un Frici Viņķi.²⁸

Ziņas par skolas apkalpotāju rodamas tikai 1922. gada 3. novembrī, kad, izskatot jautājumu par skolas apkalpotāja pieņemšanu, padome pilnvaroja valdi pieņemt skolas apkalpotāju no nākamā gada budžeta.²⁹

1924. gada 22. februārī skolas pārzinis joprojām bija Andrejs Bergmanis.³⁰

14. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 12.lp.

15. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 30.lp.

16. LVVA 6642.f., 1.apr., 307.lieta, 21.lp.

17. LVVA 6642.f., 1.apr., 308.lieta, 99.lp.

18. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 81.-82.lp.

19. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 24.lp.

20. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 60.lp.

21. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 24.lp.

22. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 60.lp.

23. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 71.lp.

24. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 229.lp.

25. 1 puds = 40 mārciņas = 16.380496 kg. Enciklopēdijas vārdnīca, 2.sējums.

26. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 229.lp.

27. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 48.lp.

28. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 74.lp.

29. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 141.-142.lp.

30. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 15.lp.

Tukuma aprīņa ārsta skolas apsekošanas ziņojumā 1924. gada 21. oktobrī rakstīts: "Cērkstes skolā bērnus nesastapu, patlaban to apmeklējot 18 bērni, kas vakaros visi iet uz mājām. Klase liela, labi izgaismota. Atejas kārtībā. Akā sliktis ūdens, grodu koki stipri iepuvuši, zeme gar grodiem ar stipru iedobumu. Jāaizpilda ar māliem. Ūdens lietojams tikai vārītā veidā."³¹ Par skolas priekšstāvi no pagasta padomes puses 1924. gada 9. decembrī pieņemts Jēkabs Skabergs.³² Tad arī, tāpat kā abām pārējām skolām, no pagasta tika izsniegti 10 lati eglītes sarīkošanai.³³

SKOLAS SLĒGŠANA

1925. gada 15. jūnijā jau ziņots, ka Cērkstes pamatskola ir likvidēta un vēl nav izlemts, kādam mērķim turpmāk izmantos skolas ēku. Līdz ar to skolas ēkā nenotiek nekādi remontdarbi.³⁴ No likvidētās Cērkstes pamatskolas palikušo inventāru - galdus, tāfeles, harmoniju, dažādas grāmatas u.c. - nodeva Apšuciema II pakāpes un Milzkalnes I pakāpes pamatskolai, bet harmoniju pārveda uz pagasta namu un novietoja apkurināmā telpā, lai nesabojātu.³⁵ 1926. gada 20. februārī nolēma Cērkstes skolas ērgelītes uz nenoteiktu laiku nodot lietošanā Apšuciema pamatskolai, kurā bija tikai vienas ērgelītes, ko pārnēsāja no vienas klases telpas uz otru.³⁶

Cērkstes pamatskolas skolotāju Andreju Bergmani no "savas vietas" pagasta padome atbrīvoja no 1925. gada 1. oktobra. Bijušajās skolas telpās ievietoja policijas kārtībnieku Ansi Skudru, kam bija jāpārtrauga minētās ēkas un tur atrodošais skolas inventārs.³⁷ Kā bijušajai skolas uzraudzei pagasta padome atļāva līdz 1926. gada 23. aprīlim uzturēties likvidētās skolas telpās arī Matildei Vanagai.³⁸

Līdz Cērkstes pamatskolas slēgšanai 1925. gadā pagastā bija divas četrklasīgās skolas - Cērkstē un Šlokenbekā un viena sešklasīgā pamatskola Apšuciemā. Vecāki bija apmierināti, ka mazie bērni mācījās tuvu mājām. Nu visiem bija jāmēro tāls ceļš uz vienu vai otru pagasta malu un palikt internātā vai arī katru dienu iet 6 km garo ceļu gabalā. Pagasta pašvaldībai tā bija vieglāk sabalansēt savu budžetu.³⁹

1926./27. mācību gadā, kad bija jāsāk iet uz Apšuciema skolu, vairākas ģimenes savus mazos bērnus skolā nelaida, baidoties tos vienus palaist rudens dubļos vai ziemas kupenās. Tāpēc 1928. gada vasarā Milzkalnes pagasta padome nolēma skolu Cērkstē atkal atvērt. Aprīņa skolu valde šo lēmumu atbalstīja. Taču skola diemžēl atvērta netika.⁴⁰

31. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 74.lp.
32. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 131.lp.
33. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 131.lp.
34. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 83.lp.
35. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 173.lp.
36. LVVA 2145.f., 1.apr., 478.lieta, 28.-29.lp.
37. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 167.lp.
38. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 182.lp.

39. Milzkalne. Tukuma un Apkārtnes Balss. 1927.gada 6.janvārī. Apšuciema pamatskolas materiāli.
40. Skolu lietas Milzkalnes pagastā. Tukuma Ziņas. 1929.gada 19.septembrī. Apšuciema pamatskolas materiāli.
41. Milzkalne. Tukuma un Apkārtnes Balss. 1927.gada 6.janvārī. Apšuciema pamatskolas materiāli.
42. LVVA 2145.f., 1.apr., 481.lieta, 195.lp.
43. LVVA 2145.f., 1.apr., 482.lieta, 64.lp.
44. Apšuciema pamatskolas materiāli.

Par skolas nama izmantošanu bija arī citas idejas. 1928. gada 20. aprīlī notika vētrains pagasta padomes sēde jauna pagastnama būves dēļ. Tajā laikā skola un pagastnams atradās vienā ēkā. Telpas bija šauras gan skolai, gan pagasta valdei, tāpēc jau sen bija nodomāts valdei atrast citas telpas. Kad nu bijušās Cērkstes skolas vairs nebija un nams stāvēja tukšs un pamests, bet jumtā pamazām parādījās caurumi, radās doma to saremontēt un iekārtot tajā pagastnamu. Taču jaunu jumtu tai laikā nebija iespējams uzlikt, jo vēl nebija pabeigta Apšuciema skolas pārbūve.⁴¹

Laiku pa laikam Milzkalnes pagasta padome atkal atgriezās pie jautājuma par Cērkstes skolas atjaunošanu. 1929. gada 12. septembrī Cērkstes rajona iedzīvotāji lūdza atjaunot Cērkstes skolu.⁴² Bet Tukuma apriņķa valdes priekšsēdētājs uz to 1930. gada 12. jūlijā Tukuma-Talsu skolu inspektoram ziņoja, ka Cērkstes pamatskolu atjaunot nav nepieciešams, jo pagastā jau darbojas viena sešklasīgā pamatskola Apšuciemā un otra pirmās pakāpes pamatskola pagasta namā. Nevienu citu iemeslu, kādēļ skola nav atjaunojama, viņš nepiemin, vienīgi to, ka jau pastāvošajās divās skolās skolēnu skaits ir samērā mazs, un skola atjaunota netika.⁴³ Bet 1934. gada 22. decembrī padomes sēdē tika pieņemts lēmums par to, ka no Cērkstes muižas atdalītais 8.83 ha lielais zemes gabals ar nosaukumu "Cērkstes skola" iegūts dzimtīpašumā uz pagasta pašvaldības vārda un tajā ierīkojama pamatskola.⁴⁴

TUKUMA MEŽKUNGA PAGASTA SKOLA

SKOLAS DIBINĀŠANA "ĀMARNIEKOS"

Pirmā pasaules kara gados gandrīz visas ēkas Smārdes apkārtnē līdz pat Raziņciemam bija sagrautas. Zemi vāgoja ierakumi. Ļaudis, atgriezušies dzimtajā pusē, dzīvoja zemnicās. Kara gados bērni lielākoties bija palikuši bez skolas. Vienīgā skolai daudzmaz piemērotā ēka bija Āmarnieku vasarnīca pie Valguma ezera. Atrodoties meža vidū, šī krievu armijas ģenerāļa V.Lerhes vasarnīca bija maz cietusi.¹

Skolu atvēra un iekārtoja par valsts līdzekļiem. Ēka atradās toreizējā Tukuma Mežkunga pagasta teritorijā. Skolu nosauca par Mežkunga pagasta Āmarnieku pamatskolu,² bet par skolas pārzini ievēlēja Lidiju Braucēju.³ Tā skola sāka savu darbu 1920. gada 12. septembrī.⁴

"Āmarniekus" skolas vajadzībām salīga ar māju pilnvarnieku Jāni Gielu arī no 1921. gada 1. septembra līdz 1922. gada 1. septembrim par 500 rubļiem.⁵ Taču to nolēma te saglabāt vēl līdz 1922. gada 12. septembrim,⁶ jo bija plānots skolu ar visu inventāru, kādu pagasts ir iegādājies, līdz ar valsts aizde-

1. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.
2. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 247.lp.
3. TMNM 7852, 594.lpp.

4. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.
5. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 196.lp.
6. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 17.lp.

vumu skolai 12 000 rubļu pārdot Ozolnieku pagastam.⁷

1921. gada 5. jūnijā pagasta padome vienbalsīgi nolēma atvērt arī pagasta pamatskolas pirmskolu un pilnvaroja pagasta valdi rīkoties tālāk,⁸ taču tas acīmredzot nav realizēts.

No "Āmarnieku" mājām ir nomātas arī 10 pūrvietas aramzemes pagasta pamatskolas skolotājiem. 1921. gadā nomas noteikumos bija rakstīts, ka "vietējā pagasta sabiedrība maksā nomu par zemes lietošanu 30 rubļi par pūrvietu, kā arī uzņemas pagasta un valsts nodevas par 10 pūrvietām zemes no "Āmarnieku" mājām; nomāto skolas zemi Tukuma Mežkungas pagasta pamatskolas skolotāji lieto bez maksas; zeme skolotāju starpā dalāma vienlīdzīgās daļās; zemes izmantošanas vajadzībām attiecīgās saimniecības ēkas, kā kūtis, klētis, šķūni un pagrabu, skolotāji lieto bez maksas; nomātās zemes gabals ierādāms pēc iespējas skolas tuvumā."⁹

Skolotāji Lidija un Fricis Braucēji ar dēlu Jāni. Ap 1924. g. Žigura foto. TMNM 14052/4

SKOLAS DARBĪBA

Nekāda inventāra skolā, protams, nebija; bērni sēdēja pie ierakumos saimeklētiem galdiem un soliēm, tāfeles vietā lietoja baltu dēli.¹⁰

1921. gada janvārī skolā notika vecāku sapulce. Nav zināms, cik no 34 ģimenēm, kuru atvases skolā mācījās, bija ieradušās, taču tajā nolēma, ka ticības mācību bērniem vajadzētu mācīt tāpat kā pirms kara. Bērniem noteikti jāmacās arī svešvalodas, visvairāk vācu valoda. Kopgaldu skolā nolēma neierīkot, jo bērni dzīvo netālu un iet katru dienu mājās.¹¹

Skolā mācījās 36 skolēni vecumā no 7 līdz 16 gadiem. Mācību gada laikā to skaits pamazām palielinājās līdz 40. Izveidoja četras nodaļas, un tās sadalīja divās klašu telpās.¹²

Bija vajadzīgs otrs skolotājs, un Izglītības ministrijas skolu departamenta pamatskolu nodaļas vadītājs K. Melnalksnis darbam no 1920. gada

7. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 95.lp.

8. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 196.lp.

9. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 170.lp.

10. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.

11. LVVA 6642.f., 1.apr., 127.lieta, 155.lp.

12. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.

1. decembra ieteica skolotāju Antoniju Melnalksni (dz. 1877. gadā), kura skolotājas tiesības bija ieguvusi Valkas pilsētas skolā 1901. gadā un strādājusi Straupes pamatskolā četrus gadus, tad nokārtojusi mājskolotājas eksāmenus Pēterpilī pie attiecīgās komisijas un no 1907. līdz 1918. gadam strādājusi Rīgas Skolotāju biedrības tirdzniecības skolā un komercskolā. Laikā no 1918. līdz 1920. gadam A. Melnalksne bijusi Valmieras pilsētas pamatskolas skolotāja. Abu skolotāju algas, tāpat kā citur, finansēja valsts.¹³ Taču nedaudz vēlāk notiek jaunas otrā skolotāja vēlēšanas, un 1921. gada 23. janvārī par otro skolotāju pieņem Kristapu Grosmani, kas 1906. gadā beidzis Kuldīgas skolotāju semināru un drīkst mācīt skolotājiem dziedāšanu un vadīt kori.¹⁴ Taču arī viņš drīz vien aiziet, un 1921. gada 17. septembrī viņa vietā tiek pieņemta Zelma Bērziņa, kas par skolotāju strādā jau vairāk nekā 10 gadus.¹⁵ Skolai bija arī sava apkalpotāja, kurai alga 1921. gadā bija 400 rubļi.¹⁶

Āmarnieku skolas padome, kuras priekšsēdētājs bija A. Katlaps, bet locekļi - J. Ulmans, K. Eikens, E. Kožanovskis, L. Braucējs, kopā ar pagasta valdes priekšsēdētāju J. Gielu rūpējās par skolas ierīkošanu un uzturēšanu. Skola saņēma valsts aizdevumu 12 000 rubļu apmērā, kas tika izlietots tā: par 4.765,30 rubļiem tika iegādāta malka, 400 rubļus maksāja par telpu īri, bet laikā no 1920. gada 1. novembra līdz 1921. gada 1. maijam 1000 rubļus samaksāja skolas apkalpotājam, par 937 rubļiem bija ierakti pieci stabi un ievilkta elektriskā strāva, bet 1152,75 rubļus samaksāja par patērēto elektrību, sākot no 1. novembra. 60 rubļus samaksāja par skursteņu tīrīšanu, par 40 rubļiem pasūtīja četrus "Valdības Vēstneša" numurus un ar 23 rubļiem dzēsa parādzīmi. Par 2021,05 rubļiem iegādājās skolas inventāru: septiņus galdus, bufeti, 50 skolas liecības, skolas zīmogu, zīmogtinti, zīmogķisenu, 7 mārciņas krīta, vienu Latvijas karti, trīs uzdevumu burtnīcas un rakstāmpapīru. No aizdevuma pagasta kasē vēl bija atlikuši 1600,95 rubļi. Jāpiebilst, ka aprīņa pamatskolu inspektors J. Zālamans nebija īsti apmierināts ar līdzekļu izlietojumu, īpaši par galdu kvalitāti, jo tie nepavisam "neatgādināja skolas galdus, jo sastāvēja katrs no diviem dēļu gabaliem ar krusta kājām".¹⁷

1922. gadā skola saņēma vēl 10 000 rubļu lielu valsts aizdevumu. Mežkungas pagasta darbveža M. Ābeles sastādītajā iesniegumā lasāms, ka nauda izlietota globusa, Eiropas kartes, stereoskopa un attēlu, vēstures un dabas zīmību tabulu, kā arī grāmatu iegādei.¹⁸

Skolā strādā divi skolotāji, bet 1922. gadā skolēnu skaits ir 50.¹⁹

13. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 100-101.lp.

14. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 157.lp.

15. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 278.lp.

16. LVVA 2145.f., 1.apr., 672.lieta, 295.lp.

17. LVVA 6642.f., 1.apr., 1491.lieta, 278.lp.

18. TMNM 7852, 2020.lpp.

19. LVVA 2145.f., 1.apr., 673.lieta, 71.lp.

SMĀRDES SKOLA

SKOLAS OZOLNIEKU PAGASTĀ

1922. gadā atgriezās "Āmarnieku" īpašnieks, un Mežkungas pagasta skolai skolai telpas bija jāatstāj.¹ 1922-1923. gadā likvidēja arī Mežkungas pagastu, un Tukuma apriņķa valde ieteica Ozolnieku pagastam pārņemt Āmarnieku skolu, nokārtot telpu īri, jo mežkungas pagasts to nav spējīgs izdarīt.² Skolu savā pārziņā pārņēma Ozolnieku pagasts, nosaucot to par Ozolnieku-Smārdes skolu un ierādot telpas Smārdes dzirnavās pie Slocenes upes.³

1922. gada jūnijā skolā bija tikai viena skolotāja, taču oktobrī jau atkal divas - Lidijs Braucējs un Zelma Bērziņa.⁴

1923. gada jūlijā skolas pārziņe vēl joprojām bija Lidijs Braucējs. Viņas alga bija noteikta pēc 12. kategorijas, t.i. Ls 112. Viņa saņēma arī piemaksu par dēlu Robertu Jāni Ls 18,96. Arī otras skolotājas Zelas Bērziņas alga bija Ls 112,5 Jāpiebilst, ka pagasta

Smārdes pamatskola. 1929.g. Ž.Berga foto. TMNM 27759

valde tūlīt pēc dēla piedzimšanas ģimenes pabalstu L. Braucējai neizmaksāja, kamēr nesaņēma attiecīgu skaidrojumu no skolu departamenta.⁶

20. gadu sākumā Ozolnieku pagastā bija tikai viena skola - Ozolniekos, lai gan pirms kara bija arī vēl otra, kas atradās Smārdes krogā, bet kara laikā tika nopostīta. Tā kā pagasts bija liels, bet skola atradās vienā pagasta malā un bērniem bija mērojams tāls ceļš uz to vai arī uz Mežkungas pagasta skolu, 1922. gada 13. februārī Ozolnieku pagasta valde pieņēma lēmumu dibināt otru skolu. Taču pagastā nebija piemērotas brīvas ēkas, un valde nolēma celt jaunu skolas ēku, lūdzot valdības atbalstu, jo pagasts pats nebija spējīgs to finansēt.⁷ 1922. gadā Ozolnieku pagasts saņēma 18 000 rubļu lielu pabalstu Ozolnieku skolai⁸ un 25 000 rubļu Smārdes skolas inventāra iegādei.⁹

1924. gada pagasta budžetā skolu uzturēšanai pavisam bija paredzēti Ls 3828,20 (1 Ls = 50 rubli) un vēl 100 lati maksājami ārpagasta skolu uzturēšanai.¹⁰

1. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.

2. TMNM 7852, 107.lpp.

3. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.

4. TMNM 7852, Tukuma apriņķa valdes skolu lietas, 204., 434.lpp.

5. LVVA 4863.f., 1.apr., 64.lieta, 28.lp.

6. LVVA 6642.f., 1.apr., 1493.lieta, 60.lp.

7. TMNM 7852, 108.lpp.

8. Turpat, 49.lpp.

9. Turpat, 370.lpp.

10. LVVA 4863.f., 1.apr., 65.lieta, 48.-49.lp.

SMĀRDES SKOLAS BŪVE

Telpas dzirnavās Smārdes skolai nebija piemērotas. Pagasta padomes lēmumu par skolas būvi atbalstīja gan inspektors J. Zālamans, gan Izglītības ministrija, un jau 1922. gada 6.j ūnijā pagasta pašvaldība saņēma skolas būves izdevumu aprēķinu no arhitekta P. Kundziņa vienotās būvniecības darbnīcas,¹¹ savukārt kredītu departaments izsniedza finansējumu. Tā, piemēram, 1922. gada 12. oktobrī Smārdes skola saņēma 8000 rubļu.¹²

Pagasta valde ievēlēja būvkomiteju; tā izraudzījās vietu pie Smārdes stacijas. Skolu sāka celt 1923. gada pavasarī, un jau 1924./25. mācību gads sākās jaunajā ēkā. Tā bija paredzēta 60 skolēniem, bet jau nākamajā gadā to pārveidoja par II pakāpes pamatskolu, t.i., no četrklasīgas tā kļuva sešklasīga, un skolēnu skaits jau sasniedza 70. Vēlākajos gados to skaits pieauga līdz 118. Skolēni mācījās trīs klašu telpās, un skolā strādāja trīs skolotāji - pārzine L. Braucēja, skolotāji M. Burdāja un G. Grostiņš.¹³

SKOLOTĀJI LIDIJA UN FRICIS BRAUCĒJI

No 1925./26. mācību gada skola tika pārveidota par pilnu II pakāpes pamatskolu.

1923./24.m.g. mācības notika vēl pusgatavajā skolas ēkā. Nākamajā mācību gadā L. Braucēja pēcpusdienās mācīja 5. klases skolēnus. 1925./26. m.g. atvēra arī 6. klasi. Smārdes skola kļuva par II pakāpes pamatskolu. Skolēnu skaits ik gadus palielinājās. Ap staciju bija uzcelts daudz jaunu ēku - jaunsaimniecību. Skolu apmeklēja arī bērni no Praviņām, Slampes, Ozolpils un arī Tukuma. Daudzi dzīvoja internātā.

1926. gada 12. janvārī Smārdes 6. klasīgo pamatskolu apmeklēja pamatskolu inspektors J. Zālamans. Lūk, kā viņš aprakstījis savus vērojumus: "Smārdes skolā ir sešas nodaļas ar četriem skolotājiem. Pirmskolnieki ierodas uz kontroli vienu reizi nedēļā. Pavisam 88 skolēni, apmeklējuma dienā - 78. Skolas pārzine Braucēja cenšas strādāt, bet vairāk vērības piegriezams latvju valodas vielas apstrādāšanai un nostiprināšanai. Skolotājs Braucējs strādā nopietni, ģeogrāfijā vairāk vērības jāpiegriez

Smārdes pamatskolas skolotāji. 1.rindā no kreisās: L. Braucēja, M. Burdai, 2.rindā: Fr. Braucējs, G. Grosmanis. Fotoattēls dāvināts skolniekam T. Baltvilkam, skolu beidzot 1925.gada 2.jūnijā. Ž. Berga foto. TMNM 22791

11. TMNM 7852, 423.lpp.
12. Turpat, 435.lpp.

13. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa.

Smārdes skolas skolēni un skolotāji. No kreisās: Fr. Braucējs, L. Braucēja, Kubelāne, Kapteinis. 1929.g. Ž.Berga foto. TMNM 27756

vielas nostiprināšanai, zīmēšana labi nostādīta. Skolotājs Grostiņš nav enerģisks darbinieks, viscaur izmanāma vienaldzība un garlaicība; dabas zinību mēģinājumos neizmanto skolēnu pašdarbību, dziedāšanas pasniegšana neapmierinoša. Skolotāja Burdāja savā darbā pilnīgi apmierinoša, vēl apkārtnes mācības burtņica jākorģē.”¹⁴

Par Smārdes skolas pārzini līdz pat 1945. gadam strādāja Lidija Braucēja, kuru joprojām piemin ar mīlestību un cieņu. Lidija Braucēja, dzimusi 1886. gada 23. oktobrī Tukuma galdnieka Johana Pēterona un Katarīnas ģimenē.¹⁵ Viņa piederēja pie Tukuma vācu evaņģēliski luteriskās draudzes.¹⁶ 1908. gadā Lidija Braucēja beigusi Poluektovas sieviešu ģimnāziju Rīgā, ieguvusi mājskolotājas tiesības un divus gadus strādāja Dobelē¹⁷. privātskolā, tad vēl divus gadus P. Kalniņa II pakāpes privātskolā Stukmaņmuižā.¹⁸ 1912. gadā skolotāja L. Braucēja devās uz Pēterburgu un līdz pat 1918. gadam strādāja Sv. Aleksija sieviešu ģimnāzijā par vācu valodas skolotāju.¹⁹ L. Braucēja mācījusies arī 3. Petrogradas Valsts pedagoģiskajā institūtā. 1919. gada 21. jūnijā komandēta Izglītības tautas komisariāta rīcībā darbam Petrogradas apgabala 4. otrās pakāpes pamatskolā.²⁰

Pēterburgā mācījies arī otrs Smārdes pamatskolas skolotājs Frīcis Braucējs. Viņš bija Tukuma galdnieka Ernesta Braucēja dēls, dzimis 1887. gada 13. decembrī.²¹ Mācījies Tukuma pilsētas skolā, kur zīmēša-

14. LVVA 6642f. 1.apr., 226.lietā

15. TMNM 14229 - Kristamzīmes noraksts.

16. TMNM 14302 - Iesvētību zīmes izraksts.

17. TMNM 14308 - Izzīņa.

18. TMNM 14501 - Izzīņa.

19. TMNM 14307 - Izzīņa.

20. TMNM 14309 - Apliecība.

21. TMNM 14517 - Kristību apliecības izraksts.

nu 1903./04. mācību gadā mācījis Voldemārs Matvejs.²² Viņa ietekmē devās mācīties uz Rīgas pilsētas mākslas skolu, no kuras izstājās 1910. gadā līdzekļu trūkuma dēļ.²³ Tad Fricis Braucējs devās uz Pēterburgu un līdz 1916. gadam mācījās Keizariskās mākslas veicināšanas biedrības uzturētajā zīmēšanas skolā.²⁴ Šī bija trešā nozīmīgākā mākslas izglītības iestāde Krievijā. Tajā audzēkņus uzņēma galvenokārt uz iesniegto darbu vērtējuma pamata. Gadsimta sākumā tajā mācījās daudzi vēlāk pazīstami latviešu mākslinieki, arī U. Skulme.²⁵ Pirmā pasaules kara gados Fricis Braucējs kopā ar ģimeni bija Maskavā, kur zaudēja tēvu.²⁶ F. Braucējs mācījās feldšeru kursus un no 1917. gada 5. februāra līdz 1917. gada 7. novembrim bija 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulka feldšeris.²⁷

Lidija Pētersone un Fricis Braucējs apprecējās Petrogradā.²⁸ Atgriezušies Latvijā, tie apmetās "Āmarniekos". Lidiju ievēlēja par skolotāju, bet 1921. gada 18. septembrī pulksten 4 no rīta tur dzimis viņu dēls Roberts Jānis.²⁹

Agrārās reformas gaitā no Smārdes muižas atdalīts zemes gabals 54 F pavisam 1.41 ha un piešķirts Fricim Braucējam. 1930. gadā zeme ir izpirkta un

Smārdes II pakāpes pamatskolas skolēni un skolotājs Fricis Braucējs. 30.gadi. Ž.Berga foto. TMNM 22835

Teātra izrāde "Iegātnis" Smārdes skolā. 1930.g.18.maijs, Ž.Berga foto. TMNM 27675

22. Runkovska I. F. Braucējs.

23. TMNM 14293 - Apliecība.

24. TMNM 14297 - Izzīņa.

25. Latviešu tēlotāja māksla. 1860.-1940. R., 1986., 12.lpp.

26. Runkovska I. F. Braucējs.

27. TMNM 14300 - Veco strēlnieku biedrības apliecība.

28. Runkovska I. "F. Braucējs".

29. TMNM 14314 - Dzimšanas apliecība.

Smārdes pamatskolas skauti. 30.gadi. TMNM 22790

ierakstīta zemesgrāmatā ar kopējo vērtību Ls 1100.³⁰ Vēlākos gados Fricis Braucējs piepirka zemi klāt no apkārtējām saimniecībām - "Cērkstēm" un "Dambjiem" un izveidoja "Auziņu" saimniecību.³¹

Smārdes skolā Fricis Braucējs strādāja no 1924. gada, līdzko bija beidzis skolotāju kursu.³² Viņš mācīja zīmēšanu, matemātiku un dabaszinības. Pēckara gados trūka skolotāju, tādēļ tika organizēti dažādi kursi. 1928. gadā F. Braucējs beidza obligātos skolu skolotāju kursus dabaszinībās.³³ Arī Lidija Braucēja, kaut

bija mācījusi vācu valodu Petrogradā lielkņazu ģimenē, 1927. gadā nolika eksāmenu vācu valodas mācīšanai.³⁴

Skolā darbojās dramatiskais pulciņš, ko vadīja Lidija Braucēja. Tika uzvestas A. Brigaderes lugas "Sprīdītis", "Maija un Paija", "Princese Gundega un karalis Brusubārda" u.c. Visiem šiem uzvedumiem dekoratīvo ietērpu zīmēšanas skolotāja vadībā veidoja paši audzēkņi. Tās bija īstas dekorācijas, gleznotas uz audekla ar līmes krāsām. Apgleznotos audeklus iestiprināja rāmjos un novietoja uz skatuves. Dekorāciju gleznošana skolā bija aizrautīga nodarbošanās, kam tika veltītas daudzas pēcpusdienas.

Skolotājiem Braucējiem bija plaša bibliotēka, kurā glabājās daudz grāmatu arī par mākslu, it īpaši par krievu mākslu.³⁵

Lidija Braucēja apbalvota ar Trīs Zvaigžņu ordeni. Smārdes skolas vēsture nemainīgi sistīta ar skolotājiem Braucējiem. Pārējie skolotāji pa laikam ir mainījušies. No 1927./28. gada strādāja skolotāji K. Kapteinis un V. Kapteine. 1931./32. m.g. skolā strādāja J. Garklāvs, 1937./38. m.g. L. Strautzele un M. Erdmane, kura Smārdē nostrādāja līdz pat aiziešanai pensijā.

Smārdes pamatskolas 3. un 4. klases skolnieces. 1939.g.

30. TMNM 14320 - Zemesgrāmatu akts.

31. TMNM 14322 - Zemesgrāmatu akts, TMNM 14322 Pirkšanas pārdošanas līgums.

32. TMNM 14294 - Apliecība.

33. TMNM 14312 - Apliecība.

34. TMNM 14304 - Apliecība.

35. Runkovska I. F. Braucējs.

PĀRMAIŅAS SKOLU DZĪVĒ

1940. gadā dzīve radikāli mainījās arī skolās.

Jau vasarā pirms mācību gada sākuma mainīja skolu pārziņus, kas bija aizsargi vai mazpulku vadītāji.

Smārdes skolas pārzine Lidija Braucēja turpināja darbu.⁴⁰

Milzkalnes skola sāka darboties 23. septembrī. Tukuma apriņķa skolotāju konferencē, skolotājus iepazīstināja ar jaunajiem uzdevumiem un programmām. No skolas programmām izņēma ticības mācību, ieviesa jaunus priekšmetus - PSRS Konstitūcija un krievu valodu (no 3. klases), samazināja svešvalodu stundu skaitu. Visvairāk uzmanības bija jāpievērš sabiedriski politiskajai audzināšanai. Vēstures stundās jāmāca Padomju valsts vēsture, visās pārējās - jāakcentē tās lieli sasniegumi. Mācību saturs un metodes bija radikāli jāmaina.⁴¹ Skolotāja Braucēja krievu valodu pārvaldīja labi. Pirmā pasaules kara gados dzīvodama Petrogradā viņa bija arī daudz ko pieredzējusi.

Tā kā daudzi skolotāji bija no skolas aizgājuši, nebija, kas strādā. Īpaši trūka skolotāji, kas mācītu jaunus priekšmetus. Jūlijā bija noorganizēti kursi skolotājiem. Skolotāju uzdevums bija audzināt skolēnus par apzinīgiem sociālistiskās sabiedrības locekļiem.⁴² Vēl skolā strādāja M. Erdmane un Dz. Alste. (*sk. skolas vēsture*).

Ar izglītības ministra pavēli visās sešklasīgajās skolās 1940. gada 28. oktobrī atvēra septīto klasi. Līdz ar to palielinājās arī skolēnu skaits.⁴³

Smārdes skolas ēka kā nesen būvēta inspektoros apmierināja. Turklāt 2. stāvā tikai pirms gada bija notikušas pārbūves, apvienojot divas klašu telpas, bija izveidota zāle.

Jaunā vara īpašu nozīmi pievērsa sabiedriski politiskajai audzināšanai. Jau 1940. gada jūnijā norīkoja pionieru vadītājus. To uzdevums bija mācīties, organizēt un propagandēt pionieru darbu. Smārdes nepilnajā vidusskolā par pionieru vadītāju strādāja Jānis Strunkšteins.⁴⁵ Pionieru vadītājiem bija ļoti grūti pārliecināt vecākus dot atļauju bērniem iestāties pionieros. Smārdes un Milzkalnes skolā pionieru pulciņš nenodibinājās.⁴⁷

Starp apriņķa skolām tika organizēta pirmsoktobra sociālistiskā sacensība. Tika dots uzdevums līdz 20. oktobrim skolās noorganizēt pionieru lietu ko-

36. LVVA 2145.f., 2.apr., 17.lēta, 69.lp.

37. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940-1941.gadā. 20.lpp.

38. Apšuciema skolas vēsture, TMNM 9119

39. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940-1941.gadā. 30.-33.lpp.

40. Z.Ozola. Atmiņas/Smārdes skolas vēsturiskā izziņa, 2.lpp.

41. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940-

1941.gadā. 34.-35.lpp.

42. Turpat, 37.-38.lpp.

43. Ē.Zagars. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940.-1941.gadā. R., 1975., 183.lpp.

45. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940-1941.gadā. 67.lpp.

47. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940-1941.gadā. 70.lpp.

Meža diena Smārdes skolā 1940. gada pavasarī.
2.rindā 1. no kreisās: ģenerāļa Virsaiša dēls Ivars.

iestāties pionieros, lai jaunās varas rīkojumi tiktu izpildīti un nerastos nepatīkšanas.

1941. gada pavasarī pionieriem bija jāpiedalās sējas kampaņā, akmeņu lasīšanā, krūmu ciršanā. 1. Maija svētku priekšvakarā svinīgi uzņēma dažus jaunus pionierus Smārdes skolā.⁴⁹

CEĻŠ UZ SIBĪRIJU

Skolas gads beidzās. Skolas bērni atgriezās mājās, lai baudītu vasaru, palīdzētu saimniecībā, bet pionieri gatavojās vasarā pie Valguma ezera plānotajai pionieru nometnei. Taču sākās traģiskākā vasara 20. gadsimtā. Viens otrs jau ieteica pazust tiem, kas jaunajai varai bija nepatīkami. Arī no Smārdes pagasta vairākas ģimenes izsūtīja uz Sibīriju.

No Smārdes skolas paņēma ģenerāļa Virsaiša dēlu Ivaru un aizsargu priekšnieka Ķemera bērnus Ausmu no 4. klases, Sniedzi no 2. klases un Māru no 5. klases. Deportēto vidū bija vairāki bērni, kas skolā vēl nemācījās. Lūk ieskats sešgadīgās Vijas Rozes atmiņās.

“Bija nakts no 13. uz 14. jūniju. Dārzi grima ābeļu ziedkuponās. Vēl bija tumšs. Pēkšņi pie “Rozišu” māju durvīm kāds šausmīgi daudz. Kad atvēra durvis, istabā iebruka bruņoti vīri, lika sagērbties dažu minūšu laikā un paņemt pašu nepieciešamāko ceļam. Ko nu tādā ātrumā varēja, to paņēma,” atceras Vija Roze. Tad lika iejūgt zirgu un braukt uz Tukuma II staciju. Ratos atļāva sēsties mātei un abiem bērniem - trīsgadīgajam puisītim un sešgadīgajai Vijai. Tēvam - Smārdes pagasta bijušajam policistam bija jāiet kājām. Stacijā ģimeni izšķīra, un no tā laika tēvu vairs

49. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi aprīnka skolās 1940-1941.gadā. 71.lpp.

50. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi aprīnka skolās 1940-1941.gadā. 80.lpp.

Vijas Rozes brālītis. Miris Sibīrijā 1942. gadā.

nesatika. 1942. gadā viņš miris nometnē Kirovskā. Vagonā jau bija priekšā cita pazīstama ģimene, ar zīdainīti uz rokas māmiņa sēdēja otrajā plauktā. Mazulis ceļā nomira. Pa ceļam šad tad palaida ārā, tikai no vagoniem prom iet nevarēja, visapkārt bija uzraugi. Kādā stacijā atklājās, ka vīriešu vagoni ir atkabināti. Mamma jau pa ceļam bija saslīmusi, tādēļ viņu ielika slimnīcā, bet bērnus ielika bērnu namā. Bet tad kādā rītā atbrauca divjūgs, Viju izveda ārā un veda prom. Brālītis skrēja pakaļ un raudādams sauca: "Māsiņ, mīļā māsiņ, neatstāj mani vienu!" Tā bija pēdējā reize, kad abi redzējās. 1942. gadā mazais nomira ar difteriju. Māsu aizveda uz Krasnojarskas apgabalu Ačinskas rajona bērnu namu "Simonovka". Kad meiteni ieveda grupā, bērni sanāca apkārt un grozīja to riņķī kā brīnumu putnu, taustīja un spaidīja viņas kleitu un brīnījās. Tā bija balta kleitiņa, izšūta ar ziliem ziedītiem, mamma šūta. Vēlāk to esot paņēmusi audzinātāja.

Bērnu namā gāja visādi; zupu strēba no šķīvja, jo karotes nebija, sēdēja mēteļos, jo bija ļoti auksti. Dzīvoja pusbadā - deva pa pusšķēlītei maizes. Pavarī bērni gāja uz kartupeļu lauku, kārpīja ārā sasalušos kartupeļus un ēda. Galvas visiem nodzina kailas, jo matos visiem bija utis.

Ziedoņa Bičuļa kristības. 1.rindā no kreisās: 1. - Emīlija Bičule, 2. - Lidija Ozola, 3. - Smārdes pagasta kārtībnieks Fricis Roze, 4. - Lidija Roze, 5. - Velta Ozola, 6. - Žanis Bičulis. Foto no V.Galvenieces arhīva.

1946. gadā Vija kopā ar citiem bērniem atbrauca uz Latviju. Dzīvoja pie radiem. Sāka iet skolā 3. klasē. Vija atceras: "Ar to rakstīšanu man nekā negāja. Atgriezies dzimtenē, zināju apmēram tikai kādus četrus vārdus dzimtajā valodā: paldies, lūdzu, maize, labdien. Kad sāku iet skolā, citiem bija lielā smiešanās par manu rakstīšanas prasmi. Izsauca mani skaitīt dzejoli par pupām, esot

Smārdes pamatskola. 1937.g.vasarā. Ž.Berga foto.
TMNM 1691

skaitījusi par pipiem, bet cietiem - lieli prieki." 4. klasē Viņa mācījās jau Smārdes skolā.

1947. gadā Latvijā atgriezās māte. Abas dzīvoja Tukumā mazā istabiņā. 1949. gada martā, atnākusi no skolas, Viņa māti nesatika. Dzīvoklis bija izvandīts, māte arestēta par to, ka vīrs bijis policists. Viņa bija Pārōgres cietumā, tad Tomskas apgabala Abakā un tikai 1955. gadā reabilitēta.

Viņu piespieda iestāties komjaunatnē, sauca uz čeku, pratināja.⁵¹

Līdzīgs liktenis piemeklēja arī pārējos 1941. gada 14. jūnijā deportētos smārdeniekus. 1941. gadā izsūtīto skolēnu piemiņai pie vecās skolas iestādīta papeļu rinda - katram skolēnam viena papele. Tas zināms no Lidijas Braucējas stāstījuma.⁵²

SKOLA UN SKOLOTĀJI KARA LAIKĀ

1941. gada 22. jūnijā sākās karš. Smārdes skolā turpināja darbu skolotāja Braucēja. Viņai vienīgi bija jānokārto eksāmens par tiesībām mācīt vācu valodu.⁵³ Arī Fr. Braucējs, Dz. Alste, M. Erdmane turpināja strādāt.

1941. gada vasarā daudzus pagasta iedzīvotājus apcietināja. Valguma mežā augustā šāva Tukuma cietuma ieslodzītos. Pēc lielajām šaušanām iestājās miers. Cilvēki dzīvoja savu dzīvi. Tāpat apstrādāja zemi, priecājās un skuma. Darbojās skolas. Reizi pa reizei notika kāds kultūras pasākums.

Frontē tika iesaukti vīri un puīši, un mājinieki baiļojās par tiem un gaidīja postu. Tāpat bija jāpilda nodevas, un ne visu varēja nopirkt. Citādi karu Smārdē nejuta. Tikai 1943. gada decembrī varas iestādes aizliedza rīkot egļites un balles.⁵⁴

1944. gada pavasarī notika 6. klases izlaidums. Skolu beidza 11 zēni un 3 meitenes. Visi kopā nofotogrāfējās. Skolotāji Braucēji, M. Erdmane un jaunā skolotāja V. Ozoliņa. Tomēr, jo tuvāk nāca fronte, jo vairāk radās rūpju un raizju. 1944. gada 30. jūlijā karš visā traģismā ienāca Smārdes pagastā. Tā bija karsta vasara. Mieži jau bija plaujami. Smārdes skolas skolotājs Fricis Braucējs izgāja uz lauka steigt darbu. Sākās uzlidojums, sprāga šāviņi. Tas bija t.s. Krēmera tanku brigādes izrāviens uz Klapkalnciemu.

51. V.Galveniece. Manas pagātnes atmiņas. Tukuma muzeja raksti. I grāmata. Tukums, 1996.

52. L.Braucējas atmiņas.

53. TMNM.

Kad apšaudes beidzās, skolotāju atrada grāvī mirušu no šķembas radīta ievainojuma.⁵⁵

Lidija Braucēja to pārdzīvoja ļoti smagi. Veselība sašķobījās. Tomēr viņa strādāja, domāja par skolu, izvāca un saglabāja skolas inventāru, kad skolā apmetās karaspēks. Frontes linija, tāpat kā Pirmajā pasaules karā, atkal bija pavisam tuvu un tā visus astoņus mēnešus līdz pat 1945. gada 8. maijam.

Šāviņu saārdīts bija skolas otrais stāvs.⁵⁶ Visur bija karavīri. Smārdeniekiem bija jāatstāj mājas. Lidija Braucēja tā arī zaudēja savu mantību, tikai skolas mantas izdevās paglābt.⁵⁷

1944./45. mācību gadā skola bija slēgta. L. Braucēja kategoriski atteicās atdot kādam vācu karavīram skolas klavieres, un tās vēl nokalpoja līdz 1975. gadam.⁵⁸

Un tad beidzot pienāca 8. maijs. Kāda vācu karaspēka vienība bija apmetusies pie Šlokenbekas ezera. Uzzinājuši par kapitulāciju, tie mazgājās, gērbā baltus krekļus un stāstīja, ka brauks uz mājām pie ģimenēm. Cik ļoti viņi gribēja uz mājām! Taču tad piebrauca krievu zaldāti, paņēma ieročus, un zaudētāji sāka ceļu uz Krievijas noietnēm.⁵⁹ Tādu pašu ceļu kājām līdz Karēlijai nogāja arī Vilhelms fon der Reke, Durbes un Šlokenbekas bijušais īpašnieks.⁶⁰ Karš bija beidzies. Skola atsāka darbu. Mācības notika apkārtējās mājās: Braucējos, Zemītēs, Palejās. Internāts atradās Legzdiņos. Par skolas direktori strādāja (*skat. skolas vēsture*) E. Mačāne, nākošajā gadā N. Apīne (*prec. Grosta*).

SMĀRDES PAMATSKOLAS ŠODIENA

JAUNĀS SKOLAS ATKLĀŠANA

Smārdes skola ir viena no retajām Tukuma rajona skolām, kas atrodas īpaši skolas vajadzībām celtā samērā modernā ēkā. Tai ir plaši vestibili, gaišas klases un zāle. Skolas ēka atklāta 1975. gada 1. septembrī. Tā bija diena, kuru joprojām atceras gan skolotāji, gan bijušie skolēni, gan ciema ļaudis. Jau pāris nedēļu iepriekš skolotāji un bērni strādāja skolā. Vecāki palīdzēja pārvākties un saskrūvēt solus. Mācību kabinetos uzstādīja jauno tehniku: diaprojek-

Smārdes pamatskolas 5.klase ar skolotāju M.Erdmani. 1945.g.

54. "Tukuma Ziņotājs", 1958.g., nr.140.

55. Smārdes skolas vēsturiskā izziņa, 1.lpp.

56. Apšūciema skolas vēsture, 11.lpp.

57. "Tukuma Ziņotājs", 1958.g., nr.140

58. L.Braucēja. Autobiogrāfija. - TMNM 22806.

59. Grūbe. Atmiņas.

60. V.f.d.Rekes atmiņas.

Smārdes skolas skolotāji. No kreisās 2.-L.Braucēja, 5.-N.Kastrons, 6.-Mačāne, 8.-N.Apine-Granta. 1948/49.m.g.

starpkolhozu celtniecības organizācijas vadītājs nodeva atslēgas skolas direktorei Ritai Pāvulai.⁶²

Kas to zina, ko tanī brīdī juta direktore. Droši vien milzīgu gandarījumu, jo vairāk nekā desmit gadu viņa bija enerģiski cīnījies par jaunu un plašāku skolu. Projekts tika pārstrādāts vairākas reizes, līdz beidzot 1973. gadā bija jāsāk būvdarbi, tomēr tā īsti tos uzsāka tikai 1974. gada februārī.⁶³

Kā jau tolaik pienācās, bija jābūvē pēc tipveida projekta. Skolas kolektīvs centās atrast piemērotāko. Beidzot tika apstiprināts projekts nr. 224-1-23, kas bija paredzēts 2671 m² lielai skolas ēkai ar 320 skolēniem. Papildus tika izbūvēta katlu māja, saimniecības šķūnis, siltumnīca, ugunsdzēsības baseins un inženiertehniskie tīkli. Pēc attiecīgām normām būve bija jāpabeidz 9 mēnešu laikā. Tomēr tā aizkavējās. Tolaik problēma nebija naudā. Galvenais bija dabūt limitus, lai iegādātos materiālus. Skola izmaksāja 39 tūkstošus rubļu. Valsts pieņemšanas komisija atzina, ka pārsegumi, kāpnes, galdniecības un krāsotāju darbi, kā arī apzaļumošana veikta apmierinoši, bet pārējie darbi - labā kvalitātē. Vienīgi stadions netika pabeigts. Tā celtniecību daļēji pabeidza 1989. gadā.⁶⁴

Smārdes jaunās skolas celtniecība. 70.gadi.

61. Smārdes pamatskolas arhīvs, 1.apr., 22.lieta, 2.lp.

62. Turpat, 1.apr., 21.lieta, 1.lp.

63. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa, 2.lp.

64. Smārdes pamatskolas arhīvs, 1.apr., 21.lieta, 2.lp.

Skola sāka darbu jaunā ēkā. Te bija patīkami strādāt skolotājiem. Skola bija silta, bērni daudz mazāk slimoja. Protams, visiem mīļa bija vecā skola, kur kopš 1924. gada bija mācījušās vairākas smārdenieku paaudzes. Atmiņā palikuši vecie skolotāji Fricis un Lidija Braucēji, milzīgie teātra uzvedumi skolā ar istām dekorācijām un tērpiem, skolotājas Emīlijas Mērnieces rīkotās izstādes un arī daudzās skolēnu blēņas.

Pēc gada skolotāju kolektīvam bija jāiztur pamatīga pārbaude. Skolas darbu pārbaudīja izglītības ministrijas komisija 30 cilvēku sastāvā izglītības ministra vadībā. Komisija atzina, ka skolotāji strādā labi.

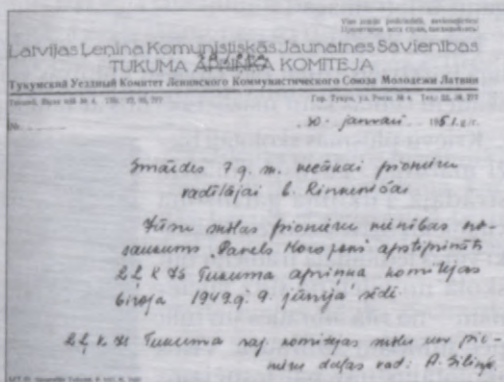
DIVPLŪSMU SKOLA

Otrā pasaules kara gados skolas otrais stāvs bija sašauts, un tāpēc līdz pat 1947. gadam skola atradās skolotājas Braucējas mājās, kā arī Katlapu mājās. Kad skolas nams bija atjaunots, darbs normalizējās. Tā kā Smārdes kūdras fabrikā strādāja pārsvarā krievu un baltkrievu tautības ļaudis un viņu bērniem bija vajadzīga skola, 1947. gadā fabrikā atvēra dažas krievu plūsmas klases. Pēc kāda laika tās pārvietoja uz skolu, bet telpas bija par šauru un visi skolēni nevarēja vienlaikus mācīties.⁶⁵

Pieaugot arī skolēnu skaitam (1951./52. mācību gadā mācījās 124 skolēni⁶⁶, bet 1986. gadā - 275 skolēni⁶⁷), pakāpeniski tika ieviests darbs maiņās. Smārdes skola kļuva par divplūsmu skolu. No 1969. līdz 1975. gadam skolā bija arī vakarskolas filiāle.

Darbs divplūsmu skolā bija daudz sarežģītāks nekā parastā latviešu lauku skolā, jo cittautību bērni bija pilnīgi citādi audzināti, ar citu temperamentu. Kaut arī Tautas izglītības nodaļas pārbaudēs nereti atzīts, ka skolā labi norit internacionālās audzināšanas darbs, skolotājiem bija jāsaskaras ar daudzām problēmām.⁶⁸

Kūdras fabrikas strādnieki lielākoties bija ieradušies no tālienes tikai ar koferiņi rokās. Daudzas ģimenes dzīvoja ļoti trūcīgi. 1955. gada 29. novembra pedagogiskajā sēdē tika runāts par dažiem audzēk-

LĻKJS Tukuma rajona komitejas vēstule Smārdes septiņgadīgās skolas vecākajai pionieru vadītājai par pionieru vienības nosaukuma apstiprināšanu.

65. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa, 1.lp.
66. TZVA 128.f., 1.apr., 6.lieta, 27.lp.

67. SPA 1.apr., 28.lieta, 30.lp.
68. SPA 1.apr., 16.lieta, 20.lp.

Smārdes skolas pionieri ar pionieru vadītāju M. Rinkēviču

Fabrikā strādāja daudzi baltkrievi. Diemžēl skolā mācības otrajā plūsmā notika tikai krievu valodā, bet bērni parasti šo valodu nemācēja un kautrējās runāt. Skolotāji regulāri pēc stundām strādāja ar šiem bērniem.⁷² Tā, piemēram, 1972. gadā ieradās jauns audzēknis no Krasnojarskas apgabala, kurš nebija vielu apguvis, dokumentu no iepriekšējās skolas nebija. Turklāt zēnam nebija ne formas, ne treniņtērpa. Viņam bija grūti sekot mācībām.⁷³

Kopumā sekmju līmenis dažkārt pazeminājās zem rajona vidējā līmeņa. Skolotāji centās sadarboties ar vecākiem, rīkoja pat vecāku sapulces kūdras fabrikā, Aizpurē un citur.⁷⁴ Tomēr viņiem bija jāatzīst, ka "vecāku kontingents ir ļoti smags".⁷⁵

Krievu plūsmas bērni mācījās pēc Vissavienības programmām, kurās nebija paredzēts runāt par latviešu kultūras vērtībām. Skolotāji pēc saviem ieskatiem centās kaut mazliet bērnus ar tām iepazīstināt.⁷⁶

Krievu plūsmas skolotāji bieži mainījās. Parasti Smārde strādāja Tukuma garnizona virsnieku dzīvesbiedres. Faktiski viņas iedibināja tradīciju būt skolā no vilciena līdz vilcienam - no rīta atbrauca un tūlīt pēc stundām aizbrauca. Visus skolotājus nav pat iespējams uzskaitīt. Atmiņā palikuši tikai nedaudzi vārdi: S. Filipova,

Gala pārbaudījumi Smārdes skolā. 1960/61. m. g.

69. SPA 1. apr., 4. lieta, 90. lp.

70. SPA 1. apr., 6. lieta, 46. lp.

71. SPA 1. apr., 9. lieta, 45. lp.

72. SPA 1. apr., 20. lieta, 8. lp.

73. SPA 1. apr., 20. lieta, 35. lp.

74. SPA 1. apr., 6. lieta, 4. lp.

75. SPA 1. apr., 16. lieta 20. lp.

76. SPA 1. apr., 44. lieta, 3. lp.

T. Grebenščikova, A. Tapornova, A. Šubeņina, G. Karžova, A. Čerņišova.

Gadu gaitā krievvalodīgo bērnu skaits samazinājās, īpaši pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas. Tā kā saskaņā ar valsts valodas likumu - visiem ierēdņiem, kā arī apkalpojošās sfēras darbiniekiem bija jāprot latviešu valoda. Arī cittautību ģimenes izteica vēlmi bērniem apgūt valodu. 1993. gada 21. janvārī skolas akreditācijas komisija pieņēma šādu lēmumu: "Sakarā ar nepietiekamu skolēnu skaitu krievu plūsmas vecākajās klasēs, kā arī piemērotu klašu telpu trūkumu un neracionālu valsts budžeta līdzekļu izlietošanu no 1993./94. mācību gadu pārtraukt krievu plūsmas 5.-9. klašu skolēnu apmācību Smārdes pamatskolā." Lēmumu parakstījis izglītības ministrijas valsts inspektors Z. Grīnpauks.⁷⁷

MĀCĪBU DARBS

Kaut arī bija problēmas, Smārdes skolā jau kopš divdesmitajiem gadiem ļoti daudz uzmanības pievērsa mācību kvalitātei. Paralēli darbam ar nesekmīgajiem skolotāji centās stundās pulciņos papildus strādāt ar spējīgākajiem audzēkņiem, organizējot mācību olimpiādes, konkursus un sacensības.⁷⁸

Atšķirībā no daudzām citām skolām pedagoģiskajās sēdēs tika iztirzāti ne tikai partijas un valdības norādījumi idejiski politiskās audzināšanas darbā, jaunā padomju cilvēka audzināšanā, bet arī daudzas mācību problēmas.

Vakaros pēc deviņiem, kad internāta bērni bija nolikti gulēt, skolotāji pulcējās, lai runātu par mācību darba uzlabošanu. Katrā reizē tika izskatīta kāda noteikta tēma. 1952. gadā skolā darbojās valodas komisija skolotājas L. Braucējas vadībā. 26. septembrī izskatīja jautājumus par tēmu "Vienotas prasības valodas mācīšanā". Skolotājam bija jāprot pareizi runāt un tas jāprasa arī no bērniem. Katram bija pat ieviesta kļūdu uzskaites kartīte.⁷⁹ 24. oktobrī tika izskatīta jauna tēma par stundu plānojumu un klases žurnāla iekārtojumu.⁸⁰

10. oktobrī skolotāja Braucēja lasīja referātu "Uzskates princips mācīšanā", izskaidrojot kolēģiem šīs metodes pakāpes: vērojumi dabā, zīmējuma, kartes, ilustrāciju un kinofilmu izmantošana stundās. Lai pēc iespējas labāk bērni uztvertu mācīto, skolotāji ķērās pie uzskates līdzekļu gatavošanas.⁸¹ Un tā katru reizi kāds no skolotājiem gatavoja lekciju, ko visi apsprieda.

Skolā notika arī konferences. 1953. gada 2. decembrī notika zinātniski praktiskā konference "Klases audzinātāja cīņa par augstākām sekmēm".⁸²

Gadiem ejot, mainījās prasības skolai, mainījās direktori un skolotāji. Jo-projām daudz uzmanības tika pievērsts mācību darba uzlabošanai. Skolā ilgus gadus par mācību daļas vadītāju strādāja Ināra Zeidmane. Arī ilggadē-

77. Smārdes pamatskolas akreditācijas komisijas materiāli, 1.lp.

78. SPA 1.apr., 16.lieta, 27.lp.

79. SPA 1.apr., 4.lieta, 6.lp.

80. SPA 1.apr., 4.lieta, 7-8.lp.

81. Turpat, 6-7.lp.

82. Turpat, 40.lp.

jā direktore Rita Pāvula rūpējās ne tikai par skolas uzturēšanu un būvēm. Viņa pedagoģiskajās sēdēs runāja par aktuāliem jautājumiem. 1969. gada 24. oktobrī notika kārtējā sēde, kurā tika diskutēts par "Loģiskās domāšanas attīstību mācību stundā", un direktore vienkāršā un saprotamā veidā mācēja kolēģus pamazām rosināt skolēnus domāt, virzīt stundu tā, lai bērni paši nonāktu pie nepieciešamā rezultāta. Tas bija sevišķi svarīgi tāpēc, ka skolām bija jāpāriet uz jaunajām programmām, kuras bija daudz sarežģītākas, un, lai sekmīgi apgūtu vielu, bērniem ar iekalšanu vien nepietika. Uzmanība tika pievērsta vielas izpratnei un nostiprināšanai.⁸³

1971. gada 20.- 30. novembrī skolā tika rīkota metodiskā nedēļa "Individuālais darbs ar spējīgākajiem skolēniem". Notika arī paraugstundas; piemēram, skolotāja Jēkabsons kolēģiem demonstrēja stundu 6.a klasē: klase tika sadalīta komandās, kuru kapteiņi bija labākie skolēni. Stunda notika rotaļas veidā. Nedēļas noslēgumā skolotāji apsprieda rezultātus un notika diskusija par to, vai ir pareizi skolēniem uzlikt papildu slodzi.⁸⁴

Viedokļi bija dažādi. Diskusijas par mācīšanas teorijas jautājumiem turpinājās visu mācību gadu. Vienā no tām tika izteikta doma, ka "agrāk vajadzēja iemācīt tos, kuri gribēja vai kurus spieda vecāki, bet tagad jāmācās visiem... Pirms 30-40 gadiem atšķirība zināšanās bija relatīva, tagad - jūtama. Bērni no inteligentām ģimenēm ir nesalīdzināmi attīstītāki, vismaz pirmajā mācību stadijā."⁸⁵

Protams, šīs diskusijas bija saistītas ar reālo dzīvi. Septiņdesmitajos gados bija iespējas daudz lasīt, skatīties televīzijas pārrāides. Populāras kļuva stundas - televīzijas raidījumi. Arvien vairāk informācijas ienāca arī skolā. Septiņdesmitajos gados populāra kļuva kabinetu sistēma. Bērni vairs nesēdēja vienā un tai pašā klasē; katra stunda notika citā kabinetā. Tas atvieglāja skolotāja darbu, jo bija iespēja labāk sagatavot stundu, izmantojot dažādas tehnikas līdzekļus.⁸⁶

Tomēr tas radīja skolā arī lielāku burzmu, jo

Skolotājas L. Braucējas 50 gadu darba jubileja. 1958.g.28.septembris.

83. SPA 1.apr., 15.lieta, 5.lp.

84. SPA 1.apr., 16.lieta, 27.-28.lp.

85. Turpat, 32.lp.

86. SPA 1.apr., 20.lieta, 5.lp.

bērni ar savām smagajām somām, fizikultūras un darbmācības maisiņiem starpbrīžos pārcēlās no klases uz klasi.

1980. gadā Rita Pāvula aizgāja pensijā, un turpmākajos gados par direktori skolā strādāja Konstāncija Naļivaiko, Ausma Vancāne, Jānis Čilipānis. 1988. gadā par direktori sāka strādāt Gunta Ļubarska. Pirmajā pedagoģiskajā sēdē 30. augustā, runājot par uzdevumiem jaunajā mācību gadā, direktore uzsvēra mācību darba kvalitātes paaugstināšanu.⁸⁷

Šis jautājums kļuva arvien aktuālāks sakarā ar jauno programmu ieviešanu. Astoņdesmitajos gados skolai gatavoja bērnus no 5 gadu vecuma. 1976. gadā skolā tika atvērta eksperimentālā klase sešgadīgajiem bērniem. Tā darbojās līdz 90. gadu sākumam.

Krasas pārmaiņas skolā sākās deviņdesmitajos gados. 1990. gadā ceturkšņu vietā ieviesa trimestru sistēmu un piecu dienu darba nedēļu.⁸⁸ Gan skolotāji, gan skolēni šo ideju apsveica, jo ieguva divas brīvdienas, bet līdz ar to visa mācību programma bija jāapgūst īsākā laikā. Darba dienas kļuva saspringtākas un garākas.⁸⁹

1991./92. mācību gadā skolotāji tika iepazīstināti ar Dobeles rajona Bēnes vidusskolas pieredzi - bezatzīmju sistēmas ieviešanu jaunākajās klasēs.⁹⁰ Pašlaik atzīmes pēc 10 ballu sistēmas tiek izliktas, tikai sākot ar 4. klasi.

1993. gadā mainīts skolas nosaukums - Smārdes deviņgadīgā skola kļuva par Smārdes pamatskolu.⁹¹

AUDZINĀŠANAS DARBS

Ārpus stundām skolēni bija iesaistīti dažādos pulciņos. Bērniem bija interesanti tajos darboties, bet tas tolaik bija ne tikai zināšanu nostiprināšanas veids, bet arī ideoloģiskā audzināšana. Šo darbu vadīja pionieru vadītājs, un viņa uzdevums bija audzināt jauno cilvēku - komunisma cēlāju.

1948. gada 25.-27. augusta skolotāju konferencē debatēs pionieru vadītāju sekcijā piedalījās arī Smārdes pionieru vadītāja Rinkeviča. Tika izvirzīts darba lozungs "Katram pionierim pionieru specialitāti". Tas nozīmēja, ka bez fizikultūras un mākslinieciskās pašdarbības pulciņiem jābūt arī naturālistu, tūristma un tehnikas pulciņam.⁹²

Pionieru sanāksmes sākās ar līniju; pionieri sasveicinājās ar rokas pielikšanu virs pieres un sveicienu "Vienmēr gatavs!". 60. gadu beigās tika ieviestas pionieru formas. Pionieru pulciņi cīnījās par kāda varoņa vārdu, kas parādījās arī pulciņa nosaukumā. Tika vākti materiāli par šo izvēlēto varoni. Smārdes skolas pionieriem bija uzdots sarakstīties ar Pavlika Morozova māti. Diemžēl neviens uz bērnu vēstulēm neatsaucās.⁹³

87. SPA 1.apr., 30.lieta, 21.lp.

88. SPA 1.apr., 44.lieta, 9.lp.

89. Turpat, 12.lp.

90. Turpat, 35.lp.

91. SPA 1.apr., 44.lieta, 57.lp.

92. TZVA 348.l., 1.apr., 2.lieta, 75.lp.

93. SPA 1.apr., 4.lieta, 33.lp.

Viens no skaistākajiem notikumiem bija pionieru salidojumi. Tajos piedalījās labākie pionieri un skolotāji. Katru reizi bija izvēlēta kāda noteikta vieta. Visi dzīvoja teltīs, bet vakaros pie uguns kuriem notika dažādas rotaļas un dejas. Tika vērtēts pionieru darbs novadpētniecībā, tūrismā, sacentās mākslinieciskās pašdarbības pulciņi. Parasti kolhozs nodrošināja ar transportu un ēdināšanu. Tā arī 1953. gadā pionieri, skolas direktors, pionieru vadītāja Rinkēviča un skolotāji Vigants un Šimans vaļējā mašīnā devās uz pionieru salidojumu, kas visiem palicis atmiņā kā skaists un interesants.⁹⁴

Tolaik pionieru vienībā bija 63 pionieri. Tomēr daudzi vecāki nevēlējās, ka bērni iestātos pionieros. Bija bērni, kas nenēsāja sarkanos kaklautus. Visumā skolas pionieru-komjauniešu darbs tika vērtēts kā neapmierinošs. Arī komjauniešu skaits nebija liels - tikai septiņi.⁹⁵

Sakarā ar Vissavienības pionieru organizācijas dotajiem uzdevumiem katru gadu tika organizētas kādas īpašas sacensības. 1954. gada 30. martā Smārdes septiņgadīgā skola atsauca uz Tumes septiņgadīgās skolas naturālistu un pionieru aicinājumu Tukuma rajona skolām un pieņēma sociālistiskās saistības: izaudzēt cukurbiešu rekordražu, ievākt 2 kg kukurūzas sēklas, reorganizēt augļu dārzu, rīkot konkursu par labāk apkopto lauciņu, uzņemties šefību par 1 ha kukurūzas kolhoza laukos, nodot kolhozam 3000 lapu slotiņu un savākt 50 kg savvaļas zālāju sēklas.⁹⁶ Rudenī pionieri uzņēmās jaunas saistības: rūpēties par siltumnīcu, ģeogrāfijas lauciņu un kolhoza aitu fermu.⁹⁷

Kopumā var teikt, ka piecdesmitajos un sešdesmitajos gados pionieri vairāk nodarbojās ar praktiskām lietām.

Sešdesmito gadu vidū daudz uzmanības sāka pievērst militarizētām spēlēm "Kāvi" un ierindas skatēm.

1969./70. mācību gadā pionieru vadītāja Rūtentāle nodibināja sakarus ar ciema teritorijā esošo karaspēka daļu. Garnizons uzņēmās šefību par pionieriem, apņēma salabot radiostaciju, palīdzēja gatavot skolēnus ierindas skatei. Tika vērtēta soļoša-

Smārdes skolas kuģu modelistu izgatavots burinieks. 1955/56.m.g.

94. SPA 1.apr., 4.lieta, 27.lp.

95. SPA 1.apr., 4.lieta, 33.lp.

96. SPA 1.apr., 4.lieta, 51.lp.

97. Turpat, 60.lp.

nas prasme, komandiera stāja, pulciņa atšķirības zīmes, devīze, sasauksme, dziesma. Daudzas stundas skolēni pavadīja soļojot.

Modē nāca lieli politiski nozīmīgi pasākumi. Sagaidot Ļeņina 100. dzimšanas dienu 1970. gada 22. aprīlī, skolā tika gatavota izstāde "Ļeņiniska atlieksme pret darbu".⁹⁸

Tāpat kā citās skolās, arī Smārdē 1972. gada decembrī notika PSRS 50. gadadienas svinības. Tās sākās ar svinīgo paziņojumu, biedra karšu izsniegšanu jaunajiem pionieriem, pēc tam apbalvojumus saņēma konkursu un skates uzvarētāji. Sekoja svētku montāža un priekšnesumi, stāstījums par Kirgīzijas PSR un Austrumsibīriju, bet svētkus noslēdza rotaļas un dejas. Svinības organizēja pionieru vadītāja Siliņēviča.⁹⁹

Astoņdesmitajos gados skolas dzīvē un arī pionieru darbā ienāca jaunas vēsmas. 1979./80. mācību gadā par pionieru vadītāju strādāja Gunta Ļubarska, rosīgi darbojās arī skolēnu pašpārvalde.¹⁰⁰

Pionieru vienības un komjaunatnes pirmorganizācijas skolā pārstāja darboties 1991.gadā.

Jau astoņdesmito gadu beigās reizē ar Padomju Savienības komunistiskās partijas ģenerālsēkretāra M. Gorbačova izsludināto atklātības laiku masu informācijas līdzekļos parādījās līdz tam nezināmas lietas: patiesība par PSRS vadoņiem, par padomju valsts vēstures šausmu lappusēm, arī par pionieriem - varoņiem. Skolotāji šo informāciju centās sniegt arī audzēkņiem. 1991. gada janvāra notikumi Rīgā radīja krasu pavērsienu ne tikai ceļā uz valsts neatkarību, bet arī cilvēku apziņā. Daudzi smārdenieki ar agrofir-

Soļo Smārdes skolas 1981.gada ierindas skates 3.vietas ieguvēji - 2.a klases oktobrēnu grupa. Komandieris - Ģirts Lībeks, karognesējs - Andris Frīsfelds.

Smārdes skolas slēpotāji. 50.gadi.

98. SPA 1.apr., 15.lieta, 9.lp.
99. SPA 1.apr., 20.lieta, 11.lp.

100. SPA 1.apr., 24.lieta, 40.lp.

Smārdes skolas skolnieki talkā. 1958/59.m.g.

mas "Valgums" lieljaudas tehniku atradās Rīgā uz Gaisa tilta. Vīri piedzīvoja OMON vienības uzbrukumu, tika sabojāta tehnika. Tomēr neviens nebrauca mājās agrāk nekā citi. 1991. gada augustā Latvijas valsts atguva savu neatkarību, un pie skolas karoga mastā brīvi plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs.

SKOLOTĀJI

Kas gan būtu skola bez skolotājiem! Tieši no viņiem atkarīga gaisotne skolā. Gadu gaitā skolotāji mainījušies, palielinājis to skaits. Mainījušies arī direktori. No 1920. gada - skolas pirmsākumiem - līdz pat 1945. gadam par skolas pārzini strādāja Lidija Braucēja. No 1924. gada viņai līdzās strādāja arī Fricis Braucējs.

Lidija Braucēja par skolotāju Smārdes skolā nostrādāja 38 gadus un vēl 8 gadus līdz 1966. gadam arī par internāta audzinātāju. Viņa pieredzēja Smārdes skolas vecā nama būvi 1923.-24. gadā, un paglāba skolas inventāru Otrā pasaules kara gados. Līdz pat aiziešanai aizsaulē 1972. gada 23. martā viņa sekoja skolas dzīvei. Viņa bija skolotāja ideāls - sirsnīga, iejūtīga un ļoti prasīga. Pēckara gados viņa vairs nevarēja strādāt par skolas direktori¹⁰¹, tāpēc ka veselība pēc vīra nāves vairs nebija tik laba. Droši vien savā nozīme bija arī tam, ka dēls kara beigās bija emigrējis uz ASV.¹⁰²

Skolotāja turpināja pilnveidošanos un prasīja to arī no saviem kolēģiem. Vēl 1952. gadā Li-

Skolotājas L. Braucējas 35 gadu darba jubileja Smārdes skolā. 1. rindā no kreisās: 1. - Anna Vigante, 2. - Minna Erdmane, 3. - Lida Braucēja, 4. - Valda Ozoliņa; 2. rindā: no kreisās: 1. - Kurts Vīgants, 2. - Natālija Granta, 3. - Aloīzs Lavrcinovičs; 3. rindā no kreisās: 1. - Laimonis Pāvuls, 2. - Rīta Pāvula, 3. - Rīta Stubure, 4. - Natālija Kastrone, 5. - Marija Šalgune, 6. - Glikemija Petrova. 1955. g. septembris. TMNM 14324

101. "Tukuma Ziņotājs", 1958. g., nr. 140
102. TMNM ZA.

103. Apliecinība. TMNM...

dija Braucēja jau kuro reizi savā mūžā kārtoja eksāmenu un ieguva vidusskolas skolotājas tiesības darbam padomju skolā.¹⁰³

No 1933. līdz 1973. gadam skolā strādājusi arī Minna Erdmane.

No 1945. gada īslaicīgi par Smārdes skolas direktoriem strādājuši Ērika Močāne, Natālija Granta, Aloizejs Paševics, Nikolajs Kastrovs, Laimonis Pāvuls. No 1960. līdz aiziešanai pensijā 1980. gadā par skolas direktori strādāja Rita Pāvula. Gandrīz tikpat ilgu laiku par direktora vietnieci strādāja Ināra Zeidmane.¹⁰⁴

Ritas Pāvulas mūža darbs bija Smārdes jaunās skolas būve. Tikko sākusī strādāt, jaunā direktore sāka cīņu par telpu paplašināšanu. 1961. gadā sākās pāreja uz astoņgadīgo izglītību. Līdz ar to bija vajadzīga trīs jaunas klašu telpas, sporta zāle un mācību darbnīca, kā arī siltumnīca. Direktores mērķis bija izbeigt darbu divās maiņās un pāriet uz normālu darba ritmu. Daudz rūpju prasīja arī kabinetu iekārtošana un vakarskola.¹⁰⁵

Un tomēr direktorei izdevās panākt jaunas skolas būvi. Droši vien bērniem patika arī vecā skola, jo ne reizi vien protokolos atzīmēts, ka skolēni ierodas skolā agrāk, nekā noteikts, kaut arī durvis tiek atslēgtas tikai 20 minūtes pirms stundu sākuma. Bērniem arī pēc stundām negribējies iet uz mājām.¹⁰⁶

Ritai Pāvulai līdzās strādāja Laimonis Pāvuls. Līdz pat sava mūža pēdējam rītam gandrīz 40 gadus viņš bija vienmēr skolā pirmais.¹⁰⁷ Viņa vadītais dramatiskais kolektīvs bija viens no labākajiem rajonā. Savulaik atzinīgi novērtēja kolektīva uzstāšanos republikas skatē un Laimoņa Pāvula režisora devumu.

No 1980. līdz 1988. gadam no-

Smārdes skolas skolnieki pārgājienā "Preī pavasarim!", dodoties pāri Valgumam. 1960/61.m.g.

Smārdes skolas pionieri ar pionieru vadītāju M.Rinkēviču.

104. Smārdes pamatskolas vēsturiskā uzziņa, 2.lp.
105. SPA 1.apr., 6.lieta, 62.lp.

106. SPA 1.apr., 11.lieta, 2.lp.

mainījušies vairāki direktori - Konstancija Naļivaiko, Ausma Vancāne, Jānis Čilipāns. Nu jau desmito gadu strādā Gunta Ļubarska.

Faktiski šī direktoru maiņa bija Tukuma rajona partijas komitejas darbības rezultāts. Skolotāji ne vienmēr piekrita šo kandidatūru iecelšanai, dažkārt arī asi protestēja. Reiz pat tapa vēstule toreizējam PSKP CK ģenerālsekretāram Andropovam. Atbildei sekoja rajona vadošo darbinieku vizītes skolā, sēdes, pārrunas, rājieni, pat tīša kļūdu meklēšana skolotāju darbā.

Jaungada sarīkojums Smārdes skolā. 1961/62.m.g.

Skolai pārmeta arī to, ka tiek kopti un godā turēti latviešu strēlnieku un neatkarības cīnītāju kapi, tiek likti ziedi. Pārbaudot skolas novadpētniecības materiālus, ieteica neaizrauties ar strēlnieku atmiņām un šiem kapiem. Lai cik tas bija grūti, skolotāji tomēr šos norādījumus neņēma vērā. Varbūt tas bija Ritas Pāvulas nopelns.

Raksturīgi, ka Smārdes skolā skolotāji strādā ilgus gadus, prom nebēg. Tas veicinājis skolas tradīciju saglabāšanu un pārmantošanu. Gadu desmitus nostrādājuši Minna Erdmane, Kurts Vīgants, Natālija Kastrone, Emīlija Renāre, kā arī Vera Dobriņina, Jānis Bebers, Brigita Patmalniece, Ilga Krūmiņa un Edvards Šedis.¹⁰⁸

Pirmā un vienīgā darbavieta Smārdes skolā bijusi Valdai Ozoliņai, Glikērijai Petrovai. Ilgus gadus Smārdē strādājuši Veronika Zēriņa, Rūta Jēkabsons, Aija Frišfelde, Velta Neimane, Inta Podniece, Astrīda Slavinska.¹⁰⁹

Skolotāji vienmēr bijuši iesaistīti Smārdes pagasta dzīvē. Padomju varas gadu skolotājiem obligāti bija jāpilda dažādi sabiedriskie pienākumi. 1954./55. mācību gadā skolotājiem bija sadalīti šādi pienākumi: K. Vīgants - kolhoza jautkā kora un sporta biedrības "Vārpa" vadītājs un atbildīgais par kolhoza uzskatāmo aģitāciju, A. Laurinovičs - skolas radiomezgla vadītājs un kolhoza uzskatāmās aģitācijas vadītājs, N. Grante - kolhoza sieviešu kora vadītāja, uzņēmusies arī šefību par kolhoza bērnudārzu. V. Ozoliņa vadīja skolotāju arodbiedrības pirmorganizāciju un kolhoza dramatisko pulciņu. A. Gruznova vadīja kolhoza deju kolektīvu, skolotāju komjaunatnes pirmorganizāciju un 1. brigādes uzskatāmās aģitācijas darbu. R. Kupermane vadīja

107. L.Pāvula personas lieta

108. Smārdes pamatskolas vēsturiskā uzzīņa, 2.lpp.

109. Turpat.

110. SPA 1.apr., 4.lieta, 61-62.lp.

kūdras fabrikas komjaunatnes politpulciņu, I. Paševica veidoja kolhoza sienas avīzes un vadīja 2. brigādes aģitbrigādi. M. Šalgune vadīja aģitbrigādi 2. brigādes lopu fermās un pionieru šefības darbu aitū fermā. N. Kastrone vadīja lektorū grupu Smārdes ciemā un sieviešu padomi. Pionieru vadītāja M. Rinkēviča vadīja skolas kooperatīvu, L. Braucēja - aģitācijas darbu 1. brigādes lopu fermās, M. Erdmane veica aģitācijas darbu dārzkopības brigādē, veidoja pedagoģiskos stūrīšus skolā.¹¹⁰

No 1961. gada līdz aiziešanai pensijā 1973. gadā Smārdes astoņgadīgajā skolā zīmēšanu mācīja bijusī Milzkalnes skolas pārzine Emīlija Mērniece. Viņa bija arī audzinātāja, 2.-4. klasēs mācīja visus priekšmetus, izņemot krievu valodu, fizikultūru un vēsturi.¹¹¹

Skolas pedagoģisko sēžu protokolos arvien apspriesti skolotājas ierosinājumi iekārtot skolas telpas glītāk, ielikt vāzēs ziedus. Viņa mācīja ieraudzīt skaisto. 1966./67. mācību gadā skola ieguva 1.vietu rajonā tēlotājā mākslā.¹¹²

Pirmā E. Mērnieces gleznu izstāde notika 1971. gadā Smārdes skolā. Vēlāk izstādes rīkotas dažādās vietās, piemēram, 1979. un 1991. gadā jau pēc mākslinieces aiziešanas - Tukuma muzejā. Skolotāja uzgleznojusi daudzu ilggadēju skolotāju portretus - Lidijas Braucējas, Edvarda Hercmaņa, Beatrises un Jūlija Balcera portretu. Tie bija draugi, bijušie kolēģi. Strādādama Smārdes skolā, viņa uzgleznojusi visu skolotāju un darbinieku portretus - 30 gleznas. Bet ceļu uz skolu un mājām skolotāja visu laiku mērojusi kājām.

1973. gada pavasarī, iztīrējot pedagoģiskajā padomes sēdē jautājumu par estētisko audzināšanu mācību stundā un ārpusklases pulciņu darbā, kolēģi augstu novērtēja E. Mērnieces darbu. Zīmēšanas stundās skolotāja izmantoja mūziku, tā noskaņojot bērnus darba veikšanai. Kaut arī pa reizei kāds sabojāja zīmējumu skolas izstādēs, skolotāja joprojām tās veidoja. Viņa ierosināja iegādāties spoguļus, lai bērni tajā ieskatītos un sekotu savam izskatam.¹¹³

Piecdesmitajos gados skolotājam bija noteikti jāvalkā melni atlasa halāti ar baltām apkaklītēm, savukārt skolēniem līdz pat 80.gadu beigām bija jāvalkā formas tērpi. Tikai 1963. gadā skolotāji varēja rakstīt ar lodīšu pildspalvu, līdz tam arī tas bija aizliegts.¹¹⁴

Tomēr vienmēr skolā svarīgākais bija mācību darbs, tā kvalitāte. Savu skolotāju ietekmē skolā par pedagoģiem strādā bijušie absolventi Anita Ramoliņa, Romāns Lučko, Maruta Tamaša, Sarmīte Dabare, Diāna Ose. Skolā strādājuši Zoja Tone, Sandra Martinsone Ludmila Petrova, Viktors Vīgants, Vasilijš Timofejevs, Dace Majejska, Īra Lasmane, Raimonds Šulcs, Andris Bebers, Jānis Bebers, Ilga Groza.¹¹⁵

111. SPA 1.apr., 9.lieta, 19.lp.

112. SPA 1.apr., 13.lieta, 2.lp.

113. SPA 1.apr., 20.lieta, 20-21.lp.

114. SPA 1.apr., 9.lieta, 35.lp.

115. Smārdes pamatskolas novadpētniecības materiāli.

Vairāk nekā 60 absolventi beiguši augstskolas. Viņu vidū ir dzejnieki Jānis Baltvilks un Tāļivaldis Treicis, matemātiķis profesors Andris Buiķis, gleznotājs Arturs Lapiņš u.c. Jau tradicionāli smārdenieki gūst labus panākumus matemātikas, latviešu valodas, ģeogrāfijas un tēlotājas mākslas olimpiādēs, kā arī sporta sacensībās. 1973. gadā rajonā izcīnīta 1. vieta fizikultūrā. Tolaik Smārdes skola bija 11. vietā republikā. 1992. gadā tēlotājas mākslas olimpiādē panākumus guva Zita Stankusa un Benita Ķiece. Daiļlasīšanas olimpiādē 5. vietu valstī ieguva Dagnija Grīnfelde. 1996./97. gada republikas tēlotājas mākslas olimpiādē Ieva Majevska ieguva otro vietu.

1992. gadā tika veikta Smārdes pamatskolas atestācija. Komisija augsti novērtēja skolas pedagogu darbu, ārpusstundu darbu un skolas materiālo bāzi. Skolai uz 10 gadiem piešķirta apliecība par pamatizglītību, un tas ir labs vērtējums.¹¹⁶

Smārdes pamatskolas skolotāji. 1.rindā - Maruta Tamaša, Veronika Zēriņa, Astrīda Slavinska, Gunta Lūbarska, Ilga Goza, Renāte Neilande, Līga Stempere; 2.rindā - Velta Neimane, Dzintra Ose, Iveta Čilipāne, Alberts Mileika, Laimonis Pāvuls; 3.rindā - Romāns Lučko, Rūta Jēkabsons, Anita Ramoliņa, Inta Podniece, Ināra Stube. 1995.g.

116. Smārdes pamatskolas vēsturiskā izziņa; Skolas akreditācijas komisijas materiāli, 1-2.lp.

APŠUCIEMA SKOLA

MINISTRIJAS SKOLA

Apšuciema skola patlaban atrodas Engures pagasta teritorijā. Taču ciems, kas savu nosaukumu ieguvis no lībiešu vārda "apša" - lielā jeb dziļā laiva, kopš seniem laikiem piederējis pie Cērkstes muižas un līdz ar to - pie Cērkstes pagasta. Kamēr Apšuciemā nebija pašiem savas skolas, zvejnieku bērni mācījās Cērkstes skolā.¹

1910. gadā Apšuciemā atvēra t.s. ministrijas jeb valdības skolu.² Šādās skolās bija četrgadīgs kurss parasti ar divām nodaļām. Skolā strādāja divi skolotāji. Parasti skolas pārzinis bija krievs, un krievu valoda skolā bija pirmajā vietā, bet latviešu valoda tika mācīta tikai nedaudz, parasti pirmajos divos gados.³ Salīdzinājumā ar pagasta skolām šīs skolas bija labāk apgādātas.

Apšuciema skola atradās "Lejasbalķišu" mājās. Pirmais skolas pārzinis bija Mencs, bet otrs - skolotājs Krapčenko. Diemžēl, karam sākoties, viņš tika iesaukts armijā. Laikā no 1914. līdz 1915. gadam skolā strādāja skolotājs Muižnieks un Korne. Kad frontes līnija tuvojās Apšuciemam, Korne evakuēja skolu uz Cēsīm, un tur tā arī darbojās līdz 1918. gadam. Tajā mājās bēgļu bērni.⁴

Lejasbalķiši - Apšuciema divgadīgās kroņa skolas ēka. 90.gadi.

SKOLOTĀJI APŠUCIEMA SKOLĀ

Trūkst ziņu par skolas darbību laika posmā no 1918. līdz 1920. gadam,⁵ bet ir zināms, ka no 1. septembra Izglītības ministrija komandēja darbā uz Cērkstes pagasta Apšuciema skolu Emiliju Ērmani.⁶

Emilija Ērmane dzimusi 1899.gada 7. jūnijā, mācījusies P. Kregera sieviešu ģimnāzijā un beigusi Rīgas skolotāju kursus. E. Ērmane iepriekš skolā nebija strādājusi, bet ar savu enerģiju un sabiedriskumu paveica ļoti daudz: sagādāja skolai nepieciešamos mācību līdzekļus, sāka risināt telpu jautājumu, aktīvi iesaistījās arī sabiedriskajā dzīvē - darbojās sieviešu biedrībā un teātra pulciņā.⁷

Tad, kad skolotāju nosūtīja uz Apšuciemu, vēl nebija skaidrs, kur skola atradīsies, kur dzīvos skolotāja.⁸ Valdības alga bija noteikta 1020 rubļu, brīva

1. Apšuciems, E.Zubovas materiāli
2. Apšuciema skolas vēsture. - TMNM 9118
3. Vičs A. Latviešu skolu vēsture, 5 grāmata. R., 1940., 24.lpp.
4. Apšuciema skolas vēsture. TMNM 9118

5. Turpat.
6. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 45.lp.
7. LVVA 6637.f., 2.apr., 2168.lieta, 1.lp.
8. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 45.lp.

apkure un apgaismošana.⁹ Skolotāja strādāja 42 stundas nedēļā, kājām mēroja ceļu uz Tukumu, lai risinātu skolas darba jautājumus. Kādā reizē tā bija saaukstējusies, saslima un tā arī vairs neatveseļojās.¹⁰

Par otru skolotāju uz Apšuciemu nosūtīja Liliju Šenbergu, kas bija dzimusi 1900. gada 14. decembrī Tukuma apriņķī un beigusi tirdzniecības skolu un viengadīgos valsts pedagoģiskos kursus Jelgavā. 1920./21. mācību gadā viņa strādājusi 24 stundas nedēļā, saņēmusi algu 1310 rubļus, kā arī 40 rubļus par istabas īri, 200 rubļus par apkuri un 50 rubļus apgaismošanas izdevumiem.¹¹

1921. gada 1. decembrī par skolotāja vietas izpildītāju apstiprināts Jānis Auzenbahs.¹² Toreiz viņš vēl bija tikai kursants un kopā ar citiem jauniem cilvēkiem, kas mācījās skolotājuursos 1921. gada vasarā, bija apmeties Apšuciemā - vasaras nometnē.¹³ Nav zināms, kādu iemeslu dēļ viņš palicis Apšuciemā, iespējams, skolotājas Lilijas Šenbergas dēļ, jo drīz vien abi nodibināja ģimeni. Kā trešais skolotājs viņš bija stājies darbā līdz ar mācību gada sākumu, bet skolas pārzine par to paziņoja inspektoram tikai decembrī. Acīmredzot skolas padome ar skolotāju bija ļoti apmierināta, jo rakstīja inspektoram ieteikuma vēstuli.¹⁴

Nav īsti zināms, kas bija skolas pārzinis pēc skolotājas Ērmanes nāves. 1922. gada oktobrī Apšuciemā skolā strādāja Lidija Šenberga un Jānis Auzenbahs. Kādu laiku skolā strādājis arī Jānis Straucs, kam skolu valde lūgusi iesniegt skolotā-

Apšuciemā pamatskolas pirmais izlaidums ar skolotāju Rudovicu. 1924.g. TMNM 9119

Apšuciemā skola. 1927.g. TMNM 9118

9. Apšuciemā skolas materiāli.

10. TMNM 7852, 108.lpp.

11. LVVA 6637.f., 2.apr., 2168.lieta

12. TMNM 7852, 98.-99.lpp.

13. Turpat, 358.lpp.

14. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 280.lp.

ja apliecību, taču par viņu nekas vairāk arī nav zināms.¹⁵

No 1922. gada 4. marta skolu valde par Apšuciema skolas pārzini ievēlēja Jāni Auzenbahu. Viņam bija 2.pakāpes pamatskolas skolotāja tiesības un skolotāju institūta izglītība.¹⁶

VECĀ SKOLA

Līdz 1922. gadam Apšuciema skolu finansēja valsts.¹⁷ Sakarā ar budžeta samazinājumu Izglītības ministrijas skolu departaments ierosināja Cērkstes pagastam pārņemt šo skolu, pretējā gadījumā valdība skolu slēgs mācību gada beigās. Savukārt pagasta pašvaldība izvirzīja savus noteikumus, ka segs skolas uzturēšanas izdevumus tikai tik ilgi, cik valsts algos skolotājus un gādās inventāru.¹⁸

Apšuciema un tuvāko zvejniekiem ļaudis bija ļoti satraukti. Bērnu vecāki vāca parakstus un sūtīja vēstules ar lūgumu skolu nelikvidēt. Skolas padomē šis jautājums tika apspriests gari un plaši. Apkārtējos ciemos pavisam kopā bija 192 skolas vecuma bērni: Pļieņciemā - 48, Klapkalnciemā - 45, Apšuciemā - 89 un pārējos ciemos - 10, turklāt tie piederēja pie četriem dažādiem pagastiem - Ozolnieku, Cērkstes, Šlokenbekas pagasta Tukuma apriņķī un Engures pagasta Talsu apriņķī. Visi šie pagasti bija mazi, piemēram, Cērkstes pagasta vēlēšanās piedalījās tikai 84 balsstiesīgie iedzīvotāji.¹⁹ Turklāt Apšuciema skola tajā laikā atradās gan "Lejasbaļķīšos", gan "Rusbergos".²⁰ 1922. gada rudenī skolā mācījās 90 skolēni. Bija atvērta arī 5. klase. Veco zvejniekmāju telpas bija pārāk šauras un smačīgas.²¹ Vērā ņēma arī to, ka līdz ar skolas likvidāciju bērniem būtu jāiet 6 verstis uz Cērkstes skolu, bet, tā kā tajā bija tikai viena klases telpa un strādāja tikai viens skolotājs, tur būtu grūti saiet vairāk nekā 100 bērniem. Tas nozīmēja, ka varētu mācīties tikai 10 - 20 Apšuciema bērni. Tad Klapkalnciema ļaudīm savi bērni būtu jāšūta uz 12 ver-

stis tālo Šlokenbekas skolu vai tikpat tālo Ozolnieku skolu, bet Pļieņciema bērniem būtu jādodas uz Sēmes skolu, taču tas nebija iespējams iedzīvotāju sliktā materiālā stāvokļa dēļ.²²

Skolas padomes protokolos rakstīts, ka telpas skolā bija niecīgas un gaisa uz katru skolēnu bija trīs reizes mazāk, nekā nepieciešams, bet par garderobi un skolēnu un skolotāju saieša-

Apšuciema pamatskola. 1928. g. Erdmaņa foto.
TMNM 9118

15. TMNM 7852, 434.lpp.

16. Turpat, 108.lpp.

17. LVVA 2145.f., 1.apr., 352.lieta, 49.-50.lp.

18. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 320.-321.lp.

19. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 79.lp.

20. TMNM 9118 - Apšuciema skolas vēsture.

21. TMNM 7852, 488.lpp.

22. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 80.lp.

nas telpu, rokdarbu klasi un citām lietām nevarēja būt ne runas. Taču šādas nabadzīgas telpas izmaksāja 16000 rubļu. Skolas padome ierosināja nopirkt un izremontēt lielo, tukšo konservu fabrikas ēku, lai novērstu nenormālo situāciju.²³ Pagasta pašvaldība un Izglītības ministrijas skolu departaments vienojās, ka no 1921. gada 1. janvāra skolu uzturēs pagasts, visi valsts iegādātie mācību līdzekļi paliks skolas īpašumā un Izglītības ministrija turpinās maksāt algas trim skolotājiem, kā arī 1921./22. mācību gadā sniegs pabalstu 50 000 rubļu, no kuriem par 30 000 rubļu jānopērk mācību līdzekļi un inventārs. Cērkstes pagasts apņēmas neprasiť skolas naudu citiem pagastiem, kuru bērni mācīsies šajā skolā, tikmēr, kamēr Izglītības ministrija to atbalsta.²⁴

1920./21. mācību gadā skolas maksa bija 100 rubļi, kas jāiemaksā viena mēneša laikā no skolā iestāšanās brīža.²⁵ 1921. gada novembrī skolas maksa jau noteikta 300 rubļu apmērā par katru bērnu, bet ģimenei par diviem bērniem maksājami 500 rubļi. Nau-
da iemaksājama divās daļās.²⁶

Pagasts Apšuciema skolai bija palīdzējis jau vairākkārt. 1920. gadā jaunatvārtajai skolai piešķirtas piecas kubikasis nesastrādātas malkas.²⁷ No Cērkstes skolas tika iedoti 15 galdi.²⁸ Arī nākamajā mācību gadā pagasts sedza skolas izdevumus par apkuri un apgaismošanu, piešķīra vēl kādus galdus un palīdzēja veikt nepieciešamākos remontdarbus skolas telpās - sakārtoja logus, griestus un jumtu.²⁹ Arī turpmākajos gados pagasts centās savas saistības pildīt, kaut arī reizēm radās sarežģījumi. 1923. gada janvārī skolas pārzinim nācās sūdzēties par apkures un apgaismes līdzekļu trūkumu.³⁰ 1924. gadā pagasts Cērkstes, Šlokenbekas un Apšuciema skolai piešķīra 10 latus eglītes sarīkošanai.³¹

23. Turpat.
24. LVVA 6642.f., 1.apr., 149.lieta, 271.lp.
25. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 224.lp.
26. Turpat, 421.lp.
27. LVVA 2145.f., 1.apr., 351.lieta, 201.-202.lp.

28. Turpat, 224.lp.
29. Turpat, 413.lp.
30. TMNM 7852, 589.lpp.
31. LVVA 2145.f., 1.apr., 651.lieta, 131.lp.

Šajā mācību gadā Apšuciemā jau bija II pakāpes pamatskola ar sešām klasēm, kur mācījās 100 bērni un strādāja četri skolotāji: J. Vitenšteins, J. Auzenbahs, skolotājs Rudovics un Līna Katlapa.³² No skolotājiem īpaši gribas pieminēt Jāni Auzenbahu, kas pazīstams ne tikai kā bērnu iemīļots skolotājs, bet arī uzrakstījis mācību grāmatu "Apkārtnes mācība", kas 1925. gadā izdota Tukumā.³³ 20. gados apkārtnes mācība bija populāra. Pateicoties šai grāmatai, līdz mūsu dienām nonākuši interesanti vērojumi un stāsti.

Apšuciema pamatskolas skolēni un skolotāji Gargune, Katlapa, Vitenšteins. 1927. g. TMNM 9118

JAUTĀJUMS PAR SKOLAS SLĒGŠANU

1924. gadā pēc pagastu apvienošanas tika pieņemts lēmums 1924./25. mācību gadā Apšuciema II pakāpes pamatskolu pārveidot par I pakāpes pamatskolu. Tukuma apriņķa valde gatavojās pārdot skolu ar visu inventāru un bibliotēku Šlokenbekas sabiedrībai. Skolu paredzēts saukts par Šlokenbekas pamatskolu. Apšuciema skolas padome par šādu lēmumu bija satraukusies. Tā lika Jānim Smildziņam visu noskaidrot. Sekoja garas pārrunas, sarakste un diskusijas.³⁴

Apšuciema skolas ēka vēl 1925. gada jūnijā nebija reģistrēta zemes grāmatā. Tas parādījās atbildē Tukuma apriņķa pašvaldību likvidācijas valdei par to, kas izdarīts trūkumu novēršanai skolā, ziņojot, ka "Apšuciema skolā tos nevar novērst, jo to vēl neuzskata par pagasta sabiedrībai piederošu un tā vēl nav korborēta".³⁵ 1925. gada 4. jūlijā Jānis Smildziņš ziņo, ka Apšuciema II pakāpes pamatskolas ēkas jumts atrodas draudošā stāvoklī, jo var sabrukt, un vēl arvien zemē krīt dakstiņi, līdz ar to apdraudot skolēnu dzīvību. Ziņojuma beigās tiek lūgts "spert attiecīgus soļus". Taču, tā kā Apšuciema pamatskolas ēka vēl nav pagasta īpašums, pagasta padome nolēmj par to ziņot apriņķa pašvaldību likvidācijas valdei.³⁶ Taču Tukuma apriņķa pašvaldību likvidācijas valde uz to atbild: ja līdz 25. jūlijam Apšuciema skola netiks pārņemta, t.i., pārrakstīta un korborēta uz pagasta sabiedrības vārda, tad likvidācijas valde anulēs visus agrākos šinī lietā pagastam labvēlīgos lēmumus, atmaksās Izglītības ministrijai saņemto Ls 1000 lielo pabalstu un ēku līdz ar

32. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 158.lp.

33. Apšuciema skolas materiāli.

34. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 30.lp.

35. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 83.lp.

36. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 71.lp.

zemi pārdos, jo šāda pagasta rīcība nav ne ar ko attaisnojama un saprotama.³⁷ Šī ēka pagasta īpašumā pārgāja tikai 1925. gada 1. augustā.³⁸

1925. gada 29. augustā Milzkalnes pagasts rīkoja skolotāju pieņemšanu Apšuciema II pakāpes pamatskolā. Pavisam pieteikušies 30 skolotāji, no tiem rakstiski savus dokumentus iesnieguši astoņi vīrieši un septiņas sievietes, bet personiski uz vēlēšanām ieradies viens vīrietis un 14 sievietes. Pagasta padome nolēma pieņemt par skolotājiem divus vīriešus un divas sievietes, no tiem vienu vīrietī - par skolas pārziņi.

JAUNAJĀ SKOLĀ

Sākot ar šo mācību gadu, par skolas pārziņi pieņemts līdzšinējais skolas pārziņis Jānis Vitenšteins, par skolotājiem - līdzšinējais skolotājs Ansis Rudovics un jaunpienākušās skolotājas Milda Ozoliņa un Irma Paegle. Abas pieņemtas tikai uz vienu gadu. Algu skolotāji saņēma no valdības pēc kategorijas, arī dzīvokļu piemaksas maksā valdība. Par dzīvokļiem viņiem jārūpējas pašiem, taču tos atrast palīdzēja gan pagasta valde, gan vietējā skolas padome.³⁹

Šajā pašā mācību gadā valdība Apšuciema pamatskolas jaunbūvei piešķīrusi Ls 30 000 lielu neatmaksājamu pabalstu.⁴⁰

1925. gada 8. oktobrī notika jaunas skolotājas vēlēšanas, jo no skolotājas amata atteikusies Milda Ozoliņa. Tad par skolotāju pieņēma Līnu Katlapi.⁴¹

1925. gada 31. decembrī no darba atbrīvoja arī iepriekšējo skolas apkalpotāju Katrīnu Abi, jo viņa prasīja samaksu Ls 30 mēnesī. Viņas vietā valde pieņēma jaunu apkalpotāju ar algu Ls 20 mēnesī.⁴²

1925. gadā Milzkalnes pagasts ziņoja apriņķa Pašvaldību likvidācijas valdei, ka Apšuciema pamatskola no valsts saņēmusi Ls 1800 pabalstu un iegādājusies par to piecus skolas solus par 120 latiem, vienu galdu par 10 latiem,

Apšuciema skolas 5.-6.klase ar skolotājām Garguni un Katlapi. 1927.g. TMNM 9118

četrus skapjus par 180 latiem, 10 krēslus par 80 latiem, četras tāfeles par 88 latiem. Par nopirkto harmoniju samaksāti 700 lati, par vijoli - 40 lati. Skolai iegādātas arī 18 vēstures bildes par 54 latiem, 45 dabasmācību bildes par

37. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 30.lp.

38. LVVA 2145.f, 1.apr., 478.lieta, 27.lp.

39. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 121.lp.

40. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 121.-122.lp.

41. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 167.lp.

42. LVVA 2145.f, 1.apr., 652.lieta, 180.lp.

68 latiem, četras valodas bildes par 32 latiem, septiņas ģeogrāfijas kartes par 88 latiem, globuss par 17 latiem, elektriskās berzes aparāts par 40 latiem, indukcijas aparāts, kas maksājis ap 16 latiem, svāri par 15 latiem, atsvari par 10 latiem, preparāti dabaszinībās par 30 latiem, grāmatas bibliotēkai par 120 latiem u.c. Saimnieciskiem piederumiem izlietoti 75 lati. Skolā ir elektriskais apgaismojums (14 spuldzes), ar kuru apgaismo klases, koridoru, zāli, skolotāju istabu, apkalpotāja istabu, darbnīcu un citas telpas.⁴³

1926. gadā Milzkalnes-Apšuciema skolā sešās klasēs mācījās 93 skolēni, un divreiz mēnesī astoņi pirmškolnieki. II pakāpe mācības sākusi 11. septembrī, jo nav ne skolēnu, ne skolotāju.

Skolas ēka nolaista, klases tīras, bet trūkst skolotāja "rūpīgās acs un rokas". Pie telpām vēl daudz darba. Skolu inspektors ieteica ieviest arī kopēdināšanu. Skolā darbojas skolēnu kooperatīvs.

1926./27. mācību gadā par skolotājiem skolā strādāja Jānis Vitenšteins, Ansis Rudovics, Līna Katlāpa un Irma Puriņa.⁴⁴

Inspektors skolotājus vērtējis šādi: skolas pārzinis J. Vitenšteins "sastindzis, māca tikai no grāmatām. Nav uzskates līdzekļu, arī skolotāja iniciatīvas. Skolotājs Rudovics - diezgan vienaldzīgs, bezrūpīgs, pasniedz diezgan sausā veidā, īpaši ticības mācību. Bērni dzied vāji. Skolotāja Paegle strādā pirmo gadu, tāpēc vairāk uzmanības jāpievērš rēķināšanai, burtniecām un zīmēšanai. Skolotājai Katlapai arī paņēmienu neizkopti, maz uzskates līdzekļu, sausa mācīšanās tikai no grāmatām."⁴⁵

Kaut arī iepriekšējā mācību gadā iegādāts inventārs, 1926. gada 8. novembrī Apšuciema sešklasīgās pamatskolas pedagoģiskās padomes sēdē nolemts, ka jāiegādājas šādi mācību līdzekļi: mājturība - divi alumīnija kastrolī, viena panna, viens litrs, divi saru sietiņi, divas lielās karotes, divi pāri nažu un dakšiņu, divas mazās karotes, viens "šūmējamais", divas bļodas, trīs šķīvji, divas glāzes, viens čuguna katls un galda svāri, matemātikas priekšmetam jāiegādājas viens leņķmērs, 18 ģeometriskas figūras, vēsturē - vēstures karte, dabaszinībās - viens monohords, viens kamertonis, ķīmijas trauki, ķīmikālijas, viens trauks ūdens kultūrai, viena kastīte sēklu diedzināšanai, viena kastīte sēklu augšanas novērošanai, kā arī grāmatas skolēnu bibliotēkas papildināšanai un skolas pulkstenis. Tas viss kopā izmaksātu 231,50 latus.⁴⁶

1927. gada 3. decembrī Tukuma apriņķa ārsts veicis Apšuciema skolas pārbaudi, kurā konstatējis, ka garderobe skolā ir auksta, meiteņu guļamistaba - bez ventilācijas, zālē durvis atveramas uz iekšu. Aka un mēslu kaste ir bez vākiem. Nav noslēdzama dzeramā trauka. Klasēs ventilācijai vajadzētu ierīkot nolaižamas logu augšdaļas.⁴⁷

43. LVVA 2145.f., 1.apr., 652.lieta, 209.lp.

44. LVVA 2145.f., 1.apr., 479.lieta, 6.lp.

45. LVVA 6642.f., 1.apr., 226.lieta, 11.lp.

46. LVVA 2145.f., 1.apr., 478.lieta, 199.lp.

47. LVVA 2145.f., 1.apr., 480.lieta, 34.lp.

1928. gada 25. augustā par Apšuciema skolas skolotāju tika pieņemts Roberts Ozols, algu maksājot pēc kategorijas un dodot brīvu dzīvokli ar apkurināšanu un apgaismošanu.⁴⁸ Taču jau 22. septembrī viņa vietā sakarā ar karaklausību ar tādiem pašiem noteikumiem ievēlēja Robertu Luksu.⁴⁹

1929. gada 31. augustā par skolotāju Apšuciema skolā ievēlēja Miķeli Špleceri.⁵⁰

No 12. septembra par skolas apkalpotāju pieņemta Katrīna Daņa līdzinējās Marijas Austrumas vietā, jo tā savu vietu atstājusi, neziņodama par to ne skolas pārzinim, ne skolas padomei, ne arī pagasta valdei.⁵¹

1939./40. mācību gadā par skolas pārzini vēl joprojām strādāja Jānis Vitenšteins, bet par skolotājiem - Lūcija Šlangena un Fricis Lasis.⁵²

SKOLAS ĒKAS IZBŪVE

Apšuciema skola vēl joprojām atradās vecajā konservu fabrikas ēkā, uz kurieni tā pārcēlās 1922. gadā.

Ēkas būvēšanas gads īsti precīzi nav zināms. Pēc vienām ziņām tā būvēta 1745. gadā kā labības spīķeris, no kurienes to tālāk krāva kuģos eksportam.⁵³ Pēc citām ziņām ēka celta 1828. gadā un līdz 1874. gadam bijusi noliktava. Sakarā ar jaunatklāto Rīgas-Tukuma dzelzceļu tā pamazām zaudējusi savu nozīmi.⁵⁴

1913. gadā Cērkstes barons fon der Kleists ēku pārdeva uzņēmējam Huikam konservu fabrikas ierīkošanai.⁵⁵ 1922. gada 25. septembrī ēku par 50 000 rubļu nopirka apriņķa valde⁵⁶ un pieprasīja 100 000 rubļu lielu valsts pabalstu Apšuciema skolas ēkas remontam.⁵⁷ Skola darbojās vēl

Mājturības stunda Apšuciema skolā ar skolotājām L. Putnici un A. Rungaini-Ābeli. 1940/41. m. g. TMNM 9119

neremontētā ēkā, kurā pa kādam sīkumam pamazām salabots. 1922./23. mācību gadā piešķirts 1500 latu liels pabalsts, bet 1923. gada februārī beidzot apstiprināts arī skolas ēkas pārbūves projekts. Būve varēja izmaksāt Ls 28 718,06, bet tā bija pārāk liela summa, tāpēc tuvākajā

48. LVVA 2145.f., 1. apr., 480. lieta, 154. lpp.

49. LVVA 2145.f., 1. apr., 480. lieta, 200. lpp.

50. LVVA 2145.f., 1. apr., 481. lieta, 117. lpp.

51. LVVA 2145.f., 1. apr., 481. lieta, 169. lpp.

52. LVVA 2145.f., 2. apr., 12. lieta, 79. lpp.

53. TMNM 9118 - Apšuciema skolas vēsture.

54. Apšuciems. E. Zubovas materiāli

55. TMNM 9118 - Apšuciema skolas vēsture.

56. TMNM 7852, 405. lpp.

57. Turpat, 571. lpp.

nākotnē nebija ko cerēt uz skaistām telpām. Tomēr Ls 4000 lielais valsts pabalsts ļāva darbus pavisam uz priekšu.⁵⁸ Pagasta valdei tika lūgtas piecas kubikasis šindeļu un 5000 kubikpēdas zāģbaļķu. Skolēni paši noraka kāpas ap skolu un nolīdzināja zemi, lai varētu ierīkot rotaļu laukumu, dārzu un nelielu parku.⁵⁹

Skolas telpas gan nebija visai labā stāvoklī: klasē cementa grīda, zāle ļoti zema, trūkst akas, zēnu ateja ļoti slikta. Skolu ārsts konstatējis, ka arī bērnu veselība nav visai laba.⁶¹

Būvdarbi kavējās, trūka naudas un materiālu. Pagasta valde arī 1926. gadā ņēma 5000 latu lielu aizdevumu skolas izbūvei, līdz ēka tomēr 1928. gadā pabeigta.⁶²

Skolas darbos šais gados bijušas daudzas problēmas. Skolas ēka piederēja apriņķa valdei, to uzturēja pagasts, ilgu laiku nebija nokārtoti zemes un īpašuma jautājumi.

SKOLA ČETRDESMITO GADU SĀKUMĀ

1940. gads arī Apšuciema skolā ienesa krāsas pārmaiņas. Visi bijušie skolotāji no darba aizgāja. Pārzinis J. Vitenšteins vairs nedrīkstēja strādāt, jo bija vadījis Apšuciema skolas mazpulku organizāciju. Viņa vietā skolu vadīja Eduards Putnieks. Skolotāju Frici Lasi pārcēla darbā uz Tukuma nepilno vidusskolu par pārzini.⁶³ Skolā strādāja skolotāja Lidija Putniece un Anna Rungaīne, bet pionieru vadītājs bija Beitiņš.⁶⁴

Jūlija mēnesī skolotāji apmeklēja kursus, lai varētu mācīt jaunos priekšmetus - PSRS konstitūciju, krievu valodu, PSRS vēsturi u.tml.⁶⁵

Skolā aktīvi notika ideoloģiskās audzināšanas darbs. Pionieru vadītājam Beitiņam izdevās nodibināt pionieru pulciņu, kaut arī pionieru skaits nebija liels.⁶⁶

Otrā pasaules kara gados par skolas pārzini turpināja strādāt Eduards Putnieks, bet par skolotāju - Lidija Putniece. Tikai vienu gadu - 1941./42. mācību gadu - nostrādāja Anna Linkaite.

Apšuciema septiņgadīgās skolas naturālistu pulciņš nodarbībā bišu dravā. 1954/55.m.g. TMNM 9119

58. Turpat. 666. 668.lpp.

59. TMNM 9118 - Apšuciema skolas vēsture.

60. LVVA 2145.L, 1.apr., 652.lieta, 74.lp.

61. TMNM 9118 - Apšuciema skolas vēsture.

62. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940.-1941.gadā. 30.-33.lpp.

63. Apšuciema skolas vēsture, TMNM 9119.

64. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi apriņķa skolās 1940.-1941.gadā. 34.-35.lpp.

65. Apšuciema skolas vēsture, 10.lpp.

66. R.Riekstiņas atmiņas.

Skolotāju maiņa notika 1942. gada rudenī. Skolā sāka strādāt skolotāja Anna Timofejeva un Rūta Upīte (Riekstiņa). Viņas nostrādāja līdz pat 1944. gada vasarai. Kad fronte izvietojās līnijā no Klapkalnciema līdz Smārdei un Ozolpilij, skola tika slēgta un tajā izvietojās vācu komandantūra. Frontes līnija atradās tikai 4 km no skolas.⁶⁷

MĀCĪTIES, MĀCĪTIES

Tālāk par Apšuciema skolu droši vien varētu arī nerakstīt, jo pēc teritoriālās reformas 1974. gadā tā pieder pie Engures pagasta. Reforma veikta pēc kolhozu apvienošanas, un ciemu teritorijas parasti sakrita ar kolhozu robežām. Varbūt tā arī jābūt, jo zvejnieku dzīve ir stipri atšķirīga. Tā ir skarbāka un no jūras untumiem atkarīga. Agri no rīta vēl pirms saullēkta laivas dodas jūrā, lai ap brokastlaiku atgrieztos. Tad sievietes dodas šķirošanā, vēšanā, žāvēšanā. Laiki mainījušies. Padomju laikā vīri devās tālējūrā, sievietes strādāja kon-

servu cehos, inspektori stingri uzmanīja žāvējamus namiņus zvejnieku sētās. Tagad jebkuram ir iespēja nopirkt licenci un zvejot. Apšuciemā atkal kūp dūmi namiņos un smaržo svaigi kūpinātas zivis. Jūra ir tāda pati. Mazliet tuvāk krasts mājām pienācis.

Smārdes pagasta robeža stiepjas paralēli krastam, tomēr Apšuciems vienmēr bijis cieši saistīts ar Cērksti. Šī saikne, gan pārrauta, pazudusi pavisam nav. Tāpēc turpinās stāsts par Apšuciema skolu.

Apšuciema septiņgadīgās skolas deju kolektīvs Republikas māksliniecišķās pašdarbības olimpiādes 1.vietas ieguvēji. 1946/47.m.g. TMNM 9119

Pēc kara skola atsāka darbu 1945. gada rudenī. Tajā mācījās 135 skolēni. Par direktoru kļuva Miervaldis Dzilniņš.⁶⁷

Skolā strādāja skolotāji M. Dzilniņa, A. Ābele, L. Kārklīņa, E. Timofejeva un V. Irbe.⁶⁸

Mācību programmas tika pārņemtas no Padomju Savienības. Uzmanība bija jāpievērš padomju ideoloģijas propagandai. Apšuciema skolas bērni sāka sarakstīties ar citām padomju republikām, tāpēc 1949./50. mācību gadā uzteikta pārējo aprīņķa skolu vidū kā viena no labākajām padomju patriotisma veidošanā.⁶⁹

67. Apšas ceļojums laikā un telpā. Apšuciema skolas jubilejas izdevums. Talsi, 1997., 3.lpp.

68. Apšuciema skolas vēsture, 11.lpp.
69. TĶVA 128.f., 1.apr., 2.lieta, 6.lp.

1952./53. mācību gadā skolā mācījās 126 skolēni. Skolā notika Tautas izglītības nodaļas pārbaude, kas atzina, ka mācības organizētas labā līmenī, skolotāji prot interesanti un radoši strādāt stundās. Skolā ir ierīkots mācību līdzekļu kabinets, bet joprojām trūkst laboratorijas galdu, krēslu, skapju, saimniecības inventāra, metālapstrādes un kokapstrādes darbarīku. Salīdzinājumā ar pēckara gadiem skola, protams, bija labāk apgādāta, tomēr joprojām burtnīcas nevarēja brīvi nopirkt. Katru gadu tika atsūtīts noteikts skaits, bet diemžēl tas vienmēr bija par mazu. Trūka arī mācību grāmatu valodas mācībā 4. klasei, ģeometrijā 6. klasei un ģeogrāfijā 7. klasei. Pamazām papildinājās bibliotēka; 1952. gadā skolā jau bija 653 grāmatas.

Skolā mācījās galvenokārt zvejnieku bērni. Daudziem joprojām trūka apavu un drēbju. Eglītes vakarā skolā ieradās šefi no zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" un uzdāvināja septiņiem bērniem veļu un apavus. Kolhozs maksāja brīvpusdienas 13 bērniem. Maz gan bija tādu bērnu, kas varēja samaksāt par pusdienām. Kopgaldā ēda tikai 27 bērni, siltu tēju pusdienās dzēra 36 skolēni, pārējie iztika tāpat vai arī aizskrēja uz mājām, jo turpat netālu dzīvoja.⁷⁰

ĀRPUSSTUNDU PASĀKUMI

1946./47. gadā skolas vārds izskanēja pa visu republiku, jo deju kolektīvs ieguva 1. vietu Republikāniskajā māksliniecišķās pašdarbības olimpiādē. Bērni dejoja "Divpāru deju" un "Sēnes". Bija uzšūti brīnišķīgi tērpi. Izmantojot pavisam vienkāršus auduma gabalus, zēni bija ģērbti melnos cilindros un valciņos, meitenes - gaisīgos tērpos.⁷¹

Deju kolektīvs piedalījās arī 2. republikāniskajā pionieru salidojumā 1948. gada 19. jūlijā. Pēc trim gadiem, piedaloties strādnieku, kalpotāju vis-savienības māksliniecišķās pašdarbības skatē, izcīnīts goda raksts.⁷²

Deju kolektīvu vadīja skolotāja M. Dzilniņa. Un 1954. gada vasarā pionieru salidojumā Apšuciema skolas deju kolektīvs atkal bija viens no labākajiem.⁷³

Apšuciema skolas 50 gadu jubilejas pasākums "Pioniera salūts". 1974.g. TMNM 9118

70. TZVA 128.I, 1.apr., 21.lieta, 55-59.lp.
71. Apšuciema skolas vēsture, 11.lpp.

72. Apšuciema skolas vēsture, 12.lpp.
73. Apšuciema skolas vēsture, 17.lpp.

Apšuciema septiņgadīgās skolas skolēni malkas talkā skolā. 1959/60.m.g. TMNM 9118

(vad. L.Kārklīņa), deju (vad. M. Dzilniņa), tehnikas (vad. M. Dzilniņš), tūrisma un novadpētniecības (vad. Gaļevska) un fizkultūras pulciņš (vad. A. Rebhūna).⁷⁴ Slavenākais bija deju kolektīvs. Pulciņu nodarbībās skolēni ieguva jaunas prasmes un iemaņas, kā arī veica nepieciešamus darbus. Ugunsdzēsības pulciņš 1952. gadā izstrādāja skolas evakuācijas plānu. Ļoti sekmīgi darbojās naturālistu pulciņš. Kolhoza "Padomju zvejnieks" 4. brigādē skolai tika ierādīts lauciņš, un bērni tajā 1952. gada rudenī izaudzēja rekordražu - 452 cnt kartupeļu no hektāra. Kolhoza laukos tai pašā gadā izauga tikai 273 cnt kartupeļu no hektāra.⁷⁵

Skolā regulāri notika Putnu dienas, kurās kopš 1949. gada biežs viesis bija arī ornitologs Kārlis Grigulis.⁷⁶ 1954. gadā ierīkota arī bišu drava, un bērni labprāt tajā strādājuši. Vispār skolēniem pēc stundām bija daudz darba gan skolā, gan kolhozā.

Apšuciema astoņgadīgās skolas jaunie tehniķi. 1955/56.m.g. TMNM 9119

Par pionieru vadītāju strādāja V. Pallo.

Apšuciema skola vienmēr slavēta par labu ārpusklases darbu. Skolotāji centās organizēt dažādus pasākumus un darīt darbus, kas palīdzētu mācību vielas apgūšanā. Skolā rādīja kinofilmas. Darbojās deviņi dažādi pulciņi: naturālistu (vad. E. Timofejeva), literāri dramatiskais (vad. L. Feldmane), krievu valodas

darbs bija viens no pionieru darba sastāvdaļām. Jau 1952. gadā lielākā daļa bērnu bija iestājušies pionieru organizācijā - 66 no 83 pionieru vecuma bērniem. Droši vien to veicināja tieši aktīvā un interesantā pulciņu darbība. Skolā tika audzēti truši, vistas, cukurbietes, skolēni palīdzējuši kopt govīs un teļus, vākuši pelnus zemes mēslošanai, stādījuši

74. TZVA 128.f, 1.apr., 21.lieta, 56.-58.lp.
75. TZVA 128.f, 1.apr., 21.lieta, 56.lp.

76. Apšuciema skolas vēsture, 13.lpp.

kokus un krūmus. Vasarās bērni strādāja kolhozā. 1955. gada vasarā lauku pionieri nostrādājuši 142 izstrādes dienas.⁷⁷

PIONIERU VIENĪBAS DARBS

No 60. gadu sākuma populāras bija pionieru darba un atpūtas nometnes. 1961. gada vasarā 16 pionieri strādāja kolhoza "Vienība" kokscolā un ravēja. Tolaik modes lieta bija kukurūza, un visiem kolhoziem tā obligāti bija jāaudzē. Arī skolēni iesēja un kopa 2 ha lielu kukurūzas lauku. Nākamajā pavasarī pionieri ne tikai audzēja kukurūzu, bet

Apšuciema septiņgadīgās skolas šahisti. 1957/57.m.g. TMNM 9119

arī to novāca un skābēja. Otrs kolhozs, kurā skolēni bieži strādāja, bija "Leņina ceļš". Rudeņos bērni cītīgi likņāja kartupeļu laukos. Tā kā kolhozos trūka tehnikas un cilvēku, bērni bija lielākie palīgi, dažkārt jau pavisam vēlā rudenī.⁷⁸

Tāpat kā citu skolu, arī Apšuciema skolas darbs bija atkarīgs no Vissavienības pionieru organizācijas noteiktajiem uzdevumiem. 1961./62. mācību gadā bija jauna kampaņa - metāllūžņu un makulatūras vākšana. Apšuciema skolas pionieriem bija jāsavāc 4000 kg. Bērni staigāja pa mājām un vāca visu, ko vien varēja atrast, un normu pārsniedza. Gan skolēni, gan jaunā direktore A. Ozoliņa tika slavēta par 7500 kg metāllūžņu⁷⁹ savākšanu. Nākamajā gadā savākti vēl 4500 kg T. Netes vārdā nosauktā kuģa būvei.⁸⁰ Var teikt, apšuciemiņi ne tikai būvējuši buriniekus

Bērnu vingrojumi Apšuciema 50 gadu jubilejas svinībās. 1974.g. TMNM 9118

77. Apšuciema skolas vēsture, 22.lpp.

78. Apšuciema skolas vēsture, 22-29.lpp.

79. Turpat, 31.lpp.

80. Turpat, 34.lpp.

Apšuciema skolas 50 gadu jubilejas svinības. 1974.g.
TMNM 9118

Laikam par zvaigžņu stundu var uzskatīt 1961. gada ziemu, kad skolēni ieguva 4. vietu Vissavienības laikraksta "Pionerskaja Pravda" organizētajā slēpošanas pārgājienā.⁸²

Īpašs stāsts varētu būt par skolas novadpētniekiem. Savulaik, divdesmitajos gados, skolās daudz uzmanības tika pievērsts apkārtnes mācībai. Apšuciema skolotājs J. Auzenbahs bija uzrakstījis grāmatu "Apkārtnes mācība", kurā ļoti daudz stāstu par Apšuciemu, Cērksti un citām apkārtnes vietām. Protams, šī grāmata, tāpat kā daudzas citas Latvijas laika grāmatas, bija aizliegta un glabāta slepenībā. Tomēr vesela paaudze bija to mācījusies, un nekas nepazuda bez pēdām. Kad 1957. gadā tika izsludināta 1. Vissavienības skolēnu un pionieru ekspedīcija, skolēni sāka pētīt Apšuciema un skolas vēsturi.

"PAC kā pats - 96" nometne.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, bet arī pielikuši savu roku lielo padomju kuģu būvē.

Apšuciema fizikultūrieši ilgus gadus bijuši Tukuma rajona labāko vidū. 1950./51. mācību gadā izcīnīta 1. vieta volejbolā, vieglatlētikā, slēpošanā, 2. vieta gorodki spēlē. Nākamajā gadā rajonā tika rīkota fizikultūras skate, un septiņgadīgo skolu grupā Apšuciema skola ieguva 3. vietu.⁸¹

Tika vākti seni izteicieni Klapkalnciemā, apskatīti senatnes pieminekļi Plienciemā, apkopoti materiāli par vietējiem zvejniekiem, kas devās tālzvejā Atlantijas okeānā. Skola piedalījās izstādē Rīgā, Pionieru pilī un ieguva 1. vietu.⁸³ Arī turpmākajos gados novadpētnieki turpināja savas apkārtnes vēstures pētīšanu.

70. gados mazajās klasēs aktīvi darbojās jaunie sanitāri skolotājas Dzidras Freimanis vadībā.⁸⁴

81. Turpat, 17.lpp.

82. Turpat, 34.lpp.

83. Turpat, 23.lpp.

84. Apšuciema skolas materiāli.

SKOLAS SLĒGŠANA UN ATJAUNOŠANA

Kad 1979. gadā uzcēla jaunu, modernu vidusskolu Engurē un mazo Apšuciema pamatskolu nolēma likvidēt, daudzi skolas dokumenti tika sadedzināti; ne jau aiz brīvas gribas skolotāji novadpētniecības materiālus aizveda uz Tukumu, uz muzeju. Tā nākotnei tika saglabāti skolas vēstures albumi. Diemžēl skolas pedagoģisko sēžu protokoli, tāpat kā viss pārējais, sadeguši.

1990. gadā ar apšuciemieņu milzīgiem pūliņiem atdzima vecā Apšuciema skola. Starplaikā skolā darbojušies Tukuma rajona pionieru nama pulciņi, tad ierīkota valsts uzņēmuma "Straume" atpūtas bāze. Tomēr bērniem vajadzēja skolu tepat pašu mājās, tāpēc tā tika atkal no jauna radīta. Pateicoties skolas direktores Rutas Celitānes apbrīnojamajai enerģijai, vecāku un apkārtējo firmu atbalstam, skolotāju aktivitātei, skola ir izremontēta, gaiša, silta, skaista un mīļa visiem. Tā kļuvusi par vides izglītības skolu, kas nākotnē varētu veidoties par skolēnu un arī pieaugušo izglītības centru "Zaļā skola", jo tajā notiek bērnu vides nometnes "Pac kā pats", dažādi Sorosa fonda rīkoti semināri un daudz kas cits. Skolotāji Guna Misāne un Marita Bērziņa, skolas direktore Ruta Celitāne izstrādāja projektu skolas apkārtnes izkopšanai. Projekts saņēma Vides un reģionālās attīstības ministrijas un pasaules dabas fonda atbalstu, un skolas apkārtnē kļuvusi interesantāka. Skolotāja Marita Bērziņa izstrādāja projektu "Raižu bērnu mācību iespēju paplašināšana skolā" un saņēma atbalstu no Sorosa fonda. Skola iesaistās arī projektā "Coalition clean Baltic sea". Skolā ir datori, jo skolotājs Uģis Bērziņš īstenojis projektu ar Sorosa fonda atbalstu. Un vēl, un vēl.

Jūras sakopšanas talka. 1997.g.3.septembris.

"PAC kā pats - 97". Novadpētniecības grupa ekspedīcijā uz Klapkalnciemu, pie zvejas tīkliem.

Tikai 1996./97. mācību gadā tā kļuvusi par pilnu pamatskolu ar deviņām klasēm.⁸⁵

Skola, kas vairs nepieder Smārdes pagastam, tomēr joprojām ir daļa no tā, jo te mācās bērni no Cērkstes un apkārtnes, jo skolotāji un bērni cenšas iepazīt savu apkārtni un uzturēt saikni no pagātnes uz nākotni.

SKOLOTĀJU UN DIREKTORU SARAKSTS

APŠUCIEMA SKOLAS DIREKTORI:

Mencs 1910.-1914.
 Muižnieks 1914.-1915.
 Emīlija Ērmane 1920.-1922.
 Jānis Vittenšteins 1922.-1940.
 Eduards Putnieks 1940.-1944.
 Miervaldis Dzilniņš 1945.-1960.
 Austra Ozoliņa 1960.-?
 Ērija Egle ?
 Aina Kārklīņa ?
 Dzintra Novika 1978.-1979.
 Ruta Celītāne 1990.-...

SKOLOTĀJI (1910.-1915.):

Mencs 1910.-1914.
 Krapčenko 1910.-1915.
 Korne 1910.-1915.
 Muižnieks 1914.-1915.

SKOLOTĀJI (1918.-1940.):

Emīlija Ērmane 1920.-1922.
 J. Auzenbahs 1922.-1925.
 J. Vitenšteins 1922.-1940.
 Lilija Auzenbaha (dzim. Šēnberga) 1920.-1925.
 Paegle-Puriņa 1920.-1940.
 Katlape-Melbārde 1922.-1925.
 Fricis Lasis 1937.-1940.
 Miķelis Špleceris 1929.-1932.
 Milda Sproģe 30.gadi
 Zelma Karro 30.gadi
 Garguna 30.gadi
 Lidaka ?

SKOLOTĀJI (1940.-1945.):

- Eduards Putnieks 1940.-1944.
 Beitiņš 1940.-1941.
 Lidija Putniece 1940.-1944.
 Anna Rungaine (Ābele) 1940.-?
 Anna Linkaite 1941.-1942.
 Emma Tomifejeva 1942.-1953.
 Inta Upīte (Riekstiņa) 1942.-1944.
 Skolotāji (1945.-1955.):
 Emma Timofejeva 1942.-1953.
 Miervaldis Dzilniņš 1945.-1960.
 Milda Dzilniņa 1945.-1979.
 V.Irbe 1945.-1946.
 Leontīne Kārkliņa 1945.-1979.
 Jēkabs Dūks 1946.-1948.
 V.Pipurs 1946.-1947.
 M.Vilks 1947.-1948.
 Lilija Feldmane 1948.-1979.
 Zelma Goļevska 1948.-?
 Zenta Blankfelde (Bērziņa) 1950.-?
 Olga Lukačova 1950.-1951.
 Dzidra Freimane (Akmentiņa) 1951.-1979.
 Velta Pallo (Freimane) 1952.-?
 Ārija Rogē 1953.-1954.
 Ilgonis Pētersons 1953.-1955.
 Vaira Brāle 1954.-1956.
 Vaida Pūķe 1954.-1964.

SKOLOTĀJI (1956.-1965):

- Austra Ozoliņa 1957.-?
 Ausma Līdumniece 1957.-1959.
 Aija Mūrmane (Rebhune) 1956.-1979.
 Laimdota Kaminska 1956.-1958.
 I.Aumale 1958.-1959.
 Jūlijs Šticers 1960.-?
 Ārija Egle 1960.-1975.
 Tamāra Pašuta (Rusberga) 1961.-1979.
 Rasma Ozola 1956.-1957.
 Rūta Bidere 1963.-1964.
 Ausma Jurševica 1964.-1965.
 Antoņina Adamova 1963.-1964.
 Brigita Dumbre ... - 1964.

Aija Demme 1964.-1965.
Emīls Krastiņš 1965.-1970.

SKOLOTĀJI (1966.-1979.):

Dzintra Andersone, Novika 1967.-1979.
Ilze Šmitmane (Krūmiņa) 1971.-1975.
Maruta Pika (Veršbilovska) 1974.-1978.
Aina Kārkliņa 1974.-1979.
Dzintra Dirvēna 1975.-1979.
Inta Kalvāne 1973.-1979.
Ilze Cukanova 1976.-1978.
Ilze Priede 1978.-1979.
Gunta Kavecka 1978.-1979.
Valda Andersone - 1977.-1978.
Ingrīda Rumbēna 1972.-1975.
Jāzeps Latkovskis 1976.-1979.
Gunārs Vilde 1977.-1979.
Milda Briede 1978.-1979.
Marija Veinberga 1967.-1968.
Aina Karele 1967.-1970.
Anna Bišofa 1974.-1977.
Tamāra Eglīte (Sviķe) 1966.-?
Anita Balode 1974.-1976.
Tatjana Povareškina 1972.-1974.
Meta Bergmane ?
Milda Slaidiņa 1972.-1979.
Roberts Bergmanis 1973.-1976.

SKOLOTĀJI (1990.-1997):

Ruta Celitāne 1990.-....
Ginta Mihailova (Erzama) 1990.-1995.
Ginta Ernštreite 1990.-....
Gita Zēriņa (Vanaga) 1990.-1992.
Ilze Kristone 1991.-....
Marita Bērziņa 1992.-....
Uģis Bērziņš 1992.-....
Agita Konrāde 1992.-1993.
Dace Krēsliņa 1993.-1997.
Inga Kraukle 1993.-1996.
Sarmīte Šneidere 1993.-....
Ivars Mūrmanis 1993.-....
Baiba Kalniņa 1993.-1995.
Antra Jēkabsons 1994.-....

Iveta Āboliņa 1995.-...
 Aina Daukša 1995.-...
 Juris Panteļejevs 1995.-1997.
 Romualds Jakovenko 1995.-...
 Aira Trautmane 1995.-...
 Guna Misāne 1995.-...
 Līga Tomele 1995.-...
 Vladimirs Skuja 1996.-...
 Intars Reņģe 1996.-1997.
 Daiga Teko 1997.-...
 Eduards Masaļskis 1997.-...
 Iveta Garševica 1997.-...

TEHNISKIE DARBINIEKI:

Anna Glinberga 1945.-?
 Emīlija Stabulniece ?
 M.Bulte ?
 Dzidra Brāvele ?
 Lilija Dombrovska ?
 Milda Raņķe ?
 Helēna Akmeņkalne ?
 Arvīds Ābele ?
 Igors Mihailovs 1990.-1995.
 Daiga Horelika 1991.-1994.
 Viesturs Tomelis 1995.
 Andis ... 1995.
 Juris Brauns 1995.-...
 Rita Brauna 1995.-...
 Gita Kronberga 1994.-...
 Irina Dulle 1991.-...
 Ina Zuļķe 1990.-...
 Dace Freimane 1995.-...

OZOLNIEKU SKOLA

SKOLA TUKUMA KROŅA PAGASTIEM

Ozolnieku skola ir viena no tām skolām, kura vairs nepastāv. Tā likvidēta 1981. gadā sakarā ar to, ka Slampes pagastā uzcēla lielu un modernu vidusskolu.¹ Bijušajā skolas namā iekārtoti dzīvokļi. Turpat netālu dzīvo kādreizējie skolotāji. Tomēr daudzus gadus skola bija Smārdes pagasta neatņemama sastāvdaļa.

Ozolnieku skolas būve iesākta 1872. gadā. Tukuma draudzes mācītājs Jirgensons savā ziņojumā rakstīja: "Skolu trūkums arvien vēl liels. Un, kur skolas pastāv, tur tās ļoti trūcīgi apmeklētas. Vienai kroņa pagasta daļai tiek celta skola Ozolniekos."²

Šī bija astotā lauku tautskola, kas tika ierīkota Tukuma draudzē. Mācītājs Jirgensons, kas bija arī vietējās skolu komisijas priekšsēdētājs, bija diezgan apmierināts ar tās darbu.³

Alma un Valija. 1912. g.

Ozolpils kroņa pagasta skolas skolēni. Pirms Pirmā pasaules kara

Visi 10 tautskolotāji, izņemot vienu, "bija krietni savā amatā, un viņu tikumiskā dzīve bija nevainojama". Vienīgi ticības mācības pasniegšana, pēc mācītāja domām, nebija īsti tāda, kādai tai vajadzētu būt. Skolotāji centās sniegt vairāk zināšanu, mazāk rūpējās par reliģisko atziņu izpratni.⁴

Skolas būve tika pabeigta 1876. gada oktobrī.⁵ Tā celta Ozolmuižas, Smārdes, Ošlejas un Tukuma kroņa pagasta bērniem.⁶ Nav zināms, vai skolu cēla pagasti ar saviem spēkiem vai valdība palīdzēja. Tolaik valsts centās būvēt kroņa skolas, lai mudinātu arī citus pagastus pildīt skolu likumu, kurā bija paredzēts, ka uz katrām 1000 dvēselēm jābūt skolai. Tukuma draudzē 1897. gadā bija ap 13 000 iedzīvotāju.⁷

1. TIN arhīvs, Ozolpils astongadīgās skolas lietas
2. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1937., 66.lpp.
3. LVVA 621.f., 1.apr., 41.lieta, 34.lp.
4. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1937., 72.lpp.

5. Turpat, 67.lpp.
6. LVVA 621.f., 1.apr., 1114.lieta, 110.lp.
7. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1937., 71.lpp.

Ozolnieku II pakāpes pamatskolas 5.klase. Vidū-skolas pārzinis Fr.Zommers. 1926.g. 1.septembris. Ž.Berga foto. TMNM 27662

skolotāji: Fricis Ozoliņš un Ernests Leķis (Lekke). Pagasts skolas uzturēšanai gadā izlietoja 820 rubļus un skolotāju algām - 470 rubļus. Sākumā bērnus mācīja latviešu valodā, bet gadu no gada arvien noteiktāk tika prasīta krievu valodas mācīšana. 1885./86. mācību gadā, kā jau kroņa pagasta skolai, tai bija jāpāriet uz krievu apmācības valodu.⁹

1892. gadā skolā joprojām strādāja Fricis Ozoliņš. 1895. gadā šajā skolā bija ierīkota pirmmācības skola (sagatavošanas klase). Bērniem tika iemācīta lasīšana un citas nepieciešamās pamatiemaņas, lai tie sekmiņi varētu mācīties skolā. Citos pagastos bērni mācījās mājās un mācītājs apbraukāja pagastus, sapulcējot bērnus skolā vai kādās mājās, un tos pārklaušināja.¹⁰ Diemžēl pirmmācības skolai nebija

Skolotāju Vitiņu kāzu svinības. 1.rindā 6.no kreisās - Ozolnieku skolas pārzinis Fr.Zommers ar kundzi, 8. - Smārdes pagasta vecākais M.Rēpiņš; 2.rindā 7. - Ķemers ar kundzi Olgu, 16. - Smārdes pagasta sekretārs V.Krūmiņš. 30.gadi.

Smārdes pagasta hronikā ir ziņas par to, ka 1876. gadā darbojās Ozolmuižas Tīles divklasīgā pamatskola.⁸ Trūkst ziņu, vai šī ir tā pati jaunuzceltā skola vai arī pastāvējusi kāda cita skola Tīlē.

1880. gadā Ozolmuižas divklasīgajā skolā mācījās 183 bērni un ar tiem strādāja tikai divi

8. Smārdes pagasta hronika, 37.lpp.
9. Smārdes pagasta vēsture, 19.lp.

10. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1957., 70.lpp.

Sestās klases izlaidums Ozolpils II pakāpes pamatskolā.
1929.g. TMNM 27669

degsmes un enerģijas pilns. Vienu mācību gadu Fricis Zommers kaut kādu iemeslu dēļ nostrādāja Daigones skolā (tas bija 1905./06. mācību gads), bet tad atkal atgriezās Ozolniekos.¹²

1905. GADA NOTIKUMU VIRPULĪ

1905. gads skolu dzīvē bija atšķirīgs. 13. j. anvāra svētdiena Rīgā, vasaras streiki un dievkalpojumi ar revolucionāru sprediķiem satrauca cilvēku prātus, bet, kad novembra beigās sākās Tukuma bruņotā sacelšanās, izjuka visa ierastā kārtība arī skolās. Daudzas skolas slēdza. Ozolnieku skola gan darbu turpināja, bet bija mazāk stundu, lai bērni varētu iet uz skolu pa dienas gaismu. Neviens nebija drošs par saviem bērniem.¹³

Daudzi skolotāji aktīvi piedalījās revolūcijā. Sociāldemokrātu ietekmē tie vērsās pret skolu pārkrievošanu. Lielākā daļa skolotāju piedalījās Vidzemes-Kurzemes tautskolotāju I kongresā, kurā pieņēma Jāņa Asara izstrādāto programmu "Mūsu tautskola". Tā paredzēja pāreju skolās uz dzimto valodu un bērnu domāšanas un patstāvības attīstību.¹⁴

Pēc revolūcijas tautskolās pirmos divus gadus tiešām atļāva priekšmetus mācīt latviešu valodā.¹⁵ Kaut kas būtisks bija mainījies arī cilvēku apziņā. Varbūt tā bija kopības un uzdrīkstēšanās sajūta, varbūt kas cits. Mācītāji gan 1905. gada notikumus vērtēja negatīvi. "Īpaši pie zēniem iesvētāmo mācībā varēja redzēt, kāds samaitājošs iespaids revolūcijai bijis uz jaunatni. Liela daļa zēnu bija grūti savaldāma. Pamācība un sodi vēltīgi. Tie bija skolnieku streiku un mītiņu augļi."¹⁶

11. Turpat, 73.lpp.

12. Zvaigzne A. Tukums un Tukuma skolas. Tukums, 1925., 176.lpp.

13. Turpat

14. Ustiņš V., Staris A. Ievads grāmatai "Pedagoģiskā doma Latvijā". R.,

197., 5.lpp.

15. Kamoļs J. Zemnieku izglītība un jaunatnes organizācijas. Krāj.

"Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs". R., 1940., 133-134.lpp.

16. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1937., 75.lpp.

Ozolpils skolotājs Fricis Zommers Tukuma bruņotās sacelšanās notikumos laikam gan aktīvi nepiedalījās, tomēr tas nebija cilvēks, kas būtu sēdējis mierā. No 1906. gada viņš bija ievēlēts Ozolniekos par pirmo skolotāju, tātad pārzināja skolu. Viņš arī vadīja Tukuma Viesīgās biedrības teātri, darbojās biedrības valdē un bija revīzijas komisijas loceklis daudzās biedrībās. Kā zināms, Viesīgā biedrība bija latviskās kultūras un arī izglītības centrs Tukumā un apkārtnē.¹⁷

Sestās klases izlaidums Ozolnieku pamatskolā. 1932. gada 4. jūnijs. Ž. Berga foto. TMNM 27668

SKOLA KARU UN JUKU LAIKOS

Laikā no 1905. līdz 1913. gadam Ozolnieku skolā par otru skolotāju strādāja Paulis Lukss. 1912. gadā viņš pabeidza četrklasīgo Tukuma pilsētas skolu un papildinājās pedagoģijā. 1913. gadā nolika tautskolotāja eksāmenu Rīgas mācību apgabalā un oktobrī sāka strādāt Ozolnieku skolā par otru skolotāju. 1915. gadā tika iesaukts karadienestā, beidza 4. Maskavas karaskolu, 1915. gada 14. jūlijā saņēma virsnieka pakāpi un rudenī pārnāca uz 1. latviešu strēlnieku Daugavpils bataljonu. Tajā Paulis Lukss kalpoja līdz 1917. gada 20. jūlijam. Revolūcijas jukās aizbrauca uz Sibīriju, iestājās 1. Latvijas strēlnieku bataljonā, ar kuru atbrauca uz Latviju. No dienesta izstājās 1922. gada 20. jūnijā un atgriezās savās mājās Ozolniekos.¹⁸

Tāpat arī skolotājs Fricis Zommers bija spiests atstāt skolu 1914. gadā un atgriezās mājās tikai pēc četriem gadiem.¹⁹ Vācu laikā lauku skolas tika slēgtas, un tikai 1918. gadā viena otra atkal atsāka darbu, tikai šoreiz ne vairs pēc krievu, bet gan pēc vācu programmām. Pamatskolās mācības notika gan mātes valodā, bet tika mācīta arī vācu valoda un Prūsijas vēsture. Pats galvenais - skolā bija jāievēro kārtība.²⁰

Domājams, ka 1918. gada beigās arī Ozolnieku skola darbu atsāka, jo skolotājs bija atgriezies un sāka aktīvi darboties. Fricis Zommers bija arī viens no Tukuma apriņķa skolotāju arodbiedrības dibinātājiem. Skolotāju arodbiedrību nodibināja 1918. gada 6. decembrī, kopā sanākot deviņiem skolotājiem. Agrāk statūtus nevarēja reģistrēt politiisku apstākļu dēļ. Valdē ievēlēja arī Frici

17. Zvaigzne A. "Tukums un Tukuma skolas", Tukums, 1925., 176.lpp.

18. TMNM 7852, 713.lpp.

19. Zvaigzne A. Tukums un Tukuma skolas. Tukums, 1925., 138.lpp.

20. Bij. Partijas vēstures arhīvs 55.L, 7.apr., 13.lieta.

Zommeru. Viņš tika delegēts uz Rīgu, uz Latvijas skolotāju delegātu konferenci 1919. gada 2.-5. janvārī. Biedrības darbību traucēja terors un juku laiki. Komunisti biedrību slēdza, landesvēra terora laikā gāja bojā dokumenti, un tikai 1919. gada augustā skolotāji atkal pulcējās kopā.²¹ F. Zommers ilgus gadus pēc J. Baltara un E. Gulbja bija skolotāju arodbiedrības priekšsēdētājs.²²

DARBS PIRMAJOS PĒCKARA GADOS

Katrs skolotājs tai laikā strādāja, kā varēja un prata. Skolu pārvalde Tukumā aprīnķī nodibinājās tikai 1919. gada augustā, un pirmais rīkojums 3. augustā bija pārvēlēt skolotājus. Pirmie kandidāti savās vecajās vietās bija skolotāji, kurus bija atļaidušas okupācijas iestādes. Ozolniekos par skolotāju ievēlēja Frici Zommeru.²³ Skolotājiem tika noteikta alga uz laukiem 250 rubļi, un aprīnķa valdēm tās bija jānodrošina no 1920. gada 1. janvāra. Tāpat ieteica maksāt 30 rubļus par katriem pieciem nokalpotajiem gadiem un ģimenes piedevas 10% uz katru ģimenes locekli.²⁴ Saskaņā ar skolu likumiem skolas uzturēja pašvaldības.

Kara gados Ozolnieku skola bija krietni cietusi. Skolu inspektors J. Zālamans aktīvi centās palīdzēt pagastiem. 1919. gada 25. novembrī Ozolnieku pagasta skolas remontam Izglītības ministrija piešķīra 3000 rubļu.²⁵ Savukārt 1922. gadā lūgts 25 000 rubļu liels pabalsts.²⁶

1919. gada 12. decembrī Ozolnieku pagastu apmeklēja Valsts informācijas biroja ierēdnis Ramans. Savā ziņojumā viņš atzīmējis, ka pagastā ir viena skola - Ozolnieku skola, kurā strādā divi skolotāji. Školā būtu lielāks skolēnu skaits, ja būtu telpas internātam. Guļamtelpu logi būtu jāremontē, bet trūkst stiklu.²⁷

Par skolotājiem 1920. gada sākumā Ozolniekos strādāja Fricis Zommers un Milda Ozoliņa. Skolā vecumā no 8 gadiem mācījās 97 skolnieki - 45 zēni un 52 meitenes. Skolai trūka iekārtas internātam, nebija apkalpotājas, trūka

Ozolnieku pamatskolas skolotāji. 30.gadi. TMNM 27748

21. Zvaigzne A. Tukums un Tukuma skolas. Tukums, 1925. ...lpp.

22. Latvijas skolotāju savienība 1917.-1927. 10 gadu darbības atceri. R., 1927. 113.-114.lpp.

23. Zvaigzne A. Tukums un Tukuma skolas. Tukums, 1925., 164.lpp.

24. IM Izglītības departamenta apkārtraksts aprīnķu valdēm. "Valdības Vēstnesis", nr.81, 1919.g.

25. LVVA 6642f, 1.apr., 1491.lieta, 13.lp.

26. TMNM 7852, 371.lpp.

27. LVVA 6642f, 1.apr., 1491.lieta

arī skolas mēbeļu: skapju, ēdamgalda, katedras. Secinājumi: skolai nepieciešams remonts.²⁸

No 1920. gada 1. oktobra skolā Mildas Ozoliņas vietā pieņēma jaunu skolotāju.²⁹ Pavisam skolā bija 12 telpas, no tām divas klašu telpas, viena bērnistaba, divas bērnu guļamistabas, virtuve, divas atejas, abu skolotāju dzīvokļi un trepju telpa.³⁰

1922./23. mācību gadā Ozolnieku skola sāka darboties laikus. 5. oktobrī skolā bija 66 skolēni, bet 23. oktobrī - jau 87.³¹ Līdz ar mazajiem bērniem skolā mācījās arī trīs "pāraudži".³² Tomēr daudzi bērni skolu neapmeklēja. Vēl 1922. gada 9. augustā Tukuma apriņķa valdes skolu nodaļa izsūtīja apkārtrastu visām pagastu valdēm ar uzdevumu veikt to bērnu reģistrāciju, kam pēc 1918. gada 8. decembra likuma būtu jāapmeklē skola.³³

1922. gada oktobrī Ozolnieku skolā strādāja Fricis Zommers un Vera Ansonē.³⁴

Ticības mācība skolās nebija obligāta. Arī skolotājam nebija noteikti jābūt ticīgam. Otrā Ozolnieku skolas skolotāja Vera Ansonē tā arī norādījusi savos dokumentos, ka ir ateiste. Viņa dzimusi 1895. gada 30. decembrī, beigusi Ventspils sieviešu ģimnāzijas 8. pedagoģisko klasi, ieguvusi pilnas pamatskolas skolotājas tiesības un skolā nostrādājusi jau piecus gadus.³⁵

1921. gada 1. februārī skolotāju algas tika paaugstinātas. Skolas pārzinim tā tika palielināta no 500 līdz 650 rubļiem (lai gan bija prasīti 750 rubļi), bet skolotājai V. Ansonēi - no 450 līdz 650 rubļiem mēnesī.³⁶ Tāpat skolotājiem izmaksāja arī dzīvokļa īres naudu 20% apmērā no algas,³⁷ un tie saņēma arī naturālījas, t.i., dažādas lietas, kas pēckara apstākļos bija grūti nopērkamas.

1922. gada 7. februārī Izglītības ministrija paziņoja, ka naturālīju vadmalas vairs krājumā nav un skolotāji, kam nav nogriezts 114. kupons, vadmalas vietā var saņemt vienu pāri apavu un 12 aršinas lina. Naturālījas arī ir steidzīgi jāizņem, jo izdales punktus likvidē.³⁸

1923. gada janvārī izdots Iekšlietu ministrijas pašvaldību departamenta rīkojums visām apriņķu val-

Teātra izrāde "Pazudušais dēls" Ozolpilī. 30. gadi. Ž. Berga foto. TMNM 29218

28. LVVA 2145.f. 1.apr., 553.lieta, 22.lp.

29. LVVA 2145.f. 1.apr., 553.lieta

30. LVVA 2145.f. 1.apr., 553.lieta, 278.lp.

31. LVVA 6642.f. 1.apr., 308.lieta, 100.lp.

32. LVVA 6642.f. 1.apr., 1491.lieta, 40.lp.

33. TMNM 7852.

34. Turpat, 434.lpp.

35. Turpat, 204.lpp.

36. LVVA 2145.f. 1.apr., 553.lieta, 312.lp.

37. LVVA 6642.f. 1.apr., 1491.lieta, 46.lp.

38. TMNM 7852, 26.lpp.

dēm un tālāk pagastu valdēm visas grāmatas vest latos un santīmos pēc kursa: 50 rubļi = 1 lats.³⁹ Līdz ar to Ozolnieku pagasta skolotāji saņēma šādas algas no valsts budžeta: Fricis Zommers saņēma puslgu (puslikmi), t.i., 65 latus no 11. kategorijas likmes un vēl piemaksu trim ģimenes locekļiem un dzīvoklim - kopā 51 Ls. Augustā un septembrī Vera Ansoņa saņēma 108 latus.⁴⁰

Ozolnieku septiņgadīgās skolas 1.klase. Vidū sēž skolas pārzine Pērkone, otrā rindā skolotāji Tomule, Karelova, Vēvers, Pērkons, Spridzāne. 1946.g.pavasaris. TMNM 7958

Fricis Zommers kā Tukuma apriņķa arodnieciskās biedrības priekšsēdētājs piedalījās Tukuma apriņķa obligatajā skolotāju apspriedē 1921. gada 10. jūlijā, kur nolasiya pārskatu par apriņķa skolu valdes darbību divu gadu darbības laikā. Viņš atzīmēja, ka 1919./20. mācību gadā apriņķī bija 32 skolas ar 53 skolotājiem, tagad - 42 skolas ar 73 skolotājiem. Pakāpeniski veidojas II pakāpes pamatskolas.⁴¹ Fricis Zommers kā arodbiedrības līderis bija ļoti aktīvs. Viņa nopelns bija arī tas, ka skolotājiem tika maksāti pabalsti slimības gadījumos (vienādās daļās no valsts, pašvaldības un skolotāja līdzekļiem). Slimais skolotājs saņēma algu vismaz sešus mēnešus, darba nespējīgie skolotāji saņēma valsts pabalstu, savukārt nāves gadījumā ģimene saņēma sešu mēnešu algu.⁴²

1921. gada skolotāju apspriedē debatēja par tautasdziesmu izmantošanu mācību procesā, latviešu valodas stundu nozīmi un, protams, par ortogrāfiju. Tikai dažās skolās vēl lietoja vecos gotu burtus, lielākajā daļā - vidējo ortogrāfiju. Tad arī nolēma pāriet uz jaunajiem latīņu burtiem, lai arī trūka mācību grāmatu.

Kāda izskatījās jaunā ortogrāfija, ko skolās ieviesa 1922. gada 1. augustā? Tajā rakstīja ar latīņu burtiem, liekot garumzīmes. Saliktā patskaņa "ee" vietā raksta "ie", mīkstina "n, r, k" burtus, bet "h" burtu lieto svešvārdos.⁴³

Nobalsoja arī par divu svešvalodu - vācu un krievu valodas mācīšanu. Tika konstatēts, ka algas joprojām neizmaksā kārtīgi, tādēļ skolotāji ierosināja algu maksāt caur apriņķa valdi. Tika ierosinātas arī skolēnu ekskursijas.⁴⁴

39. LVVA 4863.f., 1.apr., 64.lieta, 1.lp.

40. LVVA 4863.f., 1.apr., 64.lieta, 28.lp.

41. Turpat, 726.lpp.

42. Turpat, 727-728.lpp.

43. Turpat, 305.lpp.

44. Turpat, 727-733.lpp.

SKOLA - PAGASTA KULTŪRAS CENTRS

Ozolnieku skola bija arī pagasta kultūras centrs. Skolas pārzinis bija arī pagasta sabiedriskās dzīves dvēsele. Viņš organizēja ekskursijas. Tā, piemēram, 1921. gada februārī viņš lūdza paziņot Rīgas Doma un Latviešu biedrības muzeja darba laikus, jo tuvākā laikā gatavojies vest ekskursijā 30 cilvēku lielu grupu.

Skolā notika sarīkojumi. 1923. gadā biedrība "Darbs" rīkojusi bazāru un balli, bet viesizrādēs devušies Zeltmata dramatisko kursu audzēkņi. Arī biedrība "Darbs" organizējusi vairākas izrādes. Dažkārt skolas telpas vēlējās īrēt vienlaikus vairākas organizācijas, un skolas padomei vajadzēja izvēlēties. Tā 1923. gada 25. decembrī skola atteica telpas Latvijas Mazsaimniecību veicināšanas biedrības Ozolnieku nodaļai par labu biedrībai "Darbs", jo pēdējā deva skolēniem lasīt grāmatas, kā arī skatuves iekārtas par brīvu. Kamēr nebija uzbūvēts tautas nams, telpu dēļ radās arī ne viens vien konflikts.⁴⁵

Skolā notika arī lekcijas. 1928. gada 18. un 25. martā par lopkopību runāja inspektors Gailītis, par zemkopību - V. Eltermanis.⁴⁶

1924./25. mācību gadā par skolotāju Ozolnieku skolā strādāja skolotāja Lejmalniece, bet pēc skolas beigām viņa pārgāja citā darbā. Viņas vietā sāka strādāt skolotāja Līkane.⁴⁷

Tas bija laiks, kad populāra kļuva skolotāju-eksperimentētāju kustība. Tie bija skolotāji, kas meklēja jaunas darba formas, centās strādāt radoši. Šo kustību atbalstīja arī izglītības ministrs Rainis. Skolotāji brauca cits pie cita, lai hospitētu stundas, taču vēlākais izglītības ministrs Ziemeļis aizliedza šādas pieredzes apmaiņas dienas, jo, kad visa iecirkņa skolotāji pulcējās vienā skolā, pārējās skolas tad bija slēgtas.⁴⁸

1926. gadā pamatskolu inspektors rakstīja: Smārdes-Ozolnieku I pakāpes pamatskolā ar četrām klasēm strādā divi skolotāji - pārzinis F. Zommers un skolotāja Līkane, kas, lai arī strādā tikai pirmo gadu, labi tiek galā ar saviem pienākumiem. Skolēnu sekmes labas, vēl tikai novēršami daži trūkumi rēķināšanas pasniegšanā. Skolas pārzinis strādā sparīgi, pārzin un prot lietot metodiskos paņēmienus. Apkārtējo skolu skolotāji hospitēja stundas un guva labu iespaidu. Arī skolas apkārtne kopta. Bērni saņem pusdienās siltu tēju. Skola labi apgādāta ar mācību līdzekļiem; te ir gan kinoprojektors, gan "burvju lukturis", gan galdniecība.⁴⁹

NĀKOTNES IECERES

Skolas dzīvē pārmaiņas notika 1934. gadā, kad zēniem tika ieviesta militārā apmācība. Aktivizējās arī sabiedriski politiskās parādības. Augstākas prasības

45. LVVA 6642.f., 1.apr., 1493.lieta, 65.lp.

46. "Tukuma Ziņas", nr.9, 1928.g.

47. LVVA 6642.f., 1.apr., 226.lieta, 1.lp.

48. Latvijas skolotāju savienība 1917.-1927. 10 gadu darbības atceres. R., 1927., 113.-114.lpp.

49. LVVA 6642.f., 1.apr., 226.lieta, 9.-10.lp.

tika izvirzītas skolotājiem - strādāt varēja tie, kuriem ir speciālā izglītība vai nokārtoti eksāmeni, kas ļautu strādāt skolā. Ticības mācība jaunajā K. Ulmaņa parakstītajā likumā par tautas izglītību vairs nebija obligāts priekšmets.⁵⁰

1936. gadā Ozolnieku II pakāpes pamatskolā strādāja pārzinis Frīcis Zomers un trīs skolotāji - K. Vītiņš, K. Gailis un A. Plūksne.⁵¹

Par skolotājām līdz 1939. gada 1. oktobrim Ozolniekos strādāja arī Hilda Klēmerle un Vera Šmite. Tā kā abas skolotājas, pēc pagasta domām, bija kārtīgas un centīgas, pagasts lūdza abas apstiprināt par skolotājām arī 1939./40. gadā.⁵²

1939.-1940. gadā sāka domāt par skolas pārbūvi, jo ēka jau bija novecojusi un vairs neatbilda tā laika skolas prasībām. Ziemā tā bija stipri auksta, telpas - šauras un saspīestas. Vienam skolotājam no četriem nebija dzīvokļa skolā, un tas bija spiests nomāt telpas ārpus skolas. Nebija arī ēdamistabas un piemērotas virtuves. Ar nama pārbūvēšanu cerēja novērst visus trūkumus. Pašu pārbūvi paredzēja sākt 1940. gada pavasarī un pabeigt jau tā paša gada rudenī.⁵³

PĀRMAIŅAS SKOLAS DZĪVĒ

Tomēr skolas pārbūve netika uzsākta, jo līdz ar padomju režīma nodibināšanu mainījās gan aprīņķa, gan pagasta vadība. Tika nodibināta Tautas izglītības nodaļa, kas pārzināja skolu darbu aprīņķī. Par tās vadītāju kļuva kādreizējā Ozolnieku pamatskolas skolotāja Vera Lejmalniece (*Ansone*).⁵⁴

Skolas mācību un audzināšanas programmas tika mainītas atbilstoši padomju skolas prasībām. Atbilstoši padomju ideoloģijas dogmām bija jāveic sabiedriski politiskā audzināšana, visās stundās bija jāslavē padomju valsts sasniegumi u.tml.

Ozolnieku skolā, tāpat kā visās citās sešgadīgajās skolās, ar izglītības ministra pavēli 1940. gada 28. oktobrī atvēra septīto klasi. Skolu pārdēvēja par nepilno vidusskolu.

Būvinspektori gan secināja, ka vecais skolas nams ir neapmierinošā stāvoklī, bet diemžēl nekādi remontdarbi nebija iespējami.⁵⁵

Ozolnieku septiņgadīgās skolas skolotājs J. Tīrums stundā 7.klasē. Āp 1963.g. TMNM 27790

50. "Valdības Vēstnesis", nr.156, 1934.g.

51. Tukuma aprīņķa skolu albums, 1936.g., 20.lpp.

52. LVVA 2145.Ļ, 2.apr., 17.lieta, 77.lp.

53. LVVA 2145.Ļ, 1.apr., 553.lieta, 312.lp.

54. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi aprīņķa skolās 1940.-1941.gadā. 20. 25.lpp.

55. Ē.Zaģars. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940.-1941.gadā. R., 1975., 183.lpp.

Atšķirībā no iepriekšējā laika skolās vairāk uzmanības tika pievērsts ideoloģizācijai, mazāk - mācību kvalitātei. 1940./41. mācību gadā obligāti bija jāriko pasākumi Staļina Konstitūcijas dienā 5. decembrī, Sarkanarmijas dienā 23. februārī un Starptautiskajā darbaļaužu solidaritātes dienā 1. maijā.⁵⁶

Mācību gada beigās tika vērtēti skolu darba rezultāti. Ozolnieku skola tika atzīmēta kā viena no labākajām aprīņķī mācību un audzināšanas darbā.⁵⁷

Otrā pasaules kara laikā Ozolnieku skolas pārzinis bija Jūlijs Balcers. Par skolotājiem strādāja Ausma Eihenbauma, Alfrēds Brauns un Rasma Brauna.⁵⁸ Skola darbojās līdz 1944. gada rudenim. Kad frontes līnija nostabilizējās Ozolnieku apkārtnē, skolas darbība tika pārtraukta.

SKOLAS VĒSTURE PĒC KARA

Šīs skolas vairs nav. To likvidēja 1981. gadā sakarā ar jaunās, modernās Slampes vidusskolas atvēršanu, un skolas ēkā iekārtoja dzīvokļus. Palicis vairs tikai nosaukums, turklāt skola un apkārtējās mājas pievienotas Slampes pagastam.

Diemžēl pilnībā skolas vēsturi restaurēt nav izdevies, jo ne visi skolas dokumenti ir saglabājušies. Skolas pedagoģiskos sēžu protokolu grāmatas sākas ar 1951. gada rudenī. Šī mācību gada sākumā noformulēti skolotāju uzdevumi: divreiz mēnesī mācīties politpulciņā, izstrādāt idejiski politiskās audzināšanas plānu, pilnīgi apgūt biedra Staļina mācību par valodu un nopītēt kolēģu stundas.⁵⁹

Mācību darbam tika pievērsts mazāk uzmanības. Skolotāji strādāja, kā nu prata, jo bērni bija jāsagatavo eksāmeni. 4. klases beidzējiem bija jākārto eksāmeni matemātikā, latviešu valodā, 7. klases absolventiem - fizikā, ģeogrāfijā, vēsturē, algebrā, ģeometrijā un konstitūcijā.⁶⁰ Pavisam skolā mācījās 124 bērni.⁶¹

Tikai pēc Staļina nāves pedagoģisko sēžu darba kārtībā parādās mācību darba jautājumi, bet idejiski politiskie atkāpjas otrajā plāksnē.

Kā jau parasti, protokolos rakstīja par to, ko prasīja augstākstāvošās instances. Reālā dzīve un problēmas meklējamās

Ozolnieku septiņgadīgā skola. 1954/55.m.g.
TMNM 27830

56. S.Goldmane. Sociālistiskie pārkārtojumi aprīņķā skolās 1940.-1941.gadā. 80.lpp.

57. V.Galveniece. Manas pagātnes atmiņas. Tukuma muzeja raksti. I grāmata. Tukums, 1996.

58. R.Riekstiņas atmiņas.

59. Ozolnieku pamatskolas pedagoģisko sēžu protokoli. SVA 1.apr., 10.lieta, 48.lp.

60. SVA 1.apr., 8.lieta, 2.lp.

61. TZVA 128.f., 1.apr., 6.lieta, 27.lp.

starp rindiņām vai atmiņu stāstos. 1953. gada 17. martā, gandrīz divas nedēļas pēc Staļina nāves skolā ieradās čekas vīri, lai apcietinātu Valdi Ķemeru. 16. gadus vecais jauneklis bija tautas ienaidnieka aizsarga Ķemera dēls, kurš jau bija vienreiz izsūtīts uz Sibīriju 1941. gada 14. jūnijā un atgriezies dzimtajā pusē. Padomju drošības iestādes baidījās no iespējamām nekārtībām.

Ozolnieku septiņgadīgās skolas skolotāja M. Tiruma darbmācības stundā. 1957. g. Foto A. Kupčs. TMNM 27793

1954. gadā rīkotas vairākas konferences. 29. janvārī skolas direktors A. Pērkonis referēja par tēmu "Augstvērtīga mācību stunda - svarīgākais nosacījums cīņā par pamatīgām zināšanām."⁶² 1956. gada 5. novembrī bija apspriede par tēmu "Vienotas runas, ortogrāfijas un interpunkcijas režīms skolā", kurā apsprieda jauninājumus latviešu valodas rakstībā: līdzskaņu "ch" vietā turpmāk lietoja tikai "h", piemēram, ja vecajā ortogrāfijā rakstīja Chorunženko, tad jaunajā - Horunženko u.tml.⁶³

No 1962. gada skolēnu skaits skolā palielinājās sakarā ar 8. klases atvēršanu. Līdz ar to mainījās arī skolas nosaukums - Ozolpils astoņgadīgā skola.⁶⁴

Atšķirībā no Smārdes skolas, kur skolotāji un direktori strādāja ilgstoši un līdz ar to pārņēma iepriekšējās tradīcijas, Ozolnieku skolā pēckara gados ienāca jauna paaudze. Skolotāji un direktori periodiski mainījās. Laikā no 1950. līdz 1971. gadam par direktoriem strādāja A. Pērkonis, J. Tīrums, Ā. Šteinberga, M. Puriņa, S. Rēdliha, V. Pūķe un J. Rundāns. Katrs no viņiem skolā ienesa kaut ko jaunu.

Krass pavērsiens skolas darbā iezīmējās 1966. gadā, kad sāka strādāt direktore Vaida Pūķe un mācību daļas vadītāja O. Kampare. Skolā sāka darboties metodiskās komisijas, uzlabojās

Ozolnieku septiņgadīgās skolas tautas deju kolektīvs skolotājas M. Tirumas vadībā. 1957. g. A. Kupča foto. TMNM 27795

62. SVA 1. apr., 19. līeta, 22. lpp.
63. SVA 1. apr., 27. līeta, 7. lpp.

64. SVA 1. apr., 33. līeta, 48. lpp.

mācību darba organizācija. Bija iespēja iegādāties jaunākos tehnikas līdzekļus - filmoskopu, diaskopu, kinoaparātu, magnetofonu. Vienīgā problēma bija tā, ka skolotāji jutās nedroši, ar tiem strādājot.⁶⁵

Skolā izremontēja telpas, sāka būvēt skolotāju māju.⁶⁶

MAZLIET PAR SKOLOTĀJIEM

Skolotāji pamazām pierada pie tehnikas un strādāja ar milzīgu entuziasmu: paši gatavoja uzskates līdzekļus, neskaitot stundas, kopā ar bērniem veidoja interesantus pasākumus. 1969. gada 16. decembrī skolotāju Āriju Krūziņu ieteica apbalvošanai ar krūšu nozīmi "Teicamnieks izglītības darbā". Arī bērniem patika skolotājas stundas, jo viņa prata interesanti tās veidot, skaidrot jauno vielu ar piemēriem no dzīves.⁶⁷

Arī pārējie skolotāji centās papildināt zināšanas, gan hospitējot kolēģu stundas, gan mācoties kursus. Skolotāja Parfenoviča un Krūmiņa neklātienē studēja Liepājas Pedagoģiskajā institūtā.

1970. gadā pamazām sākās pāreja uz jaunajām mācību programmām.⁶⁸ Skolotāji brauca pieredzes apmaiņā uz Raiņa Tukuma 1. vidusskolu, kur skolotāja Martinsone jau strādāja pēc jaunās programmas.

Jaunā mācību pārzīne R. Jaunskunga turpināja Kampares iesākto darbu. Skolas darbā ar sirdi un dvēseli iesaistījās direktore Aina Kalme, un Ozolnieku skola izveidojās par vienu no labākajām septiņgadīgo skolu vidū. Skolā tika ierīkoti mācību kabineti, iegādāti jauni mācību tehniskie līdzekļi, iegādāts televizors, lai varētu skatīties mācību stundas televīzijā. Tolaik bija modē aicinājums "Tehniskos līdzekļus pielietot visās stundās".⁶⁹

Rezumējot 1978./79. mācību gada darba rezultātus, direktore A. Kalme skolotājus informēja par "mazo skolu problēmu". 10. piecgadē slēgtas 84 mazās lauku skolas, jo tajās bijis tikai viens klašu komplekts, tāpēc visus priekšmetus nevarot mācīt kvalificēti kadri, neiznākot pilnas slodzes speciālistiem, skolotājiem jāmaca vairāki priekšmeti, kā tas bija arī Ozolnieku skolā. Republikā 69% skolotāju bija augstākā izglītība, bet Ozolnieku skolā - 73%, t.i., astoņiem no 11 skolotājiem. Kopumā bija vērojama kadru novecošanās. Ozolnieku skolā 18 procentiem skolotāju darba stāžs pārsniedza 25 gadus, savukārt 30% bija jaunie skolotāji.⁷⁰ Taču par spīti visiem šiem rādītājiem, kā arī skolotāju Samovičas un Parfenovičas skolēnu sekmīgai daļībai rajona olimpiādēs, skola tika slēgta. 1981. gada 10. jūnijā notika pēdējā pedagoģiskā sēde⁷¹ par skolas beigšanas dokumentu izsniegšanu 13 skolēniem. Vēl bija izlaidums un līdz asarām smeldzīga šķiršanās. Skolotāji vēl sapulcējās, lai zemē apraktu plāksni ar skolas nosaukumu.⁷²

65. SVA 1.apr., 35.lieta, 2.-35.lp.

66. SVA 1.apr., 35.lp., 22.lp.

67. SVA 1.apr., 36.lieta, 6.lp.

68. SVA 1.apr., 36.lieta, 12.lp.

69. SVA 1.apr., 43.lp., 8.-23.lp.

70. SVA 1.apr., 47.lieta, 36.lp.

71. SVA 1.apr., 47.lieta, 56.-58.lp.

72. J.Rundāns. Atmiņas.

PULCIŅU DARBS

Spriežot pēc pedagoģisko sēžu protokoliem, 40. gadu beigās skolas darbā bijušas daudzas problēmas. No pulciņiem darbojies tikai naturālistu pulciņš E. Brokānes vadībā, kā arī literāri dramatiskais un kora pulciņš A. Pērkonas vadībā. 1950./51. mācību gadā atjaunoti fizikultūras, krievu valodas, tūrisma un Sarkanā Krusta pulciņš. Acīmredzot arī skolotāji nav bijuši pietiekami aktīvi, jo augusta apspriedē uzdots skolotājiem iesaistīties kolhozu darbā, pārņemt pionieru iestāšanos komjaunatnē. Vairāk uzmanības jāpievērš skolēnu fiziskajai sagatavotībai, jāpabeidz šķēršļu joslas būve sporta laukumā.⁷³

Ozolnieku septiņgadīgās skolas izlaidums. 1957/58.m.g. TMNM 27789

Sagaidot komjaunatnes kārtējo gadadienu, skolniecei L. Marinska bija jā-sagatavo referāti "Staļins - bērnu draugs" un "Staļina konstitūcijas saulīte". Tomēr Ozolnieku septiņgadīgajā skolā skolotāji vairāk mācījuši bērniem praktiskas lietas. Bijušie skolas audzēkņi vēl šobrīd var redzēt sava darba rezultātus Rīgas-Tukuma šosejas malā. 1951. gada 28. aprīļa Mežu dienās skolēni iestādīja 520 eglītes, 68 liepas, maijā valsts saimniecībā "Garauši" iestādīja 22 000 vītulu spraudēnu, 7500 upeņu spraudēnu, pie skolas iestādīts 23 m garš dzīvžogs, 90 vītulu un 24 upeņu spraudēni.⁷⁴

Bieži vien skolēni gāja uz skolu arī brīvdienās, jo skolotāji tur vienmēr bija un bērnus gaidīja. Ieskattam 1952. gada marta brīvlaika nodarbību plāns:

73. SVA 1.apr., 10.lieta, 7.-8.lp.

74. SVA 1.apr., 10.lieta, 40.lp.

24. martā - slēpošana un jaunās dejas, 25. martā - avižu lasīšana un rotaļas, 26. martā - šaha un dambretes spēle, 27. martā - grāmatu maiņa bibliotēkā, 28. martā - šaha un dambretes turnīrs Tukumā.⁷⁵ Jāatzīmē, ka skolās ar Izglītības ministrijas pavēli nr. 143, kas izdota 1950. gada 23. decembrī, skolās bija aizliegtas Rietumeiropas un Amerikas dejas un uzdots mācīt tautiskās dejas. Visiem Ozolnieku skolas skolotājiem bija pašiem dejas jāiemācās un savās klasēs pionieru posmu sanāksmēs tās jāmāca.⁷⁶

Skolēnus aizrāva naturālistu pulciņa nodarbības. Kopā ar skolotāju G. Jansonu bērni 1953. gadā ierīkoja akvāriju un ar to ļoti lepojās.⁷⁷ Protams, skolēni strādāja arī izmēģinājumu lauciņā un palīdzēja novākt ražu apkārtējos kolhozos. Savukārt kolhozi "17. jūnijs", "Brīvības ceļš" un Raiņa vārdā nosauktais kolhozs vairākiem bērniem apmaksāja brīvpusdienas.⁷⁸

IEKŠĒJĀS KĀRTĪBAS NOTEIKUMI

Saskaņā ar noteikumiem 1954. gada janvārī izstrādāts Ozolnieku septiņgadīgās skolas iekšējais režīms. Tas paredzēja šādus punktus:

1. Skolēni ierodas skolā pulksten 9.30 (pirmdien, ceturtdien 8.30).
2. Pēc zvana jābūt klasē.
3. Rīta rosme 9.50.
4. Pēc zvana skolēniem mierīgi jāsež solos, jāsatavos viss vajadzīgais stundai.
5. Skolotājs stundu beidz ar zvānu, bērni klasi var atstāt pēc pavēles "Stunda beigusies! Varat iet!".
6. Pēc zvana, nostājoties pa divi, jāatstāj klase.
7. Starprīdī staigāt pa zāli pa divi.
8. Dežurējošo skolēnu aizrādījumiem jāpakļaujas bez ierunām.
9. Pusdienās pēc 3. stundas ēdamistabā ierodas skolotāja pavadībā; galdu atstāj visi kopā.
10. Jaukā laikā atļauts iet pagalmā; nedrīkst kliegt, ālēties, skriet pa zāli.
11. Konsultācijās (pēc stundām) skolēns atrodas, līdz skolotājs nav atbrīvojis.
12. Pulciņu nodarbībās jāierodas obligāti.
13. Pēc stundām skolotājs noved audzēkņus garderobē. Pēc apģērbšanās jāatstāj garderobe un skola.
14. Pie skolas nedrīkst drūzmēties. Tūlīt jāizkļūst uz mājām.⁷⁹

Būtībā šie noteikumi bija spēkā līdz pat skolas likvidācijai. Jāpiebilst, ka līdzīgi noteikumi skolās pastāv līdz pat mūsdienām, tikai mazliet demokrātiskākā formā. Mūsdienu skolēnam, kura mācību vielas apjoms ir daudz lielāks un saspringtāks sakarā ar piecu dienu darba nedēļu, droši vien brīnišķīga liksies 1957. gada Ozolnieku skolas direktora pavēle "Pret skolēnu pārslogošanu ar mājas darbiem", kurā bija uzdots no skolēniem pirmdienās neprasīt rasē-

75. Turpat, 68.lp.
76. Turpat, 14.-15.lp.
77. SVA 1.apr., 19.lieta, 7.lp.

78. Turpat, 3.lp.
79. Turpat, 21.lp.

jumus, zīmējumus, neuzdot kontroldarbus un sacerējumus.⁸⁰ Vispār nedēļas tika sadalītas tā: pirmdienā - fizikultūras diena, otrdienā, trešdienā - pulciņu diena, ceturtdienā - kora diena, piektdienā - darba diena. Piektdienās skolēni parasti divas stundas strādāja skolas apkārtnes vai telpu sakopšanā.⁸¹

SKOLAS NOZĪME CIEMĀ

50. gadu beigās līdz ar t.s. Hruščova atkusni sabiedrībā parādījās zināmas demokrātijas iezīmes. Arī skolotājiem bija iespējas izteikt savus priekšlikumus darba uzlabošanai. 1958./59. mācību gada sākumā visās skolās bija jāapspiež

Ozolnieku septiņgadīgās skolas pašdarbnieki. 1957.g. A.Kupča foto. TMNM 27792

N. Hruščova vēstule "Par skolas sakaru nostiprināšanu ar dzīvi un tautas izglītības sistēmas tālāku attīstību mūsu zemē," kurā tika izteikta doma par nākotnes cilvēka audzināšanu, t.i., vēlāk šī doma attīstīta, veidojot komunisma cēlāja morāles kodeksu. Ozolnieku skolas skolotāji izteica vairākus būtiskus priekšlikumus, domājot par savu audzēkņu profesijas izvēli un izglītības iespējām Tukuma rajonā. Viņi ierosināja atstāt vasaras skolas, dibināt Tukumā arodskolu, lauksaimniecības skola būtu vajadzīga Irlavā vai Grenčos, turklāt arodskolās uzņemt audzēkņus arī no pamatskolu pēdējām klasēm. Šie ierosinājumi bija radušies, saskaroties ar reālajām problēmām lauku skolās, bieži vien zēniem patika darbs, bet mācības likās pārāk teorētiskas.⁸²

Skolotāji bija norūpējušies par savu audzēkņu nākotni, centās visiem tolaik iespējamiem līdzekļiem rosināt viņu centību un zinātkāri. 1963. un 1964. gada mijā labākie skolēni tika pat nofotografēti un attēli ielikti kolhoza kantorī goda plāksnē.⁸³ Vecāki, protams, bija lepnī, ja bērns attēls tur bija. Vispār kolhoza un skolas sadarbība bija visai cieša. Kolhozs reizi pa reizei nopirka skolai kādas mēbeles, palīdzēja veikt remontdarbus vai uzcelt ābeļdārzam žogu. Skolēni un skolotāji savukārt gatavoja priekšnesumus kolhoza

Ozolnieku septiņgadīgās skola L.Paegles vārdā nosauktās pionieru vienības pionieri darbā kolhozā. 60.gadi. TMNM 853

80. SVA 1.apr., 33.lieta, 7.lp.

81. Turpat, 15.lp.

82. Turpat, 15.lp.

83. Turpat, 61.lp.

pasākumiem, strādāja talkās.⁸⁴ Tāpat kā skolās, arī kolhozos bija obligāti jāatzīmē Lielās Oktobra revolūcijas, Uzvaras gadadienas vai citi padomju svētki. Arī lielākie Smārdes ciema pasākumi būtībā balstījās uz skolas pleciem. Ozolpils skola rīkoja Smārdes ciemā Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 50. gadadienas svinības.⁸⁵ Savukārt 1970. gadā sakarā ar 35. gadadienu kopš uzvaras Lielajā Tēvijas karā tika rīkoti atceres pasākumi Brāļu kapos un ekspedīcija "Komjaunieši - Smārdes iedzīvotāji Lielajā Tēvijas karā" u.tml.⁸⁶ Šos obligātos pasākumus parasti rīkoja pionieru vadītāji, un tajos centās ielikt visu savu izdomu, lai svētki būtu skaisti. 1978. gads atnāca ar jaunu uzdevumu - studēt L. Brežņeva darbus. Vispirms tā bija grāmata "Mazā zeme" - padomju valsts vadītāja pašslavinājums.⁸⁷ Skolotājam joprojām bija jābūt aktīvam politiskajam cīnītājam. Visiem krievu valoda bija jāmacās tā, lai tā būtu otrā mātes valoda,⁸⁸ tomēr reizumis atskanēja runas, ka grāmatas neraksta Brežņevs pats. Arvien biežāk stāstīja politiskās anekdotes.

Kā zināms, būtiska padomju skolas sastāvdaļa bija idejiski politiskās audzināšanas darbs. Ozolnieku skolā pirmajos pēckara gados pionieru organizācija nebija visai aktīva. 1950. gada septembrī no 49 pionieru vecuma bērniem tikai 25 bija pionieri. Puse no viņiem mācījās labi un teicami. Komjaunatnē gan neviens skolēns nebija iestājies.⁸⁹ Sīkākas informācijas par pionieru vienības darbu šobrīd nav.

PIONIERU AKTIVITĀTES

1957. gada 12.-13. jūnijā 15 Ozolnieku skolas pionieri piedalījās pionieru salidojumā Tukumā. Tas sākās pie 3. vidusskolas ar svinīgo līniju; tam sekoja konkurss un filmas izrāde kultūras namā. Vakarū noslēdza dejas un rotaļas. Nākamajā dienā notika mākslinieciskās pašdarbības koncerts, kurā priekšnesumus sniedza Ozolnieku skolas pionieri. Pēcpusdienā kultūras namā bija noorganizēta tikšanās ar revolucionāriem, pēc tam visi devās gājienā uz Durbes parku, kur pie ugunsruka tika apbalvoti labākie pionieri.⁹⁰

Ozolnieku septiņgadīgā skola. 1954/55. m. g.
TMNM 27830

84. SVA 1. apr., 35. lieta, 22. lp.

85. Turpat, 50. lp.

86. Turpat, 27. lp.

87. SVA 1. apr., 47. lieta, 8. lp.

88. Turpat, 22. lp.

89. Turpat, 22. lp. SVA 1. apr., 10. lieta, 2. lp.

90. SVA 1. apr., 27. lieta, 18. lp.

Sešdesmitajos gados pionieru vienība strādāja ļoti aktīvi. Tika skaisti iekārtoti pulciņu stūrīši un izveidots Leņina muzejs. Interesanti darbojās Mākslas draugu štābs. Tomēr Tautas izglītības nodaļas 1967. gada februāra pārbaudē atzīmēts, ka militāri patriotiskā audzināšana nav apmierinoša. Skolotājam Ziedīņam uzdots ierīkot šautuvi. Stundās jāizmanto militāri patriotiskā audzināšana jauniesaucamo apmācībai.

Ozolnieku septiņgadīgās skolas pionieri darbā skolas dārzā. 60.gadi. TĀNM 853

Skolā bija organizēta ekskursija uz aeradromu, un pionieri sarakstījās ar karavīriem. Bija sarīkota arī militārā olimpiāde, bet ar to bija par maz. Vēl bija jāstādē V.I. Leņina runas, jāuzlabo novadpētniecības darbs u.tml.⁹¹ Tika aizrādīts, ka pionieru vadītājas un bērnu attiecības ir pārāk familiāras, tām jābūt oficiālākām. Šī problēma pastāvēja ilgu laiku. Kontakts ar bērniem acīmredzot bija ļoti labs - bērni līptin līpa klāt skolotājiem.⁹² 1973. gadā tika izteikta prasība pionieriem sasveicināties ar pionieru vadītāju salūstējot.⁹³

Pionieru istaba skolā tika izveidota tikai 1969./70. mācību gada sākumā. Tajā atradās pionieru vienības un pulciņu karogi, pulciņu hronikas. Šajā mācību gadā skolēniem sāka mācīt modernās dejas.⁹⁴

Pionieru darbs bija organizēts pa štābiem; "Gudrības krātuvīte" darbojās mācību pārzines Jaunskungas vadībā, "Zvaigznīte" organizēja nodarbības oktobrēniem. Štābs strādāja skolotājas Haritonovas vadībā. Štābā "Stūpri, drošie, veiklie" darbojās fizkultūrieši, to vadīja skolotāja Sedliņa. "Dailes valstība" kopā ar A. Kalmi apmeklēja muzejus, rīkoja filmu apspriešanas un dažādus kultūras pasākumus. Skolotāja Parfenoviča darbojās ar bērniem divos štābos - "Mana Dzimtene - PSRS" un "Ceļosim pa draudzības globusu". Savukārt skolotājas Krūmiņas vadībā štābā "Pionieris - celtnieks un timurietis" bērni centās darīt labus darbus skolā.⁹⁵

70. gadu beigās radās jaunas skaistas tradīcijas - pārgājieni ar slēpēm "Baltā ziema", braucieni ar velosipēdiem, un vienmēr ar bērniem kopā bija skolotājs Ojārs Vītolīšs.⁹⁶

Stāsts par Ozolnieku skolu ir galā. Skolas vairs nav, bet, kamēr turēsies kopā bijušie skolotāji, kamēr savu skolu atcerēsies tās bijušie audzēkņi, tikmēr šo stāstu varēs atkal un atkal stāstīt un papildināt.

91. SVA 1.apr., 35.lieta, 17.lp.

92. SVA 1.apr., 35.lieta, 16.lp.

93. Turpat, 49.lp.

94. Turpat, 50.lp.

95. SVA 1.apr., 43.lieta, 4.lp.

96. SVA 1.apr., 45.lieta, 45.lp.

DIREKTORI UN SKOLOTĀJI**OZOLPILS SKOLAS DIREKTORI:**

- A. Pērkone 1950.-1953.
- J. Tīrums (v.i.) 1953.-1961.
- Ā. Šteinberga 1961.-1963.
- M. Puriņa 1963.-1965.
- P. Rēdliha 1965.-1966.
- V. Pūķe 1966.-1970.
- J. Rundāns 1970.-1971.
- A. Kalme 1971.-1981.

OZOLPILS SKOLAS PIONIERU VADĪTĀJI

- M. Vidēja 1950.
- D. Janmeja 1951.-1953.
- M. Spridža 1956.-1962.
- N. Puriņa 1963.-1964.
- O. Kampare 1965.-?
- M. Rundāne 1962.-1972.
- M. Jonuša 1972.-1975.

OZOLPILS SKOLAS SKOLOTĀJI:

- A. Pērkons 1950.-1954.
- H. Tamule 1950.-1951.
- S. Ozoliņa 1950.-1954.
- E. Brokāne 1950.-1951.
- A. Siliņa 1951.-1954.
- E. Siliņa 1951.-1954.
- G. Jansons 1951.-1954.
- D. Janmeja 1951.-1952.
- A. Pērkone 1953.-1954.
- B. Ozola 1953.-1954.
- A. Rīsmāns 1956.-1958.
- L. Rīsmāne 1956.-1964.
- M. Puriņa 1956.-1971.
- N. Puriņa 1956.-1971.
- L. Ziediņš 1956.-1970.
- L. Vanaga 1956.-1961.
- M. Tīruma 1956.-1965.
- A. Krūziņa 1962.-1981.
- M. Kupfere 1962.-1970.
- M. Spridža 1961.-1963.
- J. Tīrums 1961.-1972.

- A. Hercmane 1963.-?
...Grundberga 1965.-1966.
...Ķenkare 1965.-1966.
...Grabovska 1965.-1967.
O. Kampare 1966.-?
I. Krūmiņa 1966.-1970.
R. Jaunskunga 1970.-1980.
V. Granta 1970.-?
A. Zvirbule 1970.-1981.
H. Parfenoviča 1970.-1981.
I. Sedliņa 1970.-?
T. Krauze 1970.-1971.
J. Timma 1970.-1971.
A. Haritonova 1974.-1980.
M. Rundāne 1972.-1981.
A. Klētiņa 1974.-1977.
G. Reine 1974.-1975.
V. Sēja 1974.-1975.
...Gailis 1974.-1975.
A. Samoviča 1973.-1981.
D. Eglīte 1976.-1977.
I. Sproģe 1976.-1977.
J. Staško 1976.-1977.
...Bitāne 1976.-1977.
A. Riekstiņa ?-1981.
A. Skangele ?-1981.
A. Kalme -1981.
O. Vītoliņš ?-1981.
A. Strautiņš ?-1981.

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...

1911

CELŠ

KROGI

“Ej krogā - būsi gudrs, ej baznīcā - būsi svēts,” vēsta latviešu tautas sakām-vārds, kas norāda, ka krogs bijis viena no nozīmīgākajām celtnēm Latvijas laukos, jo senatnē veicis gan viesnīcas, gan pasta, gan garāžas un sanāksmju zāles, gan tautas nama un ēdnīcas funkcijas. Mežainos un maz apdzīvotos apgabalos, īpaši naktī, varēja uzbrukt laupītāju bandas. Tādēļ ceļotājs uz vakara pusi mēģināja sameklēt naktsmājas, kur apmesties. Par tādu patvērumu droši kalpoja krogi. Tā arī radās pati būtiskākā kroga funkcija - dot ceļotājam un viņa zirgam padzerties un naktsmājas. Krogs bijis arī vieta svarīgu darījumu kārtošānai. Viduslaikos tajos izsludināti rīkojumi, ievāktas nodevas, kārtoti parādi un piešķirti aizdevumi. Līdz pagasttiesu namu iekārtošanai te spriesta arī tiesa divas vai vairākas reizes gadā, sasaucot apkārtējo zemju saimniekus uz t.s. pagasta dienām. Līdz pat 19. gadsimta vidum krogs bieži izmantots arī par pagasta namu, kur noturētas pagasta valdes sēdes. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas krogos īpaši aktīvi notikusi līgumu slēgšana lauku darbiem, kas, lai arī aizliegta jau 1884. gadā, turpinājusies līdz pat 20. gadsimta sākumam.¹

Pats senākais krogs, ko izdevies atrast vēstures avotos, Smārdes pusē atradies pie Valguma ezera. Ir ziņas, ka 1564. gadā šo krogu par 600 markām saņēmusi Šlokenbekas muiža.² Pašai Šlokenbekas muižai 1748. gadā piederējuši trīs krogi, bet 1805. gadā - jau četri.³

Pirms 200 gadiem - 1797. gadā minēts, ka Smārdē ir arī Kleiču krogs⁴, taču nekādu sīkāku ziņu par to atrast vēl nav izdevies.

Līdz 1850. gadam krogs bijis arī Tilē. Tas izmantots arī pagasta valdes un tiesas sēdēm, bet pēc slēgšanas kroga ēka nodota pagasta tiesas rīcībā.⁵

1855. gadā likvidēts arī Kalna krogs, kas piederējis Ozolmuižai.⁶

1892. gada Kurzemes, Zemgales un Vidzemes lauku krogu uzskaitījumā parādās vēl vairāki krogu nosaukumi. Tā, piemēram, Raudā atradies krogs, kura īpašnieks ir arī Raudas muižas īpašnieks A. Mencendorfs. Smārdes krogā, kura īpašnieks bija Smārdes valsts muiža, par krodzinieku ņēmies A. Bērziņš, bet Ozolmuižas Launagkrogā - M. Ledauns. Arī Prauļu krogs Ošlejās bijis valsts muižas īpašums.

Nedaudz vairāk informācijas izdevies atrast par 1892. gada sarakstos minēto Jāņkroga dzirnavas. 1912.g.

1. "Sestdiena Muzejā", 1995.g., nr.8

2. Smārdes pagasta hronika, TMNM.

3. Šlokenbekas muižas izpēte, TMNM PZA.

4. Smārdes pagasta hronika, TMNM.

5. Smārdes pagasta hronika, TMNM.

6. ZA 1099

Elejas krogu Smārdē, kas piederēja Smārdes muižai. Arī tā nomnieks bija A. Bērziņš.⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvā ir pat vairākas Elejas kroga lietas, kurās atrodams arī 1888. gada 28. jūnijā starp Baltijas guberņas Valsts īpašumu pārvaldi un Ansi Bērziņu noslēgtais līgums par kroga iznomāšanu uz 12 gadiem.⁸

Traktieris sastāvēja no divām ēkām - kroga ēkas un stadulas mežā, un tam piederēja 32,87 desetīnas zemes.⁹ Par pirmajiem sešiem gadiem rentes maksa bija 406 rubļi gadā, bet pārējos sešos gados - 467 rubļi. Šī summa bija tikai nomas maksa. A. Bērziņam par saviem līdzekļiem bija jāiegādājas visi nepieciešamie patenti un apliecības, jāsamaksā visi nodokļi, kā arī jāapdrošina nomā saņemtais krogs.¹⁰

1892. gadā Ansis Bērziņš nomira, un 19. novembrī traktieris pārgāja viņa dēlam Robertam Bērziņam.¹¹ Viņam nomas līgums bija spēkā līdz 1900. gada 18. jūnijam, taču jau 1900. gada 1. janvārī uz vienu tika noslēgts jauns Elejas kroga nomas līgums ar Ansi Herbertu, kas maksāja 530 rubļus lielu nomas maksu. Domājams, tāpēc bija radies arī nelielais strīds starp A. Herbertu un R. Bērziņu.¹² Bet jau 1900. gada 1. jūlijā Ansis Herberts no kroga tālākās nomas atteicās, jo tajā pašā datumā Baltijas guberņās tika ieviests valsts dzērienu monopols.¹³ Taču A. Herberts tā pašā gada 24. jūlijā atkal noslēdza nomas līgumu līdz 1901. gada Jurgiem.¹⁴ Pēc viņa, no sākuma noslēdzot līgumu uz vienu gadu, 15 tad - vēl uz 18 gadiem, krogu nomā pārņēma Ernests Pabērzs.¹⁶

Ar to arī ziņas par Elejas krogu izbeidzas, jo kara laikā pagasta dokumenti ir pazuduši.

Smārdes stacija Latvijas Valsts 20 gadu pastāvēšanas svētkos. 1938. g.

VILCIENI

1877. gadā būvētais dzelzceļš kļūst par svarīgu dzīves sastāvdaļu ne tikai tukumniekiem, bet arī smārdeniekiem. Izmantojot vilcienu, iedzīvotājiem ir ērtāka gan nokļūšana Rīgā, gan pasta sūtījumu saņemšana.

Pēc dzelzceļa izbūves un pirmā vilciena palaišanas pirms gala-stacijas Tukumā vilciena sastāvs apstājās arī Smārdē. Te atradās

7. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. 1995., 194. lpp.

8. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 17.-18. lpp.

9. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 11.-12. lpp.

10. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 17.-18. lpp.

11. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 21.-22. lpp.

12. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 35.-41. lpp.

13. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 48. lpp.

14. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 50.-51. lpp.

15. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 57.-58. lpp.

16. LVVA 353.f., 1. apr., 47. lieta, 89.-122. lpp.

stacijas ēka ar nojumi, perons, viena preču rampa un trīs pārmijas. Diemžēl vecā koka stacija Smārdē nav saglabājusies. Pirmā pasaules kara laikā tā nodegusi. Vēl divdesmto gadu sākumā stacijas dežurants strādāja uz preču vagona. Tās vietā vēl joprojām stāv Latvijas Republikas laikā celtā ēka, ko projektējusi arhitekte L. Grīnberga.¹⁷ Pagastā vēl bija trīs dzelzceļa pieturas - Smārde, Milzkalne un 56. kilometrs, pēdējā nupat likvidēta.

REPRESIJAS

Latvijas republikas laikā Smārdes stacijā vienmēr valdīja rosme, jo apkārtējo māju saimnieki veda pienu, saknes un ogas uz vilcienu, lai nogādātu uz Jūrmalas tirgu un sanatorijām. Tauriņu saimnieks Jānis Ozoliņš bija noslēdzis līgumu ar fabriku "Ginger" un veda uz Rīgu cigoriņus, Bērziņš no Stučiem audzēja labību, arī linus. Ar vilcienu bija ērti nokļūt gan Tukumā, gan Rīgā.

Pienāca 1939. gads. Saskaņā ar Rībentropa-Molotova paktu, Latvijā tika iekārtotas vairākas kara bāzes. Pa dzelzceļu uz Ventspili viens pēc otra ripoja kara ešeloni. Smārdes aizsargi Ķemers, Bērziņš un vēl daudzi citi bija norīkoti apsargāt dzelzceļu posmā no Ķemeriem līdz Smārdei, lai Sarkanās armijas daļas netraucēti varētu ienākt Latvijā.

Kāds paradokss - pēc neilga laika, 1940. gada jūnijā aizsargu organizācija tika likvidēta un ieroči bija jānodod. Daži vīri nenodeva. E. Bērziņam jau bija iznākušas nepatikšanas. (*Z. Zanderes stāstījums*) 1940. gada vasarā tika arestēts Rūdolfis Rumba no Saleniekiem, viņu atrada kamerā pakārtu. Viņa sieva jau dažus gadus iepriekš bija izgrūsta no vilcienu. (*V. Štaures stāstījums*)

1940. - 41. gads bija traģisks laiks. Baiļu laiks. Neviens nevarēja zināt, kas notiks tālāk. Veikalos pazuda preces, arvien grūtāk bija nopirkt labas mantas. Kā atceras Zaiga Zandere, Tēvs nekur nebija varējis sameklēt mazajai meitiņai kurpītes, tādēļ kristībās pie gaisīgās kleitiņas kājās vilkti brūni šņorzābaki.

Eiropā jau karoja. 1941. gada Jāņos karš ienāca arī Smārdē. Vispirms ar lidmašīnu dunoņu, tad ar padomju iestāžu rosību. Tūlīt pat Smārdes saimnieki, bijušie aizsargi, sapulcējās Smārdes krogā un nodibināja paš aizsardzības grupu. Nekādas kaujas gan nenotika. (*A. Jordāna stāstījums*)

Kara gados pa dzelzceļu kursēja vilcieni gan ar munīciju, gan kareivjiem un pārtiku. Arī 1944. gada 30. jūlijā Smārdes stacijā stāvēja tukši ešeloni, esot fraktēti vagoni. Bija pats labības pļaujas laiks. No dienvidrietumiem

17. Dzelzceļam Rīga-Tukums - 120. // "Sestdienu Muzejā", 1997., 10.

dobji rūcot parādījās padomju lidmašīnas. Tās lidoja smagi un zemu. Tad tās sadalījās divās daļās pa trim katrā, izmeta loku un tad sāka bombardēt Smārdes staciju. Sākās elle. Krita bumbas, tarkšķēja ložmetēji. Troksnis bija milzīgs. Kā atceras aculiecinieki "likās ka pēdējā stundiņa klāt. Sajūta bija tāda kā kapā. Visi metās ārā no vagoniem, ievēlās grāvi. Visapkārt dega labība. Kad viss beidzās, iestājās klusums. Turpat otrā auzu lauka malā vēlāk atrada mirušu skolotāju Frici Braucēju. Lode bija trāpījusi. (V. Ozolas, L. Treilores stāstījums)

Fronte drīz vien nostiprinājās pie Smārdes. 13. oktobrī krievi visus kas nebija paspējuši izbēgt uz Dzirciemu, Sēmi izdzina no mājām uz Ķemeriem. Vīriešus drīz vienaizturēja.

Viņu tālākie likteņi bija dažādi. Citi tika iesaukti Padomju armijā, citi nonāca noietnēs. Par sadarbību ar vācu policiju tika apsūdzēts Augusts Jordāns, Vidukļu saimnieks. Pēc daudzām pratiņāšanām, cietumiem, viņš nonāca Sverdlovskas apgabala Kušvas pilsētas Tagilas LDT, kur mira 1945. gada 6. novembrī no plaušu tūskas un sirds vājuma. Tiesas spriedums tika nolasīts 1947. gada 24. janvārī, jau pēc nāves. Dzelzceļa pasta vagonā atceļoja vēstule uz Latviju. Tā bija rakstīta īsi pirms nāves. Lūk dažas rindas no tās: "Lūdzu sausiņus un dažas paciņas stipru krūmu mahorku, klāt pieliekot kādu paciņu labu smēķējamo papīru, zīmuļa gabaliņu, papīru priekš vēstulēm bez aploksnēm. Pamēģini izrakstīt avīzi "Cīņa" uz manu adresi. Skūpstu jūs visus, manus dārgos. Gaidīšu ar nepacietību un sapņošu, ka grauzīšu sausiņus un ar labu dūmu saldināšu savu dzīvi. Augusts."

Līdzīgi Augustam Jordānam, daudzi vīri kas bija dienējuši leģionā, izgāja cauri filtrācijas noietnēm. Arī Ķenkaru šķūnī bija tāda noietne. Vīrus no apkārtējām mājām sāka vest

Eduards Bērziņš. 20.g.
Z.Zanderes dāvinājums
Tukuma muzejam.

Rūdolfis un Līna Auguste
Rumbas. 30.gadi.

jau 1945. gada 11. maijā. Tur bija arī Štauers Roberts, kas, kā liecina arhīva izziņa, vēlāk mira Habarovskas apgabala Sovgovana nometnē. Daudzi tika notiesāti, Sietiņam Robertam piesprieda 25. gadus, Riekstiņam Abatam 15. gadus un pa etapu nosūtīti uz Austrumiem. (*V. Štaures stāstījums*)

Daudzi vīri slapstījās, lai nenonāktu čekas rokās. Bijušajam Milzkalnes pagasta vecākajam Paulim Zivertam, pateicoties labiem cilvēkiem, Talsu pusē izdevās izvairīties no represijām. (*J. Ziverta stāstījums*)

Savukārt Didrihsonam nelaimējās. Diezgan ilgi viņš slapstījās mežā, bet tomēr kāds bija novaktējis. Viņš tika nošauts Valguma - Smārdes pagriezienā.

Daudzi samierinājās ar notiekošo. Daži uzdrošinājās pretoties. 1948. gada 12. martā tika arestēts Andris Jordāns, Bulduru sovhoztehnikuma audzēknis. Viņam inkriminēja nelikumīgu ieroču glabāšanu, kontrevolucionāru agitāciju un propogandu diversijas mēģinājumu un notiesāja uz 25. gadiem. Pa etapu Andris nosūtīts uz Magadanu apgabalu Beregovoilovu, atbrīvots 1954. gadā.

DEPORTĀCIJAS

1941. gada 14. jūnijā šajā pusē ceļš uz Sibīriju aizsākās vismaz astoņām ģimenēm. Pirmajā padomju okupācijas gadā no amatiem tika atstādināti pašvaldību vadītāji un darbinieki, aizsargi, mazpulku vadītāji, kārtībnieki un citas amatpersonas. Tukumā un apkārtņē notika daudzi aresti, bet, kamēr tie neskāra smārdeniekus, ļaudis tam īsti nepievērsa

Smārdes pagasta vecākā Paula Ziverta kāzas ar Matildi Meņģeli. Foto no J. Ziverta personīgā arhīva.

Smārdes pagasta vecākais Mārtiņš Rēpiņš ar sievu Elvīru sudraba kāzās. 1935.g.24.jūnijs.

uzmanību, arī neticēja. 1941. gada pavasarī viens otrs tika brīdināts par draudošajām briesmām.¹⁸ Stāsta, ka milicis Rinkevičs pabrīdinājis bijušo Smārdes pagasta vecāko Mārtiņu Rēpiņu, un tas kopā ar sievu Ēlvīru aizbraucis uz Rīgu, kur slēpies pie Kapeles kundzes. Iztikt bijis pagrūti. Cieši baroti ar kūkām, jo dēls strādājis konditorejā. Tomēr reiz Mārtiņš sacījis audzumeitai Tatjanai, ka dzīve kļuvusi pārāk salda un gribētos žāvētu cūkas cisku. Tatjanai divreiz neesot bijis jāsaka; braukusi ar riteni uz Rēpiņu mājām "Kalējkrāmiem" un slepus, kā zagle, iekļuvusi pašu klētiņā, lai aizvestu onkulim kārtīgu ēdienu. Pēc vācu karaspēka ienākšanas Rēpiņš atgriezās mājās un atkal vadīja Smārdes pagasta valdi līdz pat 1945. gada pavasarim, kad ar pēdējo bēgļu kuģi no Liepājas devās uz Vāciju, kur drīz vien mira..

Par milici Rinkeviču trūkst ziņu. Ļaudis stāsta, ka viņam bijušas kādas nepatīkšanas. 1945. gadā viņš īsu brīdi bijis Smārdes pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs, vēlāk kaut kur citur aizgājis.

Arī Milzkalnes pagasta vecākajam Paulim Zivertam no "Ūdriem" izdevās izvairīties no izvešanas. Paulim Zivertam un viņa ģimenei laimējies palikt

Jāņu svinības Milzkalnes pagasta "Ūdros". No kreisās: 1. - Maksimiliāns Kalniņš, 2. - Lida Kalniņa, 3. - Lība Meņģe, 4. - Līna Blūmfelde, 5. - Marija Meņģe, 6. - Matilde Ziverte, 7. - Paulis Ziverts; priekšplānā bērni - Māra Kalniņa, Jānis Ziverts, Zaiga Kalniņa, Lija Ziverte. 1943. vai 1944. g.

18. Vitols V. Kā notika deportācijas 1940-1941. gadā. Tukuma novada kultūrvēsture. I daļa. 34.lpp.

dzīviem,²⁰ bet visu mūžu bija jābaidās. Vēl 1982. gadā Matilde pratināta čekā.

Ūdru mājas ir vienas no senākajām Milzkalnē. Vecā dzīvojamā ēka bija celta vēl pirms mēra laikiem. Saimniecība bija labi nostādīta. Kūtī bija 24 govis, ūdensvads un automātiskā dzirdināšanas sistēma. 1934. gada 15. aprīlī Paulis bija apprecējis Meņģeļu Matildi no Vecmoku pagasta. Abi bija tam laikam izglītoti cilvēki. Pauls

beidzis komercskolu, Matilde - Tukuma vidusskolu. Abi aktīvi iesaistījās sabiedriskajā dzīvē. Paulis bija aizsargs. Par labiem rezultātiem šaušanā saņēmis galda pulksteni. Viņš apbalvots arī ar Trīszaigžņu ordeni. Vēl 1940. gada 13. martā no 11. Tukuma aizsargu pulka 2. rotas saņēmis dāvanu - sudraba etviju ar zelta monogrammu. No 1922. gada Paulis Zīverts bija pagasta padomes loceklis, no 1928. gada līdz 1940. gadam - pagasta vecākais.

1940. gadā sākoties okupācijai, Zīverts vairs pagasta valdē nestrādāja. Kādu dienu, tieši pirms izvešanām, Zīvertu brīdināja. Abi mazie bērni Jānis un Lija un nepieciešamās mantas tika sakrautas vezumā un naktī gar Milzkalnu pa mežu ģimene aizbrauca. Kad viss norima Zīverti atgriezās "Ūdros". Kara beigās Zīverti atkal bēga prom no mājām. Pēckara gados mainīja vairākas dzīvesvietas Talsu pusē. Tikai 50. gados Paulis Zīverts saņēma pasi. Miris 73 gadu vecumā. Apglabāts Šlokenbekas kapos.

Līdz 1940. gada 30. augustam aresti vai deportācijas notika pēc Latvijas Republikas 1938. gada Likuma "Par kārtību un drošību", pēc tam stājās spēkā PSRS likumdošana. Jau 1939. gada oktobrī bija izdota VDK pavēle "Par pretpadomju elementu" reģistrāciju un

Tomskas apgabala Šegarskas rajona Pulovinskas sādža. A. Jordāna foto. 1956. g.

Ciems Sibīrijā Dolgij most Sovetskaja iela. 1951. g. Z. Zanderes dāvinājums Tukuma muzejam.

19. T. Fedorovičas atmiņas.

20. K. Miķelšteina atmiņas.

Smārdes aizsargu nodaļas priekšnieks A. Ķemers tuvinieku vidū. 1936.g. Ž.Berga foto. TMNM 29212

izstrādāts precīzs izsūtīšanas mehānisms. Deportācijām tika pakļautas trīs iedzīvotāju grupas: kriminālie elementi, aktīvie pretpadomju organizāciju dalībnieki un t.s. "bijušie cilvēki" - lielīpašnieki, rūpnieki un arī pašvaldību darbinieki. 1940. gada novembrī tika izsūtīts īpašs cirkulārs, kurā šīs izsūtāmo cilvēku kategorijas tika papildinātas un precizētas.²¹ Šobrīd nav informācijas par to, kā tika sastādīti saraksti Smārdes un Milzkalnes pagastā, kā arī konkrēti, kuri cilvēki tika izsūtīti. Informācija savāka, aptaujājot cilvēkus.

Izsūtāmo sarakstos bija iekļuvuši abu pagastu kārtībnieki. Milzkalnes pagasta kārtībnieks Kārlis Cinovskis tikai 1939. gadā bija nopircis mājas "Gundegas". Iepriekšējais īpašnieks bija plānojis izbūvēt fazānu audzētavu, bet nebija savu ieceri īstenojis, jo repatriējās uz Vāciju. Cinovsku ģimenei nebija klājies viegli; 1940. gada 14. jūnijā pāragri mira meita Irma, bet pēc gada, 1941. gada 14. jūnijā visa ģimene - tēvs Kārlis, māte Alvīne un 16 gadu vecā meita Velta tika deportēti uz Sibīriju. Meita ir atgriezusies un dzīvo Jelgavā, bet savas mājas diemžēl nav atguvusi. Smārdes kārtībnieks Roze arī bija brīdināts, bet viņš nebija to attiecinājis uz sevi. Stāsta, ka Rožu ģimene paņēma kādas citas vietā.

1941. gada 14. jūnijā izveda arī bijušo Milzkalnes pagasta skrīveri Jāni Jēčkalēju no Cērkstes muižas un viņa ģimeni - sievu un divus dēlus. Pie vagona visus vīrus atdalīja no sievām un bērniem. Visus jauneklus, kas bija sasnieguši 18 gadu vecumu arī ievietoja vīru vagonā, jaunākus - pie mātēm. Jēčkalēju dēliem laimējās palikt pie mammas, tomēr liktenis šai ģimenei Sibīrijā nebija labvēlīgs; dēls Laimonis gāja bojā. Kas to vairs pateiks, vai skrīveris bija sarakstos, vai viņu paņēma Pauļa Ziverta vietā, jo šobrīd vēl nav pieejami 1941. gadā izsūtāmo pilsoņu saraksti, bet mums zināmā informācija liecina, ka izvešanai bija pakļauti pagastu vecākie, kārtībnieki, bijušie Latvijas armijas virsnieki, aizsargu vadītāji. Dažkārt izsūtīšanas iemeslu arī ļoti grūti atrast.

Olgas un Alfrēda Ķemeru kāzas. Z. Zanderes dāvinājums.

21. Vītols V. Kā notika deportācijas 1940-1941.gadā. Tukuma novada kultūrvēsture. 1.daļa. 34.lpp.

No Cērkstes "Klinciņiem" tika izsūtīts māju saimnieks Teodors Kilēvics ar sievu un meitu Silviju. Tēvs gāja bojā, bet mātei un meitai pēc kara izdevās nelegāli atgriezties Latvijā. Abas dzīvoja Tukumā, līdz 1949. gadā tika apcietinātas un pa etapu nosūtītas uz noņemamības vietu Turuhanskas rajona Surgutiku. Māte mira, bet Silvija joprojām dzīvo Sibīrijā. Māju šeit atgūt nevar, jo tā pārdota; samainīt dzīvokli uz Latviju arī nevar, jo viņi dzīvo tādā rajonā, kur atrodas daudz dažādu slepeno ķīmisko rūpniecību un neviens labprātīgi tur nevēlas dzīvot.

Vietējie iedzīvotāji Krasnoseļkupskā. 50.gadi.

Uz Sibīriju izsūtīja arī Latvijas armijas ģenerāli, Lāčplēša ordeņa kavalieri Frici Virsaiti, viņa sievu un dēlu Ivaru, kurš tolaik mācījās Smārdes sešklasīgajā pamatskolā. Viņu mājās "Viesturos" palika dzīvot ģenerāļa kundzes neprecētā māsa Vennija Stendere.²² Pirms tam Virsaišu ģimene dzīvoja Rīgā, un uz pastāvīgu dzīvi Smārdē pārcēlās tikai pēc F. Virsaiša atvaļināšanas 1940. gadā. 1942. gada 28. novembrī F. Virsaiti notiesāja uz astoņiem gadiem labošanas darbu noņemnē, taču jau 1943. gada 24. maijā viņš mira Vjatlagā. Arī māte mirusi. Ivars Virsaitis rakstīja vēstulē: "Tēvs nomira Vjatlagā. Pirms tam viņš bija zaudējis fiziskos spēkus, tādēļ norakstīts kā nederīgs darba rīks. Viņš bija atbrīvots, lai dotos izsūtījumā uz Krasnojarskas apgabalu pie mums, bet tik ilgi viņam bija jāgaida dokumenti, ka pietrūka dzīvības spēka un galējā novājējumā viņš mira turpat koncentrācijas noņemnē..."

Tēvs mirstot bija vēlējies, lai kārniņu kapos tiktu uzlikts akmens no tā lauka, kuru viņš pēdējo gadu "Virsaīšos" dzīvodams nolīdis un iesējis linus. Šis lauks tagad aizaudzis ar piecdesmitgadīgiem kokiem. Akmeni Ivars nesameklēja. Uzlika baltu bērsa krustu. Nu jau arī pats Ivars guļ Kārniņu kapos.

1941. gada 14. jūnijā deportētā ģenerāļa Virsaiša dēls Ivars pēc atgriešanās Latvijā. 60. gadi.

22. R. Kuzes atmiņas.

E. Bērziņš darbā dārzniecībā
nometinājumā Kazahstānā.
40. g. otrā puse. Z. Zanderes
dāvinājums Tukuma muzejam.

Vorkutā piedzīvojis daudz ko, vēlāk Kazahstanā strādājis siltumnīcā. 1953. gadā tēvs un māte beidzot varēja dzīvot kopā pilsētā Dolgij most. Sešdesmito gadu sākumā viņi atgriezās Latvijā, bet diemžēl Bauskā, kur bankā strādāja Zaiga, viņus nepierakstēja. Tautas ienaidnieki nedrīkstēja dzīvot svarīgu militāru objektu tuvumā, tādēļ līdz pat 1971. gadam vecāki dzīvoja Rostovas apgabalā. Mūža nogali gan abi pavadīja pie meitas, un abi gan drīz vienlaikus aizgāja aizsaulē 1989. gadā.

Izdzīvot izdevās vēl vienam no 1941. gada 14. jūnijā deportētajiem vīriešiem. Tas bija mežsargs Nikolajs Ābelte no Milzkalnes pagasta "Liekņiem". Viņš bija pazīstams kā stingrs un noteikts vīrs, īpaši skarbs pret malu medniekiem, starp kuriem bijis arī viens otrs padomju varas aktīvists. Tas arī bijis par iemeslu Ābeltes ģi-

No Smārdes pagasta "Ataugām" izveda Bērziņu ģimeni - māti, tēvu, vectēvu un divas meitas: sešgadīgo Birutu un nepilnus trīs gadus veco Zaigu. Biruta mirusi izsūtījumā deviņu gadu vecumā. Zaigu māte Anēlija 1947. gadā atveda uz Latviju. Māti 1949. gadā pirms oktobra svētkiem arestēja un nosūtīja atpakaļ uz Sibīriju. Radi Zaigu izaudzināja, palīdzēja izskolot. Tēvam laimējās izdzīvot, pateicoties labajai veselībai un darba rūdījumam. Kas vairs saskaitīs visas nometnes un nometinājuma vietas, kurās pabijis Eduards Bērziņš! Tāpat kā tēvs, arī Eduards bija labs dārznieks. Savulaik "Stučī" ar apkurināmo siltumnīcu, modernu kūti, zirgiem un iekoptu dārzu, bija viena no turīgākajām saimniecībām Smārdē, kas apgādāja ar produktiem Ķemeru viesnīcu un Jūrmalas tirgu. Dārznieka prasme Bērziņiem izglāba dzīvību arī Sibīrijā. Vectēvs pat Sibīrijas ziemeļos lecektīs audzēja tomātus. Tēvs

Mežsargs N. Ābelte lauksaimniecības izstādē eksponē izaudzētās kartupeļu šķirnes. 30. g. beigas.

menes izsūtīšanai. 1941. gada 14. jūnijā "Liekņos" ieradās bruņoti vīri un lika Nikolajam un meitai Ņinai saposties ceļam. Sievu Annu paņēma no viņu otrajām mājām "Ābolkalniem"²³, bet meitu Veru - no Tukuma ģimnāzijas. Viņa bija tikko nokārtojusi krievu valodas eksāmenu, kurā skaitījusi dzejoli:

*Дорогой товарищ Сталин
Наш широкий путь открыл.
То, о чем отцы мечтали,
Он на деле притворил.*

Pēc Ķemeru ģimenes Smārdes pagasta "Laukķemeros" bruņoti vīri ieradusies naktī ap pulksten trijiem vai četriem. Mantas ļāvuši ņemt ne vairāk kā 10 kg. Mama sapakojusi un likusi bērniem vilkt mugurā pēc iespējas vairāk drēbju. No sākuma aizveduši uz Ozolpili, kur kopā ar pārējām ģimenēm iesēdināja automašīnā un aizveda uz Tukumu. Tukuma II stacijā ģimene izšķīrās, jo tēvu iesēdināja citā vagonā, bet māti ar bērniem Māru, Ausmu, Sniedzi, Mirdzu un četrgadīgo Valdi ievietoja citur. Tāpat kā citām ģimenēm, Ķemeriem nācās piedzīvot daudz grūtu mirkļu, tomēr viņiem visiem izdevās palikt dzīviem. Vēlāk māte pat saņēma padomju valdības apbalvojumu kā daudz bērnu māte. Arī tēvam izdevās izdzīvot. Viņš "apceļoja" gandrīz visu plašo Padomju savienību - pabija Kirovas cietumā, nometnē tālu ziemeļos, Karagandas ogļu raktuvēs, strādāja Krasnojarskas mežos, līdz 1952. gadā atļāva dzīvot brīvā nometinājumā. 1946. gadā vecākiem bērņus izdevās atsūtīt uz mājām. Ar pirmo ešelonu atbrauca Sniedze un Ausma, ar otro - Māra. Vēlāk atbrauca Mirdza, bet, tā kā viņa bija dzimusi 1929. gadā, t.i., bija vienu gadu jaunāka nekā atļauts, viņai bija jāatgriežas atpakaļ. No tāda likteņa neizbēga arī Valdis un Sniedze. Tūlīt pēc Staļina nāves drošības iestādes, baidoties no nekārtībām, veica pasākumus, lai padarītu nekaitīgus tautas ienaidniekus. 1953. gada 17. martā Ozolnieku skolā arestēja Valdi. Tukuma milicijas nodaļā nonāca arī māsa Sniedze. Trešajai mātai Mārai bija tikko dzimis bērniņš, un vecmāte Kēniņa Tukuma slimnīcas dzemdību nodaļā viņu aizturēja pietiekami ilgi, lai paglābtu no otr-

Labības lādēšana baržā Tomskas apgabala Šegarskas rajona Pobedas ciemā.

Izsūtītie pie barakas. 50.gadi.

23. K. Miķeļsteina atmiņas.

reizēja ceļojuma uz Sibīriju. Arestētie jaunieši pa etapu tika pārsūtīti no ciema uz cieta, "izbraucot" maršrutu Krasnaja Presņa, Maskava, Kuibiševa, Kirova, Čelabinska, Sverdlovska, Novosibirska, Krasnojarska, Kanska, līdz tika noņemti Tasejevā. Valdi 1955. gadā iesauca padomju armijā. Bet visa ģimene atgriezās tikai 1957. gadā.

Patlaban zināms, ka no Milzkalnes un Smārdes pagasta 1941. gada jūnijā izveda 8 ģimenes - Rozes, Virsaišus, Ķemerus, Bērziņus no Smārdes pagasta un Ābeltes, Kilēvicus, Cinovskus un Jēčkalējus no Milzkalnes pagasta, pavisam 31 cilvēku, no tiem 15 bija bērni.

1949. gadā ar deportāciju palīdzību bija domāts atbrīvot dzīves telpu kolonistu noņemšanai "atbrīvotajā telpā". Taču izsūtāmo saraksti tika sastādīti jau no 1947. gada. No Baltijas valstīm izsūtāmo kontingentu noteica LPSR Ministru padomes 1949. gada 29. janvāra lēmums, kurā pirmām kārtām paredzēja izsūtīt kulakus un viņu ģimenes locekļus. Jāpiebilst, ka par "kulaku" noteica atkarībā no 1939. gada mantiskā stāvokļa. Otrie izsūtāmo sarakstos tika minēti "bandītu un nacionālistu ģimenes locekļi, kas paši atradās nelegālā stāvoklī, kā arī kritušo un notiesāto bandītu un citu ģimenes locekļi". Trešajā punktā minēti legalizējušies bandīti un viņu ģimenes locekļi, ja viņi paši turpināja darboties pret padomju varu. Un pēdējā kategorija izsūtāmo sarakstos bija "bandītu ģimenes locekļi".²⁴

Siena vešana Dolgij most. 1. no kreisās - Eduards Bērziņš.

Šādi sastādot sarakstus, LR valsts arhīvu ģenerāldirekcija konstatējusi, ka 1949. gadā no Milzkalnes pagasta izsūtīti 65²⁵ un no Smārdes pagasta - 68 cilvēki.²⁶ Šis saraksts bija šāds:

N.p.k.	Uzvārds, vārds, tēva vārds	Dzimšanas gads	Māju nosaukums	Uz kuriem izsūtīts	Atrīvošanas datums
1.	Strautmane Lina Jēkaba m.	1903.	Smārdes pag. "Kartnieki"	Tomskas apg.	Šēgarskas raj. 10.02.1960
2.	Augusts Roberta d.	1928.	- " -	- " -	24.02.1960
3.	Maija Roberta m.	1934.	- " -	- " -	30.06.1958
4.	Veide Alma Augusta m.	1906.	Smārdes pag. "Vanagi"	- " -	05.02.1957
5.	Andris Jūlija d.	1942.	- " -	- " -	05.02.1957
6.	Dainis Jūlija d.	1944.	- " -	- " -	05.02.1957
7.	Jānis Jūlija d.	1946.	- " -	- " -	05.02.1957
8.	Kārlis Jūlija d.	1940.	- " -	- " -	05.02.1957
9.	Emma Bierņa m.	1881.	- " -	- " -	Mirusi 11.11.1953
10.	Kalāce Elvira Jāņa m.	1885.	Smārdes pag. "Kalāči"	- " -	06.09.1956
11.	Irma Mārtiņa m.	1919.	- " -	- " -	06.09.1956
12.	Zenta Mārtiņa m.	1923.	- " -	- " -	06.09.1956

24. PSRS MP 1949. gada 29. janvāra lēmums nr. 390-1383.

25. Latvijas arhīvi. Pielikums: represēto saraksts. 1949. 4. daļa, LR valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 1995, 9-10. lpp.

26. Latvijas arhīvi. Pielikums: represēto saraksts. 1949. 4. daļa, LR valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 1995, 13-14. lpp.

13.	Bērziņa Ilze Jēkaba m.	1902.	Smārdes pag. "Slēži"	- "	20.07.1957
14.	Nikolajs Jāņa d.	1903.	- "	- "	Miris 11.11.1953
15.	Maigonis Nikolaja d.	1932.	- "	- "	20.06.1957
16.	Marta Nikolaja m.	1933.	- "	- "	20.06.1957
17.	Abats Jānis Jāņa d.	1884.	Smārdes pag. "Riekstiņi"	- "	11.11.1956
18.	Matilde Anša m.	1885.	- "	- "	11.11.1956
19.	Arnolds Jāņa d.	1923.	- "	- "	14.07.1956
20.	Didrihsons Alfrēds Jāņa d.	1901.	Smārdes pag. "Ilsūmi"	- "	18.01.1957
21.	Emīlija Jāņa m.	1905.	- "	- "	18.01.1957
22.	Ausma Alfrēda m.	1936.	- "	- "	18.01.1957
23.	Vēsma Alfrēda m.	1938.	- "	- "	18.01.1957
24.	Balodis Miķelis Andreja d.	1890.	Smārdes pag. "Rešņi"	- "	20.08.1957
25.	Katrine Jāņa m.	1893.	- "	- "	20.08.1957
26.	Alfons Miķeļa d.	1927.	- "	- "	21.08.1957
27.	Mirdza Jāņa m.	1927.	- "	- "	21.08.1957
28.	Alvils Alfona d.	1946.	- "	- "	21.08.1957
29.	Erlate Zelma Miķeļa m.	1917.	- "	- "	05.05.1957
30.	Līga Friča m.	1945.	- "	- "	05.05.1957
31.	Persijs Friča d.	1941.	- "	- "	05.05.1957
32.	Vinkalne Jūlija Jāņa m.	1887.	Smārdes pag. "Vecrēpiņi"	- "	Mirusi 08.10.1950
33.	Žanis Miķeļa d.	1916.	- "	- "	18.06.1956
34.	Lilija Miķeļa m.	1921.	- "	- "	18.06.1956
35.	Millers Kārlis Kārļa d.	1895.	Smārdes pag. "Aļčas"	- "	Miris 03.09.1953
36.	Lizete Jura m.	1865.	- "	- "	Mirusi 27.05.1949
37.	Milda Augusta m.	1904.	- "	- "	20.05.1957
38.	Kārlis Kārļa d.	1937.	- "	- "	Miris 11.11.1952
39.	Biruta Kārļa m.	1936.	- "	- "	20.05.1957
40.	Jansone Milda Friča m.	1905.	Smārdes pag. "Kažoki"	- "	21.03.1957
41.	Mārtiņš Andreja d.	1863.	- "	- "	Miris 11.11.1951
42.	Bičulis Alfrēds Jāņa d.	1904.	Smārdes pag. "Klopji"	- "	19.01.1957
43.	Marija Jāņa m.	1902.	- "	- "	Mirusi 07.01.1951
44.	Juris Alfrēda d.	1938.	- "	- "	01.09.1956
45.	Ašaks Ernests Jura d.	1882.	Smārdes pag. "Lejasziverti"	- "	15.10.1956
46.	Marija Kriša m.	1893.	- "	- "	15.10.1956
47.	Jānis Ernesta d.	1933.	- "	- "	15.10.1956
48.	Buša Anna Miķeļa m.	1891.	Smārdes pag. "Zilītes"	- "	20.06.1956
49.	Folkmane Alīda Miķeļa m.	1900.	Smārdes pag. "Stūri"	- "	26.08.1955
50.	Strižko Jānis Ustina d.	1911.	Smārdes pag. "Ķelpji"	- "	16.11.1955
51.	Ķelpe Anna Oto m.	1898.	- "	- "	Mirusi 11.11.1954
52.	Jānis Jāņa d.	1938.	- "	- "	26.09.1954
53.	Viesturs Jāņa d.	1939.	- "	- "	26.09.1954
54.	Niedre Alberts Anša d.	1886.	Smārdes pag. "Kalnadzeguzes"	- "	14.11.1955
55.	Sapa Ferdinandam.	1890.	- "	- "	14.11.1955
56.	Vitkus Jūlijs Jāņa d.	1913.	Smārdes pag. Ozolpils	- "	24.05.1957
57.	Anna Kleimanta m.	1912.	- "	- "	29.02.1956
58.	Vitolds Jūlija d.	1945.	- "	- "	29.02.1956
59.	Inta Jūlija m.	1949.	- "	- "	29.02.1956
60.	Velga Jūlija m.	1943.	- "	- "	29.02.1956
61.	Ozoliņš Jānis Friča d.	1891.	Smārdes pag. "Tauriņi"	- "	20.01.1955

62.	Valija Jāņa m.	1902.	- "	- "	20.01.1955
63.	Lidija Jāņa m.	1930.	- "	- "	20.01.1955
64.	Strautiņa Berta Jēkaba m.	1894.Smārdes pag.	"Lielziverti"	- "	24.11.1955
65.	Krūkle Zelma Ludviga m.	1907.Smārdes pag.	"Jāņimakas"	- "	10.04.1957
66.	Vilija Voldemāra m.	1934.	- "	- "	10.04.1957
67.	Vita Voldemāra m.	1943.	- "	- "	10.04.1957
68.	Anete Jāņa m.	1886.	- "	- "	10.04.1957
69.	Drunfelds Jānis Mārtiņa d.	1880.Milzkalnēs pag.	"Cērkstes"	- "	Miris 11.11.1952
70.	Anna Miķeļa m.	1887.	- "	- "	19.04.1956
71.	Rihards Jāņa d.	1911.	- "	- "	19.04.1956
72.	Stelpe Veronika Jāņa m.	1910.	- "	- "	19.04.1956
73.	Fricis Jēkaba d.	1909.	- "	- "	19.04.1956
74.	Aivars Friča d.	1942.	- "	- "	19.04.1956
75.	Roze Roberts Jura d.	1899. Milzkalnes pag.	"Ipšas"	- "	24.11.1955
76.	Matilde Jēkaba m.	1900.	- "	- "	24.02.1956
77.	Strafiels Jānis Mārtiņa d.	1906.Milzkalnes pag.	"Jaunvizuļi"	- "	24.06.1957
78.	Milda Pētera m.	1909.	- "	- "	24.06.1957
79.	Herманis Jāņa d.	1943.	- "	- "	24.06.1957
80.	Ināra Jāņa m.	1941.	- "	- "	24.06.1957
81.	Maija Jāņa m.	1937.	- "	- "	24.06.1957
82.	Fridberga Trīne Jāņa m.	1885.	- "	- "	15.01.1957
83.	Rezevskis Atis Kriša d.	1902. Milzkalnes pag.	"Rūši"	- "	Miris 26.04.1953
84.	Milda Friča m.	1905.	- "	- "	15.05.1957
85.	Reihmanis Kārlis Jāņa d.	1890.Milzkalnes pag.	"Brūveļi"	- "	30.06.1958
86.	Veisberga Kate Friča m.	1902.	- "	- "	30.06.1958
87.	Mirdza Kārļa m.	1936.	- "	- "	30.06.1958
88.	Zelma Friča m.	1915.	- "	- "	30.06.1958
89.	Erbs Fricis Kārļa d.	1901.Milzkalnes pag.	"Medņi"	- "	08.12.1956
90.	Kārlis Didriķa d.	1867.	- "	- "	Miris 11.11.1949
91.	Alma Mārtiņa m.	1906.	- "	- "	08.12.1956
92.	Artūrs Friča d.	1935.	- "	- "	08.12.1956
93.	Mirdza Friča m.	1940.	- "	- "	08.12.1956
94.	Cīce Hermīne Kriša m.	1892.Milzkalnes pag.	"Blēdnieki"	- "	24.11.1955
95.	Ažits Mārtiņš Mārtiņa d.	1897.Milzkalnes pag.	"Slavieši"	- "	10.07.1956
96.	Marija Augusta m.	1908.	- "	- "	10.07.1956
97.	Veronika Mārtiņa m.	1930.	- "	- "	10.07.1956
98.	Velta Mārtiņa m.	1941.	- "	- "	10.07.1956
99.	Ermāne Elizabete Jāņa m.	1905.Milzkalnes pag.	"Klinkas"	- "	12.04.1957
100.	Kārlis Oto d.	1901.	- "	- "	12.04.1957
101.	Alfrēds Kārļa d.	1931.	- "	- "	12.04.1957
102.	Zēbergs Zelma Kārļa m.	1907.Milzkalnes pag.	"Dūckas"	- "	29.08.1957
103.	Artūrs Kārļa d.	1933.	- "	- "	29.08.1957
104.	Grosēna Zelma Mārtiņa m.	1907.Milzkalnes pagasta	"Diriķi"	- "	11.06.1956
105.	Ilgā Franča m.	1946.	- "	- "	Mirusi 11.11.1949
106.	Lilija Franča m.	1949.	- "	- "	11.06.1956
107.	Meijere Minna Pētera m.	1883	- "	- "	Mirusi 12.04.1954
108.	Alena Milda Jāņa m.	1899.Milzkalnes pag.	"Kalndaķi"	- "	19.06.1957
109.	Kārlis Mārča d.	1892.	- "	- "	19.06.1957
110.	Jākobsons Jānis Jāņa d.	1891.Milzkalnes pag.	"Gravas"	- "	18.06.1956

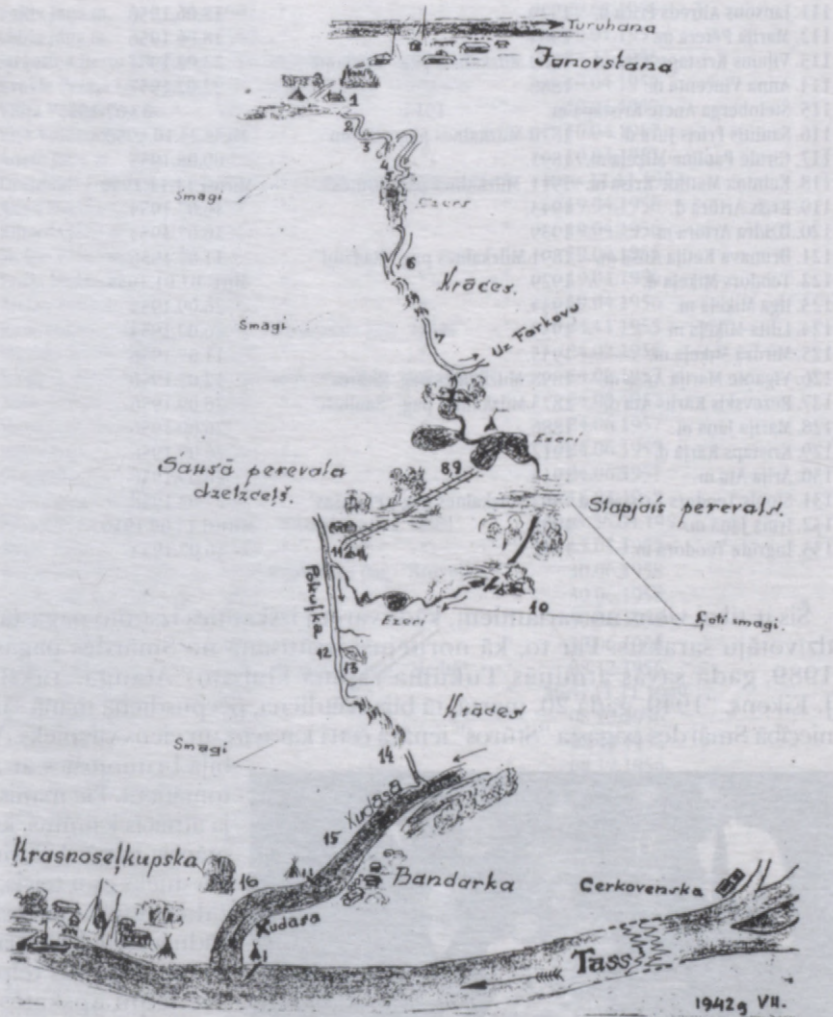
111. Jansons Alfrēds Friča d.	1929.	- "	- "	18.06.1956
112. Marija Pētera m.	1904.	- "	- "	18.06.1956
113. Viļums Kristaps Kārļa d.	1889.Milzkalnes pag.	"Dūckopi"	- "	22.02.1957
114. Anna Vincenta m.	1886.	- "	- "	22.02.1957
115. Šteinberga Anete Kristapa m.	1914.	- "	- "	22.02.1957
116. Saulītis Fricis Jura d.	1870.Milzkalnes pag.	"Grebji"	- "	Miris 23.10.1950
117. Cīrule Paulīne Miķeļa m.	1891.	- "	- "	09.08.1955
118. Kalniņa Matilde Kriša m.	1911.Milzkalnes pag.	"Dūtes"	- "	Mirusi 11.11.1950
119. Krišs Artūra d.	1943.	- "	- "	16.07.1954
120. Dzidra Artūra m.	1939.	- "	- "	16.07.1954
121. Brunava Ketija Anša m.	1891.Milzkalnes pag.	"Radziņi"	- "	11.07.1956
122. Teodors Miķeļa d.	1929.	- "	- "	Miris 01.01.1954
123. Ilga Miķeļa m.	1944.	- "	- "	26.09.1954
124. Lilita Miķeļa m.	1939.	- "	- "	26.09.1954
125. Mirdza Miķeļa m.	1935.	- "	- "	11.07.1956
126. Viģante Marija Anša m.	1898.Milzkalnes pag.	"Sīlites"	- "	12.07.1956
127. Rezevskis Kārlis Ata d.	1873.Milzkalnes pag.	"Saulieši"	- "	26.09.1956
128. Marija Jāņa m.	1886.	- "	- "	26.09.1956
129. Kristaps Kārļa d.	1912.	- "	- "	26.09.1956
130. Ārija Ata m.	1914.	- "	- "	26.09.1956
131. Sīpols Teodors Kristapa d.	1892.Milzkalnes pag.	"Plinkšas"	- "	27.03.1958
132. Irma Jāņa m.	1903.	- "	- "	Mirusi 14.09.1956
133. Ingrīda Teodora m.	1942.	- "	- "	16.07.1954

Šis ir tikai viens no variantiem, kāds varētu izskatīties izsūtīto pagasta iedzīvotāju saraksts. Par to, kā noritējusi izsūtīšana no Smārdes pagasta, 1989. gadā savās atmiņās Tukuma rajona klubam "Atauga" rakstījis J. Eikens. "1949. gada 20. martā, tā bija svētdiena, pēcpusdienā manā saimniecībā Smārdes pagasta "Stūros" ienāca četri karavīri un viens virsnieks. Visi

Smārdes pagasta "Stuču" saime". Sēž no kreisās Marija, Anēlija Bārziņa ar meitu Birutu, stāv 4. - Emīlija Gavare, 5. - kalps Pēteris.

bija bruņojušies ar automātiem. Pie manis bija atnācis kaimiņš, kurš mācēja runāt krieviski. Virsnieks esot teicis, ka zaldātiem vajadzēšot kādu istabu, lai es parādīt dzīvojamās telpas. Pēc telpu apskates es piedāvāju tukšo istabu, bet virsnieks teica, ka nemšot to istabu, kur dzīvo mana sievasmāte Alīda Folkmane. Kad prasīju, kad istaba jāat-

1941. gadā deportēto smārdenieku ceļš līdz noņemtajai vietai Krasnoselkupskā. E. Miķelšteina dāvinājums muzejam.

brīvo, virsnieks esot teicis, kad atnākšot, tad atbrīvošot. 21. martā, pirmdienā, strādāju bankā Ozolpīlī. Sacīju sekretārei, ka pie manis bija zaldāti meklēt dzīvokli. Sekretāre Milda Kauseniece nervozi atbildēja, ka viņa arī esot redzējusi ciemā ejot zaldātus. 24. martā biju Tukumā Lauksaimniecības ban-

kā. Telpās, kur tagad ir darba apavu veikals, tajā laikā bija krodziņš. Garāmbraucot no krodziņa iznāca Smārdes pagasta "Pauros" dzīvojošais istrebiķeļš Pūrītis Voldemārs un uzbļāva man, vai es esot nodzēris savas bēres. Atbildēju, ka viņš ir galīgi piedzēries, ja neredz, ka es sēžu ratos. Viņš noteica, ka gan jau to redzēs. 25. marta rītā biju sakrāvis labības vezumu, lai brauktu uz dzirnavām, bet ar

otru zirgu sievasmāte būtu vedusi mežsargam ciekurus, lai dabūtu atļauju rudeni cirst žaģarus. Kad gribējām no sētas izbraukt, mums uzkliedza stāvēt un sētā parādījās divi bruņoti zaldāti, virsnieks, ciemā dzīvojošais "Vecrēpiņu" saimnieks Vīnkalns Žanis un Ozolpils kultūras nama vadītājs Vitkus Jūlijs. Pavēlēja iet dzīvokli. Tur virsnieks pieprasīja, lai mēs parādām pasēs. Virsnieks paņēma Alīdas Folkmanes pasi, iebāza to kabatā un lika parakstīties drukātā lapā. Lapa bija no zilgani pelēka papīra apmēram 30 x 20 cm lielumā. Kad devu savu pasi, tiku atraidīts. Tika dota pavēle A. Folkmanei sakrāmēt mantas līdzņemšanai, jo viņai jābraucot uz Sibīriju.

Tā kā mēs bijām uztraukušies un nepiedzīvojuši, jāpateicas virsniekam, kurš komandēja un pats strādāja līdzī, kādas mantas kraut vezumā. Kad vezums bija sakrauts, pavēlēja man ar mantu vezumu braukt uz Ozolpili. Blakus vezuma vienā pusē gāja Vīnkalns Ž., otrā pusē man blakus - Vitkus J. Sarunāties bija aizliegts. Otrā pajūgā mana sieva veda savu māti A. Folkmani. Katrā pusē gāja karavīrs, bet noslēgumā - virsnieks. Ozolpili iebraucām sētas pusē pie zāles durvīm. Uz kāpnēm stāvēja un vēroja mūs piebraucot partorgs Brauers Jēkabs un Smārdes pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs Grants Nikolajs. Pie zāles durvīm ārpusē stāvēja no Tukuma pil-sētas bruņojies krievu tautības pilsonis. A. Folkmanei pavēlēja iet zālē. Man no vezuma bija jā-dod mantas Vitkum J., tas mantas aiznesa līdz

Eduards Bērziņš kolhoza "Padomju Latvija" dārznieks.

Vallija Ozoliņa Pobežas ciemā. 50.gadi.

zāles durvīm, nodeva Vīnkalnam Ž., un tas sanesa mantas zālē. Pēc vezuma izkraušanas Vīnkalnam Ž. bija jāiet zālē, sapratu, ka arī viņš ir apcietināts. Grants N. piesauca Vitku J. un pateica: "Tagad tu brauksi pēc savas ģimenes!" Lūk, kā notika. Vitkus J. ģimene dzīvoja Slampē. Vitkus J. iesaucās: "Kāpēc?" Virsnieks pavēlēja Vitkum J. iet iekšā izpildu komitejā. Norunājām ar sievu, ka mājās brauksim pēc tam, kad māti izvadīsim no Ozolpils. Piesēju zirgus pie slitas, un abi ar sievu sēdējām klusēdami. Pēc kā-

da laika atkal sētā iznāca Brauers ar Grantu. Piegāju klāt un jautāju, kādēļ šāda akcija. Atbilde bija: "Likvidējam budžus!" Jautāju, ko viņiem nodarījuši A. Folkmane; virs nomira 1941. gada aprīlī, nekādas saimniecības viņai nav, jo pagasta grāmatās redzams, ka "Stūru" mājas pieder man, tātad, lai kaut

ko iegūtu, vajadzēja izsūtīt mani. Biju dusmās iekarsis, tādēļ pateicu Brauerim, ka viņš izsūta A. Folkmani mūsu kaimiņienes Annas Caukas vietā. A. Cauka bija ieskaitīta tā saucamajos tautas ienaidniekos par sadarbošanos ar vāciešiem, atstājot no "Krūmu" saimniecības tikai 8 ha zemi. Šādas zemes platības bija visām saimniecībām, kur saimnieki bija vācu laikā šucmaņos. Pie A. Caukas "Krūmu" mājās katru piektdienas vakaru ieradās Brauers kopā ar sievu un meiteni saņemt nodevas. To atklāti zināja visi Ārlavciemā dzīvojošie, jo Brauerim

Bērziņu ģimene izsūtījumā Dolgij most pie pašu būvētās mājas. No kreisās: Anēlija, Eduards, Zaiga Bērziņi. Z.Zanderes dāvinājums Tukuma muzejam.

pat kurvjus ar produktiem piegādāja Ozolpilī, pasniedzot caur viņa kabineeta logu. To redzēju vienā pirmdienā pats savām acīm. Pēc mana teiktā Brauers palika ļoti nervozs un pateica, ka esot noīcis pārpratumus, ka viņš iešot zvānīt uz Tukumu. Kā gāja, tā aizgāja, vairāk viņu neredzēju. Pēcpusdienā apmēram 1530 iznāca sētā Grants N. un pavēlēja man ar sievu atstāt Ozolpils teritoriju."²⁷

Šis ir viens stāsts, bet ir vēl daudzi citi, katrs ar savu sāpi.

Lauku virtuve Pobedas ciemā. Pirmā no kreisās - Vallija Ozoliņa no Smārdes un Natālija Strautmane no Grenčiem. 50.gadi.

27. J.Eikena atmiņas. TMNM 31815/1

28. TMNM ZA 692 - TMNM Smārdes ekspedīcijas materiāli.

29. TZVA 196.fonds, 28.,30.lp.

CEĻU BŪVE

Ja ceļa segums labs, braucēji to pat nepamana. Brauc tik, vēlēdamies ātrāk nokļūt gala punktā. Līdz ko ceļš kļūst sliktāks, sākas problēmas.

Kara gados ceļi bija ļoti izdangāti, grūti izbraucami, tādēļ 1949. gadā, kad tiek nodibināts republikā pirmais autoceļu būvuzņēmums - ceļu mašīnu stacija republikas ceļu remontiem un celtniecībai, par vispiemērotāko vietu šādam uzņēmumam izvēlējās

Šlokenbekas muižu. Ar Tukuma apriņķa izpildu komitejas 1949. gada 8. februāra lēmumu nr. 88 Milzkalnes pagasta "Šlokenbekas centrs" ar visām ēkām tika nodots LPSR Ministru Padomes Galvenajai ceļu pārvaldei Ceļu un mašīnu stacijas (CMS) ierīkošanai, pārceļot bijušajā dzīvojamā mājā izvietoto Milzkalnes pagasta izpildu komiteju un pasta aģentūru uz blakus esošajām "kulaku" saimniecībām "Balvas" un "Sarmas". Šlokenbeka izraudzīta nejaušības pēc, Stacijas pirmajam direktoram Ostrovskim iepatikušies mūri un noslēgtais laukums, ko varēja izmantot tehnikas novietnei. Vienīgi sienā bija jāizgāz caurums, lai tehnika varētu iebraukt sētā.

Ceļu un mašīnu stacijas saimnieciskā darbība sākusies 1949. gada 21. aprīlī. Par to liecina Tukuma zonālajā Valsts arhīvā esošie dokumenti, kuros parādās, ka Galvenās ceļu pārvaldes Ceļu mašīnu stacijā Milzkalnes pagasta "Šlokenbekā" atļautais darbinieku skaits ir 37, bet darba algas fondā iedalīti 20810,- rubļu mēnesī.

Muižas ēkās tika iekārtotas darbnīcas un noliktavas, bet pagalmā - mašīnu parks. Ceļu un mašīnu stacija Latvijā ir pirmais

Ceļu mašīnas remonts mehāniskajās darbnīcās.
1956.g. TMNM 4439

Sociālistiskās sacensības uzvarētāju karogu saņem CBR-5 vadība K.Smironovs, arodbiedrības vietējās komitejas priekšsēdētāja Tīberga un Eikerts. 1966.g.TMNM Pgm 4265

Polis (no 1950. gada jūnija), Stepans Stoļšņevs (no 1951. gada februāra), Hugo Cinis (no 1952. gada decembra), Dmitrijs Pupčēnoks (no 1953. gada oktobra). Šis sākuma periods nebija viegls. No 1954. gada decembra līdz 1985. gadam uzņēmumu vadīja Kuzma Smirnovs, Kopš 1985. gada līdz reorganizācijai 1994. gadā firmu vadīja Māris Paiders.

Stacijas darbībai attīstoties, telpas kļuva par šaurām, darbiniecās nepietika vietas, lai vienlaikus remontētu vismaz divas automašīnas, un uzņēmums sāka izaugt "ārā no mūriem". Blakus mūriem atrodas liels, purvainais laukums, kur samērā neilgā laikā saimnieciskā kārtā uzcelta moderna mehāniskā darbnīca un garāža, kā arī ūdenskrātuves bāka ar sūkņu staciju.

Gar veco Tukuma-Rīgas ceļu sāka veidoties arī ciema centrs. Jau esošajām Milzkalnes pamatskolas, izpildu komitejas, kluba, bibliotēkas un veikala ēkām 1952. gadā pievienojas trīs sešdzīvokļu mājas, ko CMS uzceļ saviem darbiniekiem. Vēlākos gados tām pievienojas vēl vairākas ēkas, izveidojot apkārtni par piemīlīgu ciematiņu ar zaļumu un atpūtas zonu.

1957. gadā notiek uzņēmuma reorganizācija. CMS tiek pārveidota par 5. ceļu ekspluatācijas

CBR-5 dramatiskais pulciņš pēc teātra izrādes "Preilenītes". 70.g. TMNM Pgm 4275

CBR-5 sieviešu vokālais ansamblis. 1970.g. TMNM Pgm 4270

CBR-5 vīru vokālais ansamblis. 1970.g. TMNM 4269

rajonu, bet 1971. gadā to atkal pārveido par 5. ceļu būves rajonu. Taču šī uzņēmuma uzdevums vienmēr ir vīssavienības, republikas un vietējās nozīmes ceļu celtniecība un kapitālais remonts.²⁸

Tolaik CMS bija vienīgais saimnieciskā aprēķina uzņēmums. 1964. gadā, būvējot Rīgas - Jelgavas ceļu sāka klāt asfaltbetona segumu. 1966. gadā Tukumā izbūvēja pirmo asfaltbetona bāzi, pēc pieciem gadiem plašāka un modernāka bāze tika izbūvēta Zvārē.

Septiņdesmitajos gados sāka pievērst uzmanību darba kvalitātei. Atbilstoši PSKP CK lēmumiem tika organizēta socialistiskā sacensība, izveidoti materiālās stimulēšanas fondi. Visiem mehānizatoriem bija jāizstrādā individuālie piegādes plāni un daudzi centās tos izpildīt 3,5 gados. Ekskavatorists Puķe 1979. gada aprīlī jau bija savu plānu izpildījis un uzņēmās līdz gada beigām izpildīt visa gada normu. Labi strādāja arī S. Silavs, J. Iesalnieks, V. Jansons, V. Taputs, Z. Hohfelds, A. Kronbergs, R. Līgaviņš un daudzi citi.

Ceļinieka darbs nav viegls, ik dienas vīri atrodas uz ceļa, gan saules tveicē, gan vējā un lietū, gan sniegā un salā. Tomēr cilvēki, kas sākuši strādāt parasti arī darba vietu nemaina. Daudzu strādājuši visu mūžu un ir uzņēmuma patrioti. Firmā izveidojās savas tradīcijas. Savulaik aktīvi koncertēja vīriešu un sieviešu ansambļi, drāmas kolektīvs. Savulaik atvaļinājumu darbinieki varēja pavadīt atpūtas nometnē "Apšuciems". Bieži vien dēli turpināja tēvu darbu. Izveidojušās vai-

Komunistiskā sestdienas talka CBR-5 mehāniskajās darbnīcās. 1971.g. TMNM Pgm 4274/3

CBR-5 priekšnieks K.Smirnovs pasniedz socialistiskās sacensības uzvarētāja vimpeli I.Pinksim. 1971.g. TMNM Pgm 4273

rākas ceļinieku dinastijas: Kaminsku, Cupinu, Jurkānu, Līgaviņu, Grīšliņu un citas.

Nozīmīga vieta uzņēmuma vēsturē bijusi arī galvenajam inženierim Ēvaldam Akmentiņam, buldozeristam Jāzepam Bikauniekam, darbnīcu priekšniekam Žanim Rozenbergam, šoferiim Miervaldim Leimanim, galvenajam grāmatvedim Viktoram Zvaigznīte. Mehāniskajās darbnīcās strādāja Alfrēds Lindenbergs, Rūdolfs Kaminskis, Ernests Čupins, Kazimirs Podskočnijs, Pāvels Makovs, Aleksandrs Špakovskis, Aivars Ziediņš.

Jaunās tehnikas cehā izgatavoja pirmos autogudronatorus, emulsiju maisītājus un ceļu būvei piemērotas iekārtas. Par šo darbu Vissavienības Tautas sasniegumu izstādē saņemts II pakāpes diploms, strādnieki apbalvoti ar balvām un medaļām. Tika uzceltas jaunas mehāniskās darbnīcas, bet ar tehnikas attīstību 1978. gadā uzsāka jaunas plašākas darbnīcas būvi. Uzcelta sūkņu stacija, ūdens tornis, ūdensvads, katlu māja, attīrīšanas iekārtas.

Strauji pieaugot celtniecības darbu apjomiem nodibināja speciālas ekskavācijas brigādes, ieviesa jaunu mehanizētu apdares darbu tehnoloģiju.

Pēc LR Satiksmes ministrijas 1990. gada 11. decembra pavēles 5. CBR 1991. gadā tiek pārveidots par Tukuma valsts ceļu būves firmu "Šlokenbeka", ko jau 1994. gada 1. aprīlī atkal reorganizēta un nodota nomā ar izpirkumu SIA "Šlokenbeka".²⁹ Firmu vada M. Paiders. Līdz pat 1994. gadam firmas birojs atradās Šlokenbekas muižā - 15. gs. arhitektūras pieminekli. Patlaban muižā top ceļu vēstures un tehnikas muzejs.

1993. gadā firmai pasūtījumu vispār nebija. Pēdējos gados darbu apjoms audzis, katru gadu par 40%, 1997. gadā sasniedzot

CBR-5 strādnieku dzīvojamās ēkas Mīlkalnē. 1957.g. TMNM 4441

Talka Mīlkalnē. 1971.g. TMNM Pgm 4274/1

1,8 milj. latu. SIA "Šlokenbeka" izbūvējusi vienīgo Latvijā pēdējos gados jaunu šoseju 6 km garumā ceļu posmā Kuldīga - Saldus. Asfaltēti ceļi Liepāja - Saldus, Tukums - Talsi, Tukums - Jūrmala. Veikti ceļu būves darbi Elejas muižas punktā. Šobrīd SIA "Šlokenbeka" strādā ar kvalitatīvu asfaltbetonu, tāpēc izbūvētie ceļi atbilst visaugstākajiem kvalitātes standartiem.

Paralēli ceļu būvei firmā attīstīta arī kokapstrādes nozare. Tiek ražoti logi, durvis, kā arī Latvijā jauns produkcijas veids - līmētās koka sijas ēkām. Kopš darbības sākuma ceļinieki izbūvējuši Milzkalnē dzīvojamo ciematu, kopā 138 dzīvokļus, kas šobrīd nodoti Smārdeš pagasta pašvaldības īpašumā. Tās joprojām apsaimnieko firma "Šlokenbeka". Ar SIA "Šlokenbeka" atbalstu tapusi Milzkalnes sākumskola.

5. ceļu būves rajona 10. piecgadē uzceltās dzīvojamās mājas Milzkalnē. 1980. g.

BURVS

STĀSTĀSTĀSTI

Četrpadsmit gadu laikā no 1918. līdz 1922. gadam Smārde bija daļa no Smārdes, 1919. gada vasarā iekļautā Smārdes pagastā, kas ietilpa Līvoniņu un Jāzolu draudžu teritorijā. Smārdes pagastā bija 13 ciematvietas: 1. Ziemeļciems, 2. Pils, 3. Ziemeļpils, 4. Ziemeļpils, 5. Ziemeļpils, 6. Pils, 7. Pils, 8. Pils, 9. Pils, 10. Pils, 11. Pils, 12. Pils, 13. Pils.

Smārdes
pagasts

K. Zāles veidotais piemineklis Smārdē. Jāņa Vītola foto.

PURVS

STRĒLNIEKI

Pirmajā pasaules karā no 1915. līdz 1917. gadam frontes līnija atradās netālu no Smārdes. 1916. gada rudenī latviešu strēlnieku daļas Smārdes apkārtnē izcīnīja vairākas galvenokārt izlūkrakstura kaujas. Pret vācu 8. armijas daļām te cīnījās 21. korpuss un 2. latviešu brigāde, t.i., 5. Zemgales, 6. Tukuma, 7. Bauskas un 8. Valmieras pulks,¹ kuriem, lai ievāktu pēc iespējas sīkākas ziņas par vācu nocietinājumiem, uzdeva veikt izlūkošanu Smārdes rajonā. Naktī uz 4. (17. augustu) latviešu strēlnieki nomainīja 21. korpusa daļas t.s. Ķemeru pozīcijās un nekavējoties stājās pie to nostiprināšanas. Vācieši bija iekārtojušies augstākajās un sausākajās vietās, un strēlniekiem nebija atstāta nekāda izvēle. Turklāt nostiprināšanas darbus traucēja arī pozitīvieka artilērija, tāpēc darbus pozīcijās nācās veikt galvenokārt tumsā.² Kāda epizode:

“...Nepaguvām izvest daudz maz kārtīgus ierakumu nostiprināšanas darbus, kad negaidīti 1916. gada 10. augustā naktī ap pulksten vieniņiem vāci “Zaļā purva” rajonā uzsāka uzbrukumu... Stipra abpusēja šauteņu un ložmetēju uguns, kas ar katru nākošo acumirkli pastiprinājās. Nakts dziļā tumsa līdz ar nepārtrauktu lietus gāzi un raķešu uzliojumiem radīja neapraktāmi drausmīgu iespaidu. Visapkārt ellīšķīgs troksnis un nepatīkama ložu spindzēšana, kas lidoja apkārt, nejēdzīgi kutināja nervus. Sāka darboties artilērija, un meža biežoknis vārijās kā elles katls. Izvairoties no granātu šķembelēm, bieži nācās nogulties, un daži strēlnieki palika necēlušies uz visiem laikiem. Mežā un nakts tumsā grūti orientēties. Neskatoties uz visu to, strēlnieki visus uzbrukumus atsīta. Ar rīta gaismu vāci kauju pārtrauca un atvilkās savos ierakumos aiz “Zaļā purva”.³

Latviešu strēlnieki. Pirmā pasaules kara gadi. 2.rindā vidū - Vilis Didrihsons.

1. TMNM PZA 1220 - Vitols V. Latviešu strēlnieku cīņas Smārdes purvos.
2. Bērziņš V. Latvija Pirmā pasaules kara laikā. R., 1987, 130 lpp.
3. Kļēbergs A. Smārdes "Zaļais purvs" // "Latviešu Strēlnieks", 1932/33

Fricis Braucējs (no labās).
Pirmā pasaules kara gadi.

21. korpusam bija jāizved cauri uzbrukumam pa kreisi no Smārdes muižas; 5. un 8. latviešu bataljonam bija jāsturmē Smārdes muižas tranšejas, 6. un 7. latviešu bataljons tika atstāti rezervē. Uzbrukums bija nolikts uz 5. (18.) augustu. Taču arī vācieši gatavojās šim uzbrukumam. Uzzinājuši pretinieka nodomus, viņi pārsvieda uz šo pusi vienu stipru divīziju un smagās artilērijas baterijas, un tāpēc, ņemot vērā arī labos nocietinājumus, viņi ieguva pārsvaru. Līdz ar to uzbrukums tika atlikts uz nenoīektu laiku.⁴

9. (22.) augustā pienāca uzbrukuma pavēle. 37 bataljoniem, arī pieciem latviešu bataljoniem, 144 lielgabalu un bruņuvilciena atbalstītiem, tika uzdots pārraut ienaidnieka fronti Smārdes rajonā. Pēc tam vācu aizmugurē paredzēja raidīt piecus kavalērijas pulkus un četras autoložmetēju nodaļas. Uzbrukums sākās 16.(29.) augustā, kad satumsa un uz priekšu devās trieciengrupā pakļautie 5. Zemgales un 8. Valmieras latviešu strēlnieku bataljons un 54. Sibīrijas strēlnieku pulks. Tumsa apgrūtināja orientēšanos apvidū, un nevienai karaspēka daļai naktī vācu ierakumus ieņemt neizdevās. Tikai ap pulksten sešiem no rīta 5. Zemgales bataljonam izdevās iebrukt vācu tranšējā meža nostūrī. Līdzīgus panākumus guva 8. Valmieras bataljons. Ienaidnieks ar pretuzbrukumu nekavējoties mēģināja atjaunot agrāko stāvokli, bet, kad kājnieki to nespēja, laida darbā artilēriju. Vācu lielgabalu ugunī latviešu strēlnieki nocietināja ieņemtās pozīcijas. Neitrālajā zonā norisinājās izlūkvienību sadursmes. Tāds stāvoklis turpinājās apmēram pusotru nedēļu; tad latviešu strēlnieku bataljonus vienu pēc otra nomainīja un izveda aizmugurē.⁵

Kas gan bija šie varoņi, kas cīnījās purvos? Atbilde izlasāma 6. pulka strēlnieka T. Kaufelda atmiņās:

"Strēlnieki, lielum lielais vairums vakarējie laukstrādnieki - puīši, gājēji saimnieku tīrumos, daļa Rīgas strādnieku, dažādi šikie amatnieki - latviešu zemnieku un strādnieku jaunā paaudze - bija kaujās norūdīti zēni, daudziem krūtīs greznoja Jura krusti un medaļas. Rotā valdīja kaujās rūdīts biedriskums: viens par visiem, visi par vienu. Mūsu 8. rotu ved komandieri, poručīks, es - viņam blakus. Sasprindzinu savu redzi, cik spēju, gribu pelēkajā tumsā saskatīt ierakumus. Kaut gan kādi te var būt ierakumi - purvā, kur

4. Vācietis J. Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme. R., 1989. 42-43.lpp.

5. Bērziņš V. Latvija Pirmā pasaules kara laikā. R., 1987., 130-131.lpp.

6. TMNM PZA 39. Petersons R. Smārdes kauju atceres.

K.Zāles veidotais piemineklis Latviešu veco strēlnieku un Nacionālās armijas piemiņai. 1936.g.21.jūnijs. Z.Zanderes dāvinājums Tukuma muzejam.

dzīvoja vis slapjās, piemirkušās blindāžās, bet pirmās klases viesnīcās, nebri-
da vis dubļus, bet pastaigājās Rīgas dārzos pa asfaltētiem celiņiem. Purvos lie-
lākoties stāvēja latviešu strēlnieki. Un kas tad tur slikts? Pašu purvi - lai sar-
gā tos šie dumpinieki, kas vēl nesen 1905. gadā sagādāja ķeizara valdībai tik
daudz nepatīkšanu. Kas zin, ko vēl var sagaidīt no tiem? Grib karot - lai karo,
dievs ar viņiem, buntav-
niekiem! Jo mazāk viņu
paliks, jo labāk!"⁷- stāstī-
jis T.Kaufelds.

Dažbrīd ierakumi
starp abām pusēm esot
atradušies tikai 300 soļu
attālumā. Par tranšeju
rakšanu un cīņām pur-
vos stāstījis arī pulkvedis
Jukums Vācietis:

"Darbs gāja uz priek-
šu gausi, jo bija jāstrādā
uz purvāja grunts un

tumsā blāv tikai lielas ūdens peļķes, kur nav ne
pēdas sausas zemes? Krēsla sabiezē, un purvs ies-
līgst rudens naktī kā bezdibens atvarā."⁶

Pēc Ziemassvētku kaujām Smārde skaitījās ot-
rā frontes līnija. Jautājums, cik lietderīgas bijušas
šīs kaujas, nodarbinājis visus.

"Drēgnums, sevišķi naktīs, spiedās cauri šine-
lim, sūcās līdz kaulam, stindzinādams locekļus.
Mēs, ielīduši zemē kā kurnji alās, dzīvojām mit-
rās blindāžās, tranšeju dubļos un purva rāvā. Ne-
kādi nesaprotu, kādēļ mums te vajadzēja kurnēt
un kā dārgumu aizsargāt slīkšņaino, smirdošo
purvu. Cik daudz nakts stundu darba un cik
daudz sviedru liets, lai no purva dubļiem, sūnas
un kūdras uzbūvētu pozīciju virszemes ejas, ku-
ras daudzu verstu garumā šķērsoja Smārdes tī-
relī. Kāds stratēģis bija izdomājis šīs pozīcijas pur-
va dumbrajā un kādēļ?! Vai nebija izdevīgāk ie-
ņemt mežmalu, lai tad ienaidnieks lien pāri pur-
vam, ja viņam patīk? Armijas štāba virsnieki ne-

Vācu armijas lielgabals Tīrelpurvā Pirmā pasaules kara
laikā. Foto no "Ozoliņu" māju arhīva.

7. T. Kaufelda atmiņas: "Kartēs purvi ir sausi"//Sēkla nedeg". R., 1973., 89.91.lpp.

zem vācu uguns. Katra diena atnesa mums lielus upurus: pretinieka artilērija strādāja cauru dienu un nakti... bet mums nebija kur tverties. Visvarmācīgāk pret mums izturējās tās smagās vācu baterijas, kuras bija starp Ozolmuižu un Durbi. Manā rīcībā bija 18 vieglie lielgabali, kuri nevarēja sniegt līdz minētajām baterijām, kā arī neko nespēja sagraut vācu nocietinājumus.”⁸

Laika gaitā mainījās štāba plāni, un agrāk iecerētais uzbrukums, kura dēļ strēlnieki mirka Smārdes purvos, netika realizēts. Kritušo bija daudz, un tie tika apbedīti turpat purvā. Tikai pēc kara tos pārapbedīja gan Smārdē, gan Kūdrā, Ķemerose un Slokā.⁹

Brāļu kapu komitejas Smārdes nodaļa 1931. gadā no dažādām vietām savāca 38 kritušo karavīru trūdus un tos pārapbedīja jauniekārtotajos Brāļu kapos pie Smārdes stacijas 1931. gada 17. novembrī. Smārdes sabiedriskās organizācijas ar Brāļu komitejas atbalstu savāca 5000 latu un pasūtīja pieminekli Kārlim Zālem. Pieminekļa pamatakmens un dokumentu iemūrēšana notika jau 1935. gada 8. septembrī, bet pašu pieminekli atklāja 1936. gada 21. jūnijā.¹⁰

Pieminekli redzams pār dzeloņstieplēm saļimis strēlnieks ar cieši rokā savertu šauteni un no galvas nokritušu bruņu cepuri, paužot latviešu strēlnieka pienākuma apziņu un izturību, jo viņš kritis, neizlaižot no rokām šauteni. Savukārt pieminekļa aizmugurē rakstīts: “Kaut varon’s snauz, viņš dzīvs ir savā tautā. Pēc lieliem dēliem tauta mūžam jautā.”¹¹

Bet tā nav vienīgā piemiņas zīme. Vēl pie Valguma-Klapkalnciema ceļa un Jāņu kroga atrodas t.s. vācu karavīru kapī, kur kopā apbedīti 35 vācu un 49 krievu karavīri, bet teksts uz 1939. gadā uzstādītajiem piemiņas akmeņiem ir šāds: “Viņi visi mira uzticīgi, pildot pienākumu par savu tēvzemi. Gods viņu piemiņai.”¹²

FABRIKA

Smārdes purva bagātības rūpnieciski sāka izmantot jau hercoga Jēkaba laikā, kad Kurzemē izveidoja vairākus rūdas ieguves uzņēmumus. Galvenais rūdas ieguves avots bija rāvas purvi un rūsas plāvas.

Neatkarīgās Latvijas laikā Smārdes kūdras purvā iekārtoja kūdras ieguves fabriku, kas darbojās arī pēc Otrā pasaules kara - līdz 1959. gadam. Šajā laikā, kā arī pēc kara kūdras ieguvei izmantoja firmas “Tosmare” mašīnas, kas veidoja mazas, šauras briketītes, ērtas lietošanai.

1946. gadā kūdras ieguve strauji pieauga. Šajā laikā kūdras ieguve divos karjeros. Lielākajā - 125 m garajā karjerā izmantoja “Tosmares” mašīnu, bet otrā karjerā strādāja ar “Schkerberg” mašīnu.

8. TMNM PZA 39 - Pētersons R. Smārdes kauju atcerei.

9. TMNM PZA 39 - Pētersons R. Smārdes kauju atcerei.

10. TMNM PZA 1220 - Vitols V. Latviešu strēlnieku cīņas Smārdes purvos.

11. TMNM PZA 893 - Kultūrvēstures pieminekļa puse.

12. Noraksts no piemiņas zīmēm. PZA 1510

1953. gadā kūdras ieguves darbi jau noritēja piecos karjeros. Visas ieguves vietas ar centru savienoja šaursliežu dzelzceļš, pa kuru stūma truļus ar sagatavoto kūdru. Dažkārt par vilcējspēku izmantoja importētu lokomotīvīti.

Fabrikā darbs bija noorganizēts divās maiņās. Katra maiņa strādāja 12 stundas. Briketes žāvēja grozot, tad lika "zaķīšos", pēc tam kurvjos, pat līdz 32 kg, un nesa uz truli.

Kūdras ieguve te bija sasniegusi lielus apmērus, jo 1957. gadā nolēma pat uzcelt jaunu dzelzceļa palīgnozarojumu puskilometra garumā.

Fabrika darbu pārtrauca 1959. gadā, jo, uzsākot kūdras ieguvi sestajā karjerā, tika uzzieta minerālūdens dzīsla.

Jau 1947. gadā pēc darbu atsākšanas fabrikas administrācija saviem strādājošajiem uzcēla pirmo baraku - kopmītni un saliekamo dzīvojamo māju. Šajā pašā gadā esot sācis darboties arī bērnudārzs strādājošo bērniem, kurā bijušas 35 vietas. Fabrikai bijusi arī sava ēdnīca, un ar laiku fabrikas centrā izveidojies paprāvs ciems.¹³

LIDLAKS

1939. gada 23. oktobrī Latvijas un Padomju Savienības militārās komisijas parakstīja vairākus līgumus par Sarkanās armijas daļu izvietojumu un apgādi Latvijas teritorijā. Līdz ar to Latvijas valdība bija uzņēmusies piešķirt padomju karaspēkam gan zemi, gan ēkas.

Līdz ar padomju armijas ierašanos un apmešanos Latvijā daļai no Latvijas armijas vajadzēja atstāt savas dislokācijas vietas un pāriet uz citurieni. Tukuma un apkārtnes pusē izvietojās Kurzemes artilērijas pulks. Savukārt, likvidējot 1500 lauksaimniecību un iegūstot 14 500 ha zemes, padomju bruņotie spēki Latvijā uzbūvēja 35 lidlaukus. Galvenie lidlauki atradās flotes bāzu rajonā - pie Liepājas un Ventspils, taču bez tiem izbūvēja arī vairākus operatīvos aerodromus Kuldīgas meridiānā.

Padomju aviācijai bija tiesības lidot pār visu Latvijas teritoriju, izņemot aizliegto zonu uz rietumiem no Tukuma meridiāna.¹

Domājams, ka no šī gada arī pastāv Tukuma lidlauks, kuru kara laikā izmantojis vācu karaspēks, bet, karam beidzoties, pārņēmusi padomju armija.² Katrā ziņā 1946. gadā Tukuma lidlauka paplašināšanai piešķirti 34,5 ha.³

Padomju laikā te bija dislocēts 240. jūras triecienaviācijas pulks. Tā bruņojumā bija apmēram 30 triecienbumbvedēji SU-24 "Fencer", kas bija paredzēti kuģu un piekrastes nocietinājumu bombardēšanai.

1. Andersons E. Latvijas vēsture. Ārpolitika. II. 1920-1940. 249.-254. lpp.

2. TMNM ZA.944/4 - TM Stamps ekspedīcijas materiāli: ... atmiņas.

3. TMNM ZA.944/4 - Tukuma rajona hronika.

Pirms tam te bija bāzējies Baltijas kara apgabala gaisa spēkiem pakļautais 669. bumbvedēju pulks. Tas bija flotes bumbvedēju - kodollādiņu nesēju pulks. Pēc kodollādiņu izvešanas uz Krieviju lidlauks tika nodots Baltijas flotes rīcībā.⁴

Kaujas lidmašīnas Tukumu atstāja 1992.-1993. gadā. Frontes bumbvedēju aviācijas pulku pārvietoja uz Čerņavciem Kaļiņingradas apgabalā. Savukārt municiju izveda 1993. gada vasarā, kopumā ap 200 vagonu. Šajā pasākumā pēc padomju armijas lūguma palīdzēja arī Tukuma zemessargi, bloķējot ceļu krustojumus un apsargājot municiju dzelzceļa stacijā.⁵

Pēc padomju armijas aiziešanas 1994. gadā lidlauku pārņēma Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, kas vēlāk noslēdza līgumu ar SIA "Durbe" par lidlauka nomu.⁶

Pašlaik no 1993. gada augusta te dienē LR Nacionālo bruņoto spēku Aviācijas bāzes Tukuma rezerves lidlauka apsardzes vads, kas veic visas teritorijas apsardzi.⁷

Tas, ka lidmašīnu trauksnās pār pilsētu radīja lielu troksni un nelabvēlīgi ietekmēja ekoloģisko situāciju, radīja cilvēkos neapmierinātību. Lai kam no tās arī radies kāda pulka komandiera teiciens: "Vieglāk Tukumu no jauna uzcelt nekā novirzīt lidmašīnas no pilsētas."⁸

4. Kurzeme un kurzemnieki. R., 1935, 58.lpp.

5. Strēlis A. Militāro noslēpumu plīvurs ir kritis.// "Tukuma Zinas", 18.10.1996.

6. Lūse N. Kas ir Tukuma lidlauka istie saimnieki.// "Tukuma Ziņotājs", 20.02.1997.

7. "Tukuma Zinas", nr.97, 29.11.1996.

8. Kurzeme un kurzemnieki. R., 1935, 58.lpp.

VIETVĀRDI

Parasti vārdi ir saistīti ar kādām noteiktām vietām, bet vietas - ar konkrētiem vārdiem. Tāpēc dažreiz ir gandrīz neiespējami noticēt, ka pirms vairākiem tūkstošiem gadu daļa no tagadējā Smārdes pagasta atradās zem Baltijas jūras. Senās Litorīnas jūras krasta līnija vēl šobaltdien skaidri redzama vairākās vietās. Visizteiktāk tā jūtama, stāvot kalnā pie Ozolpils muižas. Tad, mazliet aizsapņojies, var pat iedomāties plašu ūdens klaidu pie kājām un sadzirdēt vilņu čalu. Slocenes krastos pie Valguma ezera atrodami devona iezu atsegumi. 1900. gada pavasarī tie izskaloī, kad Slocenes upe satrakojusies izrāvusi 8 m garu un 3 m platu gravu.¹

Pēc vēsturnieku domām, senākās apdzīvotās vietas tagadējā Smārdes pagasta teritorijā bijušas Mīlzukalns un Kaņiera pilskalns. Karls Levis of Menārs par pilskalnu uzskatījis arī Lustūža kalnu, kur it kā atradusies Dagerhofas pils.

1253. gadā ar Kursas dališanas līgumu starp Zobenbrāļu ordeņa mestru un Kursas bīskapu Vanemas zeme nonāca ordeņa mestra pārvaldījumā. Līgumā minēts Tukuma novads, Valguma un Kaņiera ezers. Tā kā arheoloģiskie izrakumi šajās teritorijās nav veikti, precīzi datēt šīs apmetnes pilskalnus nav iespējams. Kā zināms, netālu esošā Lapmežciemā pie Siliņupes kāda mednieku un zvejnieku cilts dzīvojusi jau vairāk nekā pirms 5000 gadiem. Šobrīd grūti pateikt, vai kāda tikpat sena apmetne pastāvējusi arī uz dienvidiem no Kaņiera ezera. Katrā ziņā, ja tās tur nebija, tad Siliņupes apmetnes vīrieši devās medīt arī uz Valguma un Smārdes mežiem.² Tikpat nesiespējami šobrīd noteikt arī, kādas cilmes ļaudis dzīvojuši šajā apvidū. Spriežot pēc vietvārdiem, tās vismaz līdz 4. gadsimta beigām varēja būt lībiešu ciltis, piemēram, arī Kaņiera ezera nosaukums esot cēlies no lībiešu valodas un nozīmē "ūdens gailis".³

SLOCENE

Tagad tā ir maza tērcīte, bet laikā, kad Latvijas ainava vēl tikai veidojās un uz ziemeļiem atkāpās pēdējais ledājs, kopā ar Abavu tā bijusi lielākā Latvijas upe.

Abavas-Slocenes upe veidojusies t.s. Plieņu stadijas laikā (aptuveni pirms 12 000 - 13 000 gadu), kad ledāja mala Talsu-Tukuma paugurainē izveidoja pauguraino Plieņu galamorēnu, kas novietojusies uz ziemeļiem no Raudas-Lamiņu paugurainās grēdas Plieņu apkārtnē.

Upei bijusi ledus gultne. Uz to norāda viens oļu un grants oss ielejas gultnē posmā no Durbes līdz Tukuma I stacijai. Uz senlejas nogāzēm redzamas

1. Valgums. TMNM PZA 1097

2. Zagorska I. Arheoloģiskie izrakumi Lapmežciemā. Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheoloģijas un etnogrāfijas 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem, 181.-188.lpp.

3. Zariņa A. Lībieši, 26.-29.lpp.

vairākas ledāja kušanas ūdeņu upes veidotas terases, no kurām platākā ir ap 100 m no Durbes pils austrumu virzienā. Uz šīs terases virsmas vēl joprojām saredzami laukakmeņi, kas izskaloti no morēnas, iegrauzoties Abavas-Slocenes upei.

Leduslaikmeta beigu posmā ledāja kušanas ūdeņi tecēja pretēji tagadējai Slocenei, t.i., no austrumiem uz rietumiem. Slocene plūdumu uz austrumiem ieguva tikai vēlāk, kad Abavas-Slocenes straume izsika un gultni no Tukuma II līdz Jaunsātiem pakāpeniski aizpildīja kūdra.⁴

Kā radies tāds upes nosaukums? Vēstures avotos Slocene dēvēta arī par Sloci vai Sloku, skaidrojot, ka upe nosaukta putna - slokas vārdā. Smārdes pusē starp Valguma un Kaņiera ezeru tā dēvēta arī par Pulkaiņu upi. Lielākās pietekas šajā pusē Slocenei ir Vašleja (17 km) un Skujupīte (12 km).

Ilgus gadus Slocene caur Kaņieri, Duņieri un Slokas ezeru ietecēja Lielupē. Bet 20. gadsimta sākumā izraka Kaņiera ezera savienojumu ar jūru, un tāpēc Slocene tagad ietek "mazajā jūrā" jeb Rīgas līcī, savukārt Sloce-nes lejtece - Vecslocene - uz Lielupi novada vairs tikai Duņiera un Slokas ezera ūdeņus.

1952. gadā Slocenē ielaida divus no Voronežas rezervāta atvestus bebru pārus. Beбри jaunajā dzīvesvietā iedzīvojās ātri. Jau 1964. gadā to skaits sasniedza 37. 1975. gadā viņu jau bija tik daudz, ka uzsāka vietējo bebru pārvietošanu no Slocenes upes baseina uz Vidzemes upju baseiniem. Taču šobrīd upē bebru vairs tikpat kā nav, jo piesārņojums Slocenē Tukuma tuvumā licis tiem meklēt mājvietu tālāk no pilsētas.

Pavisam uz Slocenes upes bijuši trīs dzirnavu dambji, izveidojot trīs aizsprostotus ezerus. Taču līdz mūsdienām daļēji saglabāties tikai viens - Šlokenbekas dzirnavu dambis.⁵

Šlokenbekas dzirnavu aizsprosts. 50.g.beigas. M.Sedola foto. TMNM 30774

4. Veinbergs I. Tukums Abavas-Slocenes krastos.// "Tukuma Ziņotājs", 28.12.1995.

5. Slocene.// "Sestdienas Muzejā", 1996.07.

ŠLOKENBEKAS MUIŽA

VISSENĀKĀS ZIŅAS

13. un 14. gadsimta pirmajā pusē lielākās muižas piederēja vienīgi orde-
nim vai bīskapiem. Vasāļi parasti par muižu izvēlējās kādu no zemnieku sē-
tām, kurās klēti tad arī savāca nodevas un desmito tiesu baznīcai. Ne vien-
mēr pats bruņinieks dzīvoja muižā, tikai laika gaitā tika paplašināti muižas
lauki.

Šlokenbekas muižas nosau-
kums pirmo reizi dokumentos
minēts tikai 1544. gadā.⁶ To-
mēr pastāv uzskats, ka jau
15. gadsimta sākumā pie Rīgas-
Prūsijas satiksmes ceļa izveido-
jusies kāda liela muiža. Tā sau-
kta par Tukuma muižu, un vai-
rāki vēsturnieki, arī L. Arbu-
zovs, domā, ka no tās vēlāk iz-
veidojusies Šlokenbekas mui-
ža.⁷ Savukārt Šlokenbekas lietu
aprakstā Valsts Vēstures arhīvā

Šlokenbekas muižas dienvidu vārti. 30. gadi.
TMNM 604

parādās informācija, ka Šlokenbekas pirmsākumi meklējami 15. gadsimtā -
1486. gadā Livonijas ordeņa mestrs J. Freitāgs fon Laringhofs par labu die-
nestu dāvinājis zemes gabalu B. Brinkenam.⁸ Citā lietā parādās informācija,
ka Šlokenbekas muižu uzbūvējis kāds Verners fon Butlars, un tas noticis drīz
pēc rīdzinieku karaspēka uzbrukuma Tukuma pilij 1484. gadā.⁹

Verners fon Butlars bija Tukuma pilskungs (hofmaršals) un aktīvi pieda-
lījies Livonijas politiskajā dzīvē. Viņš bijis viens no četriem Kurzemes muiž-
niekiem, kas 1482. gada jūnijā piedalījies Livonijas muižnieku landtāgā (ze-
mes sapulcē) Igaunijā un kas izteicis neapmierinātību ar ordeņa mestra ne-
pietiekami enerģisko rīcību cīņā pret Rīgas pilsētu. Atbildot uz to rīdzinieki
nopostīja Tukumu 1484. gadā. Tukuma pils bija būvēta vairāk kā atbalsta
punkts. Attīstoties šaujamočiem, tā vairs nebija pietiekami droša. Tādēļ
Butlars būvējis nocietinātu muižu ar augstu mūra sētu un tajā ik pēc pieciem
metriem izveidotām šaujamlūkām, bet virs tās vēl atradusies galerija ar šau-
jamlūkām. Visapkārt muižai izrakts nocietinājumu grāvis ar vieniem pace-
ļamajiem vārtiem rietumu sienā.¹⁰

6. LVVA 6999 f., 2. apr., 1. lpp.

7. Z. Bēts, Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 11. lpp.

8. LVVA 6999 f., 29. apr., 1. lpp.

9. Z. Bēts, Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 11. lpp.

10. Turpat, 49. lpp.

A. Tulse izsaka domu, ka Šlokenbeka bijusi ordeņa pils un uzbūvēta, pilnveidojot ordeņa zemes aizsardzības sistēmu. Senākās ordeņa nometņu jeb atbalsta pilis bija noteiktas teritorijas pārvaldes centri un atradās pārāk tālu viena no otras. Šādas starppilis cēla bieži apdzīvotās vietās, un pils sastāvēja no četrstūru nocietinājuma mūra, kas skāva koka ēkas.¹¹

ŠLOKENBEKA REFORMĀCIJAS LAIKĀ

Butlari ir viena no dižciltīgākajām Kurzemes muižnieku dzimtām. Latvijas vēsturē tā vairāk pazīstama Dītriha Butlara traģiskā likteņa dēļ. Kā jau minēts, Verners Butlars bija Tukuma pilskungs un kā ordeņa vasalis būvējis Šlokenbeku. Viņa dēls Dītrihs Butlars arī kļuva par Tukuma pilskungu. Iespējams, ka uz dzīvi Šlokenbekā viņš pārcēlies 1511. gadā, jo tad pārdevis savu māju ar dārzu Tukuma pilsētiņā. Ap šo laiku minēts arī kāds Fridrihs Butlars, Tukuma pilskungs (Hauskomtur), kam Tukumā dzīvo arī brāļi Kards un Hermans, bet viņi nav Šlokenbekas lēņa turētāji.¹²

Butlari bija arī vieni no ietekmīgākajiem muižniekiem un arī ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga labi ieredzēti. 1503. gadā Verners fon Butlars saņēmis kādu lēni Siguldas novadā, 1520. gadā viņa dēls saņēmis no mestra kādu kalēju Bartolomeo ar bērniem un vienzirgā zemi pie Sloceņas.¹³

Šobrīd nav iespējams noteikt, kurā brīdī Dītrihs pārņēma tēva lēni. Saglabājies 1531. gada 15. septembra lēņu raksts, ar kuru Livonijas vācu ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs izlēņoja vienu arklu zemes Tukuma novadā, sauktu par Vaseli, kas jau piederējusi viņa tēvam. Viņam izlēnota arī neliela sala Jelgavas apgabalā pie Slokas strauta, saukta par Garo salu (*Langer Holm*).¹⁴ Par to, ka Dītrihs jau iepriekš pārņēmis tēva lēni, liecina cits lēņu raksts, parakstīts 5.februārī, ar kuru Valters fon Pletenbergs izlēņojis cienījamam novadniekam divas mājas, katru vienu arklu lielu. Šis zemes gabals atradās Raudas vakas (nodevu apgabala) robežās starp Didrihu Butlaru un Johanu Torku un Valgana vaku.¹⁵ Diemžēl pēc 13 gadiem Didrihs Butlars bija zaudējis ordeņa mestra labvēlību un arī lēni. Tas notika laikā, kad Latvijā izplatījās luterānisma idejas. 1532. gadā Kurzemē bija izveido-

Šlokenbekas muižas ziemeļu vārti. 60.g.sākums. TMNM 30594/2

11. A.Tulse. Die Burgen in Estland und Lettland, 230.lpp.

12. Kröger A. Kurländisches Verkehrs und Adressbuch für 1892/93, 209.lpp.

13. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 15.lpp.

14. LVVA 6999.f., 29.apr., 21.lieta, 1-2.lp.

15. Turpat.

jusies neoficiāla muižnieku apvienība, kas atbalstīja Rīgas pilsētu tās cīņā par baznīcas reformu. Šajā apvienībā bija arī fon Butlars. Mestrs Valters fon Pletenbergs šo kustību neierobežoja. Arī pašu muižnieku vidū bija izveidojušies divi grupējumi, kuru cīņa par varu sevišķi aktīvi izpaudās Sāmsalā, kad cīņā par bīskapa sēdekli bieži izmantots pat militārs spēks. Šajās bruņotajās sadursmēs piedalījās arī Didrihs Butlars. 1536. gadā viņš tika arestēts kā viens no t.s. Sāmsalas dumpja ierosinātājiem. Jaunais ordeņa mestrs Hermans fon Brigenejs atbalstīja katolicismu un dumpīgajiem muižniekiem atņēma lēņus, lai tos izdalītu saviem piekritējiem. Tā Šlokenbekas muižu ieguva Didrihs Šenkings.¹⁶ Viņš tika iecelts arī par Pērnavas komturu.

Butlara turpmākais liktenis nav īsti skaidrs. L. Arbužovs rakstījis, ka Butlars miris no spīdzināšanām 1537. gadā Cēsu cietumā. Savukārt citos avotos parādās informācija, ka 1544. gadā Butlars izveidojis karadraudzi un mēģinājis atgūt Šlokenbeku, to aplencot.¹⁷ Tomēr Šlokenbekas pils šo aplenkumu izturējusi.¹⁸ Drīz pēc tam Butlars miris, bet tuvāku ziņu par to nav.¹⁹

ŠENKINGU DZIMTA ŠLOKENBEKĀ

Jau 1541. gadā ordeņa mestrs Hermans fon Brigenejs izsniedzis pirmo lēņu rakstu Ditriham Šenkingam, kurā minēts, ka Butlars savu lēni zaudējis par savu neuzticību un naidīgo rīcību pret Livonijas ordeni un tāpēc viss lēnis nodots Šenkingam, izņemot dažas pļavas un mājas Tukuma novadā. 1542. gada 1. martā Vācu Romas ķeizārvalsts valdnieks Ferdinands Špeijeras pili apstiprināja Šlokenbekas lēņu grāmatu, ko Matiasam Šenkingam bija iesniedzis personiski. Ferdinands I uzdeva Livonijas ordeņa mestra koadjutantam Johanam fon der Rekem ievest Šenkingu viņa valdījumā.²⁰ 1544. gada 19. janvārī ordeņa mestrs izdeva jaunu lēņu grāmatu, kurā vēlreiz apstiprināja Ditriham Šenkingam un viņa mantiniekiem piešķirtās visas muižas Tukuma un Kandavas draudzē, kuras līdz šim bija Ditriha Butlara lēnis un aizgājušajos gados, viņam prom esot, panīkušas. Šajā lēņu rakstā pirmoreiz minēta Šlokenbeka. Raksturojot robežas, minētas šādas vietas: Ciršloka ceļš, Mocēs upīte, Štromberga ceļš, Vulfa strauts, Nederu purvs, Losnieki, Vasele, Sv.Mihaela kapela pie Lielupes Slokā.²¹

Ditrihs Šenkings 1570. gadā kļuva par Šlokenbekas īpašnieku. Kā zināms, šajā gadā pēc Kurzemes hercogistes izveidošanas jaunais hercogs Gothards Ketlers, lai nostiprinātu savu varu un gūtu muižnieku atbalstu, bija spiests parakstīt t.s. Gotharda privilēģiju, ar kuru agrākie lēņu valdījumi pārvērtās par alodiem, t.i., to valdītāju privātīpašumu. Muižnieki gan zvērēja uzticību valdniekam, taču ne hercogs, ne arī kāds cits muižas lietās vairs nedrīkstēja iejaukties.²² Ar šo brīdi arī Šlokenbeka pārvērtās par privātmuižu.

16. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 20.-24.lpp.

17. Turpat, 24.lpp.

18. A.Tuulse. Die Burgen in Estland und Lettland, 230.lpp.

19. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 24.lpp.

20. Turpat, 16.lpp.

21. LVVA 6999.L, 29.apr., 22.lietā, 4-7.lp.

22. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 26.lpp.

23. LVVA 6999.L, 29.apr., 8.lp.

Didrihs Šenkings miris ap 1573. gadu. Viņam bija meita un seši dēli. Lai muižu nesadalītu, Kurzemes baznīcu vizitators Salomons Hennings, pulkvedis Bertolds Butlars un Oto fon Fitinghofs izstrādāja vienošanos līgumu par mantojuma sadali starp brāļiem Hermani, Johanu, Tīsu, Eberhardu, Oto un Georgu. Muižu mantoja Tīss un saskaņā ar 1580. gada 6. decembra līgumu atļidzināja brāļiem viņu mantojuma daļas.²³ Bet viens no brāļiem - Oto fon Šenkings kļuva par Cēsu bīskapu 1587.-1627. gadā.²⁴ Savulaik viņš bija atiecies no luterticības un kļuvis par pāvestu Cēsīs, vēlāk - par bīskapu. Karā ar zviedriem poļi Vidzemē neesot saudzējuši pat savas ticības brāļus. Bīskaps esot bēdzis no zviedriem, bet poļi esot viņu izzobojuši, noķēruši, noņēmuši krustu, ko tas vienmēr nēsājis, kā arī drēbes un palaiduši kailu skrienam.²⁵ Viņa brālis Eberhards 1582. gadā apbedīts Doma baznīcā. 24. jūnija vakarā tas nācis no kādām kāzām kopā ar Johanesu Bīringu un Rīgas tirgū notikušas cīņas. Abi tie mira no gūtajiem ievainojumiem, pirms nāves viens otram piedodami. Trešais brālis Georgs bijis Cēsu kastelāns, miris 1605. gadā Krakovā.²⁶

Tīss jeb Matiass Šenkings pārvaldīja Šlokenbekas muižu no 1580. līdz 1644. gadam. Viņam nācās piedzīvot daudzkārtējus zviedru iebrukumus poļu-zviedru kara laikā. Zināms, ka zviedri, izcēlušies krastā Plieņciemā, izpostīja plašu apkārtni. 1605. gadā 4000 vīru liels zviedru karaspēks ieņēma Tukumu un to izlaupīja, tāpat arī Šlokenbekas muižu.

Kā īstu dēku arvien stāsta par notikumiem 1622. gadā, kad tukumnieki, baidoties no zviedru uzbrukuma, pārveduši savas vērtīgākās mantas uz Šlokenbeku. 13. marta agrā rītā 40 vīru liela zviedru karavīru nodaļa pulkveža Asersona vadībā no Rīgas iebrukusi Tukuma pili un sagūstījusi pils komandantu un hercoga hofmaršalu (pilskungu) Matiasu Šenkingu un izlaupījuši miestu. Pēc tam zviedri ar visiem gūstekņiem devušies atpakaļ, pa ceļam gaišā dienas laikā it viegli ieņēmot Šlokenbeku. Sagrābjot visus tukumnieku noslēptos dārgumus, zviedri atgriezušies Rīgā. Pēc trim gadiem tie Tukumu un apkārtni atkal izlaupījuši.²⁷

Pēc tēva nāves par muižas īpašnieku kļuva viņa dēls Oto Bartolds Šenkings, vēlākais Kandavas pilskungs. 1644. gada 15. decembrī Kaivē sastādīts pirkšanas-pārdošanas līgums par viena arkla zemes (saukta Vashelna) pārdošanu Eberhardam fon Ludinhauzenam-Volfam. Šajā līgumā pirmoreiz parādās arī Durbes nosaukums. Oto Bartolds Šenkings dēvēts par Šlokenbekas, Durbes un Lāņu dzimtkungu.²⁸ Viņš gājis bojā divkaujā 1667. gada 26. decembrī ar Vilhelmu Tidevicu, Višļu muižas īpašnieku.²⁹ Pēc viņa nāves 1669. gada 10. februārī sastādīts līgums par mantojuma sa-

24. Lóvis of Menar. *Bürgerlexikon für Alt-Livland*, 110.lpp.

25. A.Buholca genealoģijas materiāli.

26. Turpat.

27. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 27.-28.lpp.

28. LVVA 6999.I, 29.apr., 35.lieta, 1.4.lp.

29. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 27.lpp.

dali starp viņu dēliem Kristofu, Franci, Oto un meitas Margaretas Annas vīru, Strazdes dzimtkungu Ernstu fon der Brigenu.³⁰ Nav zināms, kāpēc, bet Šenkingi nevarēja vienoties par mantojuma sadali. Iespējams, tāpēc, ka nevarēja vai negribēja muižu dalīt vai arī neviens no mantiniekiem nespēja izmaksāt pārējiem viņu daļu, jo pēc ilgiem kara gadiem muiža bija diezgan nabadzīga. 1671. gada 23. martā brāļi Kristofs un Francis, Šlokenbekas, Durbes un Laukzaķu dzimtkungi vienojās par Durbes ieķīlāšanu karaļa kapteinim un Elkzemes dzimtkungam Ēvaldam fon der Ostenam-Zakenam uz 20 gadiem. Tādējādi tika iegūta nauda.³¹ Pēc gada 1672. gada 1. jūlijā noslēgts līgums starp brāļiem, kurā vecākais brālis Kristofs par noteiktu atlīdzību sev un jaunākajam brālim Oto atteicās no Šlokenbekas, Durbes un Laukzaķu muižas par labu brālim Francim.³² Ar šo līgumu par muižas īpašnieku kļuva Francis Šenkingis un, acīmredzot izmantojot par ieķīlāto Durbi ienākušo naudu, izmaksāja abiem brāļiem atlīdzību. Tomēr liktenis nevienam no brāļiem nebija labvēlīgs. Kristofs miris 1675. gadā un pēc īsa brīža arī Francis un Oto. Par muižas īpašnieci kļuva māte, Kandavas pilskunga Oto Bartolda atraitne Anna. Viņa bija centusies vienoties ar znotu Ernstu fon der Brigenu par muižas turpmāko piederību, bet sarunas bija izjukušas, tāpēc Anna Šenkinga piedāvāja muižu savam brālim - Kurzemes kancleram Kristofam Heinriham Putkammeram.³³

PUTKAMMERA DARBĪBA

Kristofs Heinrihs Putkammers, Zvārdes muižkungs, māsas priekšlikumu pieņēma. Viņš tai piedāvāja vietā kādu mazāku muižu. Putkammers bija it veikli kāpis pa karjeras kāpnēm. 1666. gadā viņš bija hercoga Jēkaba padomnieks, pēc četriem gadiem kļuva par Tukuma virspilskungu, vēl pēc diviem gadiem - landmaršalu un oberburggrāfu, bet līdz 1678. gadam viņš jau bija kļuvis par kancleru. Viņam bieži bija nācies risināt valstiski ļoti svarīgus jautājumus. Kā hercoga Jēkaba pilnvarotais viņš 1670. gadā bija saņēmis hercoga lēni no Polijas karaļa Varšavā. Arī vēlāk - 1683. gadā viņš devās uz Varšavu, lai saņemtu hercoga Frīdriha Kazimira lēni. Viņš bija divreiz precējies. Viņa dēls no pirmās laulības bija miris jau 1677. gadā.³⁴

Putkammera laikā Šlokenbekas muižā izdarītas lielākas pārbūves. Tolaik muiža bija zaudējusi savu nozīmi kā nocietināts punkts, tāpēc tā tika pielāgota saimnieciskām vajadzībām. Rietumu torņa vietā izbūvēja klēti, 1688. gadā ziemeļu un dienvidu sienās izveidoja jaunus vārtus un veica vēl dažādus citus pārveidojumus.³⁵ Domājams, šai laikā uzbūvēts arī spirta brūzis, vēršu kūts, šķūnis un citas ēkas.³⁶

30. Turpat.

31. LVVA 6999.f. 29.apr., 36.lieta, 1-6.lp.

32. LVVA 6999.f. 29.apr., 10.lpp.

33. LVVA 6999.f. 29.apr., 11.lpp.

34. A.Buholca ģenealoģijas materiāli, 36.sēj., P2 N319-841

35. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 29.lpp.

36. Turpat, 46.lpp.

ŠLOKENBEKA BRIGENU ROKĀS

1701. gadā Šlokenbeka atkal atgriezās iepriekšējo īpašnieku rokās; 24. septembrī tika noslēgtš līgums starp karaļa pulkvedi Georgu Kristoferu fon Putkammeru un viņa brāli pulkvežleitnantu Eberhardu Johanu fon Putkammeru un Oto Bartolda Šenkinga mazdēliem leitnantu Eberhardu Filipu fon der Brigenu un kamarjunkuru Johanu Ēvaldu fon der Brigenu un viņu māsām. Tajā Brigeni apsolījās samaksāt Putkammeriem 40 000 florēnu lielu atkāpšanās naudu par Šlokenbekas muižu, kas tiem pienācās no mirušās mātes puses. Savukārt Putkammeri nodeva brāļiem visus Šlokenbekas dokumentus, zīmogus un uz visiem laikiem atteicās no jebkādām tiesībām uz Šlokenbekas muižām.³⁷ Pēc tālākas savstarpējas vienošanās Šlokenbeka turpmāk piederēja Eberhardam Filipam fon der Brigenam. Viņa brālis apprecējās ar Cērkstes muižnieka Torka atraitni Mariju Šarloti, kuras māte Anna Judīte fon Korfa arī bija dzimusi Brigena.³⁸ Veiksmīgu laulību ceļā Brigeni bija ieguvuši lielus īpašumus. Eberhards fon der Brigenš vēl 1727. gadā dzīvoja Šlokenbekā. Pēc viņa nāves muižu kādu laiku pārvaldīja viņa brālis, Ventspils pilskungs, bet tad atdeva muižu brāļa vienīgajai meitai Annai Dorothejai kā viņas pūra daļu, precoties ar Vilhelmu Grothusu no Lielbērsteles. Tas notika laikā starp 1727. un 1734. gadu.³⁹

GROTHUSI ŠLOKENBEKĀ

18. gadsimta pirmā puse bija labvēlīga muižas attīstībai. Pēc Ziemeļu kara pieauga pieprasījums pēc labības, līdz ar to muižas tūrumi tika paplašināti. Darbojās spirta brūzis, kas bija viens no lielākajiem apkārtnē. Katrā ziņā 1748. gadā muižai piederēja trīs krogi.

Gadsimta vidū muižā notika pārbūves. Vārtu torņiem izbūvēja mansarda jumtus u.tml.⁴⁰

Pēc Vilhelma Grothusa, Polijas karaļa kamarjunkura, nāves muižu pārvaldīja atraitne, kas vēlāk par 30 000 florēniem muižu nodeva savam vienīgajam dēlam Oto Filipam Grothusam, lai izmaksātu savu daļu pārējiem bērniem un mazmeitai. Oto no sava krusttēva mantojis arī kādu dārgu zobenu.⁴¹ Oto fon Grothuss bija Kurzemes hercoga oberjēgermeistars. Viņam piederēja arī Bērsteles, Strazdes un Plonjanas muiža.

Šlokenbeka jau 18. gadsimta beigās bija kļuvusi par vienu no saimnieciski attīstītākajām un ienesīgākajām muižām. Tās degvīna brūzis 1788. gadā bija lielākais Tukuma draudzē. Palielinājās tūrumu platība; liela daļa labības - 900 pūri rudzu un 600 pūri miežu tika pārstrādāti muižā.⁴² Pusi degvīna pārdeva trīs muižas krogos, otru pusi - pilsētās. Muižai piederēja 462 vīriešu kārtas zemnieki.⁴³

37. LVVA 6999.f., 29.apr., 11.lp.

38. A.Buholca geneoloģijas materiāli, 8.sej., B6

39. Stammfolge des Geschlechts der Freiherrn v. Grothuss

40. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 31.lpp.

41. Turpat, 34.lpp.

42. Turpat, 37.lpp.

43. Turpat, 38.lpp.

Laikā no 1786. līdz 1789. gadam Oto pārdeva Šlokenbeku kopā ar mazmuižām Durbi, Altonu, Jaunmuižu savam māsasdēlam Ernstam Kārlim Grotusam par 120 000 Alberta dālderiem.⁴⁴

Precīzu datu nav, bet ir zināms, ka Grothusi Durbes pili dzīvoja jau no 1789. gada, jo tur dzimusi meita Eleonora. Vecā dzīvojamā ēka Šlokenbekā bija jau diezgan veca un arī nemoderna. 18. gadsimta beigās muižnieki cēla krāšņus dzīvojamus namus. Tā kā Ernsts Kārlis Filips Grothuss bija Kurzemes bruņniecības sekretārs, viņam bija vajadzīga sabiedriskajam stāvoklim atbilstoša dzīvojamā ēka. Durbe šai ziņā bija pati piemērotākā. Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai Ernsta sabiedriskais stāvoklis nemainījās, turklāt valdība viņam kā senam Krievijas piekritējam, kas aktīvi sekmēja šo pievienošanu, iznomāja arī kroņa muižu Cerauksti,⁴⁵ un Šlokenbekas muiža palika viņu bērnu kopīgā valdījumā. Eleonorai Marijai tolaik bija 19 gadi, Oto Magnusam Reinholdam - 18 gadi un Ernstam - 17 gadi.⁴⁶

Šlokenbekas saimniecību neietekmēja 1806. gadā izdotsais valdības aizliegums eksportēt labību, jo tā izaudzēto pārstrādāja degvīnā. Bija mainījies tikai tirgus. Divas trešdaļas jau pārdeva ārpus muižas, kaut arī krogu skaits bija palielinājies līdz četriem, bet degvīna patēriņš muižā bija samazinājies. Palielinājās arī muižas ieņēmumi.⁴⁷

Bērnu saderināšanās un kāzas notika Durbes muižā. 1815. gadā tie sastādīja konvencijas aktu, pēc kura Šlokenbekas muižu pārdeva izsolē. Pēc trim gadiem - 1818. gada 7. decembrī virspilsties par muižas īpašnieku apstiprināja Krievijas impērijas kambarkungu un valstsgrāfu Johanu Fridrihu Medemu no Elejas. Viņš samaksāja 129 000 sudraba rubļu. Medems piepirka klāt vēl Sēmes muižu un zemi no Jaunmoku muižas. Šajā laikā lieli līdzekļi tika ieguldīti Durbes pils pārbūvē un parka izveidē.⁴⁸

ĪPAŠNIEKU MAIŅAS

Pēc Medema nāves muiža nonāca piecu viņa dēlu - Paula, Pētera, Aleksandra, Teodora un Ludviga kopīpašumā. Tā kā brāļi bija mantojuši ne tikai īpašumus, bet arī 55 750 rubļu lielu parādu Kurzemes kredītbankā, viņi nolēma pārdot Šlokenbekas muižu, kuras vērtība bija 170 000 rubļu. Tāpēc 1839. gada nogalē tika noslēgts līgums par muižas ieķīlāšanu Rīgas patriciešim Eberhardam Mihaelam Bulmeringam un notika vienošanās par tālāku pārdošanu. Viņš uzņēmās samaksāt Medemu parādu kredītbankā un gada laikā samaksāt 126 633 rubļus skaidrā naudā. 1840. gada 10. aprīlī Šlokenbekas-Sēmes muiža kļuva par Bulmeringa īpašumu.⁴⁹

44. Stammfolge des Geschlechts der Freiherrn v. Grothuss, Sonderdruck aus dem genealogischen Handbuch des Adels, 210., 241.-242.lpp.

45. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 33.lpp.

46. Stammfolge des Geschlechts der Freiherrn v. Grothuss, 242.lpp.

47. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 38.lpp.

48. Turpat, 33.-34.lpp.

49. Turpat, 35.-35.lpp.

Bulmeringam muižas piederēja nepilnus deviņus gadus. Laikā no 1841. līdz 1845. gadam Šlokenbekā uzcelta jauna dzīvojamā ēka pie dienvidu sienas vecās saimes mājas vietā. Rietumu vārtu tornis pārbūvēts par klēti, bet jauna klēts uzbūvēta pie rietumu sienas. Ārpus mūra uzcēla jaunu "vešūzi".⁵⁰

Šlokenbekas dzirnavas. 1959.g. M.Sedola foto. TMNM

19. gadsimta vidū līdz ar pāreju uz naudas nomu paplašināja muižu laukus, spirta ražošanai sāka izmantot kartupeļus un sāka pievērst uzmanību lauku mēslošanai, tāpēc audzēja vēršus. Kūts atradās blakus brūzim, un drabiņas izbaroja vēršiem. Muižā bija arī alus brūzis, iesala žāvētava un citas ēkas. Vispār 19. gadsimtā diezgan bieži muižas nopirka bagāti pilsētnieki, kuriem bija nauda, bet nebija titulu.

REKES DZIMTĪPAŠUMS

1848. gada 21. oktobrī Bulmerings noslēdza pirkšanas-pārdošanas līgumu ar Dobes muižkungu, baronu Matiasu Didrihu Reinholdu fon der Reki, kas apņēmās samaksāt par Šlokenbekas-Sēmes muižām 160 500 rubļus. Reķem bija jāiemaksā 40 500 rubļu Kurzemes hipotēku bankā, tūlīt jāsamaksā skaidrā naudā 20 000 rubļu un pēc tam deviņu gadu laikā katru gadu jāmaksā 10 000 rubļu. 1854. gadā abi vienojās, ka maksājumi tiek pārtraukti; Bulmerings paturēja Sēmes muižu, bet Reķes īpašumā pārgāja Šlokenbekas-Durbes muiža.⁵¹

Matias fon der Reke bija Jaunpils dzimtkunga Franča Vilhelma Kristofera fon der Reķes vecākais dēls. 1816. gada 3. septembrī Vircavā viņš apprecējās ar Karolini fon der Hovenu. Pēc viņas nāves Matias fon der Reke kļuva par Dobes dzimtkungu, 1835. gada 30. oktobrī apprecot Evelīni brīvkundzi

Aleja Durbes parkā.
30.g.beigas. Erdmaņa foto.
TMNM 4957

50. Turpat, 51.lpp.

51. Turpat, 35.lpp.

Durbes baronu Reku dzimtas kapliča pie Šlokenbekas dzirnavām. 1960.g. M.Sedola foto. TMNM 30771

notika ģimenes tikšanās, kurā tēvs paziņoja, ka *Neuenburg, Neuohof, Dorothenhof, Georgenhof, Plonenek, Marienhof* atdota jaunākajam dēlam Augustam par 229 000 rubļiem, *Annenhof, Peterhof, Elisenhof* - otram jaunākajam dēlam Frīdriham par 35 000 rubļiem, bet vecākajam dēlam Matiasam tiek atlīdzināts par muižu pārvaldīšanu ar kapitālu.⁵⁴

Matias fon der Reke, nopircis Šlokenbeku, paplašināja spirta ražošanu, izmantojot par izejvielu kartupeļus. Viņa mūža beigās spirta brūža jauda bija palielinājusies gandrīz piecas reizes salīdzinājumā ar 19. gadsimta sākumu, un turpmākajos gados tā palielinājās arvien straujāk. Lielu daļu produkcijas eksportēja. Taču sakarā ar Rīgas alus darītavu attīstību Matias bija spiests likvidēt alus brūzi, jo tas nebija pietiekami ienesīgs.

Muižas ienākumi 19. gadsimta otrajā pusē bija pietiekami, lai varētu uzbūvēt jaunu magazīnu (1863.), skolu un pagastnamu (1862.), dzirnavas (1867.) un klēti pašā muižā pie ziemeļu sienas, kā arī citas saimniecības ēkas. 1865. gadā muižā kādu laiku uzturējās J. Dēriņgs, kas savā dienasgrāmatā

fon Rudbergu.⁵² Viņš bija studējis Vācijā. Pēc atgriešanās viņš pārvaldīja tēva muižu Jaunpilī un aktīvi iesaistījās valsts un sabiedriskajā dzīvē, kļuva par Kurzemes apriņķu maršalu un baznīcas virsvecāko.

Reku dzimtai jau no 16. gadsimta Livonijas un vēlāk Kurzemes politiskajā dzīvē bija svarīga loma. Tā bija dzimta, kas 1631. gadā pirmā pierādīja savu dižciltību muižnieku vidū. Arī Krievijas politiskajā dzīvē tiem bija sava vieta. Liekas, zināma nozīme bija arī faktam, ka 1810. gada 24. jūlijā Krievijas ķeizariene Elizabete piekrita kļūt par Matiasa pusmāsas Elizabetes Antuanetes krustmāti. Kristību ceremonija notika Plienčiemā, kur bērns bija dzimis laikā, kad tur viesojās ķeizariene.⁵³

Vecākais dēls Matias būtu varējis kļūt par Jaunpils dzimtkungu, taču diemžēl pamāte panāca citādu risinājumu. 1836. gada 7. martā Jaunpilī

52. Genealogisches Handbuch des Ades. Band XVIII, 1995., 427.-434.lpp.

53. Geschichte der Herren von der Recke: 1878., 42.lpp.

54. Turpat, 41.lpp.

Durbes parkā. Ap 1900.g. Šmita arhīvs Latvijas Vēstures muzejā. TMNM 25299/3

Durbes parkā. Ap 1900.g. Šmita arhīvs Latvijas Vēstures muzejā. TMNM 25299/2

Dīķis Durbes pils parkā. 1938.g. TMNM 30556

rakstījis, ka no vecās dzīvojamās ēkas pagalma vidū saglabājušies vairs tikai pamati; šaujamlūkas bija tikai rietumu sienā u.tml. Durbē mākslinieks gleznojis muižas īpašnieka Matiasa un viņa mazdēla Karla dubultportretu, kas diemžēl gājis bojā 1944. gadā. Mākslinieks apskatījis arī veco dokumentu lādi, kas atradusies kādā telpā virs vārtiem.⁵⁵

Matias miris 1869. gada 26. augustā un apglabāts jaunizveidotajā dzimtas apbedījuma vietā Tukuma Kalna kapu vācu daļā. Par Šlokenbekas īpašnieku kļuva viņa vecākais dēls no pirmās laulības - Krievijas ķeizara jūras kapteinis Ernsts Ludvigs Teodors Augusts Matias fon der Reke, saukts Ludvigs fon der Reke.⁵⁶ Muižas ļaužu un tukumnieku atmiņā viņš palicis kā īsts veco laiku kungs, labsirdīgs, laipns un gādīgs. Viņš bijis labs lauksaimnieks un Tukuma apriņķa maršals. Aktīvi atbalstījis latviešu centienus pēc izglītības un kultūras. Par to liecina arī izcilā latviešu etnogrāfa un kartogrāfa, Vēstures muzeja direktora Matīsa Siliņa 1891. gadā rakstītais vēltījums baronam Ludvigam fon der Reķem uz vienas no viņa sastādītajām Latvijas kartēm.⁵⁷ Barons atbalstījis arī Tukuma Viesīgās biedrības nama būvi un atklāšanā uzdāvinājis biljardu, bet 1902. gada 15. aprīlī ticis uzņemts par biedrības goda biedru.⁵⁸

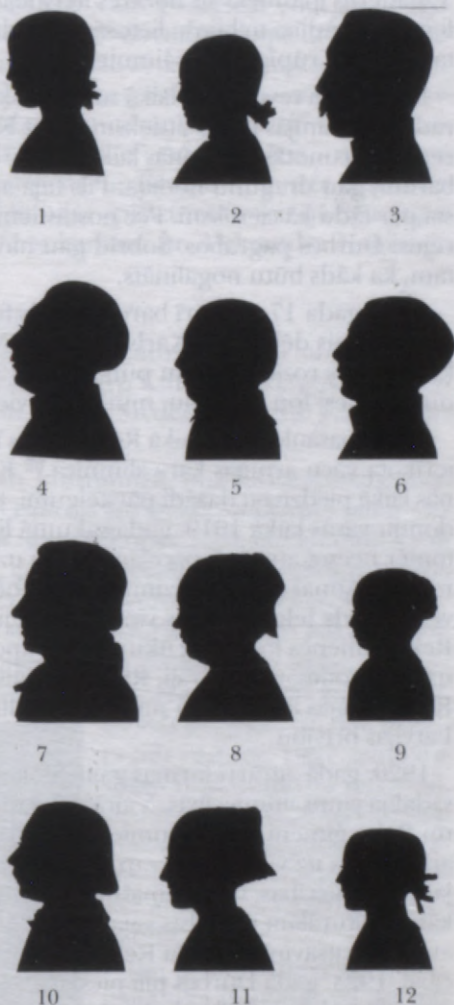
55. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 39., 42.-47.lpp.
56. Genealogisches Handbuch des Adels, 427-434.lpp.

57. Kalendārs Abolsk, 1899.
58. Viesīgās biedrības vēsture, Tukums 1940.g. 41.lp.

Stāsta, ka barona bērēs piedalījušies ļoti daudzi cilvēki, godājot viņa ieguldījumu. Ludvigs fon der Reke ilgus gadus bija Tukuma apriņķa maršals. Šajā amatā viņu nomainīja dēls no pirmās laulības Karls Matiass Fricis Ludvigs. Karls bija studējis Heidelbergā un bija viens no izglītotākajiem apkārtnes muižniekiem. 1899. gadā, kad pirmoreiz Tukuma pilsētas domes vēlēšanās piedalījās latviešu saraksts, tajā piedalījās arī Karls fon der Reke. 3. maijā viņu ievēlēja par Tukuma pilsētas domes priekšsēdētāju.⁵⁹

Karls fon der Reke pārvaldīja muižu tikai četrus gadus (1903.-1907.). nedēļas izdevumā "Für Haus und Familie" 1904. gadā par Šlokenbeku rakstīts:

"Visas ēkas kopā ar gredzenveidīgo mūra trapeci veido sakarīgu apjomu. Tas apvieno sevī īpašumu ar košumkrūmiem un augstām liepām apstādītu pagalmu. Visa pagalma izmēri sasniedza 90 x 107 x 135 x 102 soļus, kungu mājai, kurai piesienas viens tornis, garums ir 52, platums - 17 soļi. Aiz tās atradās mazs augļu dārzs, un aiz tās Slokas upē izveidojusies kāda sala. Celtnes masīvajā pagalmā četrstūrī cēlušās dažādos laikos un nes sev līdz to īpašās iezīmes. Izņemot staļlus, ratnīcas, klētis un pagrabus, vēl nesen darbojās arī citas senas saimniecības nozares. Tās bija iesala žāvētava, alus brūzis, spirta dedzinātava, preču noliktavas.

L.fon der Rekes grieztie siluetaportreti: Elīze, Helēne, Vilhelms, Luiss (dzimis 1820 - miris 1903), Teodors, Georgs, Matiass (Durbes dzimtkungs), Evelīna, dzimusi baronese fon Budberga, Evelīne, Ozolnieku dzimtkungs Karls, Adda, dzimusi baronese fon Hāna, Adda. 1849.-1854.g. V.f.d. Rekes kolekcija.

59. Latvieši ienāk Tukumā.// "Tukuma Dzīve", nr.45, 1934.g.

Tagadējais īpašnieks šīs nozares likvidējis, un tikai šī kompleksa atsevišķo ēku formas atgādina to bijušo lietošanas veidu. Pašlaik eksistē lieliska zirgu audzētava un ļoti rūpīga lauksaimniecība.”⁶⁰

1905. gada revolūcijas laikā muiža atšķirībā no daudzām citām necieta, taču radikāli mainījās ļaužu attieksme pret Karlu fon der Reki, jo 1905. gada decembra bruņotās sacelšanās laikā Durbē bija apmetušies gan apkārtnējo muižu baroni, gan dragūnu nodaļa. Pils bija aplikta ar smilšu maisiem un pārvērsta par tādu kā cietoksni. Pēc nostāstiem, melnā sotņa apcietinātos ļaudis turējusi Durbes pagrabos. Šobrīd gan nav atrasts dokumentāls apliecinājums tam, ka kāds būtu nogalināts.

1907. gada 17. janvārī barons Karls fon der Reke mira, un muižu pārņēma vecākais dēls Luiss Karls Vilhelms Matiass, kas līdz tam bija dienējis t.s. ķeizarienes rozā dragūnu pulkā.⁶¹ 1912. gadā, kad Luiss apprecējās ar Annu baronesi fon Koskulu, muiža bija viena no lielākajām apriņķī.

Pirmā pasaules kara laikā Rekes savus īpašumus nepameta. Šlokenbekā bija ierīkota vācu armijas kara slimnīca.⁶² Kara un sekojošo politisko varu maiņas laikā piedzīvoti dažādi pārsteigumi, tomēr tās saglabājās nenopostītas. Padomju varas laikā 1919. gada sākumā lielinieki bija meklējuši Luisu Durbē, tomēr neesot atraduši pāceļamo vāku uz pagrabu, kur barons slēpies. Arī baronesei Annai ar tikko dzimušo trešo bērnu tikko izdevies izglābties no nāves, jo kāds Jelgavas ārsts viņu aizstāvējis. Taču 1919. gadā bojā gāja daudzi Reku ģimenes locekļi. Tukumā tika apcietināts un Viesīgās biedrības namā uz nāvi notiesāti divi brāļi, Rīgā - trešais, bet Jelgavā - māsa.⁶³ Luiss fon der Reke iestājās landesvērē un arī pēc lielinieku padzīšanas piedalījās cīņā par Latvijas brīvību.

1920. gadā agrārreformas gaitā Šlokenbekas muižu nacionalizēja un vēlāk sadalīja jaunsaimniecībās. Vairākus gadus ilga strīdi starp zemes gribētājiem un Reku ģimeni par īpašumiem. Gadījās, ka zemes komisija savus lēmumus arī mainīja uz vienu, tad - uz otru pusi. Pēc 1922. gada projekta izdalīja 10 jaunsaimniecības, vienu amatnieku saimniecību, sešas saimniecības sabiedriskām, kulturālām un valsts vajadzībām un vienu rūpniecības uzņēmumam un atstāja neatsavināmo daļu Rekēm. Šlokenbeku piešķīra Tukuma virsmežniecībai. 1923. gadā Durbes pili piešķīra dzejniekam Jānim Rainim. Reku ģimene palika dzīvot Šlokenbekā. Luisam kā brīvības cīnītājam piešķīra nelielu jaunsaimniecību - "Sēravotus", bet no 1923. gada Reķem bija iznomātas arī sešas istabas, klēts, vāgūzis, zirgu stallis, daļa kūts un pagrabs par 600 rubļu nomas maksu mēnesī. Kā neatsavināmā daļa Reķem bija piešķirta vecsaimniecība "Platači". 1931. gadā mežu departaments piekrita mainīt "Platačus" pret Šlokenbekas muižas centru, taču valsts kontrole tam nepiekrita.⁶⁴

60. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 51-52.lpp.

61. Genealogisches Handbuch des Adels, 434.lpp.

62. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 57.lpp.

63. Vilhelma fon der Rekes atmiņu stāstījums.

Ap 1937. gadu Reku ģimene pārcēlās dzīvot uz "Platačiem", bet jau pēc gada, izpārdevusi savus īpašumus, 1938. gada 8. novembrī kopā ar citiem vācbaltiem ar vilcienu devās uz Ventspili, lai tālāk ar kuģi izbrauktu uz Poznaņas apgabalu Polijā.⁶⁵ Pavisam no Milzkalnes pagasta izbrauca septiņas ģimenes, t.i., bez Reku ģimenes no Šlokenbekas muižas, "Platačiem" un "Sēravočiem", arī Gustava Luca ģimene no "Gundegām", Ādolfa Hāna - no "Strautiņiem", Emmas Majores - no "Vērskalējiem" un Ženijas Augustes Beātes Erhardes - no "Āmarniekiem", bet no Raudas apkārtnes (toreizējā Sēmes pagasta) - divas: Emmas Noldes - no "Lankariem" un Aleksandra Noldes ģimene no "Raudas".⁶⁶

DURBE

Durbes pils sajūsmina ar vienkāršu formu skaidrību un tai atbilstošu plānojumu. Šo ēku neapšaubāmi var ierindot starp Kurzemes klasicisma šedevriem, tāpat kā J.G.Ā. Berlica citu darbu - villu "Medem" Jelgavā. Tā par Durbes pili raksta J. Zilgalvis.⁶⁷

Durbe, tāpat kā Alīne, Antlava un Jaunmuiža, bija Šlokenbekas mazmuiža.⁶⁸ Tomēr tai ir īpaša nozīme. Vispirms jau tāpēc, ka Durbes pils ir viena no ievērojamākajām klasicisma perioda celtnēm. Līdz šim literatūrā valdījis uzskats, ka Durbe būvēta 1820. gadā pēc arhitekta J. Berlica projekta. Šis arhitekts vadījis Elejas pils celtniecību pēc Kvarengi projekta, kā arī būvējis Kazdangas pili. Diemžēl līdz šim nav izdevies atrast Durbes pils projektu.

Kopš 1991. gada Durbes pili ar pieguļošajām saimniecības ēkām apsaimnieko Tukuma muzejs. Veikta arhitektoniskā izpēte, izstrādāts kapitālā re-

Atpūtas nams "Durbe" Durbes pilī. 1959.g.
M. Sedola foto. TMNM 30057/4

monta projekts, un tiek izpētīta pils vēsture. 1997. gadā uzsākto remontdarbu laikā noskaidrojušās daudzas līdz šim neskaidras lietas, atrastas interesantas būvdetaļas un radušies arī daudzi neatbildēti jautājumi.

Jau arhitektoniskās izpētes gaitā tika noskaidrots, ka pils 1820. gadā ir tikai pārbūvēta. Ēka būvēta daudz agrāk, vismaz 17. gadsimta beigās. Pilī atrodamas vismaz četrus būv-

64. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturskā izpēte, 59.-60.lpp.

65. Vilhelma fon der Rekes atmiņu stāstījums.

66. Vispārējās lauksaimniecības bankas rīcībā pārgājušo vācu izceļotāju atstāto lauku nekustamo īpašumu saraksts, 1940., 67.-68.lpp.

67. J.Zilgalvis. Latvijas muižu klasicisma arhitektūra. /Latvijas Vēstures institūta žurnāls, 1995., nr.1., 32.lpp.

68. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem, 317.lpp.

periodu detaļas. 1671. gada 23. martā noslēgts līgums starp brāļiem Šenkingiem un Ēvaldu fon Ostenu-Zakenu par Durbes iekāršanu uz 20 gadiem kopā ar piecām zemnieku mājām, Mālu krogu un Tukuma māju. Šajā līgumā minētajā inventārā aprakstīta arī kungu māja. Tā bija divkārsa (tas varētu nozīmēt divstāvu) jauna ēka bez logiem, bet ar durvīm un iebūvētām podiņu krāsnīm. Netālu atradusies arī rija un veca lopu

Sentovs izd. 11. Durbē - Raiņa muzejs. (Pie Tukuma). *Estimons-Pijs*

Durbes pils. 20.gs.sāk. TMNM 4938

kūts.⁶⁹ Durbes pili vēl šobrīd rietumu spārnā otrajā stāvā saglabājusies kāda velve sienā. Mainot centrālapkuri, līdzīga velve atklājās arī pirmajā stāvā, bijušajā ēdamzālē. Šajā velvē bijis iebūvēts skapis, kas vēlāk aizsists ar dēļiem un apmests, bet uz apmetuma savukārt saglabājies klasicisma periodam raksturīgais ornamentālais krāsojums.

Sākotnēji 17. gadsimta sešdesmito gadu beigās uzbūvēta tikai celtnes vidusdaļa, vēlāk piebūvēti abi sānu flīģeļi. Pārbūves skārušas arī jumta konstrukcijas, nonākot līdz pat tādām kuriozām, ka nozāģēti jumta krēslu balsti, lai izbūvētu skursteņu šlepes.

Muižas īpašnieki uz Durbi pārcēlušies dzīvot jau pirms 1789. gada, jo ziņāms, ka šajā gadā Durbē dzimusi Ernsta fon Grothusa meita Eleonora.⁷⁰ Iespējams, ka Grothusi dzīvoja Durbē jau agrāk, jo no ķieģeļiem celtā kungu māja Durbē ar augstajiem logiem, iekšējo tualeti abos stāvos, podiņu krāsnīm un krāsoto parketu noteikti bija plašāka un modernāka nekā Šlokenbekas dzīvojamā ēka.

1818. gadā par Šlokenbekas īpašnieku kļuva Medems, un uzaicinātais arhitekts J. Berlicis veica ēkas pārbūves, to modernizējot. Ēka ieguva klasicismam raksturīgās formas un rotājumus. Abās fasādēs tika izbūvēti četrkolonnu portīki. Tie, izceļoties uz vienkāršā fasādes fona, noteica ēkas izteiksmību un akcentēja ēkas ieejas vietu, iezīmējot simetrijas asi. Ēka ieguva

Bērnu kolonija Durbes pili. 1929.g. Ž.Berga foto. TMNM 4960

69. LVVA 6999.f., 29.apr., 36.lieta, 1.-6.lpp.

70. Stamfolge des Geschlechts der Freiherrn v.Grothuss, 242.lpp.

arī citas klasicismam raksturīgas būvdetaļas: logu sandrikus, aklos logus, kolonnas, metāla margas uz parādes kāpnēm. J. Berlicis izstrādāja arī visa muižas ansambļa vienotu stilistisku risinājumu. Visas ēkas tika izvietotas ap četrstūra pagalmu. Tieši pretī pilij tika izbūvēts vāgūzis, kura fasādi, tāpat kā kungu māju, rotāja četru kolonnu portiks. Pagalma sānu malās izbūvēta klēts un kalpu māja. Visas šīs ēkas ietvēra akmens žogs ar izbūvētām vārtu ailām. Abās pusēs pilij kā saimniecības ēku turpinājums līdz žogam izbūvēta mūra siena, domājams, malkas novietnes. Otrs mazāks pagalmis veidojās starp vāgūzi un staļļiem.

Acīmredzot Berlicis izstrādājis arī parka projektu, veidojot to kā ainavu parku ar gājēju celiņiem, koku un krūmu puduriem, lapenēm, diķiem, diviem tiltiem, rotundu un Nojādes strūklaku. Arī parks pils apkārtnē centrēts uz asi, izejot no ieejas portika.

Kungu mājas iekšējā uzbūvē parādās divējādi plānojumu veidi. Sākumā pārsegumu konstrukcijas balstījušās uz vienas nesošās šķērssienas ēkas garenvirzienā un telpas grupējušās pēc amfilādes principa. 19. gadsimta divdesmitajos gados plašāk ieviesās koridoru sistēma, kas vairāk atbilda ikdienas vajadzībām, jo telpas vairs nebija caurstaigājamas. Šāds gaitenis izbūvēts Durbes pils otrajā stāvā, un, spriežot pēc vecajām durvīm un enģēm, tas noticis reizē ar ēkas pārbūvi 1820. gadā. Nelielas pārbūves pils iekštelpās notikušas arī 19. gadsimta beigās, kad ievilkts ūdensvads, elektrība, pārdalītas telpas otrajā stāvā, lai iegūtu pēc iespējas lielāku skaitu guļamtelpu viesiem, kuri pulcējās uz zirgu sacīkstēm, medībām vai svinībām.

Nākamais pārbūvju periods saistās ar 20. gadiem, kad pārbūvēta barona rakstāmistaba pirmajā stāvā un veikti jumta remontdarbi.

Laikā no 1945. līdz 1991. gadam pilī atradās sanatorija un republikāniskā rehabilitācijas slimnīca, tad veiktas vēl dažas pār-

Rotonda Durbes pils parkā. 1. rindā 1. no kreisās Raiņa muzeja pārzinis Fricis Rokpelnis, 2. rindā 2. no kreisās Durbes muižas centra rentnieka Vācieša meita Vallija. Ap 1929. g. Ž. Berga foto. TMNM 4959

būves, sadalot dažas telpas palātās: bibliotēku, salonu un dāmu rakstāmistabu, kā arī dažas telpas otrajā stāvā. Šai laikā izdarītas arī dažas būtiskas kļūdas: izņemta šķērssienu starp salonu un dāmu rakstāmistabu, kā arī, velkot apkuri, pārzāgētas vairākas sijas, tāpēc vietām ieliekušas starpstāvu pārsedes.

Visumā Durbes pils ir labi saglabājusies, kaut arī izdarīti obligātie kosmētiskie remontu ar eļļas krāsām slimmnīcā; ēkas interjerā saglabātas daudzas interesantas būvdetaļas, vecie parketi, logi un durvis. Šobrīd, 1997.gada nogalē, kad pilij uzlikts jauns dakstiņu jumts, nomaiņītas bojātās konstrukcijas un ievilkta jauna apkures sistēma, ir novērti visi apstākļi, kas pils stāvokli varētu pasliktināt. Tagad pakāpeniski var veikt telpu remontu, lai Durbes pils atgūtu bijušo estētisko nozīmi. Tādas ēkas kā Durbes pils muižas komplekss var kļūt par paraugu izkoptai kultūrvidei un iedvesmas avotu ikvienam radošam darbam. Ne velti Rainis savulaik vēlējies pili nodot atpūtai un muzeja izveidei. Respektējot šo novēlējumu, Durbes pili tiek veidots kultūrvides attīstības muzejs. Un varbūt V. Stafenhāgena Durbes pils apraksts ir nevis stāsts par pagātni, bet gan skatiens nākotnē:

“Novietota stāvā pakalnā, lielisku lapu un skuju koku ietvertā kungu māja lūkojas lejup dziļajā ielejā un no savām atklātajām kāpnēm nodrošina tādu skatu, kādu gan tikai reti var sastapt mūsu dzimtenē: pa kreisi novietota Tukuma pilsētiņa ar savu baznīcas torni, savām dzirnavām un saviem sarkanajiem jumtiem plaša ūdens spoguļa krastā, iepretim augšup līdz horizontam tiecas mežainas augstienes gleznainās viļņotās līnijās, kamēr pa labi kā guļošs milzis vientuļš un klusējošs stāv Milzukaļns.”⁷¹

ŠLOKENBEKAS NABAGU NAMS

Šlokenbekas nabagu nams uzcelts 1892. gadā. 19. gadsimta beigās tas tiek nosaukts par t.s. komunāliestādi, kur ievietoti nabagi un nespējnieki no Šlokenbekas un Cērkstes pagasta. Namatēvs un namamāte ir laulāts pāris, kas uzkopj telpas un apkopj šīs mājas mītniekus.⁷²

VALGUMS

TEIKAS

Valguma ezers radies tā: “Senāk ezeri gājuši pa gaisu. Kad atminēs tā vārdu - nokritis. Bijis karsts laiks, ezers gājis pa gaisu kā mākonis. Kāda meita grābusi sienu, teikusi: “Kaut jel būtu kāds valgums!” Te uzreiz mākonis nokritis, un tur tagad Valguma ezers.”⁷³

Un patiesi, ezers nav pārāk liels - 3 km garš un 0,2 km plats, bet lielākais dziļums tam ir 30 m. Ja uzņemtu atpakaļ debesīs, būtu gluži kā mākonis. Ta-

71. W.S.Stavenhagen. Album Kurländischen Ansichten. - Mitau, 1866.

72. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 67., 71.lpp.

73. Tukuma-Talsu kalendārs, 1939, 95.lpp.

ču no ģeoloģiskā viedokļa ezers ir veidojies no pēdējā ledāja kušanas ūdeņiem. Līdz ar to tā vecums varētu būt ap 10 000 - 12 000 gadu.⁷⁴

Cita teika vēstī, ka "...tur bijis varens cepļis - vara āmurs (Āmurnieki un Varkaļi), un garām gāja ceļš no jūras uz Tukumu. Hercogs Jēkabs daudz mīlējis uzturēties ezera krastos un medīt dziļajos mežos (vēl tagad redz hercoga medību pils atliekas), bet hercogs Fridrihs Kazimirs ierīkojis še plašu zvēru dārzu". Stāsta arī, ka "bīskaps Alberts reiz braucis pa augsto ezerkrastu zelta karietē. Pēkšņi uzbrukuši laupītāji, visu nolaupījuši un ļaudis sagūstījuši, tikai pats bīskaps izglābies, bet zelta karieti satrakotie seši baltie zirgi ierāvuši dzelmē, kur skaidrās dienās to redzot vēl tagad."

Kā zināms, krustnešu cīņa par varu Kurzemē ilga gandrīz gadsimtu. Kā viena no lielākajām cīņu epizodēm tiek minēta kuršu un zemgaļu cīņa ar zobenbrāļiem un Daugavgrīvas klostera nopostīšana 1228.gadā. Ar to kurši pilnībā kļuva par atkritējiem.⁷⁵

Zobenbrāļu ordeņa laikos kuršus uzaicināja kā sabiedrotos cīņā pret pagāniem - zemgaļiem un lietuviešiem. Livonijas ordenis izvirzīja savas prasības. Kuršiem bija jāiet karā gandrīz katru gadu ar savu zirgu un uz sava rēķina, uzturot arī bīskapu un dažreiz ordeņa vīrus. Ar to kurši nebija mierā. Tādēļ ap 1240. gadu Valguma ezera krastā notika kuršu tautas sapulce, kur tie iesniedza savas prasības bīskapam.⁷⁶ Tās bīskaps nevarēja izpildīt, tāpēc pie Degerhovedas, netālu no Valguma ezera, kurši nogalināja Kursas pirmo bīskapu Engelbertu.⁷⁷ Pēc tam sekoja ordeņa mestra Groningena vadīts ordeņa karaspēka uzbrukums Kursā. Gar jūrmalu tie devās tālāk uz Tukumu, Talsiem, izpostot kuršu ciemus, līdz Vānei. Kurši bija spiesti lūgt mieru. No tā laika pastāv arī nosaukums "Miera Kursā". Laikā no 1245. līdz 1253. gadam notika ordeņa un bīskapa strīdi par zemi, līdz 1253. gadā noslēgts līgums, kurā 2/3 visas teritorijas piederēja ordenim, bet 1/3 - bīskapam.⁷⁸

MUIŽAS VĒSTURE

1422. gadā pie ezera pastāvējis Valguma ciems. Latvijas Valsts vēstures muzejā saglabājusies vācuordeņa mestra Zigfrīda Landera fon Španheima izdotā Lēņu grāmata ar kuru zemesgabals pie Valguma ezera piešķirts bruņiniekam Albrehtam Torkam. Lēnis Torkam piešķirts 1422. gada 6. decembrī.^{78a} Par to, ka pie Valguma ezera atradusies kāda lielāka apdzīvota vieta, liecina arī fakts, ka Tukuma pilskungs Verners fon Butlars tur dzīvojis 1484. gadā, laikā, kad Tukumu bija izpostījis Rīgas pilsētas karaspēks un Šlokenbekas nocietinātā pils vēl nebija uzcelta.⁷⁹

74. Latvijas PSR ģeogrāfija, R., 1975... lpp.

75. Kurländisches Verkehrs- und Adressbuch, 163-164.lpp.

76. Juškevičs J. Kurzemes un Zemgales pilsētas.// "Brīvā Zeme", nr.25, 1929.

77. Kurländisches Verkehrs- und Adressbuch, 163-164.lpp.

78. Juškevičs J. Kurzemes un Zemgales pilsētas.// "Brīvā Zeme", nr.25, 1929.

78a. LVVA F1100 A13 L1411

79. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte...lpp.

Durbes parkā. Ap 1900.g. Šmita arhīvs
Latvijas Vēstures muzejā. TMNM 25299/7

glabājies akmens valnis. Neapšaubāmi Valgumam Livonijas ordeņvalsts un Kurzemes hercogistes laikā bijusi svarīga nozīme. To noteica fakts, ka Valgums atradās pie Lielā kara ceļa jeb tā sauktā "Gaišā ceļa" (Hellweg), kas veda no Rīgas cauri Tukumam, Kuldīgai, Grobiņai, Liepājai un Palangai uz Klaipeņu un tālāk - uz Kēnigsbergu un Dancigu.⁸⁰ Šis ceļš saukts arī par Rīgas-Prūsijas tirdzniecības ceļu. Katrā ziņā Valgums atradās dzīvā satiksmes vietā un bija iesaistīts tā laika norisēs.

1554. gadā Dagerhoveda minēta kā stacija pie vācu ordeņa kara ceļa. 1564. gada 4. jūnijā hercogs Gothards Ketlers izlēņojis Valguma ezeru padomniekam Solomonam Hennigam no Vānes.⁸¹ Bet vienā no pirmajām Livonijas kartēm, kas izdota 1627. gadā, atrodams Dagemundes nosaukums.⁸²

Medības bijušas dižciltīgo privilēģija, taču Valgums bija viens no sešiem hercogistes brīvezeriem, kur katrs drīkstējis ķert zivis.⁸³ Šādu atļauju jau 1443. gada 4. jūlijā devis Kurzemes bīskaps.⁸⁴

Valguma muiža piederējusi hercogam, bet no 1795. gada bijusi kroņa muiža. Par muižas pārvaldniekiem ziņu ir ļoti maz. Šobrīd zināms, ka muiža vai-

Dagerhofu kā mazu muižiņu esot ierīkojis Livonijas ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs. Viņš bija iecienījis medības Tukuma apkārtnes mežos - Engurē, Sātē un īpaši Valgumā.

1570. gadā pēc Livonijas ordeņvalsts sabrukuma un Kurzemes hercogistes izveidošanās ordeņa mestra zeme kļuva par hercoga domēni, Tukuma iecirknī - Ozolmuiža, Smārde un Valgums. Hercogs Jēkabs Lustūža mežkunga mājā līcis ierīkot īpašu medību suņu audzētavu. No vecās medību pils vēl pirms 100 gadiem bija sa-

Laikraksta "Lauku Avīze" birojs. J. Vitola foto. 1998.g.

80. Kurländisches Verkehrs- und Adressbuch, 164.lpp.

81. Kröger A.W. Kurländisches Verkehrs- und Adressbuch für 1892/93, 209.lpp.

82. Valgums.TMNM PZA

83. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. .. lpp.

84. Tukuma senatne.// "Tukuma Dzīve", nr.25, 1933.

rākas reizes bijusi ieķilāta. Tā, piemēram, Kurzemes hercogs Frīdrihs Kazimīrs 1688. gada 30. decembrī Valgumu ieķilājis pulkvežleitnantam Johanam fon Šternburgam. Hercogs nosūtījis vēstuli Ozolmuižas pārvaldniekam Vladislavam Strisnam, sauktam Korps, uzdodot ierādīt fon Šternburgam 15 pūrvietas zemes tādā vietā, kur neviens ar viņu nevarētu strīdēties un aizsūtīt viņam namdari, pāris strādnieku un mūrnieku, lai viņš varētu iekārtoties. Acīmredzot, muiža bija galīgi izpostīta, jo Šternburgs rakstījis hercogam, ka "acu priekšā ir totālas drupas", un lūdzis piedot klāt vēl Zāgeru un Valguma māju zemniekus, kuri nāktu strādāt muižā vienu nedēļu divas ar pusi stundas un otrā nedēļā - trīssarpus stundas. Hercogs ieķilāja muižu ar visiem zemniekiem uz 10 gadiem. Fon Šternbergs varēja izmantot 15 pūrvietas lielu zemes gabalu, cirst būvkokus un dedzināmo malku hercoga mežā, kā arī brīvi zvejot ezerā. Pēc ķīlas līguma izbeigšanās Valguma muiža tika ieķilāta Aleksandram fon der Brinkenam uz trim gadiem no 1698. gada Jāņiem līdz 1701. gada Jāņiem par 5000 florēniem.⁸⁵

Kāda tad izskatījies šī Valguma muiža? 1687. gada 16. augustā veiktajā inventarizācijā Valguma muiža aprakstīta sekojoši: "Dzīvojamā māja pavisam veca, durvis ar dzelzs eņģēm, bet vienās - ar koka pēdu. Istabās divdaļīgi logi, pavisam sabrukusi podiņu krāsns, grīda lielajā un mazajās istabās klāta ar dēļiem, mājai lubiņu jumts. Arī divas muižas klētis klātas ar lubiņu jumtu, bet durvis caurslēdzamas blokatslēgas. Netālu no klētīm atrodas siena šķūnis, kam abi gali aizpīti ar zariem un galīgi sapuvīši lubiņu jumts. Vecajā rijā ir galīgi sabrukusi krāsns un priekšrija. Pa labi atrodas jauns zirgu stallis ar niedru jumtu. Netālu no tā atrodas vecais zirgu stallis un divas vecas lopu kūtis; visi zem lubiņu jumta. Turpat atrodas arī vecs ērbērgis bez logiem ar vecu krāsni. Blakus - pirts un divas mazas cūkkūtis. Visa sēta aplikta ar īsām latām, uz to ved divi veci vārti. Sētā divi neapsēti dārzi ar veciem, sakritušiem žogiem. Muižas divos laukos iesēts 21 pūrs rudzu, deviņi pūri miežu un 36 pūri auzu. Trešais lauks ir 13 pūrvietu liels, apsēts ar 19 pūriem rudzu. Pēc zemnieku izteikumiem vēl ir četras kārtis siena, katrā pa septiņiem vezumiem, un ārpus sētas uz lielā ezera pusi atrodas neliels apiņu dārzs, bet tas šogad ražu nenesīs. Valguma muižai ir pierakstīti zemnieki: Kalna Jānis ar dēļiem Ādamu un Johanu, Jaunzemu Hermanis ar dēlu Bērtuli, Meža Miķeļu Tīss ar dēļiem Heinrihu un Andreju, Jogķīsu (Jogkensu) Miķelis ar dēļiem Jēkabu, Tīsu un Hansu, Krodziņu Juris. Viņiem ir pavisam maz zemes, lielākoties pa diviem zirgiem un divām govīm. Muižas klaušās no visām mājām jāiet nedēļā pusi dienas ar zirgu, bet no Kalniem un Jaunzemiem vēl pa pusi dienas kājām."⁸⁶ 1698. gada 29. jūnija inventarizācijas dokumentos parādās jau ziņas, ka dzīvojamai mājai ir izbūvētas jaunas istabas, taču viss pārējais joprojām ir diezgan bēdīgā stāvoklī. Tajā nosauktas arī muižai piederošās mā-

85. LVVA 6999f., 4.apr., 1645.lieta, 1-19.lp.

86. LVVA 6999f., 44.apr., 1091.lieta, 1-2.lp.

A.Šķēles tikšanās ar diplomātiem Valgumā laikraksta "Lauku Avīze" lauku birojā. A. Jermaka foto. 1998. gada 5. februārī.

Ziemeļi, kas bijušas pamestas mājas un kurās Brinkena kungs noietinājis saimnieku Jāni un tā brāli Tīsu.⁸⁷

Jaunā Mežkunga muiža uzcelta blakus kādreizējā ceplā vietai un nosaukta par "Āmarniekiem", kas vēlāk piederējuši Lerhu dzimtai. Tur iekārtota neliela pansija. Pēc īpašnieku izceļošanas uz Vāciju 1939. gadā šo īpašumu ieguvusi banka.

1968. gadā Valguma ezera krastā pēc PSRS Veselības aizsardzības ministrijas pasūtījuma un arhitekta I. Strautmaņa projekta 1968. gadā tika uzcelts atpūtas komplekss. Tas tika nodots PSRS MP priekšsēdētājam N. Kosiginam, kas pats Valgumu esot apmeklējis reti, lielākoties kopā ar ģimeni vai tuviem draugiem. Kompleksam pieklāvās 13,1 ha zemes. Tas bija apjots ar 2 m augstu žogu, un pie vārtiem stāvēja sardze, bet vietējie stāstījuši leģendas par kungu izprieccām.⁸⁸

Kopš 1997. gada Valgumā atrodas "Lauku Avīzes" lauku birojs, kurā notikušas daudzas svarīgas tikšanās.

HERCOGA JĒKABA MANUFAKTŪRAS

Kad Slocene bija kuģojama upe, laivas ar vara rūdu un citām izejvielām no Zviedrijas, Francijas, Norvēģijas devās uz Tukumu, kur atradās vara un dzelzs ceplī un kaltuve. Dzelzi ieguva no apkārtējo purvu rāvas. Atpakaļceļā tās pašas laivas no Tukuma veda naglas, pakavus, stīpas, kuģa dibena apšuvumus, katlus, pannas, stiklu, etiķi, arī ieročus, kokmateriālus, vadmalu un citus ražojumus. Preces Engures ostā pārkrāva buriniekos un eksportēja uz ārzemēm. Hercogs Jēkabs bija iccerējis ar kanālu savienot Slocenes un Aba-

87. Turpat, 3-6.lp.

88. Valgums. TMNM ZA. -1097

jas: Praulu krogs ar saimnieku Pāvelu un dēliem Albrehtu, Viļumu un Kristianu, Meža-Tīsi ar saimnieku Tīsu un tā dēlu Miķeli, Plinces - pamestas mājas, Duckopi ar saimnieku Hansu un dēlu Sīmani, Skudras ar saimnieku Juri, Kalna-Jāņi ar saimnieku Adamu un viņa dēliem Ermani, Jāni un Andreju,

Smārdes II pakāpes pamatskolas skolēni ekskursijā darvas ceplī "Guntiņās" pie ūdens rata. 1933.g.

Smārdes iecirknī pie Sloenes ietekas Valguma ezerā (*Āmarniekos*). Netālu no Valguma ezera viņš uzdambēja upi, un pēdējā upes līkumā, šaurā aizā izvietoja cepli ar visām būvēm. Šis uzņēmums pastāvēja vēl līdz 1888. gadam, kad to atstāja un tā vietā 1 ½ km augšup uzbūvēja jaunas dzirnavas. Pāri palika uzdambējuma, cepla un sārņu atliekas, kas 1929. gada plūdus gandrīz pilnīgi iznīcinātas.⁹⁰

Otrs lielākais uzņēmums bija metāla veltuve, kur izgatavoja galvenokārt vara un misiņa skārdus traukiem, kā arī pavedienus brokātiem. Tur nodarbinātos amatniekus parasti sauca par varkaļiem, tāpēc domā, ka tas atradies "Varkaļu" mājās. Vēlāk tur atradās arī kaļķu ceplis un kokzāģētava.⁹¹

OŠLEJAS

Ošleju ciems ar šādu nosaukumu vēstures avotos minēts jau 1464. gadā, un tas ietilpa ordeņa mestra apgabalā.⁹² Tai pašā gadā ordeņa mestrs izlēņojis kādam Johanam Strombergam ½ arķlu zemes Ošlejā, Tukuma draudzē un 6 pūrvietas pie Slokas upītes, kā arī 4 ½ arķlus zemes Busplenos.⁹³ Šobrīd trūkst ziņu, kādu iemeslu dēļ muiža nav kļuvusi par privātūpašumu. Tā bijusi Kurzemes hercoga, bet kopš 1795. gada - kroņa muiža. Tās nosaukums dažādos dokumentos rakstīts nedaudz citādi: 1531. gadā - Oschallen, 1702. gadā - Oselay, 1826. gadā - Oscheley, 1841. gadā - Oschelei, 1912. gadā - latviski Ošlejas muiža.⁹⁴

Diezgan trūcīga ir informācija par muižas pārvaldniekiem. 1704. gadā Ošleju pārvaldnieks bija nematrikulēts muižnieks Vetbergs.⁹⁵ Ošleju muižas teritorija aizņēma 2 arķlus.⁹⁶ 1912. gadā muižas platība bija 191 ha un tai piešķirēja 11 saimniecības.⁹⁷

89. Tukums, R., 1995., lpp.

90. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, R., 1932., 180.lpp.

91. TMNM ZA 692 - TM Smārdes ekspedīcijas materiāli: Rumbēna A. Rūpniecības uzņēmumi Smārdē.

92. Feldmann A. Baltisches historisches Ortslexikon, 441.lpp.

93. Tukuma senatne.// "Tukuma Dzīve", nr.25, 1933.

94. Feldmann A. Baltisches historisches Ortslexikon, 441.lpp.

95. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 69.lpp.

96. Turpat, 104.lpp.

KAŅIERIS

Lielākā Kaņiera ezera daļa atrodas Lapmežciema pagastā, taču neliela daļa - arī Smārdē.

Kaņiera ezers izveidojies, atkāpjoties Litorīnas jūrai kā tās nosprostotā lagūna, tāpēc ir saprotama tās atrašanās 2,1 m virs jūras līmeņa. Ezera kopējā platība ir 11,28 km², taču ezers nav dziļš: vidēji 0,6 m, bet lielākais dziļums ir 1,8 m.

Gan ūdenslīmenis, gan ezera platība ir vairākkārt mainīta. Tā, palielinot un samazinot ūdenslīmeni, radītas negatīvas sekas: pārpurvota zeme, samazinājies ūdensputnu un zivju skaits ezerā, pasliktinājusies ārstniecisko dūņu veidošanās. Šobrīd ezers ir aizaudzis, ar zemiem, lēzeniem un stagneriem dūņu krastiem.

Kaņiera ezers ir nozīmīga ūdensputnu ligzdošanas vieta, kā arī putnu koncentrēšanās un apmešanās vieta pārlidojuma laikā. Tādēļ 1964. gadā te izveidots Kaņiera ezera ornitoloģiskais liegums. Liegums aizņem 857 ha. 1977. gadā noteikta arī pastāvīgā lieguma zona, t.i. 98 ha, kurā cilvēkiem aizliegts uzturēties visā bezledus periodā. Atlikušā daļa ir sezonas liegums, kurā nedrīkst atrasties putnu pavasara migrācijas un ligzdošanas laikā. Kaņiera liegumā ligzdo ap 110 putnu sugas, arī visā pasaulē apdraudētais jūras ērglis un grieze.

1989. gadā ezers iekļauts Starptautiskās putnu aizsardzības padomes Eiropas nozīmīgo putnu vietu sarakstā.⁹⁸

MELNEZERS

Lai arī tukumnieki to uzskata par savas pilsētas rotu, tas tomēr pieder Smārdes pagastam. Ezers nav liels - tikai 1,3 ha. Par to, kā radies ezera nosaukums, ir dažādi nostāsti. Vieni piemin melno ūdens spoguļi, otri zin teiku par divu mīlētāju pazušānu ezerā.⁹⁹

RAUDAS MUIŽA

MUIŽAS ĪPAŠNIEKI

Raudas vārds tagad saistās ar Raudas pansionātu, kas uzbūvēts blakus bijušajam muižas centram. Pagātnē tā bijusi viena no skaistākajām muižām ar priekšzīmīgi nostādītu saimniecību.

Šobrīd senākais zināmais dokuments, kurā minēts Raudas nosaukums, datēts ar 1526. gadu, kad Livonijas ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs izlēņojis to kādam Bildringam. Vēlreiz Raudas muiža minēta 1567. gadā, kad tās īpašniekam Johanam Bildringam (miris 1584. gadā) jānomaksā baznīcas

97. Feldmann A. Baltisches historisches Ortslexikon, 441.lpp.

98. Latvijas daba, 2.sēj., 222. - 223. lpp.

99. Melnezers.//”Sestdiena Muzejā”, 1996.07

nodoklis - 3 markas par katrām 5 pūrvietām zemes. Pēc Johana līdz 1631. gadam muižu pārvaldīja Kaspars Bildrings.¹⁰⁰

17. gadsimta sākumā muižas īpašnieks bija Hermans fon Bildrings (miris 1648. gadā). Zināms, ka viņa sieva nākusi no Brigenu dzimtas.¹⁰¹

Pēc tēva nāves muiža nonāca brāļu Johana (miris 1694. gadā) un Frīdriha Jakoba rokās (līdz 1685. gadam). Ap 1690. gadu par muižas īpašnieku kļuva Ēvalds Ostens-Zakens.¹⁰² Muižas platība tajā laikā novērtēta ap 10 arkliem.¹⁰³

Ēvaldam Zakenam Raudas muiža piederēja aptuveni 20 gadus¹⁰⁴ - līdz 1720. gadam.

18. gadsimtā muiža piederējusi Butlaru dzimtai, vismaz divās paaudzēs. Kāds fon Butlars, Raudas dzimtkungs, bija precējies ar Pastendes muižkunga Hāna meitu. Viņu dēls Filips Eberhards fon Butlars miris 1790. gada 21. oktobrī.¹⁰⁵ Pēc tam muižā mainījušies vairāki īpašnieki, taču precīzas informācijas šobrīd vēl trūkst. Valsts Kultūras piemekļu aizsardzības inspektors Vitolds Mašnovskis, apsekojot baronu apbedījumus, uzzinājis, ka kādu laiku ap 1830. gadu ar muižas vēsturi saistīts arī poļu muižnieku Radecku dzimtas vārds. Dzimtas kapenes Raudas kapos izpostītas, saglabājies tikai krusts uz E. Radecka apbedījuma.¹⁰⁶

Laika posmā no 1830. līdz 1850. gadam muižas īpašnieks bijis Hermans fon den Brinkens, vēlāk - 1862. gadā dzimtas ķīlas turētājs (*Erbpfandbesitzer*) bijis fon Freimans.¹⁰⁷ Tad muiža piederējusi kādam ārzemniekam Mertem, kas izcirtis mežus diezgan plašā teritorijā. No viņa muižu nopirka Oto fon Firkss, Lestenes muižkunga brālis. Tad par muižas īpašnieku kļuva barons Ostens-Zakens no Bētes (Vainodes), bet pēc tam 1888. gadā muižu iegādājās Antons Mencendorfs.¹⁰⁸

Antons Mencendorfs bija precējies ar Natāliju Emmu Hammeri, Rīgas tirgotāja un Lielās Ģildes vecākā meitu. Viņu ģimenē dzimuši pieci bērni. Ģimene dzīvoja Rīgā un Raudā viesojās tikai vasarās. No 1880. līdz pat 1910. gadam muižas pārvaldnieks esot bijis Andreass Krēmans, pēc tam - Kārlis Valbe. Muiža bija izslavēta ar tās siltumnīcām, kaļķakmens atradnēm, kā arī vējdzirnavām uz apkārtnes augstākā paugura.¹⁰⁹

20. gadsimta sākumā Raudas muižas zemes platība bija 743 ha. Muižai piederēja 13 mājas. Zemniekiem bija pārdoti 395 ha zemes. Tai pašā laikā bija pārdoti 139 ha muižas zemes.

100. Beiträge zur Gütergeschichte, 6.lpp.

101. Firkss E. Neue Kurländische Güter-Chroniken, Mitau, 1900, 6.lpp.

102. Beiträge zur Gütergeschichte, 6.lpp.

103. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 67., 103.-104.lpp.

104. Beiträge zur Gütergeschichte, 6.lpp.

105. A.Buholca geneoloģijas materiāli, 8.sēj., 136.lpp.

106. Mašnovskis V. Tukuma rajona muižu vēsture. Tukuma Ziņu kalendārs 1997.gadam, 111.lpp.

107. Beiträge zur Gütergeschichte, 6.lpp.

108. Turpat.

109. V.Mašnovskis, 111.lpp.

Raudas muiža 1912. gadā piederēja pie Sēmes pagasta. Tai bijušas divas pusemuižas: viena - Polī un otra, kas minēta 1826. gadā, tās nosaukums *Niederhof* (Lejas muiža).¹¹⁰

APBŪVE

Raudas muižas apbūve veidojusies ilgākā laika posmā. Vēsturnieks D. Brūģis izsaka domu, ka Raudas kungu mājas arhitekts varētu būt 19. gadsimta otrās puses populārais Kurzemes arhitekts T. Zeilers. Viņš projektējis Rindzeles un Valdeķu kungu māju, Cēres muižas pārbūvi, kā arī Irlavas skolo-tāju semināra dzīvojamo ēku. Būdam izcils sava laika meistars, viņš nevarēja arī no galēji vienkāršiem, pat šķietami primitīviem ēkas tipiemi, tās padarot laikmetīgas ar minimāliem līdzekļiem.¹¹¹

No Raudas muižas aprakstiem uzziņāts, ka 19. gadsimta beigās muižas kungu māja pārbūvēta, tās koka ēkai piebūvējot verandu un simetriskas jumta izbūves. Arī muižas apkārtnē un ceļi tikuši sakārtoti.¹¹² Acīmredzot īpašnieki nevēlējās ieguldīt lielus līdzekļus jaunas kungu mājas būvē, tāpēc, pieaicinot T. Zeilera, veica tikai pašus nepieciešamākos darbus, lai ēka būtu ērta dzīvošanai un pietiekami laikmetīga.

Raudas muiža Latvijas arhitektūras vēsturē nav ievērojama tikai ar tās ārējo veidolu. Tajā vēl šobaltdien saglabāties greznas neorenesanses stila kamīns. 19. gadsimta beigās šādi grezni, daudzkrāsaini, ornamentāliem un figurāliem cilņiem rotāti kamīni bija ļoti populāri.¹¹³

APRAKSTS

"Tur pāri mūrīm mierā stāv dzirnavu spārni,

Vejš lejā pie kalna puķes tagad apglāstīt grib.

Taču, kad tas pietiekoši te ar puķēm visādi izmīlīnājies, Tad ceļas tas augšup un plosa un griež spārnus no jauna!

Meža klusumā mierā šūpojas nogurusi sirds,

Lapotnes ēnāinas plīvurs maigs uzpūš tai vēsumu.

Un šalkoņa zaros, kurus liegi kustina rietenis.

Ļaujieties ar patīku klausīties to, kas klusi un klusāk sit,

Ļaujiet tai te saldi pasapņot, acīm no snaudas gurdām,

Kā tā zem kapsētas kokiem drīz būs beigusi pukstēt."

(Vilhelms Smets.)

"No visām ap Tukumu esošajām muižām Rauda attiecībā uz tās mežiem un smalki iekārtoto muižas apbūvi, tās parka apstādījumu labo sakopību un novietojuma augstumu izpelnās sevišķu priekšrocību. Kas apmeklējis šo muižu un tās apkārtni un varbūt uzkavējis kungu mājas viesu telpās, saglabās paliekošas patīkamas atmiņas par piedāvātajiem baudījumiem. Uz ziemeļiem no Tukuma, divas verstis no pilsētas tūlīt sākas skaistie Vecmoku un Raudas

110. Baltisches historisches Ortslexikon, 497.lpp.

111. Brūģis D. Historisma pilis Latvijā, Sorosa fonds-Latvija, 1997... lpp.

112. Turpat

113. Brūģis D. Historisma pilis Latvijā, Sorosa fonds-Latvija, 1997..

162.lpp.

meži, kuriem cieši pieguļ Šlokenbekas, Plieņu, valsts un Sēmes meži, tā ka 6 - 8 verstis noteiktos virzienos nav nepieciešams atstāt garstumbraino skuju koku ēnu. Apkārtnes skaistumu un pievilcību sekmē vēl divi apstākļi: daudzveidīgā kalnu un ieleju mīja, tālāk - mazo meža ezeru un neskaitāmo ātri plūstošo meža strautu esamība, kurus ieskauj simtgadīgi koki, pār kuru saknēm plūst skaidrie vilņi. Pavisam īpatnēju veidu rāda Tukuma augstiene; tai ir neregulāras piecīlpīgas rozetes forma, kuras lapas izliektas kā šauri stūri, no kuriem daži pakāpeniski, citi stāvus savā ziņā kā priekškalnes nolaižas uz zemienēm. Šo ainu varētu salīdzināt ar koka celmu un tā neskaitāmajām saknēm, ievērojot arī krokojumu, ar lāčpurni. Visaugstākie sistēmas punkti atrodas četras verstis uz ziemeļiem no Tukuma atrodošās Raudas muižas tuvumā, un tie ir no senatnes zināmais Milzkalns, tālāk - Vējdzirnavu kalns, Āžukalns, Poļu kalns un citi, kuru augstums sasniedz no 350 līdz 380 pēdas virs jūras līmeņa, kā to rāda ap 1878. gadu izdarītie topogrāfiskie mērījumi.

Raudai pieder platība ar 798 desetīnām muižas un 455 desetīnām zemnieku zemes; galvenā muižas vērtība ir tās bagātajos lieliskajos mežos un rūpīgajā, kādreiz vājražīgajā augsnes kultūrā, jo tagadējais īpašnieks ar tās drenēšanu un cita veida kopšanu un meliorāciju ir daudz darījis tās uzlabošanā; tāpat pie muižas apbūves, kur vecās saimniecības ēkas tika aizstātas ar solidām un jaunām. Turklāt materiāla netrūka, jo apkārtnē ir bagāta ar laukakmeņiem un milzīgs daudzums no tiem ir aizvests un izlietots. Arī kungu māja, vienstāva ēka, tika ar piebūvi un izbūvi, verandu iekārtošanu pilnībā izremontēta, ja pieskaita pie tā vēl ceļu aleju ietvaru, skaistos dārzus un parka apstādījumus, abus mazos ezerus pie muižas un visas muižas gleznaino novietojumu brīnišķīgā skuju koku meža malā, kur itin visur apmeklētāja aci priesē kārtība, tīrība un laba gaume. Tādējādi Raudu noteikti var pieskaitīt pie skaistākajām Kurzemes muižām.

Ceļš no Tukuma uz Raudu apmēram sešu verstu garumā piedāvā acij dažnedažādu baudu. Kādreiz vientuļās pļavas līdz skuju koku mežam pēdējos gadu desmitos, kopš tās apgūtas, ir lieliski apbūvētas un kultivētas. Šeit divu verstu garumā ir radušās vairums māju un vairākas dārzniecības; īsi sakot, piepilsēta, kura izskatās tīrāk nekā daļa senās pilsētas iela ar sakritušām mājām un netīriem pagalmiem. Tūlīt aiz ebreju kapsētas sākas garstumbrainais skuju koku mežs; pa kreisi no ceļa tas pieder Vecmokām, pa labi - Raudai. Ceļa malā atrodas neskaitāmi ozoli, kuri Tukuma apkārtnē lieliski padodas, taču diemžēl simtiem ir nocirsti, sevišķi krievu mācītājmuižas daļā, vecajā Tīles muižā.

Pie ceturta verstu staba ceļš sazarojas pa labi uz Raudu, pa kreisi uz Vāģnera daiļdārzniecību. Šeit tuvumā dziļā ieplakā atrodas arī mežu vainagu apvītā Vecmoku tumšais Velnezers. Bet ceļš uz Raudu šķērso tikai ap divas verstis kalnaino priežu mežu uz ziemeļaustrumiem un īsi pirms muižas - nelielu

strautu, neliela meža ezera noteku, kura stāvā krasta terasē ir iekārtota kapsēta. Šī klusā meža kapsēta ar savu ar egļu biežokni dziļi apakšā ieskauto ezeru veido skaistās meža muižas gleznaino punktu un pie tam lielisku Baltijas mežu ainavas objektu. Muižas tuvumā, Engelharda kunga ar smalku gaumi iekārtotajā parka daļu (pie kurām piesaistīta arī daļa no pieguļošā skuju koku meža) iekšpusē atrodas vēl divi ezeri - Koknesis un tā saucamais Muižas dīķis. Pirmā ezera krastā stāv glīta pirts, bet otrā - jauna, masīva siltumnīca. Mazliet sāņus visaugstākajā punktā pavisam brīvi stāv vējdzirnavas, kuru galotnē muižas īpašnieks licis iekārtot tornīti, no kura uz visām debess pusēm rodas izdevība brīnišķīgam skatam tālumā, kurš sasniedz mazākais 20 verstis. Tur no augšas skatītājs skaidrā laikā izbauda panorāmu, par kuru jaukāku un daudzveidīgāku viņš mūsu apkaimē nevar iedomāties: ne tikai uz jūru ar tajā braucošiem kuģiem, bet arī uz Daugavgrīvu, Rīgas torņiem, neskaitāmiem kalniem un ielejām riņķī apkārt, pieguļošajām muižām, Tukuma pilsetu un pie kājām piemilīgo Raudu ar tās parka apstādījumiem un mazajiem ezeriem. Dzirnavu tuvumā atrodas vēl ceturtais 12 pēdu dziļais, zivīm bagātais Mellenes ezers (Melnezers), un bez tam mežos šur un tur atrodas vēl mazas, tumšas biežokņu acis (akači). Vēl nepārspētu greznumu attiecībā uz meža ainavu veido punkts netālu no Raudas dienvidu robežas, tā saucamā Pērkonozola tuvumā, kur dziļā katienes ielejā atrodas gandrīz aplveidīgs ezers, un tā tuvumā - otrs, no visām pusēm kalnu ieskaits, lielāks, 40-50 pēdu dziļš tumšais Purvezers (Purezers), kuram apmeklētājs var tuvoties tikai ziemas laikā, jo vasarā plānā, šūpojošā zemes kārtā netur ne cilvēku, ne dzīvnieku.

Raudas teritorija kādreiz bijusi nosepta ar pirmatnējo mežu, jo, veicot drenāžas darbus, itin visur atrada koku celmus un arī spēcīgus ozolu un egļu celmus nomelnējušā stāvoklī. Vispār šī teritorija arī attiecībā uz ģeoloģiju piedāvā šo to ievēribas cieniņu. Tā gari izstieptā, tā saucamā Āžukalna pakalna mugura ir konstatēta kā tā saucamais "azars", un tā izcelšanās līdz ar to izskaidrojama ar ledāja darbību. Tālāk pie Jūrnieku mājām atrodas lielisks kaļķakmens lauztuvēs iegūstams materiāls. Beidzot Raudas kalnu divainais sazarojums un savirknējums ir pats par sevi ievērojams; dažas kalnu grēdas, kā, piemēram, abas starp kādreizējo Raudas krogu un Plieniem esošo un Raudas-Cērkstes ceļu atrodošos izolēto ķēdi (pie Priekuļu un Kašolu mājām), atgādina pēc sava izskata miniatūru gredzenveida kalnu grēdu. Interesants liekas arī uz ziemeļiem no šīm kalnu grēdām tekošās Lāčupes krastu veidojums, kura šeit tiek saukta par Amulu, līdzīgi kā pie Augstā kalna (Hohenberg) ieplūstošā Abavas pieteka.

Rauda 1686. gadā piedzīvoja ievērojamu fenomenu. Jau 1623. gadā Kuldiņas apkārtnē bija novērots "asins lietus" gadījums, un šī meteoroloģiskā parādība deva pamatu hercoga dekrētam mācītājiem, kur starp citu teikts: "Mēs

pieprasām žēlastībā, lai jūs darītu publiskas lūgšanas stundas un mestos mīļajam dievam pie kājām, lai mēs varētu novērst nelaimi, kurai Viņš turpmāk pār šo zemi lēmis nākt.”¹¹⁴ Bet pie Raudas no atmosfēras nokrita melna papīrveida substance, kura savā laikā tika uzskatīta kā meteoriskas izcelsmes, bet pēc T. fon Grothusa (1822. gadā) un Ērenberga (1840. gadā) pētījumiem atzīta kā maisījums no dažāda veida “konserviem” (savirkņējumiem) un infuzorijām; tā droši vien sastāvēja no Protokokus algēm un līdz ar to veidoja zemainu (*terra - zeme*) organisku substanci. Starp citu šim produktam vēl jābūt uzglabātam Vīnes kabinetā.”¹¹⁵

1921. gadā pēc agrārreformas Raudas muiža tika sadalīta jaunsaimniecībās. Atraitnei Nannijai Mencendorfai atstāta neatsavināmā daļa - 63,9 ha. Nannija mirusi 1933. gadā, un par muižas īpašnieci kļuva viņas trešā meita Frīdrike Emma, precējusies ar baronu Aleksandru fon Noldi.

LEPROZORIJS

19. gadsimta beigās diezgan plaši bija izplatīta lepras slimība. Raudas leprozorijs 1896. gadā minēts kā vienīgais leprozorijs Tukuma draudzē. Tajā bijušas 13 vietas, un tas nav spējis uzņemt visus draudzē dzīvojošos lepras slimniekus. Tas atradies “Kiblu” mājās, kas bijušas grūti sasniedzamas. Lai arī Mencendorfu dzimtai Rauda bija vasaras atpūtas mitne un parastī ģimene dzīvoja Rīgā, tomēr Raudas muižas īpašnieks 1900. gadā uzdāvināja zemes gabalu un bijušā kroga ēku, kas atradās Sēmes un Plienū ceļu krustojumā, leprozorija ierīkošanai. Pie bijušā Raudas kroga uzbūvēja vēl trīs ēkas, un tajā varēja apmesties 30 slimnieki. Tos aprūpēja diakona māsa.¹¹⁶

“PLANETĀRIJS”

Raudā, var teikt, atrodas “planetārijs putniem”. Tas šad un tad darbojas, šad un tad nedarbojas, taču ir viena no retajām bāzēm pasaulē, kur tiek pētīta putnu orientācija. Bāzi apsaimnieko Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūts, kas te pēti starp magnētisko un astronomisko orientieri esošās savstarpējās sakarības. Kā tas viss notiek? Bāzē atrodas planetārijs ar zvaigžņu projektoru un ierīces, ar kuru palīdzību eksperimenta laikā maina zemes magnētisko lauku. Galvenais pētījumu objekts gan ir “nakts ceļotāji”, un eksperimentu laikā tiek reģistrētas un uzskaitītas putnu kustības.

Pētījumu laikā šeit ir konstatēts, ka putniem ir iedzimta attieksme pret debess rotācijas polu un magnētisko lauku. Izmēģinājumi veikti ar melnajiem mušķērājiem, niedru kāpelētājķauķiem, sarkanriklītēm un citiem dziedātājiem. Novērotas arī zilītes - lielā zilīte un zilzilīte. Pētījumu laikā arī konstatēts, ka tikai maza daļa no populācijas aizlido tālu no perēšanas vietām.¹¹⁷

114. O. von Mirbach. Briefe aus und nach Kurland. Mitau. 1846.

115. Album Balticum. Landschafts-, Kultur-, und Reisebilde als Beiträge zur Baltischen Heimatkunde von O.E.Smidt.

116. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 72., 79.lpp.

117. Fjodorova V. Planetārijs putniem./ “Tukuma Zinotājs”, ...

CĒRKSTES MUIŽA

MUIŽAS ĪPAŠNIEKI

Cērkstes muiža savulaik bijusi viena no skaistākajām. Tās centrs ar kungu māju atradās pašā paugura virsotnē, no kura visapkārt paveras brīnišķīga ainava. Ne velti populārās latviešu daudzsēriju mākslas filmas "Ilgais ceļš kāpās" dabas skati filmēti tieši šeit. Cērkstes apkārtnēi daba izšķērdīgi dāvājusi visu to, ko tradicionāli redzam pastkartēs - stāvi pakalni mījas ar gravām, uzarti lauki, birzis un meži, un mājas izkaisītas starp tiem. Tas viss liekas tik latvisks, tik tuvs un mīļš.

Šobrīd no Cērkstes kungu mājas saglabājusies tikai fotogrāfija. Milzīgie koki un muižas ēkas gan vēl norāda uz agrāko muižas varenību. Mūsdienās muižas bijušā centra ainavā dominē moderna savrupmāja ar sarkanu dakstiņu jumtu. Tā pievērš jebkura garāmbraucēja uzmanību, kurš nodomājis braukt pa Milzkalnes-Apšuciema šoseju.

Cērkstes muiža ir tā kā mazdrusciņ piemirsta, kaut arī tās īpašniekiem bijusi ievērojama loma Latvijas un pat Eiropas vēsturē. Avotos biežāk minēts Aizpures vārds, jo līdz pat 1768. gadam Cērkste bijusi Aizpures mazmuiža.¹¹⁸ Aizpure ietilpa ordeņa mestra valdījumos, un 1422. gadā tā izlēnota Albrehtam Torkam. Šajā muižā dzīvojušas 11 Torku dzimtas paaudzes,¹¹⁹ kas nodevušas šo lēni mantojumā dēludēliem, līdz 1570. gadā šī muiža kļuva par Torku dzimtīpašumu.

Viens no ievērojamākajiem šīs dzimtas vīriešiem - Johans Torks kļuva pazīstams poļu-zviedru kara laikā. Kad zviedru karaspēks sāka postīt Kurzemi, muižnieki 1654. gadā paklausīja hercoga Jēkaba aicinājumam organizēt četras rotas. Lēni un negribīgi šīs rotas veidojās Tukumā. Vienu no tām komandēja Johans Torks, un, tā kā karaspēka vienības parasti nosauca komandiera vārdā, šo rotu sauca Kur-

Raudas muižas kungu nams. 1916.g. Foto no J.fon Kleistas arhīva.

Cērkstes muižas kungu māja. 1916.g. Foto no J.fon Kleistas arhīva.

118. Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. II Teil. Kurland, 4.lpp.

119. Turpat, 9.-10.lpp.

Cērkstes muižas kungu māja. 1916.g. Foto no J.fon Kleistas arhīva.

Raudas muižas dzīvojamā istaba. 1916.g. Foto no J.fon Kleistas arhīva.

Raudas muižas vārti. 1916.g. Foto no J.fon Kleistas arhīva.

zemes Tukuma Torka jātnieku rota. Tajā bija 50 - 150 latviešu zemnieku un 10 - 15 muižnieku un pilsētnieku.¹²⁰

Johans Frīdrihs mira 1663. gadā. Viņa sieva, Smārdes ķīlas kunga Korfa meita, pēc vīra nāves apprecējās ar pulkvedi Johanu Ēvaldu Šenkingu no Šlokenbekas.¹²¹ Viņas dēls Vilhelms fon Torks 1704. gadā minēts kā Cērkstes un Aizpures muižas īpašnieks.¹²² Cērkste minēta arī 1702. gadā. Tās nosaukums - *Zercksten*, bet 1826. gadā - *Zehrxten*. Tai bijušas arī divas pusmuižas - Aizpure un Sala, kā arī neliela lopu muižiņa - Mazcērkste.¹²³

Pēdējais Cērkstes īpašnieks no Torku dzimtas bijis Vilhelms Aleksandrs Magnuss, kas bija valsts pilnvarotā amatā.¹²⁴ 1794. gadā Cērkstes, Aizpures un Salas muižu iegūst īpašumā Ernsts Johans fon Kleists. Viņa dēlam Vilhelmam, kas vēlāk kļuva par muižas īpašnieku, tolaik bija tikai viens gads.¹²⁵ E.J. fon Kleists tika izvirzīts kā viens no diviem Tukuma draudzes (virspilstiešas) delegātiem, lai 1795. gadā Jelgavā piedalītos Kurzemes muižnieku sapulcē. Viņš arī piedalījās t.s. padošanās raksta sastādīšanā ķeizarienei Katrīnai.¹²⁶ 1801. gada 31. maijā viņš nodibināja Cērkstes muižas fideikomisu.¹²⁷

1912. gadā Cērkstes muižas zemes platība bija 2768 ha, zemniekiem bija pārdots 1114 ha zemes. Pavisam muižā bija 26 mājas, divas pusmuižas un lopu muiža.¹²⁸

CĒRKSTES MUIŽAS ĪPAŠNIEKI.¹²⁹

- Johans Torks (1415. gads)
- Albrehts Torks (1458. gads)
- Gerhards Torks (1489. gads)
- Johans Torks (miris ap 1600. gadu)
- Vilhelms Torks (1584.-1646.)
- Johans fon Torks (1620.-1663.)

120. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, 314.lpp.

121. Šenkingu dzimtas koks.

122. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 67.lpp.

123. Baltisches historisches Ortslexikon, 727-728.lpp.

124. Beitrage zur Gütergeschichte, 9-10.lpp.

125. Turpat, 9-10.lpp.

126. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 20.lpp.

127. Beitrage zur Gütergeschichte, 9-10.lpp.

128. Kurlandische Landbesitz und seine Eigentümer. 1912.

129. Sarakstu sastādījusi I. Dišlere.

Vilhelms fon Torks (1647.-1724.)
Vilhelms Aleksandrs Magnuss fon Torks
(1710.-1767.)

Ernsts fon Kleists
Vilhelms fon Kleists (1793.-1846.)
Ernsts fon Kleists (1819.-1876.)
Vilhelms fon Kleists (1853.-1932.)

NO KLEISTU DZIMTAS VĒSTURES

1916. gadā visi iedzīvotāji no Cērkstes muižas bija evakuēti. Muižā dzīvoja virsnieki, skolā - zaldāti. Abi barona dēli tolaik dienēja cara armijā: Ēvalds fon Kleists (dzimis 1882. gada 27. augustā) bija jūras kapteinis, vēlāk ritmeisters Priamorskas dragūnu reģimentē, bet brālis Ernsts (dzimis 1880. gada 10. oktobrī) bija ritmeisters gvardē.

1918. gadā Ēvalds fon Kleists dienēja Sevastopolē, tur bija arī viņa ģimene - sieva Vilhelmīne un dēls Hans Jurgens. Viņiem 9. martā pēc vecā stila izdevās no turienes izbraukt. Atgriezies Latvijā, viņš iestājās landesvērē un karoja pret lieliniekiem. Kad bija iespējams, ģimene atgriezās Cērkstē, un tur

L.fon der Rekes grieztie Kleistu ģimenes siluetportreti 1849.gadā: 1. - Cērkstes un Pļieņu dzimtkungs, 2. - Pļieņu dzimtkungs Ludvigs, 3. - Albertīne, dzimusi baronese fon Šlipenbaha, 4. - Adolfs, 5. - Henriete, dzimusi baronese fon Šlipenbaha, no Cērkstes, 6. - Karoline, 7. - Henriete, 8. - Otto, 9. - Paulīne. V.f.d. Rekes kolekcija.

1920. gada 25. decembrī piedzima meita Juta. Tajā laikā Cērkstes muižas īpašnieks Vilhelms fon Kleists kopā ar meitu Lilli pārcēlās uz Rostoku, kur arī mira 1932. gada 19. jūlijā. Visu, kas viņam piederēja pēc atsavināšanas, viņš pārdeva. Savukārt Ēvalda fon Kleista ģimene, kurā bija pieci bērni, dzīvoja Cērkstē līdz 1930. gadam. Tāpat kā Luiss fon der Reke, arī viņš bija saņēmis 50 pūrvietas zemes par piedalīšanos brīvības cīņās. 1930. gadā viņi pārcēlās uz Jelgavu un 1939. gadā repatriējās. Arī viņa brālis Ernsts 1920. gadā aizbrauca uz Vāciju un dzīvoja Berlīnē.

Vēsturē palicis cita Ēvalda fon Kleista vārds. Tas bija Cērkstes pēdējā barona brālēns, kurš bija viens no tiem drosmīgajiem vīriem, kas organizēja savzvērestību pret Ādolfu Hitleru. Viņš tika arestēts, tiesāts un nošauts 1945. gada 9. aprīlī.

Abi Cērkstes baroni gāja bojā 1945. gadā. Ēvalds fon Kleists tika iesaukts t.s. zemessardzē un krita no krievu lodes 1945. gada februārī. Neilgi pēc kara Ernstu krievi izveda no angļu zonas un apcietināja uz dažām nedēļām. Viņš mira neilgi pēc atbrīvošanas.¹³⁰ Juta fon Kleista joprojām dzīvo Vācijā, Ludvigsburgā.

OZOLMUIŽA

PIRMĀS ZIŅAS

Ozolmuiža bija viena no lielākajām apkārtnes muižām - trīs reizes lielāka nekā Cērkste, Rauda vai Smārde. Tās platība sasniedza 30 arkus.¹³¹ Muiža robežojās ar Smārdes, Šlokenbekas, Praviņu un Spirgus muižu un Tukuma miestu. Livonijas ordeņa laikā tā apgādāja ar produktiem mestru, un to pārvaldīja Tukuma pilskungs.

Muižas vēsture patlaban nav pilnībā izpētīta. Ir tikai fragmentāras ziņas par tās pārvaldniekiem. Tomēr ļoti bieži muižas vēsture saistīta ar norisēm Tukuma miestā.

HERCOGA MUIŽA

Plašāka informācija par Ozolmuižu atrodama 17. gadsimtā. Kā jau Livonijas ordeņa mestra muiža, Ozolmuiža kļuva par Kurzemes hercoga īpašumu. Ļoti saistošs šķiet laiks, kad valdīja hercogs Jēkabs, kas pazīstams kā labs politiķis un izcils merkantiķis. Izmantodams pieprasījumu pēc labības, šaujāmieročiem un dažādām rūpniecības precēm, viņš savās muižās veiksmīgi attīstīja manufaktūras. Jau 1646. gadā hercoga muižās sāka meklēt dzelzs rūdu. Purva rūda gan nebija tik kvalitatīva kā no Skandināvijas ievestā, tomēr arī to varēja izmantot. Rūda atrasta arī Ozolmuižā. Zināms, ka Engures dzelzs ceplis (dibināts 1672. gadā) saņēmis ap 400 mucu rūdas gadā no Tukuma un Ozolmuižas. Pierasts runāt par manufaktūrām Tukuma miestā, tomēr Tukuma vara ceplis un metāla veltuve tiek saukta arī par Ozolmuižas manufaktūru.¹³² Arī osta, kurā izkrāva no Skandināvijas, īpaši no

Smārdes ciema iestāžu darbinieces uz 17. gs. lielgabala Ozolpils parkā No kreisās: 1.-sagādes aģente Gita Renemane, 2.-ciema sekretāre Rita Ķuze, 3.- Zenta, 4.-praktikante kultūras namā Līvija. 50.g. TMNM 32394

130. Jutas fon Kleistas atmiņas

131. Dunsdorfs E., Kurzemes karakartes, 65.lpp.

132. Juškevičs J., Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, 165.-168.lpp.

Norvēģijas ievestās izejvielas un iekrāva saražoto produkciju, kā arī vietējo rūdu, piederēja Ozolmuižai, jo atradās uz tās zemes.¹³³

Visi hercogistes rūpniecības uzņēmumi oficiāli bija pakļauti galma medicīnas meistaram, kas rīkoja medicīnas Valgumā bija viens no 30 mežziņiem, kuriem bija pakļauti mežsargi un apjātņieki. Mežu iecirkņi gādāja muižai malku, zemniekiem izsniedza balķus un malku, izlietoja meža un purva jēlvieļas rūpniecības uzņēmumiem un tās arī pārstrādāja.¹³⁴ Katrā domēņu iecirknī bija darvas ceplis.

Turklāt dažos domēņu iecirkņos pastāvēja noteikums, ka zemnieku sievām un meitām klaušu kārtā jānoauž zināms daudzums linaudekla. Hercogs Jēkabs atvēra muižu austuves ar hercoga dotajām stellēm. Austuves pastāvēja līdz pat 1790. gadam. Pavisam zināmas 85 šādas austuves, no kurām viena atradusies arī Tukuma Ozolmuižā. Taču dažkārt sievas auda arī mājās un pavarāri nodeva audeklu muižai.¹³⁵

Muižās gatavoja arī alu, ko patērēja uz vietas, kā arī pārdeva krogā. 1648. gadā Tukuma iecirknī gatavots 1 lasts alus un krogā pārdots 1 lasts 6 stopi. Spriežot pēc 1648. gada Tukuma domēņu iecirkņa atskaites, pastāvēja arī kaļķu ceplis, jo kaļķu dedzinātājam algā izmaksāts viens pūrs labības.¹³⁶

UZOLMUIŽAS PĀRVALDĪNIEKI XVII - XVIII GADSIMTA MIJĀ

Pēc hercoga Jēkaba nāves par Kurzemes hercogu kļuva viņa dēls Frīdrihs Kazimīrs, kuram saimniekošana diemžēl neveicās. Lai iegūtu naudu, hercogs iekļāja savas muižas. Arī Ozolmuiža bija nepārtraukti iekļāta. 1684. gadā kāds Vladislavs Strisna, saukts Foks, aizdevis hercogam 9000 guldeņu uz 6% gadā. Turpmāko trīs gadu laikā viņš hercogam aizdevis vēl 2000 guldeņu uz 5% gadā un pretī saņēmis tiesības pārvaldīt Ozolmuižu. Domājams ka ķīlas līgums noslēgts jau 1684. gadā. Katrā ziņā 1686. gadā

Strisna nosaukts par Ozolmuižas pārvaldnieku. Hercogs viņam iekļājis 8 arkļus zemes ar 13 zemnieku mājām, t.sk. "Bičuļus", "Launagus", "Žagarus", "Jaunzemes", "Sprostus", "Resnes", "Rancenus", "Puriņus", "Vanagus", "ZalleVecvagari". Sešu gadu laikā viņš hercogam pavisam bija aizdevis 20678 guldeņus un parakstījis ķīlas līgumu par To-

Ozolmuižas kungu māja. 1912.g

133. Jakovļeva M. Kurzemes hercogu dzelzs manufaktūras, LV institūta žurnāls, nr.4. 1992., 31.lpp.

134. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, 148.lpp.

135. Turpat, 190-191.lpp.

136. Turpat, 143-145.lpp.

mes muižu, bet kamēr hercogs nebija atmaksājis majoram Georgam fon Bolšvigam tā naudu, Strisnam nācās palikt Ozolmuižā līdz pat 1692. gada Jāņiem. Viņš drīkstēja turēt 50 galvu lielu ganāmpulku, barot tos kopā ar hercoga lopiem. 1693. gadā sagatavots dokuments par visas aizdotās sumas atmaksu, bet tā kā Strisna paraksta uz tā nav, tad nav zināms, vai naudu tas saņēmis.

Tai pat laikā cita Ozolmuižas daļa tika iekļāta leitnantam Frīdriham Korfam. 1686. gada Jāņos hercogs saņēmis no Korfa 3833 1/3 dālderu un atdevis ķilā 10 1/2 arklus zemes ar "Vecvagaru Baltaciem", "Labrenča Imakiem", "Kaučēniem", "Gallevecvagariem", "Buriņiem", "Vanagiem", "Markussprosiem", kas veiks obligātās kļaušas un nodevas. Tādā gadījumā, ja hercogs neatdotu aizņēmumu, Ozolmuiža pēc pusotra gada nonāktu Korfa pārvaldē.

Tā bija iznācis, ka dažas mājas bija iekļātas divreiz - gan Korfam, gan Strisnam. Savukārt Laukstaķu (t.i. "Laustiņi") muižiņa ar sakņu dārzu 1687. gada 6. jūnijā par 10 000 guldeņu tika iekļāta Johanam Ernstam fon Landsbergam. Viņam hercogs piešķīra arī kalpu, zvejnieku, kalponi un divas lopu meitas. Sienu, salmus zirgiem un lopiem, kā arī malku Landsbergs varēja saņemt par brīvu, tāpat kā tiesības zvejojot ezerā pie muižas un klēts izmantošanu.

1688. gada 25. jūnijā daļa Ozolmuižas - divarpus arkli ar "Dzegužu", "Mežamaču" un "Lapelausu" mājām iekļāti Kristiānam Meieram par 950 valsts dālderiem. Vēl 1693. gada rudenī Meieram nav atmaksāti procenti. Pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves Meiers vairākkārt lūdzis izmaksāt viņam pienākošos procentus, taču nav zināms, vai tas izdevies, jo 1713. gadā Meiers dzīvojis Kandavā, bet 1714. gadā Aizdzirē, kur, nonācis lielā trūkumā, gribējis izņemt savu kapitālu.

1687. gada Jāņos hercogs atkal iekļā daļu Ozolmuižas - trīs zemnieku mājas ar nepilnu divu arklu lielu zemi par 1000 Alberta dālderu. Pēc gada hercogs sola naudu atmaksāt, savukārt Korfam jāatdod neizputināti zemnieki. Korfa pienākums ir bez atlīdzības Ozolmuižas pārvaldē nogādāt linsēklas, sienu un jātnieku naudu, kā jau līdz šim zemnieki ir darijuši. Tāpat mācītājam jānogādā viņa daļa. 1692. gadā hercogs solījies līdz Jāņiem atmaksāt Korfam 1000 dālderu. Nākamā gada Jāņos Korfs atkal aizdevis hercogam, šoreiz 10500 florenu, par ko ķilā saņēmis 11 arklu Ozolmuižas zemes. Tiek minētas arī vairākas mājas, t.sk. "Puriņi", "Krami", "Sprosti" un "Jauncauniņu Ķemeri". Korfam atļauj apmesties "Laukstaķos", divus kalpotājus, malku, salmus, brīvu zvejošanu apkārtnē esošajās upēs un ezeros. 1695. gada Jāņos ķilas naudu hercogs ir atmaksājis un Korfs parakstījis uz līguma, ka uz Laukstaķiem nepretendē.

1694. gadā hercogs Frīdrihs Kazimirs vēlas iekļāt 11 arkļus Ozolmuižas ar jauno muižu Johanam Vilhelmam fon Mēršeidam, sauktam Hillezens un viņa laulātai draudzenei Marijai Manteifelei-Scēgei par 6000 dālderu lielu aizdevumu, bet no zemes atsakās.¹³⁷

1695. gada 24. jūnijā hercogs Frīdrihs Kazimirs noslēdza līgumu ar leitnantu Otto Georgu fon Brigenu, sauktu Foks, ka viņš un viņa laulātā draudzene Magdalēna Štromberga saņem līdz sava mūža beigām Punduru muižu un dažus Ozolmuižas arkļus. Līgumā teikts: pēc tam, kad minētais leitnants Foks 10.000 Alberta guldeņus, kuri viņam gulēja līdz šim uz Daigones muižu, grib arī turpmāk atstāt pie hercoga, un tā kā viņš jau ir atkāpies no Daigones muižas, tad hercogs viņam noraksta Pundurus ar visiem zemniekiem, kā tie līdz šim piederējuši nelaiķei Lavoletinai, un pieliek vēl klāt no Ozolmuižas pārvaldes divus arkļus Zeļļus (Sellen), vienu arklu Mazspalvus (Mase Spalwe), vienu arklu Markus Spalvi (otram arklam ar riteņu taisītāju jāpaliek), vienu arklu Balgali, vienu arklu Vec-Tīsus (Altze Ties), ceturtdaļarklu Zalscomus (Sallszom), ceturtdaļarklu Cīruļus (vai Cīruļus) un vienu jūrmalas zemnieku Ziem Burkānu (Seem Burkan) ar nodevām, klaušām un tiesībām, kas atrodas pie Klapkalna, uz tik ilgu laiku, kādu visaugstākais viņiem atvēlēs, ar visiem piederumiem, arī zemnieku pienākumiem, klaušām un tiesībām (izņemot linsēklas, jātnieku naudu un jātnieku sienu, ko hercogs patur sev) viņa izmantošanai, labi saimniekojot, bet nekādā gadījumā bez hercoga piekrišanas nodot kādam citam. Muižas māju viņš drīkst pārveidot pēc patikas, celt un uzlabot, bet par to nedrīkst pierēķināt ne meliorācijas, ne celtniecības izdevumus. Būvkoki un dedzināmā malka muižas un zemnieku vajadzībām jāņem no vietas, kur tie iepriekš ņemti, pie tam visā ievērojot hercoga meža noteikumus, malka nedrīkst tikt izmantota citam, kā tikai muižas un zemnieku vajadzībām. Kur liegums un jauns mežs, no tā viņam jāatturās. Līdumu līšana nevar tikt veikta un pieļauta no zemnieku puses, kā arī izmainītas robežas, bet jānovērš un jāaizsargā tās no jebkādas ielaušanās. Mazās medības viņam ārpus hercoga meža ir atļautas, bet no lielo dzīvnieku, kā aļņu, lūšu, lāču un citu medīšanas viņam ir jāatturās, bet ja nu tādi no viņa vai viņējo puses tiktu nosisti vai nošauti, tad viņam pienākas tos nogādāt galma vajadzībām. Pēc abu šo laulāto draugu nāves hercogam pēc pusgadā iepriekš notikušas uzteikšanas jāizmaksā viņu mantiniekiem iepriekš minētie 10.000 guldeņu labos Alberta dālderos, tiem, savukārt, jānodod Punduri hercogam vai viņa mantiniekiem saskaņā ar pareizu inventāru, kopā ar tur novietotajiem zemniekiem, arī visiem piederumiem un uzlabojumiem tiklab muižā, kā pie zemniekiem un mājās, bet ja tiktu konstatēti zaudējumi un inventāra zudumi, tie mantiniekiem jāatmaksā.¹³⁸

137. LVVA 6999.f, 44.apr., 1444.lieta, 11.-84.lp.

138. LVVA 6999.f, 44.apr., 1571.lieta, 1-4.lp.

1698. gada Jāņos Foks aizdevis hercogam 100 Alberta dālderus, jo tam, savukārt, jāatmaksā 1000 florēni kapteinim Dipneram-Kirham. Pēc gada Fokss saņēmis Ozolmuižu pārvaldījumā par hercogam aizdotajiem 12 000 florēnu par 6% gadā, kā arī vēl 300 guldeņiem, ko tas aizdevis kapteinim Dipneram-Kirham, par ko viņam pienācās arī deputāts divām personām Ozolmuižā.¹³⁹

1704. gadā zemes valdītāju sarakstos minēta nematrikulēta Foksa dzimta kā Ozolmuižas, Pundurmuižas un Alstiķes pārvaldītāja. Pundurmuiža šai laikā bija 6 arklus liela hercoga muiža, un tās pārvaldniekam bija majora pakāpe. Tai pašā gadā kā muižas pārvaldnieki minēti arī Brigenu dzimta un Noldes. Tomēr konkrētas norādes par to nav atrastas.¹⁴⁰

1706. gadā hercogs Ferdinands bijis neapmierināts ar majora Otto Georģa fon Brigena, saukta Foks, pārvaldi Ozolmuižā, jo tas nebija pildījis paredzētās saistības. Brigens aizbildinājies, ka arī pats cietis zaudējumus, tomēr hercogs nolēmis turpmāk muižas pārvaldi nodot Magnusam Kristoferam Korfam. Majors Foks nevēlējās atkāpties no šīs muižas, tādēļ hercogs uzdevis veikt muižā pārbaudi un norēķinus, atmaksājot viņa prasītos 10 000 Alberta dālderu. Pēc apstākļu noskaidrošanas muižu saņēmis Magnus Kristofers Korfs, un savu 7000 Alberta dālderu lielo kapitālu pārņēis no Mazbutes muižas uz ozolmuižu. 1707. gadā klāt dōta arī Strandburga (jūrmala), kas muižai piederējusi jau no seniem laikiem. Līgums paredz pārvaldi uz ilgāku laiku, bet katru gadu tam jāiesniedz hercoga kamerā rēķini.

Pēc hercoga nāves viņa atraitne hercogiene Anna bija likusi izpirkt visas ieķīlātās muižas, līdz ar to Magnus Kristofs Korfs saņēmis no hercoga kases visu tam pienākušos naudas summu - 21 460 florēnu un 20 ¼ Alberta dālderu un atteicies no Ozolmuižas pārvaldes tiesībām.¹⁴¹

OZOLMUIŽAS UN TUKUMA ATTIECĪBAS

Tukuma miesta un Ozolmuižas attiecības arvien bijušas sarežģītas, kaut arī miests, tāpat kā muiža, atradās uz hercoga zemes. 1718. gadā Ozolmuižas pārvaldnieks bija kāds nematrikulēts muižnieks Kristiāns fon Vetbergs. Viņš bija arī Ošlejas un Valguma ķīlu turētājs. Viņa pienākumos ietilpa ne tikai izpildīt saistības pret hercogu un iegūt savu iztikšanu, bet arī iznomāt tūrumus Tukuma miesta iedzīvotājiem un atļaut tiem cirst malku Valguma mežos.¹⁴² Šajā pašā 1718. gadā sākās pirmās nesaskaņas starp Vetbergu un miesta ļaudīm. Pēc lielā mēra Tukuma miests vēl nebija atkopies, iedzīvotāju bija ļoti maz, un tie dzīvoja diezgan trūcīgi. Tukumnieki prasīja tos atsvabināt no t.s. dragūnu naudas maksāšanas, bet hercoga virspadome to noraidīja un uzdeva Ozolmuižas pārvaldniekam kopā ar virstiesas advokātu Frīderici sastādīt sarakstus un noteikt katram iedzīvotājam maksājamo

139. LVVA 6999. l. 44. apr., 1444. lieta, 69.-69. lpp.

140. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes. 67.-68., 104. lpp.

141. LVVA 6999. l. 44. apr., 1444. lieta, 71.-75. lpp.

142. Tukuma senatne. // "Tukuma Drīze", 1953. nr. 26.

summu.¹⁴³ No tā laika miesta iedzīvotāju un Ozolmuižas pārvaldnieka Vetberga starpā valdīja nesaskaņas, kas ik pa brīdim uzliesmoja. 1731. gadā Vetbergs bija neatļauti apķīlājis malkas cirtējus Valguma mežos. Hercogs Ferdinands bija spiests iejaukties un uzdevis Vetbergam atdot ķīlas un atļaut cirst malku. 1736. gadā jauns konflikts radās par Pauzera plāvām, kas piederēja miestam, bet Vetbergs bija tās piesavinājis. Atkal strīdu šķīra hercogs, liekot plavas atdot miestam. Vetbergs izlīga ar miestu, taču pēc pāris gadiem atkal notika kārtējā sadursme. Vetbergs bija sagūstījis divus tukumniekus, aizvedis Ošleju muižā un licis nopērt par malkas ciršanu Valguma mežos. Savukārt sacirsto malku viņš apķīlājis.¹⁴⁴ Par šo notikumu miests sūdzējies. Vetbergs tiesāts Tukuma virspilstiesā un atzīts par vainīgu. Viņam piespriests 100 Alberta dālderu liels sods par labu Tukuma baznīcai un 24 dālderu tiesas izdevumu segšanai.¹⁴⁵ Šis skandalozās attiecības ar miestu acīmredzot nepalika neievērotas, un tad, kad 1737. gadā pēc hercoga Ferdinanda nāves par Kurzemes hercogu ievēlēja Ernestu Bīronu, viņš drīz vien paziņoja muižu nomniekiem, ka nomas līgumi tiks pārtraukti no 1738. gada Jāņiem.

Ozolmuiža bija viena no Krievijas ķeizarienes muižām, ko viņa bija ieguvusi pēc sava vīra - Kurzemes hercoga Ferdinanda nāves 1730. gadā. Viņa par visu hercoga muižu pārvaldnieku bija iecēlusi Krievijas sūtni A. Čerkaski. 1737. gadā viņa līdz ar vairākām citām muižām uzdāvināja Ozolmuižu E. - Bīronam, kas atteicās pagarināt nomas līgumu ar Vetbergu. Šobrīd nezinām, kas bija Ozolmuižas pārvaldnieks Bīrona valdīšanas laikā. Vēsturē saglabāties fakts, ka Bīrons visas muižas iznomājis saviem draugiem.¹⁴⁶

Kad 1741. gadā pēc ķeizarienes Annas Ivanovnas nāves Bīrons krita nežēlastībā un tika izsūtīts, viņam atņemto domēņu pārvaldi nodeva kambarkungam fon Butlaram. Hercoga īpašumā muižas atkal nonāca 1766. gadā.¹⁴⁷

Sarežģīto attiecību un atšķirīgo interešu dēļ Ozolmuiža tomēr zaudēja pilsētai zemju ziņā. Tā 1799. gadā tās teritorija paplašinājās par 139 desetīnām no kroņa Ozolmuižas zemes.¹⁴⁸

OZOLMUIŽAS DZIRNAVAS

Pilsētas un miesta konflikts bija arī Ozolmuižas dzirnavas, kas iesākumā bija vara ceplis, nodibināts ap 1650. gadu, atradies Tukumā un saukts arī par Tukuma vara cepli. Taču jau 1658. gadā zviedri to pamanījās nopostīt, tādējādi sagraujot arī Tukuma pilsētas labklājību.

Ceplā vajadzībām bija uzdambēta Slokas upe, tā ka pie pilsētas radās prāvs ezeriņš. Dambja galā pie Jelgavas ceļa atradās ceplis. Tas apkalpoja plašu apkārtni un deva preces izvešanai caur Engures novada mazostām uz ārzemēm. Kad ap 1661. gadu cepli atjaunoja, tas ilgāku laiku nīkuļoja, līdz

143. Virbils A. Tukuma draudze un baznīca, 17.-18.lpp.

144. Tukuma senatne. // "Tukuma Dzīve", 1933., nr.26

145. Virbils A. Tukuma draudze un baznīca, 20.lpp.

146. Strods H. Strods H. Kurzemes hercogiste, LV Latv. Vēsture nr.3/6.

1992.g., 3., 7.lpp.

147. Turpat, 3.lpp.

148. Virbils A. Tukuma draudze un baznīca., 20.lpp.

1676. gadā jau gribēja cepli likvidēt. Īsu laiku ceplis bija pārtraucis darbību, taču pēc atjaunošanas darbojās līdz pat lielajam mērim, kad atkal darbību pārtrauca. Ražošanu tas atsāka 18. gadsimta 20. gados, kad hercogiene Anna un Hercogs Ferdinands centās cepli nostādīt uz drošiem pamatiem, taču to neļāva hercogistes politiskais stāvoklis, un ap 1750. gadu cepla vietā iekārtoja maltuvi.¹⁴⁹

Dzirnavnieks strādājot neapšaubāmi bija ieinteresēts turēt pēc iespējas augstāku ūdenslīmeni, lai varētu malt bez pārtraukumiem. Dīķis arvien ticis paplašināts un tādēļ pārpludinātas mācītājmuižas pļavas. 1821. gadā noticis izligums, un turpmāk dzirnavniekam Jura dienā vajadzēja ūdenslīmeni pazemināt, lai pļavas nepārplūstu, un paaugstināt to drīkstēja tikai Miķeļos. Tomēr dzirnavniekam tas nebija izdevīgi. 1838. gadā jauns ligums paredzēja, ka dzirnavnieks maksās 30 sudraba rubļus un mācītājs uz kādu laiku atļaus ūdenslīmeni paaugstināt. Tomēr, tā kā mācītāja pļavas pamazām pārpurvojās, 1839. gadā mācītājs ligumu lauza. Konfliktā iesaistījās Kurzemes guberņas valde, uzdodot Tukuma pilskungam lietu izmeklēt, un iesacīja ezeru padziļināt un iztīrīt, kā tas senāk arvien darīts. Tomēr atkal un atkal domstarpības uzliesmoja no jauna. 1874. gadā Ozolmuižas dzirnavās uzceltas jaunas slūžas un tajās iecirstas zīmes. Tomēr dzirnavnieks arvien pacēla ūdenslīmeni augstāk par iecirstajām zīmēm.¹⁵⁰

VALSTS MUIŽA

Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai visas hercoga lēņu muižas kļuva par valsts muižām. Tajās bija jānotiek revīzijām. 1807. gada 12. augustā valsts inspektors K. Gilberts sūdzējies kamerālvaldei, ka nevar izdarīt saimniecības revīziju Ozolmuižā, jo Tukuma virspilstiesas asesors Hileshens nepiekrītot revīzijai pēc 1805. gada instrukcijas. Tikai pēc senāta rīkojuma Kurzemes guberņas valde 1808. gada 22. aprīlī izdeva atkārtotu rīkojumu veikt revīziju Ozolmuižā.¹⁵¹

Saskaņā ar labības eksporta aizliegumu 19. gadsimta sākumā Ozolmuižā iestājās sarežģīts periods. 1811. gadā nomnieks lūdza pagarināt nomas naudas nomaksas termiņu, jo nevarēja samaksāt vajadzīgo summu. 1827. gadā labības eksports palielinājās, bet nākamais - 1828. gads bija neražas gads. Ozolmuižā no 30 saimniecībām 14 saimniecībās izaudzētā raža bija slikta. Piecās saimniecībās stāvoklis bija pavisam bēdīgs; tās varēja pārdot tikai 3% no ražas, bet ar to nepietika, lai nomaksātu galvas naudu, mācītāja sieku un citus maksājumus.¹⁵²

Muižas pārvaldot, spēkā joprojām bija 1786. gada hercoga muižu nomas kontrakti, kas nodrošināja nomniekam lielāko ienākumu daļu.¹⁵³ Kurzemes

149. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, R., 1932, 179-180.lpp.

150. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 120-121.lpp.

151. Strods H. Kurzemes kroņa zeme un zemieki, lpp.

152. Strods H. Kurzemes kroņa zeme un zemieki, 101.lpp.

153. Turpat, 114.lpp.

muižnieki centās iegūt muižas nomā, jo tā varēja labi nopelnīt. Tā, piemēram, Firkss nomāja Ozolmuižu, savukārt Pētermuižu bija paņēmis apakšnomā, bet nemaksāja nomas maksu.¹⁵⁴ Kopš 1839. gada parastā muižu noma bija t.s. atskaites pārvalde, kur nomnieks norēķinājās par ieņēmumiem, ko uzrādīja atskaitē. Tas valstij nebija izdevīgi.¹⁵⁵

1857. gadā saimniecības Tukuma iecirknī bija vidēji lielas, caurmērā 38,77 desetīnas. Kroņa muižu pārvaldes projekts paredzēja, ka zemnieku, kas pilda klaušas, no sētas izlikt nevar, bet muižu nomnieki bija ieinteresēti paplašināt muižu aramzemi. To viņi veica, gan izarot pļavas, gan ližot līdumos, gan izliekot zemniekus no viņu sētām. Tā, piemēram, 1810. gadā lūdza izlikt "Vecjātnieku" māju saimnieku Ansi, jo viņa zirgi un lopi bijuši novājināti, saimnieks esot pārdevis sienu un palicis tikai viens pūrs miežu un nedaudz kartupeļu. 1827. gadā muiža izliek arī Sila Puriņu Ansi, nepaskaidrojot iemeslus. Ližot līdumos, Ozolmuižā 1801. gadā esošo 716 pūrvietu zemnieku saimniecību un 279 desetīnu muižas zemju vietā statistikā pēc 40 gadiem parādījās attiecīgi 968,7 un 352,5 desetīnas zemju. Tas acīmredzot noticis uz mežu rēķina.¹⁵⁶

Salīdzinājumā ar 18. gadsimta vidū muižās bija palielinājušies ieņēmumi no krogiem un no lopkopības. 1806. gadā tika aizliegts labības eksports, lai labību vairāk izmantotu degvīna ražošanai.¹⁵⁷ Tā, piemēram, Ozolmuižā 1801. gadā saražoja 2,1 spaini degvīna uz vienu dvēseli. Muižā bija 571 dvēsele, un tās brūzī saražoja 1200 spaiņu gadā.¹⁵⁸ Tomēr Ozolmuižā bija tikai viens krogs, un līdz ar to noiets tajā nebija tik liels kā Šlokenbekā, kur bija četri krogi, vai Cērkstē, kur bija trīs krogi.¹⁵⁹

1829. un 1835. gadā Ozolmuižas zemnieki devās uz Jelgavu lūgt labību. Zemnieki Jēkabs Olešs un Juris Kušķis visa pagasta vārdā lūdza ģenerālgubernatora palīdzību. Tā kā muižas nomnieks un kamerālvalde zemniekiem nepalīdz, viņu lopi iznīkstot, saimniecības sabrūkot un muiža izliekot zemniekus no sētām.¹⁶⁰

Zemnieku stāvoklis bija tiešām grūts. Lopu skaits samazinājās, īpaši pēc neražas gadiem. 1805. un 1808. gadā Ozolmuižā bija izplatījusies zirgu sērga, kuras laikā daudzi zirgi nobeidzās.¹⁶¹ Tas pats Olešu Jēkabs bija izlikts no mājām, jo neražas un lopu sērgas dēļ saimniecība panīka, bet muiža nedeva aizdevumu.¹⁶²

Daudzi izputējušie zemnieki un vecie kalpi centās pamukt mežos un iekopt zemes gabaliņus. Kurzemē šos zemniekus sauca par babulniekiem. 30. gados viņiem bieži vien iekopto zemi atņēma, bet 1836. gadā kamerālvalde ar cir-

154. Turpat, 35., 53.lpp.

155. Turpat, 63.lpp.

156. Turpat, 80.lpp.

157. Turpat, 93.lpp.

158. Turpat, 109.lpp.

159. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi, 194.lpp.

160. Strods H. Kurzemes kroņa zeme un zemnieki, 130.lpp.

161. Turpat, 139.lpp.

162. Turpat, 148.lpp.

kulāru uzdeva saglabāt babulnieku zemi. Durbes un Mīlzkalnes apkārtne varas iestādes atklāja jaunas babulnieku apmetnes - tika saskaitīti 166 gabaliņi.¹⁶³ Domēņu valde bija spiesta ierādīt zemes gabaliņus arī izdienējušiem zaldātiem, piemēram, Jaunajā muižā. 1861. gadā Ozolmuižā bija 76 saimnieku sētas un 16 babulnieki.¹⁶⁴ Babulnieki bija arī lēts darbaspēks sezonas laikā; tā varēja neturēt kalpus visu gadu.¹⁶⁵

19. gadsimta vidū tieši kroņa muižās ar Krievijas imperatora pavēli sākās pāreja uz naudas nomu un māju pārdošanu zemniekiem par dzimtu. Zemnieki sāka izpirkt mājas. Valsts pārdeva arī muižas. Punduru muiža 1867. gada 15. jūnijā tika pārdota par 10 020 rubļiem Aleksandram Feihtneram kā privātmuiža. 1905. gadā tās īpašnieks bija barons Viktors Ostens-Zakens.¹⁶⁶ Muižas arvien vairāk sāka domāt par intensīvāku darbību un jaunu pārstrādes uzņēmumu celtniecību: spirta brūžiem, moderniecību u.tml.

19. gadsimta otrajā pusē diezgan izplatīts bija t.s. Šveices arhitektūras stils, kura pamatā bija Šveices zemnieku māja - ar izteikti lēzenu jumtu segta koka celtnē, ko parasti apjoza viena vai vairākas uz stabiem un konsolēm balstītas galerijas. Ļoti dekoratīvi bija daudzie ažiurie un aplikatīvie siluetzāģējumi, kas rotāja ēku fasādes. Par strauju Šveices mājas lokalizēšanos arī Latvijas muižu klasiskajā apbūvē liecina Jelgavas arhitekta E.J.A. Štrausa 1854. gadā izstrādātais projekts Ozolmuižas Kalna kroga pārbūvei par muižas moderniecību, kuras risinājums atbilst ne pārāk komplicētam, taču pietiekami raksturīgam Šveices mājas tēlam. Celtnes gala fasādē bija paredzētas trīs līmeņos izvietotas, ar profilētiem stabiem balstītas lodžijas ar sarežģītu siluetzāģējumu margām un bagātīgi izrotātu jumta vējdeli.¹⁶⁷

1912. gadā Ozolmuižas zeme bija vairs tikai 321 ha, bet zemniekiem jau bija pārdoti 5622 ha.¹⁶⁸

Ozolmuiža, tāpat kā Smārdes muiža, vairs nepastāv. Kā jau kroņa muiža, tā bijusi visai vienkārša koka būve. Tās vietā 1931. gadā uzcelts pagasta un tautas nams, kas garābraucējiem asociējas ar muižas kungu māju. Ne velti šo vietu tagad sauc Ozolpils.

SMĀRDES MUIŽA

HERCOGA JĒKABA VALDĪŠANAS LAIKS

Smārdes muiža dokumentos pieminēta 1655. gada 31. martā, kad Smārdes muižu hercogs Jēkabs iekīlājis Johanam Funkam.¹⁶⁹ Iespējams pirms tam kādu laiku muižu pārvaldījuši korfi, jo A. Buholca ģenealoģijas materiālos atrodama norāde, ka Smārdes ķīlas kunga Fridriha fon Korfa meita precēju-

163. Turpat, 173.lpp.

164. Turpat, 175.lpp.

165. Turpat, 176.lpp.

166. Beiträge zur Gütergeschichte. Kurland...

167. Brūģis Dainis. Historisma pilsis Latvijā, Sorosa fonds-Latvija, 1997., 140.-141.lpp.

168. Kurland Landbesitz und seine...

169. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 66.lpp.

sies ar Cērkstes īpašnieku Johanu Frīdrihu Torku un viņu dēls dzimis 1647. gadā.¹⁷⁰ Ticamāk, ka Smārde bija iekļāta vēl pirms hercoga Jēkaba nākšanas pie varas. Zināms, ka gandrīz visas hercoga muižas bija iekļātas vai apkrautas parādiem.¹⁷¹

1648. gada vasarā Smārdes muižā bija 14 govīs. Izsēti tika 12 pūri griķu un divi lasti auzu.¹⁷² Šajā gadā Tukuma domēņu muižās, ieskaitot Smārdi, Ozolmuižu, Sloku, vasarā baroja 65 tītarus. Šim nolūkam tika izlietoti 6 pūri miežu. Kā raksta J. Juskevičs, 1968. gadā pēc nobarošanas 59 tītarus nosūtīja uz Jelgavu hercoga galmam, pieci nosprāga, bet vienu atstāja perēšanai. Zemniekiem bija jānodod gaiļi. No katras zoss bija jāizplūc $\frac{1}{4}$ mārciņas spalvu un $\frac{1}{10}$ mārciņas dūnu. No katras aitas bija jāiegūst mārciņa vilnas, no jēra - pusmārciņa. Lielajās muižās bija iekārtotas lopu pusmuižas. Jau 16. gadsimta beigās hercoga domēnēs bija prāvi ganāmpulki. Pienu pārstrādāja sviestā un sierā. Hercogs bija ieinteresēts lauksaimniecībā. To apstiprināja viņa izdotie rīkojumi par lauku uzlabošanu savās muižās, par zemes mēslošanu, labu sēklu un ganāmpulku uzlabošanu.¹⁷³

Hercogs Jēkabs savās muižās bija ieviesies t.s. riežu sistēmu, katram saimniekam iedalot apstrādāšanai noteiktu tūrumu un pļavu daļu. Riezis bija 15-25 pūrvietas liels. Vēl katram saimniekam bija jāveic savi pienākumi, piemēram, malkas vešana, produktu vešana galmam, ceļu un tiltu labošana, linu un pakulu apstrādāšana. Domēņu muižās atšķirībā no privātmuižām talkas bija aizliegtas (*izņemot mēslu vešanu*), sevišķi izrentētajās muižās. Parasti visas kļaušas bija ierakstītas vaku grāmatās. Hercogs Jēkabs nodevas mainīja atkarībā no tirgus konjunktūras, bet vienmēr tās tika pieskaņotas reālajām iespējām, jo hercogs nebija ieinteresēts savu zemniekus izputināt. Aplēses pamatā bija arkls, t.i., 295 $\frac{1}{2}$ pūrvietas (*1 pūrvietā = 0,358 ha*). Parasti saimniecības bija $\frac{1}{2}$ vai $\frac{1}{4}$ arkla lielas.¹⁷⁴ Smārdes muiža bija 10 arklu liela.¹⁷⁵ Šobrīd diemžēl trūkst ziņu par muižas saimniecību, taču katrā ziņā hercoga Jēkaba laikā Smārdē pastāvējusi linu austuve.¹⁷⁶

Grūti spriest, vai Korfu dzimta (*Korfi - Smārdes ķīlu turētāji*) nepārtraukti paaudzū paaudzēs dzīvojuši Smārdē vai arī ar pārtraukumiem. Katrā ziņā 1704. gadā muižu pārvaldīja Aleksandrs Vedīgs fon Korfs.¹⁷⁷ Arī turpmākos gadu desmitus Korfi dzīvojuši Smārdē. Laikam jau nekāda lielā bagātība, muižu pārvaldot, nebija iekrāta, jo tikai 1727. gadā tika nomaksāts senais apbedīšanas parāds - 5 florēni Tukuma baznīcai par veco Korfa kundzi.¹⁷⁸ Tas varētu nozīmēt, ka Korfu dzimtas kapenes atradušās zem Tukuma baznīcas grīdas.

170. A. Buholca ģenealoģijas materiāli, 8.sē., 136.lpp.
171. Juskevičs J., Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, 143.lpp.
172. Turpat, 144.lpp.
173. Turpat, 148.lpp.
174. Turpat, 405-407.lpp.

175. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 111.lpp.
176. Juskevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē, 190-191.lpp.
177. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 111.lpp.
178. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 38.lpp.
179. Kļopmaņu ģimenes ģenealoģijas tabula 1509-1863...g., Misiņa bibl. Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa, N II-2 Ms 1140, 159, nr.1

1737. gadā Ozolu, Smārdes un Degoles muižas kungs bija Magnuss Kristofers Korfs. Viņa laulībā ar Barbaru Elizabeti Noldi no Krotas nama dzimis dēls Ferdinands Dītrihs fon Korfs. Viņš miris 1798. gada 28. maijā. Tas, protams, nenozīmē, ka Korfi vēl 18. gadsimta beigās pārvaldījuši Smārdes muižu.¹⁷⁹ Tomēr mūsu rīcībā šobrīd nav arī ziņu, ka rentes līgums būtu lauzts. Dažkārt Korfi, šīs senās Vestfāles dižciltīgo dzimtas atvases, kas Kurzemē bija ieradušies jau 15. gadsimtā un piederēja pie tām izredzētajām muižnieku dzimtām, kas varēja savu dižciltību apliecināt astoņās paaudzēs,¹⁸⁰ pat dēvēti par Smārdes dzimtkungiem,¹⁸¹ kaut arī Smārde bijusi hercoga muiža un Korfi - tikai ķīlu turētāji.

VALSTS MUIŽA

Hercogs E. Bīrons no muižu turētājiem prasīja zvērēt tam uzticību, novērst zaudējumus, nepieņemt dāvanas un kukuļus, labību no zemniekiem pieņemt bez kaudzes tiesas, pareizi fiksēt visus muižas ienākumus, pierakstot vai iegriežot birkā.¹⁸² Hercoga muižas tika apsekotas, noskaidrojot, kā tiek apstrādāti lauki, cik lopu, kā tiek glabāta labība, kā tiek izmantotas vecaines, lūdumi un pļavas. Īpaša uzmanība tika pievērsta muižas saimniecības paplašināšanas iespējām - degvīna dedzināšanai, krogiem, cepļiem, ogļu dedzināšanai u.tml.¹⁸³ Hercoga mērķis bija naudas ienākumu palielināšana. Jau 1737. gadā linsēklas aizstāja samaksa. Labību glabāja muižās un nodeva pēc rīkojuma. Tika organizētas arī manufaktūras pelnu un potaša ražošanai hercoga mežos. Katrai zemnieku sētai gadā bija jānodod 20 pūri pelnu, bet 10 kļaušniekiem mežā jānostrādā 32 nedēļas un jāizdedzina pa 15 pūriem nedēļā.¹⁸⁴

Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai, tāpat kā citas hercoga muižas, arī Smārde kļuva par valsts muižu. Tomēr spēkā joprojām pastāvēja 1786. gada nomas kontrakti, kas nodrošināja nomniekam lielāko ienākumu daļu.¹⁸⁵ Taču daudz kas arī mainījās. Jau 19. gadsimta sākumā radās problēmas. Tā kā 1806. gadā bija aizliegts labības eksports, samazinājās muižu ieņēmumi. Labību sāka arvien vairāk izmantot degvīna ražošanai. Daudzas muižas bankrotēja. Sevišķi grūti gāja Smārdes muižai.¹⁸⁶ Muižai piederēja tikai divi krogi, un degvīna noiets bija visai mazs.¹⁸⁷ Visgrūtāk klājās zemniekiem; tie nespēja izdzīvot. Viņi aizņēmās labību muižā, pārdeva tirgū vai krogā, lai kaut kā savilktu galus. Bieži vien tie paši nespēja apstrādāt arī zemi, tad muiža aicināja kļaušniekus apstrādāt zemnieku laukus. Tā darīts arī Smārdē. 1807. gadā kļaušnieki apstrādājuši Griķu Jura zemi.¹⁸⁸

Šajā grūtajā ekonomiskajā situācijā muižu nomnieku ieņēmumi katastro-

180. Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes, 66.lpp.

181. Klopmaņu ģimenes ģenealoģijas tabula...

182. Strods H. Kurzemes hercogiste, 6.lpp.

183. Turpat, 7.lpp.

184. Turpat.

185. Strods A. Kurzemes zemes un kroņa zemnieki, 44.lpp.

186. Turpat, 93.lpp.

187. Baltisches historisches Ortslexikon, 558.lpp.

188. Strods H. Kurzemes kroņa zeme un zemnieki, 75.lpp.

fāli samazinājās, tāpēc viņi centās no muižām atbrīvoties. 1811. gada 2. augustā Smārdes muižas nomnieks lūdzis guberņas kamerālvaldi atbrīvot no muižas: "Pie šīm sliktām labības cenām augstais kronis man nevēlēsies par slogu uzlikt Smārdes muižas nomāšanu, un tāpēc esmu spiests no nomas atteikties."¹⁸⁹ Kamerālvalde, protams, nebija ieinteresēta to darīt.

Jau 19. gadsimta vidū valsts muižās bija iesākta pāreja no klaušām uz naudas nomu. Valsts muižās arī agrāk uzsāka zemes pārdošanu zemniekiem. 1912. gadā Smārdes muižas zeme bija vairs tikai 330 ha, savukārt zemniekiem bija pārdoti 1326 ha. Pavisam bija 24 mājas. Muiža piederēja pie Smārdes pagasta, šad tad to sauca arī par Vecsmārdi vai Lielsmārdi. Turpat netālu tikai 1 km uz dienvidiem no tās atradusies arī tās pusmuiža Mazsmārde, bet 0,6 km uz dienvidiem - vēl viena pusmuiža.¹⁹⁰

Kroņa muižās bieži vien visas ēkas bija koka un ne visai labā stāvoklī. Tā, piemēram, 1841. gadā Jaunsmārdes kroņa muižā vecā strādnieku māja bija jau gandrīz sabrukusi. Priekšstatam var minēt, ka tā bijusi 7 asis (14,93 m) gara, 2 1/3 asis (5,60 m) plata, 8 pēdas (2,44 m) augsta. Tajā bijušas trīs istabas, katra ar savu ieeju. Ēkai veikts kapitālremonts, un uzbūvēta māja četrām ģimenēm zem viena jumta. Jaunā ēka bijusi 13 asis (24,74 m) gara, 5 asis (10,67 m) plata. Katrai ģimenei bijuši 7,5 m². Tomēr Karīnēs nav bijuši labi dzīves apstākļi: nevarējuši turēt lopus, arī kalpi vēlējušies dzīvot tālāk no muižas un kopt zemi. Tāpēc 19. gadsimta vidū vairākās muižās izbūvēja t.s. kalpu apmetnes.¹⁹¹

Pāreja uz naudas nomu sekmēja ne tikai saimniecības attīstību, bet arī celtniecību privātmuižās un vecsaimniecībās. Kroņa muižās, kuru uzdevums bija vairovat valsts ienākumus, nebija nekādas vajadzības celt greznas pilis. Parasti dzīvojamās ēkas bija celtas visai pieticīgi, par materiālu izvēloties koku, maksimāli vienkāršas un praktiskas; tās bija būvējuši vietējie amatnieki.¹⁹² Tāda neliela ēka ar divslīpju jumtu bija arī Smārdes muiža. Diemžēl ēka nopostīta Pirmā pasaules kara laikā, zeme sadalīta agrārreformas gaitā, un šobrīd no Smārdes muižas praktiski nekas vairs nav palicis.

Smārdes muižas bij. stallis "Tauriņos". 30. gadi.

189. Turpat, 111.lpp.

190. Baltisches historisches Ortslexikon, 558.lpp.

191. Strods H. Kurzemes kroņa zeme un zemnieki, 217.lpp.

192. Bruģis D. Historisma pilis Latvijā, Sorosa fonds-Latvija, 1997., 136.lpp.

193. LVVA 2145.f., 1.apr., 553.lieta, 168.lp.

194. LVVA 467.f., 3.apr., 527.lieta, 14.lp.

195. LVVA 467.f.3.apr., 527.f., 31.lp.

TĪLES MUIŽA

Ozolmuižas pusmuiža bijusi Tīles muiža, taču jau 19. gadsimta vidū tā nodota Tukuma pareizticīgo draudzei, kas to sadalījusi un iznomājusi sīkos gabalos, uz kuriem sabūvēta pilsētas meža daļa. Līdz ar to tā pievienota pilsētas teritorijai.¹⁹³

BALTĀ TĪLE

Baltās Tīles nosaukums vairākumam asociējas ar Otro pasaules karu, kurā laikā te atradās viena no nedaudzajām karagūstekņu nometnēm Tukuma rajonā. Tajā tika turēti aptuveni 40 karagūstekņi. Šī nometne ietilpa Jelgavas gūstekņu nometnes rajonā. Nometnes kārtība paredzēja, ka šos karagūstekņus par noteiktu samaksu savās saimniecībās drīkstēja izmantot arī apkārtnes saimnieki. Tā 1943. gada novembrī par 12 nodarbinātajiem karagūstekņiem Milzkalnes pagastā bija jāiemaksā 234 RM.¹⁹⁴ Kārtība, kādā pagasti un to uzņēmēji drīkstēja nodarbināt karagūstekņus, bija aptuveni tāda, ka karagūstekņu pārvietošana no viena darba devēja pie otra vai no viena pagasta uz otru bija atļauta tikai ar Jelgavas gūstekņu nometnes rakstisku piekrišanu. Šis aizliegums neattiecās uz lauku saimniecībās izvietotajiem gūstekņiem, kurus drīkstēja pārvietot pagasta vecākais. Par visām notikušajām gūstekņu pārvietošanām nekavējoties bija jāziņo Jelgavas gūstekņu nometnei. Šajā ziņojumā pagasta vecākajam bija jānorāda gan iepriekšējās, gan arī jaunās saimniecības nosaukums, kurā gūsteknis nodarbināts.¹⁹⁵

KLAUSĪŠANU UN PAGASTA GRĀMATĀ NO TĀS KROŅA MUIŽAS SMĀRDES SARAKSTĪTA TANĪ ASTOTĀ DIENĀ LIETUS (OKTOBRA) MĒNESĪ 1814-TU GADU

ĪPAŠA KLAUSĪŠANA

1. Cik pūru vietas katram saimniekam iekš saviem riešiem ziemas un vasaras lauka jāapsētrādā, jāsej un jāsagādā, pagasta (*vaku*) grāmatā jau sarakstīts ir: pūru vieta 15 kārtis, 5 pūru vietas - 33 kārtis, 5 pēdas un 4 tullus uz katras sēnas (*sienas*) tur: katra kārts no pusastotām ($7\frac{1}{2}$) Rīgas olektīm.
2. Iekš muižas plāvām diviem saimniekiem kopā vienu sienu kaudzi, no 10 līdz 11 asīm apkārt, jāsavāc un priekš muižas jāsaved.
3. Sūdu izvešana uz muižas laukiem ar saimniekiem un darbiniekiem kopā notiek.
4. Katram saimniekam iekš muižas lauku grāvjiem ikgadā 50 kārsus jātirī, tā kārts no $7\frac{1}{2}$ Rīgas olektīm.
5. Saimniekiem pārmainīdamies ik nakti vienu vaktnieku kājām muižā jāstellē, kas rītos agri no muižas atlaižams.
6. No tiem darbiniekiem ar zirgu, kas muižas darbos ir, divi par svētdienu par dienas vaktnieku iekš muižas paliek, un svētdienas vakarā pie laika atlaižams ir.
7. Tas saimnieku vērpjums ir pie pagasta naudas pierēķināts un pagasta grāmatā sarakstīts.

8. Pēc Jelgavas augstas pavēlēšanas top no saimniekiem 12 $\frac{3}{4}$ asas, un no darbiniekiem 27 asas (*asīs*) malkas, tā ass no 7 pēdēm katrā kantē, uz mežu kunga ierādīšanas ik gada muižā pievestas.
9. Tiem saimniekiem pienākas priekš tām mežu auzām, ko viņi līdz šim pēc pagasta grāmatas nodevuši, tik daudz iekš naudas muižā nodot, kā tas Kurzemes guberniere kungs ik gadu maksāt pavēlēs.
10. Tas Tukumes baznīckungs no šīs muižas ik gadu dabū 10 pūru rudzu, 10 pūru miežu un 10 pūru auzas baznīckunga labību. No muižas top pie tās baznīckunga labības, kura tiem saimniekiem pēc šīs pagasta grāmatas jānodod, pielikti 5 $\frac{1}{4}$ pūru rudzi, 5 $\frac{1}{4}$ pūru mieži un 5 $\frac{1}{4}$ pūru auzas, un tam Tukumes baznīckungam ik gadu uz Mārtiņiem pret kvītes nodoti.
11. Katram darbiniekam ar zirgu tik labi iekš ziemas kā arīdzan iekš vasaras lauka pieci pūra vietas jāapstrādā un jānokopj. Pieci pūra vietas, tur ies katrā kantē 33 kārtis 5 pēdas un 4 tullus.
12. Labību no saimnieku riežiem top no saimniekiem, un labību no darbinieku riežiem top no darbiniekiem savākta un priekš muižas ievesta.
13. Kuļamā laikā katram saimniekam zirgu nedēļā trīs naktis vienu pārkūlēju ar zirgu muižā pastellē.
14. Muižu augļus top no saimniekiem uz pilsētām izvest - kas tomēr nenotiek aruma, sējuma jeb pļaušanas laikā.
15. Sudmalā braukšana priekš muižas vajadzības saimniekiem piekritt.
16. Ceļi un tilti top no saimniekiem taisīti un lāpīti, un arīdzan tie vajadzīgi tiltu koki un viss, kas priekš ceļu sataisīšanas vajadzīgs ir, no šiem top pievesti.
17. Muižas žogi top no darbiniekiem taisīti un lāpīti, kam arīdzan visas pie tam vajadzīgas lietas jāpieved.
18. Darbinieki ar zirgu top pirmdienas rītā agri pie muižas darbiem stellēti un sestdienas vakarā labā laikā no muižas atlaisti.
19. Pie muižas ēku būšanas jeb liela lāpīšanas saimniekiem visas pie tam vajadzīgas lietas jāpieved, un tos vajadzīgus lieciniekus jāstellē, kas tomēr nenotiek arumā, sējumā jeb pļaušanas laikā.
20. Kad kāds saimnieks ar ugunsgrēku uziet, visiem saimniekiem pie tās jaunas ēku uzbūvēšanas par palīgu jāiet.
21. Kalpu sievām nekādi darbi un ne kāds vērpjums priekš muižas un rentes kungam ir.
22. Sūdu izvešana no muižas laidera ziemas laikā darbiniekiem piekritt.
23. Pie muižas pļavu tīrīšanas top viss pagasts dzīts uz astoņas jeb divpadsmit dienas.
24. Kas tiem saimniekiem no pagasta būves naudas, mežu auzām un baznīckunga labības jānodod, no tās priekšajās rullas redzams.
25. Saimniekiem pienākās visus aristantus jeb cietumniekus, un visas kroņa pavēlēšanas, kas uz šās muižas nosūtīti top, pēc rindes tālāk aizvest.

Sarakstīts iekš tās kronas muižas Smārdes muižas devītā dienā lietus (*oktobra*) mēnesī 1814.

Johans E. Bledaus, kamerālierēdnis uz kamerālhofa pavēlēšanu.¹

1. LVVA 6999.f., 44.apr., 866.lieta, 43.-46.lp.

UZZINĀS

CIĒVERI

Kas spēj padarīt tūlīt skatu un slavu uz Prūsiju, cilvēki, kuri ir dzīvo
un strādā. Lauku avīzē, mainījās un sācies tieši no šīs vērtības. Tāpat kā
kā jūka jebkurš ir leģenda, ja mainās vārds vai dzimtene vai dzimība, bet
tāpat vai tehniskās zinātnes ir izkļūstis tālāk patsam. Tā jebkurš ir per
smeļu sarakstā, kā arī būtu jāzina ar Smārdes pagastu, ir pierādīts, ar
mugot, skatījums vai dzīvot.

1929-1933

Valsts pārtikas un rūpniecības ministrijs, Rīgas pilsētas valde

1933-1934, gada 17. maijā Mēģeļu ielā, Rīga

1934-1935, gada 17. maijā Mēģeļu ielā, Rīga

1935-1936, gada 17. maijā Mēģeļu ielā, Rīga

1936-1937

1937-1938

1938-1939

1939-1940

1940-1941

1941-1942

1942-1943

1943-1944

1944-1945

1945-1946

1946-1947

1947-1948

1948-1949

1949-1950

1950-1951

1951-1952

1952-1953

1953-1954

1954-1955

1955-1956

1956-1957

1957-1958

1958-1959

1959-1960

1960-1961

1961-1962

1962-1963

1963-1964

1964-1965

1965-1966

1966-1967

1967-1968

1968-1969

1969-1970

1970-1971

1971-1972

1972-1973

1973-1974

1974-1975

1975-1976

1976-1977

1977-1978

1978-1979

1979-1980

1980-1981

1981-1982

1982-1983

1983-1984

1984-1985

1985-1986

1986-1987

Smārdes
pagasts

SIA "Lauku Avīze" valdes priekšsēdētājs V.Krustiņš un Valsts
Prezidents G. Ulmanis Valgumā. G. Bajāra foto. 1997. gada maijs

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...

49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

... ..

UZZIŅAS

CILVĒKI

Kas spēj padarīt vietu skaistu un slavenu? Protams, cilvēks, kurš te dzīvo un strādā. Laikam ritot, mainījusies ir sabiedrība un tās vērtības. Taču katrā laikā jebkurš ir lepojies, ja dzimtās vietas vārds mākslā vai mūzikā, literatūrā vai tehnikas zinātnēs ir izskanējis tālāk pasaulē. Te piedāvājam to personību sarakstu, kuri ir bijuši saistīti ar Smārdes pagastu, te piedzimstot, uzaugot, skolojoties vai dzīvojot.

AUZIŅŠ ANSIS

Valsts papīru spiestuves tipogrāfijas nodaļas vadītājs.

Dzimis 1882. gada 17. maijā Milzkalnes pagastā.

Mācījies Rīgas elementārskolā un pašizglītojies. Bijis Latvijas Kultūras spiestuves vadītājs. Rakstījis par grāmatrūpniecību. Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Padomju laikā - Rīgas 6. tipogrāfijas direktors.

Miris 1952. gadā.

BALTVILKS JĀNIS

Dzejnieks un ornitologs.

Dzimis 1944. gada 24. jūlijā Smārdes pagasta "Zilītēs".

Mācījies Tukuma 1. vidusskolā. Beidzis LLA Agronomijas fakultāti, kā arī studējis LVU Bioloģijas fakultātē.

Rakstījis dzejoļus un grāmatas, galvenokārt bērniem.

CAUNE JĀNIS

LDZ-MD tehniskās daļas vadītājs.

Dzimis 1903. gada 28. novembrī Smārdes pagastā.

Beidzis LU Mehānizācijas fakultāti, papildinājis ārzemēs. Bijis dzelzceļa vecākais inženieris.

FELTIŅŠ IMANTS

Dzimis 1928. gada 21. oktobrī Smārdes pagastā.

Fizikā, fizikas un matemātikas zinātņu doktors (1973), kopš 1961. gada - LPSR ZA Fizikāli enerģētiskā institūta Pusvadītāju fizikas laboratorijas vadītājs, direktora vietnieks zinātniskajā darbā.

LPSR Valsts prēmija (1976).

FILHOLDS JURIS

Inženieris elektriķis, AAM austrumu nodaļas vadītājs.

Dzimis 1891. gada 29. jūlijā Cērkstē.

Beidzis Mironova komercskolu un tehnikumu, augstskolu Karlsrūē. No

1920. gada dažādos AM amatos.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, dažādiem ārzemju ordeniem.

GRAUDS JĀNIS

LPSR Nopelniem bagātais skatuves mākslinieks, baleta solists, pedagogs.

Dzimis 1904. gada 8. novembrī Smārdes pagasta "Ošlejās".

Beidzis Latvijas Nacionālās operas baletskolu 1933. gadā, 1939. gadā papildinājies Parīzē pie O. Preobraženskas un D. Morimes.. 1930. - 1961. gadam dejojis Operas un baleta teātrī.

GULBIS ANSIS

Rakstnieks.

Dzimis 1873. gada 8. decembrī Cērkstes pagastā.

Grāmatu izdevējs, literāts, sabiedriskais darbinieks.

Mazam esot, nomiris tēvs; māte apmetusies Bigauņciemā, kur A. Gulbis pavada bērnību.

Iestājas Jozesa grāmatveikalā Daugavpili. No turienes pārceļas uz Pēterpili, kur nodibina grāmatu izdevniecību. Pirmos izdevis Gētes, Pumpura, Aspazijas kopotos rakstus. 1905. gadā nodibina "Pēterburgas Latvieti", 1907. gadā izdod žurnālu "Rīts". 1925. gadā vada "Rīgas Ziņas". Sākumā raksta stāstus, tad stāstus un romānus: "Kropļi", "Kaspars un Bīruta", romāni - "Olģerts Silarājs", "Pēc simts gadiem", "Fantasti", "Fantastu mantojums" u.c.

Miris 1936. gada 13. novembrī, apglabāts Rīgā.

KUNDZIŅŠ-KUNCIŅŠ MIKELIS

Tirgotājs, Slokas pilsētas vecākais.

Dzimis 1887. gada 25. jūnijā Milzkalnes pagastā.

Mācījies Smārdes pagastskolā, Tukuma pilsētas skolā. Piedalījies Brīvības cīņās.

Slokas krāj- aizdevu sabiedrības priekšsēdētājs.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni un Atzinības Krustu.

LEJAS-SAUSS ANDREJS

Pulkvedis, LU docents.

Dzimis 1895. gada 9. jūnijā Milzkalnes pagasta Šlokenbekas sudmalu krogā.

Mācījies Tukuma komercskolā, studējis komerczinības RPI.

1915. gadā dienē 13. Sibīrijas strēlnieku artilērijā, kopā ar latviešu strēlnieku pulkiem piedalās kaujās pie Babītes ezera un Ķekavas. 1916. gadā pārvietots uz Galiciju, kur 1917. gadā piedalās kaujās pie Dzike-Lakiem. Ukrainā darbojies administratīvos amatos. No 1920. gada Latvijas armijā.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, no 1931. gada armijas ekonomiskā veikala priekšnieks. Deportēts 1941. gada 14. jūnijā.

LUKSS VALDIS (VOLDEMĀRS)

Dzejnieks.

Dzimis 1905. gada 21. jūnijā Smārdes pagasta "Sileniekos", miris 1985. gada 24. jūlijā, apglabāts Raiņa kapos.

Dzimis drēbnieka ģimenē. Mācījies Smārdes pamatskolā. Pirmā pasaules kara laikā ģimene evakuējas uz Sibīriju, bet 1921. gadā atgriežas Latvijā. 1922. gadā beidz Rīgas 2. pamatskolu, tad līdz 1926. gadam mācījies Rīgas 4. vidusskolā. Pirmie dzejoļi publicēti 1925. gadā, bet 1926. gadā iznācis ar citiem jaunajiem dzejniekiem kopīgs dzejoļu krājums "5 x 5 = 25". Beidzis LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļu (1937.).

LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, Rakstnieku savienībā uzņemts 1940. gadā.

LUKSS ROBERTS

Rakstnieks.

Dzimis 1897. gada 18. jūnijā Smārdes pagastā.

Beidzis Smārdes pagastskolu un vidusskolu, studējis LU.

Darbi: jaunatnes romāns - "Sniegos un tropu tveicē"; lugas - "Sestā Jāņu nakts", "Mīla un maldi", "Studējis kalps", "Dziesma darbam", "Arāja meita" u.c.

MEIRIS KĀRLIS

Dzimis 1887. gada 20. oktobrī Cērkstes pagastā. Apmeklējot Tukuma pilsētas skolu, zīmēšanu mācījies pie V. Matveja. Mācījies Rīgā V. Blūma zīmēšanas un gleznošanas skolā un Rīgas pilsētas mākslas skolā, ko beidz 1914. gadā. Gadu strādājis par zīmēšanas skolotāju Rīgā. Pirmā pasaules kara laikā dodas uz Krieviju, bet 1920. gadā atgriežas atpakaļ Tukumā. No 1921. līdz 1937. gadam strādā par zīmēšanas skolotāju Tukuma pilsētas pamatskolā un vidusskolā. Skolā vada zīmēšanas pulciņu, kur aktīvi darbojas talantīgākie audzēkņi - nākamie mākslinieki A. Lapiņš, J. Zomerfelds, V. Šils, K. Melbārdis, N. Petraškēvics, K. Neilis. Tukuma mākslinieku izstādēs piedalās no 1934. gada, taču 1940. gadā slimības dēļ gleznošanu pārtrauc.

Miris 1950. gada 3. augustā Tukumā.

MĒRNICĒCE EMĪLIJA

Skolotāja, māksliniece.

Dzimusi 1911. gada 14. decembrī Kuldīgas apriņķa Rendas pagasta "Skūsteros", taču no 1941. gada dzīvo Tukuma pusē, jo 1941.-1952. gadā strādā par zīmēšanas skolotāju Tukuma pilsētas pamatskolā. No 1952. gada sāk strādāt par skolas pārzini Milzkalnes pamatskolā, bet no 1961. gada - Smārdes skolā.

Mācījusies Rendas pamatskolā, Liepājas lietišķās mākslas vidusskolā, Latvijas Mākslas akadēmijā. Izstādēs piedalās no 1935. gada. Glezno ainavas, portretus, klusās dabas.

Mirusi 1990. gada 18. jūlijā, apglabāta Smārdes ciema Radziņu kapos.

MIESNIEKS KĀRLIS

Gleznotājs.

Dzimis Cēsu apriņķa Jaunpiebalgas pagasta "Vecriņķos". Mācījies Jaunpiebalgas draudzes skolā, Cēsu pilsētas skolā. 1910. gadā studējis J. Madernieka studijā, bet 1911. gadā Pēterburgas ķeizarišķās mākslas veicināšanas biedrības mākslas skolā. 1911.-1915. gadā mācījies Štiglica centrālajā tehniskās zīmēšanas skolā Pēterburgā, beidzis teātra dekorāciju klasi. Izstādēs piedalās no 1920. gada. Darbojies neatkarīgo mākslinieku vienībā (1920.-1924.) un Mākslinieku biedrībā "Sadarbs" (1924.-1940.). No 1945. gada Mākslinieku savienības biedrs.

1935.-1953. gadā dzīvojis "Ezermalās".

Miris 1977. gada 25. oktobrī Rīgā, apglabāts Jaunpiebalgas kapos.

PINKULIS ŽANIS

Dzimis 1884. gada 13. janvārī Smārdē.

1902. gadā beidz Tukuma pilsētas skolu, 1913. gadā Valmieras apriņķa virstiesas priekšsēdētājs. No 1920. gada Rīgas 3. iecirkņa miertiesnesis. Piedalījies Ziemeļlatvijas armijas organizēšanā. Bijis Krievijā zemes virstiesas priekšsēdētājs.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

RĒPIŅŠ MĀRTIŅŠ

Smārdes pagasta vecākais.

Dzimis 1880. gada 6. aprīlī Smārdes pagastā.

Beidzis Tukuma pilsētas skolu. Valdes loceklis dažādās biedrībās.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

RIEKSTIŅŠ EGONS

Nodokļu inspektors Jelgavas apriņķī.

Dzimis 1886. gada 3. oktobrī Smārdes pagastā.

Beidzis RP tirdzniecības nodaļu. Piedalījies Brīvības cīņās. Bijis nodokļu inspektors Valmieras apriņķī. Nodokļu departamentā no 1920. gada. Zemgales kluba valdes loceklis.

Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

VECSĪLIS ALBERTS

Arhitekts.

Dzimis 1903. gada 8. oktobrī Smārdes pagastā.

No 1948. gada - LVU Arhitektūras fakultātes un RPI Celtniecības fakultātes

pedagogs (no 1968. gada - docents). Viens no izcilākajiem PSRS akustiķiem.

Piedalījies akustikas projekta izstrādāšanā Dzintaru koncertzālē, Valsts fīlharmonijas ēkai, Krievu drāmas teātrim u.c.

VIRSAITIS FRICIS

Latvijas armijas ģenerālis.

Dzimis 1881. gada 15. novembrī Bukaišu pagastā.

1940. gadā atvaļināts vecuma dēļ un pārcēlies no Rīgas uz dzīvi Smārdes pagasta "Virsašos".

Apbalvots ar Trīs zvaigžņu II un III šķiras ordeni, Igaunijas Ērgļa ordeni,

Zviedrijas Šķēpa II šķiras ordeni, Lāčplēša Kara ordeni.

1941. gada 14. jūnijā izsūtīts, miris 1943. gada 24. maijā Vjatlagā.

ZĪVERTS ERNESTS

Grafikis.

Dzimis 1879. gada 5. oktobrī Šlokenbēkas muižas "Būmeistaros". Ap 1894. gadu kā brīvklaušitājs iestājies Pēterburgas Štiglica centrālās tehnikās zīmēšanas skolā.

1898. gadā kļūst par Pēterburgas Mākslas akadēmijas estampa darbnīcas vadītāja V. Matē palīgu. Izglītību papildina Pēterburgas ķeizariskās mākslas veicināšanas biedrības skolā Parīzē, apmeklējot Vispasaules izstādi. 1923.-1934. gadā Petrogradā veic eksperta pienākumus Akadēmiskā centra speciālā komisijā.

Darbi: vāka zīmējums J. Raiņa dzejoļu krājumam "Tālas noskaņas zilā vakarā" (1903.), J. Raiņa portrets (1905.).

Atvaļinājumus pavadā Tukumā. Šajā laikā radījis savus vērtīgākos darbus:

"Vēdzirnavas naktī" (ap 1915.), "Ieliņa Tukumā", "Pagalmiņš" (1908.), "Tukums", "Dārzs ziemā". Daudz portretu, ievērojamākie "K. Krīzicka portrets" (1911.) un "G.F. Ivaska portrets" (1912.).

Strādājis ofortā, vienkrāsas un daudzkrāsas ksilogrāfijā, zīmējis, gleznojis ar temperu un akvareli. Uzskatāms par vienu no pirmajiem linogriezuma tehnikas aizsācējiem latviešu grafikā.

Miris 1937. gadā apcietinājumā nezināmos apstākļos.

HIRONIKA

Domājat par pagasta lauku raksturot Latviju pašlaik 30. gadus. Hironika rakstīta, ne tik daudz lai raksturo vietu, bet lai atspoguļotu Latvijas vēsturi ikdienas dzīvē. Tas tiks raksturots kā paraugas, liekas grāmatas grāmatas sērijas ar zeldiņu lappušu vai zeldiņu grāmatu.

Ko tad šī raksturoja šajā pagasta hironikas? Hironika šajā sērijā par iespējamo visu par savu pagastu samnoveko un kultūras dzīvi, bet tikai apstākļiem un par savas pārdomas un vērtībām. Galvenais ir dzīvot, raksturot dzīvi, mīļā, lai nerit skopiem, līdzotai zina.

Sada hironika sāka

1210. gada mēģ.

1218. gada mēģ.

1229-1250. gada

1231. gada 175. gada

1231. 1713. gada

1231. gada

1232. gada 1. lē.

1232. gada 1. lē.

1235. gada 1. lē.

1235. gada 1. lē.

1241. gada 1. lē.

1241. 1245. gada

1245. gada

1257-1259. gada

1259-1260. gada

1260. gada 13. lē.

1270-1274. gada

1277. gada

1278-1279. gada

1279-1281. gada

1280-1281. gada

1281. gada

1313-1315. gada

1315. gada

1329-1330. gada

1343. gada

Smārdes
pagasts

Atpūtas vieta Valgumā. Laikraksta "Lauku Avīze" foto.

HRONIKA

Doma par pagastu hroniku rakstīšanu Latvijā radusies 30. gados. Hronikas rakstīja, ne tik daudz lai rakstītu vēsturi, bet lai aprakstītu Latvijas vietu ikdienas dzīvi. Tās tika rakstītas kā pamatīgas, lielas grāmatas greznos sējumos ar zeltītām lappusēm un zeltītiem uzrakstiem.

Ko tad īsti rakstīja šajās pagastu hronikās? Hronoloģiskā secībā pēc iespējas visu par sava pagasta saimniecisko un kultūras dzīvi, arī laika apstākļiem un pat savas pārdomas un vērojumiem. Galvenais uzdevums, rakstot šīs hronikas, bija nebūt skopiem, fiksējot ziņas.

Šāda hronika sākta rakstīt arī Smārdes pagastam. Tā glabājas Tukuma muzejā, bet papildinātā veidā to nu piedāvājam arī jums.

1210. gada jūlijs ..... Novada vīri piedalās karagājienā uz Rīgu.
1228. gada augusts ..... Daugavgrīvas klostera iekarošana un nopostīšana.
- 1229.-1230. gads ..... Neraža Kursā, maizes trūkums. Rīga pārdod maizi, ja solis iestāties Māras valsts sabiedrībā.
1231. gada 17. janv. .... Rīgā ierodas pāvesta vicelegāts Balduīns sakarā ar kristīgās ticības ieviešanu karā pret pagāniem.
- 1231.- 1232. gads ..... Zobenbrāļi iebrūk Kursā.
1232. gads ..... Zobenbrāļi sadala Kursu.
1232. gada 3. feb. .... Pāvests Gregoriuss IX atceļ līgumu.
1232. gada sept. .... Vācu ķeizara Fridriha II piekrišana Kursas dališanai.
1236. gads ..... Kursi vasarā piedalās karagājienos uz Lietuvu, Saules kauja.
1242. gada nov. .... Vācu ordeņa mestrs Dirīkis Groningens piespiež piedalīties Kuldīgas mūra pils celšanā (maksā 5 šiliņus).
1242. gada rudens ..... Kursas bīskapa Engelbrehta nogalināšana pie Degerava ezera.
- 1244.-1245. gads ..... Mestrs Groningens posta Vānes valsti, kas lūdz mieru - savu Vredecoronia un pakļaujas Kuldīgas komturam.
1245. gads ..... Tukuma novads piešķirts ordenim.
- 1257.-1259. gads ..... Piedalās karos ar lietuviešiem.
- 1259.-1260. gads ..... Siro lietuvieši.
1260. gada 13. jūlijs .... Durbes kaujā krit mestrs Hornhūzens, 150 ordeņa brāļi. Tukuma vīri nav sacēlušies pret Māras valsti.
- 1270.-1272. gads ..... Cīņas pret zengāļiem.
1277. gads ..... Uzcelta Tukuma pils.
- 1278.-1279. gads ..... Karagājieni uz Lietuvu, kur krita 71 ordeņa brāļi.
- 1279.-1281. gads ..... Cīņas pret zengāļiem.
- 1290.-1292. gads ..... Cīņas pret Lietuvu.
1298. gads ..... Cīņas pret Rīgas arhibīskapu un lietuviešiem.
- 1313.-1315. gads ..... Salna iznīcina vasarājus
1315. gads ..... Bads.
- 1329.-1330. gads ..... Novada vīru piedalīšanās Rīgas aplenkšanā, ordeņa cīņā par kundzību.
1348. gads ..... Novada vīru piedalīšanās Gosvina Herikla karagājienā uz Zengales

- Saules novadiem, auglīgs gads.
1351. gads ..... Mērim seko sērga.
- 1370.-1371. gads ..... 10 mēnešu lietus.
- 1371.-1372. gads ..... Silta ziema, ūdeņi aizsalst martā.
- 1374.-1375. gads ..... Daudz sniega, ziema ārkārtīgi auksta.
1375. gads ..... Karagājiens pret lietuviešiem.
1377. gads ..... Lietuvieši izsiro novadu.
1379. gads ..... Sērga.
- 1390.-1403. gads ..... Sirojumi pa Lietuvu.
- 1406.-1409. gads ..... Ordeņa karagājiens uz Pleskavu.
1410. gads ..... Uz Prūsiju pret poļiem dodas lietuvieši.
1418. gads ..... Mēris.
1422. gads ..... Pastāv Valguma ciems.
1422. gads ..... Aizpure izlēnota Torkam.
1443. gads ..... Kurzemes bīskaps pasludina Valgumu par brīvezeru.
- 1450.-1455. gads ..... Uzcelta Tukuma baznīca.
1458. gads ..... Aizpure piederēja Tukumam.
1464. gads ..... Mestrs Mengelens izlēņo Kokenhūzenam ½ arklu Ošlejā un uz 6 pūrvietām Slocenes upes krastā.
1479. gads ..... Piedalīšanās cīņā pret Rīgas arhibīskapu Silvestru Stodevešeru.
1480. gads ..... Nodibinās Tukuma amati, valsts zemju novads, kura centru nosauca par Ozolmuižu.
1481. gads ..... Tukuma amata un Aizpures zemnieki piedalās neveiksmīgi karagājienā pret maskaviešiem.
- 1482.-1487. gads ..... Neveiksmīga cīņa ar Rīgas pilsētu.
1484. gads ..... Izsiro novadu, nodedzina Tukumu. Miera sarunās ar Rīgu ordenis patur Degerovas ezeru, kur mednieku pils.
1484. gads ..... Sākta Šlokenbekas nocietinātās muižas celtniecība.
1494. gads ..... Pletenbergs izdod tiesā Ansīm Gulbim zemes gabalu pie Lapmežciema.
- 1501.-1503. gads ..... Piedalīšanās cīņā ar Maskavu.
- 1504.-1506. gads ..... Neraža, mēris, sērga.
- 1507.-1508. gads ..... Stipra drudža sērga
1515. gads ..... Ansīm Gailim apstiprina lēni pie Lapmežciema.
1526. gads ..... Valgums (Daherhoveda) minēta kā pasta stacija pie kara ceļa.
- 1530.-1532. gads ..... Angļu sērga.
- 1532.-1540. gads ..... Izplatās luterticība.
1547. gads ..... Minētas Gaiļa lēņa zemes (pie Lapmežciema).
1551. gads ..... Angļu slimība atkārtojas. Mestrs Galens Bonfeldam izdod arklus zemes un atļauju uz brīvu zveju Degerovas ezerā. Par to maksā 5 florīnus komturam un dod zivis Cēsu pils vajadzībām.
1556. gads ..... Ievāc nodevu - "Skolas nauda".
1557. gads ..... Piedalās karā ar poļiem Pasvaļā.
1558. gads ..... Sākas Livonijas karš.
1559. gads ..... Maskavieši Vidzemē, gar jūras malu sasniedz Kaņieri. Zvejnieki bēg mežos.

1560. gada 2. augusts .. Piedalīšanās Ērgemes kaujā.
1561. gads ..... Ketlers izdod lēni Degerovas (vasaļu) padomniekam Heningam.
1562. gada 6. marts ..... Hercogistē, pili nav kapitāna.
1564. gads ..... Ģeģerts par 600 markām piešķir krogu pie Degerovas ezera Šlokenbekai.
1566. gads ..... Hercoga galmā nāk Bilova vizitācija.
- 1567.-1569. gads ..... Otrā vizitācija.
- 1577.-1578. gads ..... Lietus liēt gandrīz nepārtraukti, un izplatās mēris.
1579. gads ..... Vasara lietaina.
1580. gads ..... Mēris.
1600. gads ..... Iebrūk zviedri.
1602. gads ..... Neraža un mēris.
1603. gads ..... Gaiļa lēnis Lapmežciemā nodots Torkahenam.
1605. gads 12. aug. .... Pliņciemā izsēdina 400 viru desantu. Zviedri posta Aizpuri, Smārdi, Ozolmuižu, izlaupa Šlokenbeku.
1609. gads ..... Vilhelma galma mācekļis J.Ārends baznīcas vizitācijā atzīmē paslepu pagānismu, baznīca sliktā stāvoklī.
1616. gads ..... Rudens un ziema ir silti un mitri. Lopi ganībās līdz 1617.gada februārim.
1622. gads ..... Daugavgrīvas zviedru garnizons ieņem Šlokenbeku.
1625. gads ..... Rudzu cenas ceļas 5 reizes, vasarāju - 4 reizes, Daudzi mira.
1625. gads ..... Zviedri siro, ievazā mēri.
1630. gads ..... Vietām bads, labība dārga.
1639. gads ..... Zemnieki pārņem Tukuma amatu.
1643. gads ..... Ozolmuižā, Punduros linaustuves, Smārdē darvas ceplis.
1944. gads ..... Pirmo reizi dokumentos minēta Durbe.
1648. gads ..... Ozolmuižas tīrumos iesēti 38 pūri miežu, 157 pūri auzas, 2 pūri zirņu, 4 pūri linu, 28 mārciņas kaņepju. Tukuma amatā kaļķu ceplis, Smārdē medību suņu stacija, kur patērē 1 pūru rudzu, 1 pūru pēdējās šķiras kviešu miltu mēnesī. Amata zemnieki aizņēmušies 14 pūru rudzu, 83 pūru miežu. Zemnieki pavasara vakā maksā 4 zosis, 85 vistas, 158 olas, 56 florīnu naudā (112 Ls.), 2 pūrus rudzu, 2 pūrus miežu, (rudzi maksā 6.40 Ls.)
1650. gads ..... Dībināts vara ceplis pie Ozolmuižas dzirnavām.
1654. gads ..... Uzcelta Ragaciema baznīca, ko apkalpo Sloka.
1655. gads ..... Hercogs Jēkabs iekīlājis Ozolmuižu J. Funkam.
1656. gada 6. nov. .... Zviedru kara briesmu dēļ iesauc visus vasaļus, brīvmemniekus.
- 1657.-1561. gads ..... Mēris.
1658. gads ..... Nodevas zviedru un poļu karaspēkiem.
1658. gads ..... Hercogs Jēkabs sagūstīts, zemniekiem posts.
1659. gada marts ..... Zviedri okupē Ozolmuižu, Smārdi, noposta cepli un aiziet tikai rudenī.
1664. gads ..... Nodevas poļu armijai. Varkaļi pieder Firkšam.
1665. gads ..... Lietuviešu armija prasa uzturu Kurzemē. Pulku izdala pa domēnēm, muižām, zemnieku mājām. Pēc pusgada zemi atpērk.
- 1666.- 1670. gads ..... Rudzu krīze tirgū, bet zemnieki necieš, jo maina kultūras.
1670. gads janv., febr. . Stiprs sals, pusasi biezs ledus upēs, ezeros, izsalst akas, cieš cilvēki, lopi, putni.

1671. gads ..... Iekilāta Durbes pusmuiža uz 20. gadiem.
1678. gads ..... Nodibina cepli pie Valguma. Cepla paplašināšanai hercogs iemaina Varkaļu, Valguma zemes. Varkaļos noņemina metālveltuves amatniekus.
1686. gads ..... Pie Raudas novērota īpatnēja dabas parādība.
1688. gads ..... Šlokenbekas muižas pārbūve.
1688. gads ..... Iekilāta Raudas muiža.
1690. gads ..... Raudas muiža pieder Osten - Sakeniem.
1694. gads ..... Viesuļvētra.
1695. gads ..... Punduru muiža izlēnota Brigenam.
1695. gads ..... Vāja vasarāju raža, rudzi labi.
1696. gada 29. feb. .... Viesuļvētra noposta zemnieku mājas, Martā karsts.
aprīlī ..... auksts, lietains, vētrains - tāds līdz ziemai. Labība sapūst. Bads.
1697. gads ..... Ziema, salna līdz jūlijam. Lietus, slikti rudzi, slikti vasarāju.
1698. gada 19. aug. .... Visiem Tukuma namniekiem piešķir šņoru zemes Ozolmuižas tūrumos.
- 1698.-1699. gads ..... Ārkārtīgi auglīgi gadi.
1699. gads ..... Hercogs Ferdinants iekilā Ošleju, Valgumu, ½ arkla, Ošlejā 2 arkli, Punduros - 6 arkli, Ozolmuižā - 30, Smārdē - 10 arkli (līdz 1717.gadam arklis - 450 pūrvietas).
1700. gads ..... Ziemeļu karš.
1701. gads ..... Zviedri okupē Smārdi. Rūpniecībā pagrimums.
1702. gads ..... Minēta Cērkstes muiža.
1705. gads ..... Zviedriem aizejot, ienāk krievi.
1706. gads ..... Krievi aiziet, ienāk zviedri, atnes slimības, rekvizīcija.
1709. gads ..... Zviedri atstāj Kurzemi, ienāk krievi, izplatās vēdertifis un asinssērga.
1710. gads ..... Mēris, kura laikā ½ iedzīvotāju izmirst.
1712. gads ..... Naudas trūkuma dēļ tiek iekilāta Smārdē - 32000 florīni (1 florīns - 2 Ls.), Punduri - 1000, Ozolmuižā - 400 florīni. Anna Ivanovna patur Ozolmuižu. Tukuma dzirnavas atjauno darbību.
1716. gads ..... Valguma cepli atjauno.
1719. gads ..... Krievi okupē Kurzemi.
1727. gads ..... Pēdējo reizi minēta Ragaciema baznīca,
1735. gads ..... Dibināts atsevišķs Tukuma mežkunga iecirknis ar centru Smārdē.
1736. gads ..... Rudzi labi jenākušies, tos pat izved uz Vidzemi, kur ir sēklas trūkums un labas cenas.
1737. gads ..... Krievijas ķeizariene Anna dāvina Ozolmuižu hercogam Bīronam.
1739. gads ..... Hercogs Bīrons izpērk Valgumu, Pundururus, Ošlejas.
- 1748.-1749. gads ..... Sauss, karsts.
1752. gads ..... Ozolmuižā iekilāta Klopmanim, Ošleja atkal Vetbergam.
1753. gads ..... Tukuma mežniecību pārceļ uz Lustūzi, tai pievieno agrākās Valgummuižas zemes.
1760. gads ..... Valguma ceplis beidz darbību. Dzirnavās darbojas viena labības maltuve. Valguma zemes ar dzirnavām pievieno Smārdes valsts meža iecirknim.
1783. gads ..... Ragaciemu, Bigauņciemu, Lapmežciemu pievieno Krievijai (atdalot no Smārdes).
1783. gada janvāris ..... Atkal stipra salna.

1785. gads ..... Labības cenas vairumā. Rudzi 4,82 Ls., ziemas kvieši 7,60 Ls., mieži -3,62 Ls., mieži iesalam - 4,06 Ls., auzas - 2,20 Ls. pūrā.
1786. gads ..... Ošlejas īpašnieks ir Brinkens.
- 1786.-1789. gads ..... Šlokenbekas muižu nopērk E.K. Grothuss.
1790. gads ..... Vēl pastāv linaustuve Ozolmuižā.
1794. gads ..... Cērkstes muiža nonāk Kleistu dzimtīpašumā.
1795. gads ..... Kurzemi pievieno Krievijai, t.s. padošanās raksta sastādīšanā piedalās E.J.fon Kleists.
1797. gads ..... Smārdes muižā Kleiču krogs, 1 mežsarga māja, 21 zemnieku māja, Ozolmuižai 2 lauksardzes, 4 krogi (Kalna, Ganību, Lauku, Tiles), 65 zemnieku mājas, 8 zvejnieku mājas; Kleistam Cērkstes muižā ir 10 zemnieku mājas. Ošlejā - 10 mājas.
1811. gads ..... Ošlejā 79, Smārdē - 159, Ozolmuižā - 546 vīrieši.
1812. gads ..... Krievu iestādes ievāc šķūtiņus, posta ceļus, tiltus. Jūlijā novadu okupē prūši. Zemnieki slēpjas mežos un iet partizānos.
1812. gada 5. aug. .... Krievi izdzen prūšus caur Klapkalnciemu un Šlokenbeku uz Ozolmuižu, tad atkal krievi atkāpjas. Septembrī prūši aiziet. 16. oktobrī ienāk franči.
- 1813.-1814. gads ..... Ozolmuižā, Ošlejā, Pundurē, Smārdē novieto krievu karaspēku.
1815. gads ..... Šlokenbekas muižas izsole.
1816. gads ..... Smārdē dzīvo 276, Ozolmuižā - 1000 cilvēku. (dibinātas 3 jaunas mājas - Lauksarga, Tile, Ozolmuiža).
1818. gads ..... Šlokenbeku nopērk J.F. Medems.
1818. gada 24. dec. .... Zemnieku brīvlaišana.
1820. - 1821. gads ..... Durbes pils pārbūve.
- 1822.-1826. gads ..... Dibināts jauns Ozolmuižas pagasts (Tukuma mērkunga, Tukuma pilskunga, Smārdes novadam). Ošlejas pievieno Praviņu pagastam. Pundurur - Slampes pagastam. Kā zemnieku piesēdētāju Tukuma apriņķa tiesā nozīmē Ošlejas Sūdegu saimnieku zemi.
1829. gads ..... Lietus stiprs, iznīcina ražu.
1831. gads ..... Holera Ozolmuižas pagastā.
1833. gads ..... Slapjš, auksts pavasaris un vasara. Tomēr labība laba, tikai milti mitri, siens salija, jo tikai 10 saulainas dienas. Oktobrī ilgstoši saulains.
1835. gads ..... Piešķir uzvārdus Ozolmuižas pagastā.
1836. gads ..... Pirmie latviešu zemnieku pērminderi.
- 1837.-1838. gads ..... Ziemā bads.
1839. gads ..... Šlokenbeka iekļāta E.M. Bulmeringam.
1839. gads ..... Tukuma tuvumā atrasts Oto minerālūdeņu avots.
1845. gads ..... Neraža, vietām trūkst maize.
1848. gads ..... Holera Ozolmuižā.
1848. gads ..... Šlokenbeku nopērk M.D.R. fon der Reke
1849. gads ..... Ozolmuižas tiesa Tiles krogā.
1850. gads ..... Likvidē Tiles krogu, ēka pagasta tiesai.
1853. gads ..... Ošleju pievieno Slampes pagastam.
1855. gads ..... Likvidē Ozolmuižas Kalna krogu.

1856. gads ..... Tukuma apriņķa kroņa muižas robežu regulēšana, maina strejgabalus (Podniekus, Mazsprostus pievieno Vecmokām).
- 1856.-1858. gads ..... Tukuma baznīcas pārbūve.
1858. gads ..... Ošlejas Smārde kļūst no muižas neatkarīga.
1867. gads ..... A. Feihtners nopērk Punduru kroņa muižu.
1869. gads ..... Tīles pusmuižu nodod pareizticīgo baznīcai.
- 1872.-1876. gads ..... Uzceļ Ozolmuižas pagasta skolu Tīles galā.
1876. gads ..... Atver Ozolmuižas Tīles divklasīgo skolu.
1877. gads ..... Atvērts dzelzceļš Ozolmuižā.
1880. gads ..... Ozolmuižas divklasīgajā skolā mācās 183 bērni, skolotājs Fricis Ozoliņš un Ernests Lekis. Alga 470 rbļ. gadā, skolas uzturēšanai iztērēti 820 rbļ.
1883. gads ..... Ozolmuižu sāk saukt par Ozolniekiem.
- 1885.-1886. gads ..... Pagasta valde pāriet uz krievu valodu.
1888. gads ..... Valguma dzirnavas pārceļ 1 km augstāk no Cepļa vietas.
1890. gads ..... Pundurus no kroņa iegūst Šimons.
1892. gads ..... Visos pagastos pastiprināta baptistu ietekme.
1892. gads ..... Ozolniekos ūdensdzirnavas, vilnas kārstuve, Ošlejā Praulu krogs, Smārdē ūdensdzirnavas (Āmurnieki), moderniecība, dzelzs ceplis, divi krogi (Elejas un Smārdes). Ozolnieku skolas pārzinis Ozoliņš.
1896. gads ..... Ozolnieku pagastā - arī pirmmācības skola.
1899. gads ..... No Ozolniekiem ievilkts telefons ar Tukumu.
1899. gads ..... Šlokenbekas īpašnieks K. fon der Reke ievēlēts par Tukuma pilsētas domes priekšsēdētāju.
1900. gads ..... Raudas krogā atvērts jauns leprozorijs.
1900. gads ..... Ar Tautas apgaismības ministra rīkojumu slēgta pirmmācības skola. Ozolniekos 6 vēja, 3 ūdens dzirnavas, Smārdē divas tvaika dzirnavas, kuras rentē Dumpis, labības maltuves.
1905. gada decembris . Skola slēgta (20 personas nogalinātas cīņās, soda ekspedīcijā).
1910. gads ..... Dibināta Ozolnieku Sadraudzīgā biedrība, Savstarpējā apdrošināšanas biedrība.
1912. gads ..... Ošlejas rentniekam Moricam darba zirgu audzētava, liellopi, Jorkšīras cūkas, kuršu aitas, itāļu vistas, Pundurē - zāģu gateris.
1914. gads ..... Zemnieki pārceļti. Pagastā uzturas kareivji; gar jūrmaļu - karš pret vācu floti.
1915. gads ..... Ozolmuiža panīkst.
1915. gada jūlijs ..... Vācu karaspēks ieņem Ozolmuižu. Septembrī cīņas sāk latviešu strēlnieki. Pagasta iedzīvotājus izsūta aiz Ventas, novembrī vācieši atstāj Ozolniekus.
1916. gads ..... Tiešā vācu aizmugurē bez civiliedzīvotājiem, sirmgalvjiem, nespējniekiem. Lielākā daļa māju nodeg. Lai apmeklētu pils baznīcu, vajag vīzas.
1917. gada sept. .... Vācu fronte aiziet. Ozolnieki izraudzīti par kroņa muižu vācu kolonistu noņemšanas vietu.
1918. gada dec. .... Okupācijas beigas.
1919. gada janvāris .... Lielinieki, dažas dienas vēlāk - landesvērs uz īsu brīdi izdzen pagasta iedzīvotājus. Janvāra beigās sākas bēgļu atgriešanās.

1919. gada 15.-16. marts Pēc sīvām cīņām Latvijas karaspēka atbrīvo Kurzemi.
1919. gada oktobris ..... Fon der Golca - Bermona karaspēka okupācija.
1919. gada nov. .... Cīņās iesaistās latviešu karaspēks.
1920. gads ..... Šlokenbekas muižas nacionalizācija.
1920. gads ..... Skolas darbība atjaunota. Šlokenbekas pagastam pievienots Klapkalnciema ciems, Jāņa krogs un 11 mājas. Vecmoku pagastu pievieno Ozolnieku pagastam, Lauksargu, Dimantu, Ābolu mājas. Tumes pagastam pievieno Svītes mājas.
1921. gada 15. apr. .... Jaunā muižā ir 15 jaunsaimniecības.
1921. gada sept. .... Smārdes muižā ir 24 jaunsaimniecības (ir arī pagasta sabiedrībai piederošas).
1921. gada 6. sept. .... Ozolmuižā ir 13 jaunsaimniecības.
1921. gada 4. okt. .... Punduru muižu sadala 6 jaunsaimniecībās.
1921. gada 14. dec. .... Smārdes muižā ir 19 jaunsaimniecības.
1922. gada 27. marts ... Ošlejas muižā ir 10 jaunsaimniecības.
1922. gada 7. dec. .... Ozolnieku ūdensdzirnavas nonāk Tukuma pilsētas pašvaldības īpašumā.
1923. gads ..... Smārdes dzirnavas un kokzāģētava tiek piešķirta Kalniņa sabiedrībai. (Dzirnavas celtas 1864. gadā uz obrokgabala.)
1923. gads ..... Durbes pils piešķirta dzejniekam J. Rainim.
1926. gada 29. okt. .... Ugunsgrēks pagasta pirmskolas augšstāvā.
1926. gads ..... Durbe pievienota Tukumam.
1927. gada 14. dec. .... Aizpures muižas plāvās - 27 gab., Graudu muižas plāvās - 3 gab., Sirmu mājas - 4 gab.
1929. gads ..... Gaiķu mājas - 3 gab.
1930. gads ..... Cērkstes muižas Aizpures plāvās - 16 gab.
1931. gads ..... Uzcelts Smārdes pagastam tautas nams.
1934. gads ..... Skolas pārzine Lida Braucēja Smārdes 6. kl. pamatskolā. Ozolnieku I pakāpes pārzinis Fricis Zommers.
1934. gads ..... K.Ulmaņa valsts apvērsums.
1937. gada 8. nov. .... Izceļo vācieši, bijušie nomnieki pie Hohfelda Pumpuros.
1938. gada oktobris ..... Vācbaltu ģimenes izceļo uz Vāciju.
1939. gada 8. dec. .... Izdotas cukura iepirkuma zīmes un petrolejas atļaujas.
1941. gada 14. jūnijs .... Uz Sibīriju deportētas 4 ģimenes no Smārdes, 4 no Milzkalnes pagasta, pavisam 33 cilvēki.
1945. gada 9. aprīlis ..... Ēvalds fon Kleists nošauts par piedalīšanos sazvērēstībā pret Ādolfu Hitleru.
1945. gada maijs ..... Sāk darboties Milzkalnes pagasta DDP IK ar administratīvo centru Milzkalnē.
1945. gada 10. sept. .... Sāk darboties Ošleju ciema DDP IK.
1945. gada 10. sept. .... Sāk darboties Cērkstes ciema DDP IK.
1945. gada 10. sept. .... Sāk darboties Smārdes ciema DDP IK.
1945. gada 10. sept. .... Sāk darboties Aizpures ciema DDP IK.
1945. gada 10. sept. .... Milzkalnes pagastā sāk darboties Slocenes DDP IK.
1945. gada 10. sept. .... Dibināta Milzkalnes ciema DDP IK ar administratīvo centru "Šlokenbeka".
1948. gada 10. okt. .... Milzkalnes pagasts nodibina l/a "Jaunā dzīve".

1948. gada 21. nov. .... Nodibināts l/a "Rainis".
1948. gada 22. nov. .... Nodibināts l/a "Leņina ceļš".
1948. gada 18. dec. .... Smārdes ciemā nodibināts l/a "Strauts".
1949. gada marts ..... Šlokenbekā dibināta ceļu mašīnu stacija.
1949. gada 21. marts ... Smārdes pagastā nodibināts l/a "Trieccienniēks".
1949. gada 27. marts ... Aizpures ciemā nodibināts l/a "Sarkanais strēlnieks".
1949. gada 30. marts ... Aizpures ciemā nodibināts l/a "8. Marts".
1949. gada 31. marts ... Ošleju ciemā nodibināts l/a "Sarkanais gvardists".
1949. gada 31. marts ... Cērkstes ciemā nodibināts l/a "Milzkalne".
1949. gada 3. aprīlis .... Aizpures ciemā nodibināts l/a "Kopdarbs".
1949. gada 4. aprīlis .... Cērkstes ciemā nodibināts l/a "Kaļiņins".
1949. gada 4. aprīlis .... Smārdes ciemā nodibināts l/a "Pamats".
1949. gada 21. aprīlis .. Saimniecisko darbību uzsāk Ceļu un mašīnu stacija Šlokenbekā.
1950. gada 1. janv. .... Milzkalnes pagasta DDP IK izbeidz savu darbību sakarā ar jaunā administratīvā teritoriālā dalījuma ieviešanu.
1950. gada 6. jūnijs ..... "Sarkanais gvardists" pievienojas l/a "17. jūnijs".
1950. gada 6. jūlijs ..... "Kaļiņins" apvienojas ar l/a "Milzkalne" un "Leņina ceļš".
1950. gada 11. jūlijs ..... "Kopdarbs" apvienojas ar l/a "Sarkanais strēlnieks" un "8. Marts", atstājot nosaukumu "Padomju Latvijai 10 gadi".
1950. gada 16. jūlijs ..... "Pamats" apvienojas ar l/a "Brīvības ceļš".
1950. gada 16. jūlijs ..... "Strauts" apvienojas ar l/a "Brīvības ceļš".
1951. gads ..... "Brīvības Ceļš" apvienojas ar l/a "Padomju Latvijai 10 gadi".
1951. gada jūlijs ..... Sloceņu ciema padome pievienota Plieņu ciema padomes teritorijai.
1954. gada jūnijs ..... Ošleju ciema padome likvidēta teritorija pievienota Praviņu ciema padomei.
1954. gada jūnijs ..... Likvidēta Aizpures ciema padome, tās teritoriju pievienojot Smārdes ciema padomei.
1954. gada jūnijs ..... Cērkstes ciema padome likvidēta, un tās teritorija pievienota Milzkalnes ciema padomes teritorijai.
1954. gada jūlijs ..... Sloceņu ciema padome likvidēta, un tās teritorija pievienota Engures ciema padomes teritorijai.
1957. gads ..... CMS pārdēvēta par 5. CER.
1960. gada jūlijs ..... Pievienota daļa Praviņu ciema padomes teritorijas.
1961. gads ..... L/a "Rainis" apvienojas ar "Padomju Latvijai 10 gadi", nosaukumu saīsinot uz "Padomju Latvija".
1964. gads ..... Izveidots Kaņiera ezera ornitoloģiskais liegums.
1964. gada oktobris .... Pievienota daļa Milzkalnes ciema padomes teritorijas.
1968. gads ..... Āmarnieka pils vietā uzbūvēts Valguma atpūtas komplekss.
1971. gads ..... 5. CER reorganizēta par CBR - 5.
1974. gads ..... "Leņina ceļš" apvienojas ar "Padomju Latviju", izveidojot kolhozu "Nākotne".
1991. gads ..... Kolhozs "Nākotne" kļūst par agrofirma "Valgums".
1991. gads ..... Izveidota Tukuma valsts ceļu būves firma "Šlokenbeka".
1991. gada 26. jūlijs .... Smārdes IK pārveidota par Smārdes pagasta valdi.
1993. gads ..... Izveidota SIA "Šlokenbeka".

NOBEIGUMĀ

Šodien Smārdes pagasts ir 21475 ha liels. 11316 ha aizņem meži. 1997. gada 1. janvārī, pēc statistikas datiem, Smārdes pagastā ir 2774 iedzīvotāji. Tie dzīvo trijos ciematos - Smārdē, Milzkalnē un Raudā, un vairākās mazāk apdzīvotās vietās - Cērkstē, Lielaisciemā, Ozolpilī, Aizpurē, Pūcmuižā, Ošlejās - un, protams, arī viensētās.

Pilngadības svētki Ozolpilī. 1.rindā no kreisās: 2. - F.Šulcs, 4. - kolhoza priekšsēdētājs K.Krauze, 5. - Smārdes astoņgadīgās skolas direktore R.Pāvula, 6. - Smārdes ciema IK priekšsēdētājs A.Kļaviņš. 1964.g.7.jūnijs.

Smārde ir lielākais Smārdes pagasta ciemats un tā centrs. Te ir 601 iedzīvotājs. Smārdes ciematā atrodas Smārdes pagasta padome, Smārdes deviņgadīgā pamatskola, ambulance, bibliotēka un Latvijas pasta nodaļa. Smārdes ciemats ir bijušais likvidētās agrofirmas "Valgums" (iepriekš - kolhoza "Nākotne") centrs. Smārdē aktīvākās uzņēmēj sabiedrības un firmas šobrīd ir kokapstrādes firma "Ribene", gaļas pārstrādes cehs "GPC Smārde", lauksaimniecības kooperatīvā sabiedrība "Centrs", autotransporta pakalpojumu firma "Kontakts", degvielas tirdzniecības firma SIA "OVI", trīs pārtikas preču tirdzniecības firmas - SIA "Runcis un KO", SIA "Neptūns" un SIA "Damo", kā arī vairākas mazākas uzņēmēj sabiedrības un individuālie uzņēmēji.

Mērnīki Inta un Gunārs Amoli. 1998.g.

ņēmējsabiedrība, kas atrodas šajā ciematā, ir ceļu būves firma SIA "Šlokenbeka", kā arī dažas citas nelielas uzņēmējsabiedrības un individuālie uzņēmumi, kā, piemēram, individuālais tirdzniecības uzņēmums "Marika".

Trešais ciemats ir Rauda ar 426 iedzīvotājiem. Raudas ciematā, kas atrodas pašā gleznainākajā pagasta vietā starp skaistajiem, ar mežu apaugušajiem kalniem un pauguriem atrodas Tukuma rajona veco ļaužu pansionāts "Rauda". Tā iemītnieku skaits ir nedaudz vairāk par pusi no Raudas ciemata iedzīvotāju kopskaita. Daudzi iedzīvotāji ir nodarbināti pansionātā kā apkalpojošais personāls. Pavasaros, vasarās un rudenos Raudā pulcējas cilvēki no tuvākas un tālākas apkārtnes. Lai noskatītos spēkratu sacensības, kas tiek rīkotas "Rītiņu" automototrasē, padomju varas gados Raudā mitinājās arī padomju armijas aizsardzības karaspēka daļa. Par tās kādreizējo atrašanos liecina atstātā teritorija ar tukšajām ēkām, kurām līdzās mājvietu ir atradis mobilā telefona sakaru tornis.

Lielākā pagasta iedzīvotāju daļa dzīvo viensētās, kas dažviet ir satuvinājušās, veidojot nelielas apdzīvotas vietas ar saviem vietvārdiem - Cērkste, Lielaisciems, aizpu-

Otrs lielākais ciemats ar 4747 iedzīvotājiem Smārdes pagastā ir Milzkalne, tautā saukta arī par Šlokenbeku. Te atrodas pagasta četrgadīgā Milzkalnes sākumskola, Milzkalnes bibliotēka, feldšerpunkts, Milzkalnes tautas nams un Latvijas pasta nodaļa. Te ir arī Latvijas Satiksmes ministrijai piederošā Šlokenbekas muiža, kurā mājvietu ir atradis ceļu kopšanas un būves tehnikas muzejs. Šobrīd lielākā uz-

Pagasta ārste Anita Erdmane. 1998.g.

re un citas. Lauku vien-
sētu iedzīvotāji pamatā
nodarbojas ar lauksaim-
niecību. No prasmīgāka-
jiem un veiksmīgāka-
jiem saimniekiem varētu
minēt Jāni Reķi zemnie-
ku saimniecībā "Vecpo-
ļi", Andri Lāci "Mazlim-
bjos", Frīdvaldi Rancu
"Kalnažagaros", Intu
Didrihsoni "Kalējos",
Ilonu Krūmiņu "Gudrā-
jos", Intu Lāci "Lulē-
nos", Andri vecmani
"Kurciņos", Hariju Il-
mani "Kārkliņos", Anto-
nu Lazdānu "Laimās",
Veltu Trautmani "Sla-
viešos", Ilgvaru Krūzi
"Strautmaļos", Uldi Bēr-
ziņu "Plūčās", Aināru
Liepiņu "Ezermalās".

Lauku cilvēka dzīve Latvijas laukos ir ne tikai iztikas un izdzīvošanas avots, bet arī latvisks dzīves veids. Visos laikos bez pamatīgā darba labības druvā un lopu stallī tas ir kopis arī savu latvisko sētu. Un, jo vairāk tās ir koptas, jo lielāks pašiem prieks.

Smārdes pagasts 1997. gadā konkur-
sā par sakoptāko pagastu Tukuma rajonā ir ieguvis 3. vietu. To palīdzējušas iegūt pagasta sakoptākās mājas: "Lulēni", "Mazlimbji", "Laimas", "Vecvirbuļi", "Kārniņi", "Eglāji", "Kļaviņas", "Akmentiņi", "Skudriņas", "Šlokenbeka 24", "Oši", "Vecbukas", "Ausmas". Pagastā jau vairākus gadus tradicionāls ir konkurss par sakoptāko un skaistāko māju. Konkursa uzvarētāji tiek apbalvoti pagasta zemnieku ražas ballēs, kas parasti notiek novembra vidū.

Smārdes pagasta valdes darbinieki. No kreisās: galvenā grāmatvede Laimdota Ākimova, zemes konsultante Zinta Trautmane, darbvede Ženija Jonuša, sociālā darbiniece Līgita Vika, sekretēre-juriste Inese Bicāne, zemes kadastra inspektore Evija Liepiņa. 1998.g.

Pagasta valdes priekšsēdētājs Imants Valers Smārdes centrā. 1998.g.

Lai paveiktu ko lielu, skaistu un nākotnē paliekošu, ir jādara mazie un lieli, patīkamie un varbūt mazāk patīkamie, bet vajadzīgie ikdienas darbi. Viss lielais veidojas no kaut kā maza. Laiks sastāv no cilvēku mūžiem, bet mūži - no gadiem, mēnešiem, dienām un stundām. Katra šodiena rītdien ir jau vakardiens, bet vakardiens kopā veido mūsu pagātņi, mūsu vēsturi. Lai tā būtu labās un paliekošās atmiņās ierakstāma, katram ir jānodzīvo ražena un gaiša šodiena labākai rītdienai!

Atzinības raksts Smārdes pagastam par 3.vietu konkursā "Sakoptākais Latvijas pagasts". 1997.g.

PAGASTA PAŠVALDĪBAS PRIEKŠSĒDĒTĀJI

1945. - 1998. GADS

MILZKALNES PAGASTS

Vilis Burdiņš	1945.-1950.
Elza Stoķe	1950.-1953.
Maiga Ūdre	1953.
Jēkabs Brauers	1953.-1955.
Vilis Burdiņš	1955.-1962.
A. Griķis	1962.
Jānis Dreimanis	1962.-1963.
Valentīna Laure	1963.-1970.
Brigita Gaile/Krauze	1970.
Ilga Krieviņa	1970.-1975.

SMĀRDES PAGASTS

Jānis Rinkevičs	1945.
Anna Godkalna	1946.-1947.
Nikolajs Grants	1947.-1950.
Nikolajs Smirnovs	1950.
M. Jansons (<i>vietas izpildītājs</i>)	1950.-1951.
Arnolds Kreislers	1951.-1954.
Aleksandrs Ļepiņevičs	1954.-1956.
Miķelis Riekstiņš (<i>vietas izpildītājs</i>) ..	1956.
Kārlis Prūsis	1956.-1960.
Miķelis Riekstiņš (<i>vietas izpildītājs</i>) ..	1960.
Flora Sērmukša	1960.-1965.
Artūrs Kļaviņš	1965.-1966.
Ilga Krieviņa	1966.-1970.
Teodors Cērps	1970.-1973.
Kārlis Krauze	1973.-1975.
Dzidra Kalniņa	1975.-1990.
Imants Valers	no 1990.

Smārde
1992

GPC Smārde produkcija. Jāņa Vitola foto.

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

2. —

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304041196

99-3
L20

Vēl nesen likās, ka Smārdes pagasts ir parasta un nenozīmīga vieta Latvijas kartē. Šobrīd, kad veikta pagasta vēstures izpēte, var apgalvot, ka noticis tik daudz kas, ka šajā grāmatā visiem materiāliem nav pieticis vietas. Tomēr pats svarīgākais ir tas, ka pagasts arvien straujāk attīstās uz drīz vien būtu jāraksta nākamā grāmata. Cerām, ka Smārdes pagasta vēsture, kurā atspoguļotas norises mūsu ēras otrajā gadu tūkstoši, un atrodamā informācija par pagastu, muižām, skolām un saimniecību, noderēs gan kultūrvēstures skolotājiem un skolēniem, gan studentiem, vēstures interesentiem un arī pētniekiem.

Smārdes
pagasts